નમો તસ્સ ભગવતો અરહતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ

સંયુત્તનિકાયે

મહાવગ્ગ-અટ્ઠકથા

૧. મગ્ગસંયુત્તં

૧. અવિજ્જાવગ્ગો

૧-૨. અવિજ્જાસુત્તાદિવણ્ણના

૧-૨. મહાવગ્ગસ્સ પઠમે **પુબ્બઙ્ગમા**તિ સહજાતવસેન ચ ઉપનિસ્સયવસેન ચાતિ દ્વીહાકારેહિ પુબ્બઙ્ગમા. **સમાપત્તિયા**તિ સમાપજ્જનાય સભાવપટિલાભાય, ઉપ્પત્તિયાતિ અત્થો. **અન્વદેવ અહિરિકં અનોત્તપ્પન્તિ** સા પનેસા યદેતં અલજ્જનાકારસણ્ઠિકં અહિરિકં, અભાયનાકારસણ્ઠિતઞ્ચ અનોત્તપ્પં, એતં અનુદેવ સહેવ એકતોવ, ન વિના તેન ઉપ્પજ્જતીતિ અત્થો. **અવિજ્જાગતસ્સા**તિ અવિજ્જાય ઉપગતસ્સ સમન્નાગતસ્સ. **મિચ્છાદિટ્ઠી**તિ અયાથાવદિટ્ઠિ અનિય્યાનિકદિટ્ઠિ. **પહોતી**તિ હોતિ ઉપ્પજ્જતિ. **મિચ્છાસઙ્કપ્પાદી**સુપિ અયાથાવઅનિય્યાનિકવસેનેવ મિચ્છાભાવો વેદિતબ્બો. ઇતિ ઇમાનિ અટ્ઠપિ અકુસલધમ્મસમાપત્તિયા મિચ્છત્તઅઙ્ગાનિ નામ હોન્તિ. તાનિ પન ન એકક્ખણે સબ્બાનિ લબ્ભન્તિ, નાનક્ખણે લબ્ભન્તિ.

કથં? યદા હિ દિટ્ઠિસમ્પયુત્તચિત્તં કાયવિઞ્ઞત્તિં સમુટ્ઠાપેન્તં ઉપ્પજ્જતિ, તદા મિચ્છાદિટ્ઠિ મિચ્છાસઙ્કપ્પો મિચ્છાવાયામો મિચ્છાસતિ મિચ્છાસમાધિ મિચ્છાકમ્મન્તોતિ છ અઙ્ગાનિ હોન્તિ. યદા દિટ્ઠિવિપ્પયુત્તં, તદા મિચ્છાદિટ્ઠિવજ્જાનિ પઞ્ચ. યદા તાનેવ દ્વે વચીવિઞ્ઞત્તિં સમુટ્ઠાપેન્તિ, તદા મિચ્છાકમ્મન્તટ્ઠાને મિચ્છાવાચાય સદ્ધિં તાનેવ છ વા પઞ્ચ વા. અયં આજીવો નામ કુપ્પમાનો કાયવચીદ્વારેસુયેવ અઞ્ઞતરસ્મિં કુપ્પતિ, ન મનોદ્વારે. તસ્મા યદા આજીવસીસેન તાનેવ ચિત્તાનિ કાયવચીવિઞ્ઞત્તિયો સમુટ્ઠાપેન્તિ, તદા કાયકમ્મં મિચ્છાજીવો નામ હોતિ, તથા વચીકમ્મન્તિ મિચ્છાજીવસ્સ વસેન તાનેવ છ વા પઞ્ચ વા. યદા પન વિઞ્ઞત્તિં અસમુટ્ઠાપેત્વા તાનિ ચિત્તાનિ ઉપ્પજ્જન્તિ , તદા મિચ્છાદિટ્ઠિમિચ્છાસઙ્કપ્પમિચ્છાવાયામમિચ્છાસતિમિચ્છાસમાધિવસેન પઞ્ચ વા, મિચ્છાસઙ્કપ્પાદિવસેન ચત્તારિ વા હોન્તીતિ એવં ન એકક્ખણે સબ્બાનિ લબ્ભન્તિ, નાનક્ખણે લબ્ભન્તીતિ.

સુક્કપક્ખે **વિજ્જા**તિ કમ્મસ્સકતઞાણં. ઇહાપિ સહજાતવસેન ચ ઉપનિસ્સયવસેન ચાતિ દ્વીહાકારેહિ પુબ્બઙ્ગમતા વેદિતબ્બા. **હિરોત્તપ્પન્તિ** હિરી ચ ઓત્તપ્પઞ્ચ. તત્થ લજ્જનાકારસણ્ઠિતા હિરી, ભાયનાકારસણ્ઠિતં ઓત્તપ્પં. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારો પન વિસુદ્ધિમગ્ગે વુત્તોવ. **વિજ્જાગતસ્સા**તિ વિજ્જાય ઉપગતસ્સ સમન્નાગતસ્સ. **વિદ્દસુનો**તિ વિદુનો પણ્ડિતસ્સ. **સમ્માદિટ્ઠી**તિ યાથાવદિટ્ઠિ નિય્યાનિકદિટ્ઠિ. **સમ્માકમ્મન્તા**દીસુપિ એસેવ નયો. ઇતિ કુસલધમ્મસમાપત્તિયા ઇમાનિ અટ્ઠઙ્ગાનિ હોન્તિ, તાનિ લોકિયમગ્ગક્ખણે ન એકતો સબ્બાનિ લબ્ભન્તિ, લોકુત્તરમગ્ગક્ખણે પન લબ્ભન્તિ. તાનિ ચ ખો પઠમજ્ઝાનિકમગ્ગે, દુતિયજ્ઝાનિકાદીસુ પન સમ્માસઙ્કપ્પવજ્જાનિ સત્તેવ હોન્તિ.

તત્થ યો એવં વદેય્ય ‘‘યસ્મા મજ્ઝિમનિકાયમ્હિ મહાસળાયતનિકસુત્તે (મ॰ નિ॰ ૩.૪૩૧) ‘યા તથાભૂતસ્સ દિટ્ઠિ, સાસ્સ હોતિ સમ્માદિટ્ઠિ. યો તથાભૂતસ્સ, સઙ્કપ્પો, સ્વાસ્સ હોતિ સમ્માસઙ્કપ્પો. યો તથાભૂતસ્સ વાયામો, સ્વાસ્સ હોતિ સમ્માવાયામો. યા તથાભૂતસ્સ સતિ, સ્વાસ્સ હોતિ સમ્માસતિ. યો તથાભૂતસ્સ સમાધિ, સ્વાસ્સ હોતિ સમ્માસમાધિ. પુબ્બેવ ખો પનસ્સ કાયકમ્મં વચીકમ્મં આજીવો ચ સુપરિસુદ્ધો’તિ વુત્તં તસ્મા પઞ્ચઙ્ગિકોપિ લોકુત્તરમગ્ગો હોતી’’તિ સો વત્તબ્બો – તસ્મિંયેવ સુત્તે ‘‘એવમસ્સાયં અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો ભાવનાપારિપૂરિં ગચ્છતી’’તિ ઇદં કસ્મા ન પસ્સસિ ? યં પનેતં ‘‘પુબ્બેવ ખો પનસ્સા’’તિ વુત્તં, તં પબ્બજિતદિવસતો પટ્ઠાય પરિસુદ્ધભાવદસ્સનત્થં. પબ્બજિતદિવસતો પટ્ઠાય હિ પરિસુદ્ધાનિ કાયકમ્માદીનિ લોકુત્તરમગ્ગક્ખણે અતિપરિસુદ્ધાનિ હોન્તીતિ અયમત્થો દીપિતો.

યમ્પિ અભિધમ્મે વુત્તં ‘‘તસ્મિં ખો પન સમયે પઞ્ચઙ્ગિકો મગ્ગો હોતી’’તિ (વિભ॰ ૨૧૨), તં એકં કિચ્ચન્તરં દસ્સેતું વુત્તં. યસ્મિઞ્હિ કાલે મિચ્છાકમ્મન્તં પહાય સમ્માકમ્મન્તં પૂરેતિ, તસ્મિં કાલે મિચ્છાવાચા વા મિચ્છાજીવો વા ન હોતિ, દિટ્ઠિ સઙ્કપ્પો વાયામો સતિ સમાધીતિ ઇમેસુયેવ પઞ્ચસુ કારકઙ્ગેસુ સમ્માકમ્મન્તો પૂરતિ. વિરતિવસેન હિ સમ્માકમ્મન્તો પૂરતિ નામ. સમ્માવાચાસમ્માઆજીવેસુપિ એસેવ નયો. ઇતિ ઇમં કિચ્ચન્તરં દસ્સેતું એવં વુત્તં. લોકિયમગ્ગક્ખણે ચ પઞ્ચેવ હોન્તિ, વિરતિ પન અનિયતા. તસ્મા ‘‘છઅઙ્ગિકો’’તિ અવત્વા ‘‘પઞ્ચઙ્ગિકો’’ત્વેવ વુત્તં. ‘‘યા ચ, ભિક્ખવે, અરિયચિત્તસ્સ અનાસવચિત્તસ્સ અરિયમગ્ગસમઙ્ગિનો અરિયમગ્ગં ભાવયતો તીહિ કાયદુચ્ચરિતેહિ આરતિ વિરતિ પટિવિરતિ વેરમણી અકિરિયા અકરણં, અયં ભિક્ખવે સમ્માકમ્મન્તો અરિયો અનાસવો લોકુત્તરમગ્ગો’’તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૧૩૯). એવં પન મહાચત્તાલીસકસુત્તાદીસુ અનેકેસુ સુત્તેસુ સમ્માકમ્મન્તાદીનઞ્ચ લોકુત્તરમગ્ગસ્સ અઙ્ગભાવસિદ્ધિતો અટ્ઠઙ્ગિકોવ લોકુત્તરમગ્ગો હોતીતિ વેદિતબ્બોતિ. ઇમસ્મિં સુત્તે અયં અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો લોકિયલોકુત્તરમિસ્સકોવ કથિતો. દુતિયં કોસલસંયુત્તે વુત્તમેવ.

૩. સારિપુત્તસુત્તવણ્ણના

૩. તતિયે **સકલમિદં ભન્તે**તિ આનન્દત્થેરો સાવકપારમીઞાણસ્સ મત્થકં અપ્પત્તતાય સકલમ્પિ મગ્ગબ્રહ્મચરિયં કલ્યાણમિત્તસન્નિસ્સયેન લબ્ભતીતિ ન અઞ્ઞાસિ, ધમ્મસેનાપતિ પન સાવકપારમીઞાણસ્સ મત્થકે ઠિતત્તા અઞ્ઞાસિ, તસ્મા એવમાહ. તેનેવસ્સ ભગવા **સાધુ સાધૂ**તિ સાધુકારમદાસિ.

૪. જાણુસ્સોણિબ્રાહ્મણસુત્તવણ્ણના

૪. ચતુત્થે **સબ્બસેતેન વળવાભિરથેના**તિ સકલસેતેન ચતૂહિ વળવાહિ યુત્તરથેન. સો કિર સબ્બો સચક્કપઞ્જરકુબ્બરો રજતપરિક્ખિત્તો હોતિ. રથો ચ નામેસ દુવિધો હોતિ – યોધરથો, અલઙ્કારરથોતિ. તત્થ યોધરથો ચતુરસ્સસણ્ઠાનો હોતિ નાતિમહા દ્વિન્નં તિણ્ણં વા જનાનં ગહણસમત્થો. અલઙ્કારરથો મહા હોતિ દીઘતો દીઘો પુથુલતો પુથુલો ચ, તત્થ છત્તગ્ગાહકો વાલબીજનિગ્ગાહકો તાલવણ્ટગ્ગાહકોતિ એવં અટ્ઠ વા દસ વા સુખેનેવ ઠાતું વા નિસીદિતું વા નિપજ્જિતું વા સક્કોન્તિ. અયમ્પિ અલઙ્કારરથોયેવ.

સેતા સુદં અસ્સાતિ તા વળવા પકતિયા સેતવણ્ણાવ. **સેતાલઙ્કારા**તિ પસાધનં તાસં રજતમયં અહોસિ. **સેતો રથો**તિ રથોપિ વુત્તનયેનેવ રજતપરિક્ખિત્તત્તા તત્થ તત્થ દન્તકમ્મખચિતત્તા ચ સેતોવ. **સેતપરિવારો**તિ યથા અઞ્ઞે રથા સીહચમ્મપરિવારાપિ હોન્તિ, બ્યગ્ઘચમ્મપરિવારાપિ પણ્ડુકમ્બલપરિવારાપિ હોન્તિ, ન એવં એસ.

એસ પન ધનદ્દક્ષ્લેન પરિવારિતો અહોસિ. **સેતા રસ્મિયો**તિ રસ્મિયોપિ રજતપનાળિસુપરિક્ખિત્તા. **સેતા પતોદલટ્ઠી**તિ પતોદલટ્ઠિપિ રજતપરિક્ખિત્તા.

સેતં છત્તન્તિ રથમજ્ઝે ઉસ્સાપિતછત્તમ્પિ સેતમેવ અહોસિ. **સેતં ઉણ્હીસ**ન્તિ અટ્ઠઙ્ગુલવિત્થારો રજતમયો ઉણ્હીસપટ્ટો સેતો. **સેતાનિ વત્થાની**તિ વત્થાનિપિ સેતાનિ ફેણપુઞ્જવણ્ણાનિ. તેસુ નિવાસનં પઞ્ચસતગ્ઘનકં, ઉત્તરાસઙ્ગો સહસ્સગ્ઘનકો. **સેતા ઉપાહના**તિ ઉપાહના નામ મગ્ગારુળ્હસ્સ વા હોન્તિ અટવિં વા પવિસન્તસ્સ. અયં પન રથં અભિરુળ્હો, તેનસ્સ તદનુચ્છવિકો રજતપટિસેવિતો પાદાલઙ્કારો નામ એસ એવં વુત્તોતિ વેદિતબ્બો. **સેતાય સુદં વાલબીજનિયા**તિ ફલિકમયદણ્ડાય સેતચમરવાલબીજનિયા. ન કેવલઞ્ચ એત્તકમેવસ્સ સેતં અહોસિ, સો પન બ્રાહ્મણો સેતવિલેપનં વિલિમ્પિ, સેતમાલં પિળન્ધિ, દસસુ અઙ્ગુલીસુ અઙ્ગુલિમુદ્દિકા કણ્ણેસુ કુણ્ડલાનીતિ એવમાદિ અલઙ્કારોપિસ્સ રજતમયોવ અહોસિ . પરિવારબ્રાહ્મણાપિસ્સ દસસહસ્સમત્તા તથેવ સેતવત્થવિલેપનમાલાલઙ્કારા અહેસું.

યં પનેતં **સાવત્થિયા નિય્યાયન્ત**ન્તિ વુત્તં, તત્રાયં નિય્યાયનવિભાવના – સો કિર છન્નં છન્નં માસાનં એકવારં નગરં પદક્ખિણં કરોતિ – ''ઇતો એત્તકેહિ દિવસેહિ નગરં પદક્ખિણં કરિસ્સતી''તિ પુરેતરમેવ ઘોસના કયિરતિ. તં સુત્વા યે નગરતો ન પક્કન્તા, તે ન પક્કમન્તિ. યેપિ પક્કન્તા, તેપિ ''પુઞ્ઞવતો સિરિસમ્પત્તિં પસ્સિસ્સામા''તિ આગચ્છન્તિ. યં દિવસં બ્રાહ્મણો નગરં અનુવિચરતિ, તદા પાતોવ નગરવીથિયો સમ્મજ્જિત્વા વાલિકં ઓકિરિત્વા લાજપઞ્ચમેહિ પુપ્ફેહિ વિપ્પકિરિત્વા પુણ્ણઘટે ઠપેત્વા કદલિયો ચ ધજે ચ ઉસ્સાપેત્વા સકલનગરં ધૂપિતવાસિતં કરોન્તિ.

બ્રાહ્મણો પાતોવ સીસં ન્હાયિત્વા પુરેભત્તં ભુઞ્જિત્વા વુત્તનયેનેવ સેતવત્થાદીહિ અત્તાનં અલઙ્કરિત્વા પાસાદા ઓરુય્હ રથં અભિરુહતિ. અથ નં તે બ્રાહ્મણા સબ્બસેતવત્થવિલેપનમાલાલઙ્કારા સેતચ્છત્તાનિ ગહેત્વા પરિવારેન્તિ. તતો મહાજનસ્સ સન્નિપાતત્થં પઠમંયેવ તરુણદારકાનં ફલાફલાનિ વિકિરન્તિ, તદનન્તરં માસકરૂપાદીનિ, તદનન્તરં કહાપણે વિકિરન્તિ. મહાજનો સન્નિપતતિ, ઉક્કુટ્ઠિયો ચેવ ચેલુક્ખેપા ચ વત્તન્તિ. અથ બ્રાહ્મણો મઙ્ગલિકસોવત્થિકાદીસુ મઙ્ગલાનિ ચેવ સુવત્થિયો ચ કરોન્તેસુ મહાસમ્પત્તિયા નગરં અનુવિચરતિ. પુઞ્ઞવન્તા મનુસ્સા એકભૂમિકાદિપાસાદે આરુય્હ સુકપત્તસદિસાનિ વાતપાનકવાટાનિ વિવરિત્વા ઓલોકેન્તિ. બ્રાહ્મણોપિ અત્તનો યસસિરિસમ્પત્તિયા નગરં અજ્ઝોત્થરન્તો વિય દક્ખિણદ્વારાભિમુખો હોતિ. તં સન્ધાયેતં વુત્તં.

તમેનં જનો દિસ્વાતિ મહાજનો તં રથં દિસ્વા. **બ્રહ્મ**ન્તિ સેટ્ઠાધિવચનમેતં. **બ્રહ્મં વત ભો યાન**ન્તિ સેટ્ઠયાનસદિસં વત ભો યાનન્તિ અયમેત્થ અત્થો. **ઇમસ્સેવ ખો એત**ન્તિ, આનન્દ, મનુસ્સા નામ વણ્ણભાણકાનં ધનં દત્વા અત્તનો દારિકાનં વણ્ણગીતં ગાયાપેન્તિ ''અભિરૂપો હોતિ દસ્સનીયો મહદ્ધનો મહાભોગો''તિ, ન ચ તેન વણ્ણભણનમત્તેન અભિરૂપા વા હોન્તિ મહદ્ધના વા, એવમેવ મહાજનો બ્રાહ્મણસ્સ રથં દિસ્વા – ''બ્રહ્મં વત ભો યાન''ન્તિ કિઞ્ચાપિ એવં વણ્ણં ભણતિ, ન પનેતં યાનં વણ્ણભણનમત્તેનેવ બ્રહ્મયાનં નામ હોતિ. લામકઞ્હિ એતં છવં. પરમત્થેન પન ઇમસ્સેવ ખો એતં, આનન્દ, અરિયસ્સ અટ્ઠઙ્ગિકસ્સ મગ્ગસ્સ અધિવચનં. અયઞ્હિ સબ્બદોસવિગમેન સેટ્ઠો, ઇમિના ચ અરિયા નિબ્બાનં યન્તીતિ **બ્રહ્મયાનં** ઇતિપિ, ધમ્મભૂતત્તા યાનત્તા ચ **ધમ્મયાનં** ઇતિપિ, અનુત્તરત્તા કિલેસસઙ્ગામસ્સ ચ વિજિતત્તા **અનુત્તરો સઙ્ગામવિજયો** ઇતિપિ વત્તું વટ્ટતિ.

ઇદાનિસ્સ નિદ્દોસભાવઞ્ચેવ સઙ્ગામવિજયભાવઞ્ચ દસ્સેન્તો **રાગવિનયપરિયોસાના**તિઆદિમાહ. તત્થ રાગં વિનયમાના પરિયોસાપેતિ પરિયોસાનં ગચ્છતિ નિપ્ફજ્જતીતિ રાગવિનયપરિયોસાના. એસ નયો સબ્બત્થ.

યસ્સ સદ્ધા ચ પઞ્ઞા ચાતિ યસ્સ અરિયમગ્ગયાનસ્સ સદ્ધાનુસારિવસેન સદ્ધા, ધમ્માનુસારિવસેન પઞ્ઞાતિ ઇમે દ્વે ધમ્મા સદા ધુરં યુત્તા, તત્રમજ્ઝત્તતાયુગે યુત્તાતિ અત્થો. **હિરી ઈસા**તિ અત્તના સદ્ધિં અધિવિટ્ઠેન બહિદ્ધાસમુટ્ઠાનેન ઓત્તપ્પેન સદ્ધિં અજ્ઝત્તસમુટ્ઠાના હિરી યસ્સ મગ્ગરથસ્સ ઈસા. **મનો યોત્ત**ન્તિ વિપસ્સનાચિત્તઞ્ચ મગ્ગચિત્તઞ્ચ યોત્તં. યથા હિ રથસ્સ વાકાદિમયં યોત્તં ગોણે એકાબદ્ધે કરોતિ એકસઙ્ગહિતે, એવં મગ્ગરથસ્સ લોકિયવિપસ્સનાચિત્તં અતિરેકપઞ્ઞાસ, લોકુત્તરવિપસ્સનાચિત્તં અતિરેકસટ્ઠિ કુસલધમ્મે એકાબદ્ધે એકસઙ્ગહે કરોતિ. તેન વુત્તં ''મનો યોત્ત''ન્તિ. **સતિ આરક્ખસારથી**તિ મગ્ગસમ્પયુત્તા સતિ આરક્ખસારથિ. યથા હિ રથસ્સ આરક્ખો સારથિ નામ યોગ્ગિયો. ધુરં વાહેતિ યોજેતિ અક્ખં અબ્ભઞ્જતિ રથં પેસેતિ રથયુત્તકે નિબ્બિસેવને કરોતિ, એવં મગ્ગરથસ્સ સતિ. અયઞ્હિ આરક્ખપચ્ચુપટ્ઠાના ચેવ કુસલાકુસલાનઞ્ચ ધમ્માનં ગતિયો સમન્વેસતીતિ વુત્તા.

રથોતિ અરિયઅટ્ઠઙ્ગિકમગ્ગરથો. **સીલપરિક્ખારો**તિ ચતુપારિસુદ્ધિસીલાલઙ્કારો. **ઝાનક્ખો**તિ વિપસ્સનાસમ્પયુત્તાનં પઞ્ચન્નં ઝાનઙ્ગાનં વસેન ઝાનમયઅક્ખો. **ચક્કવીરિયો**તિ વીરિયચક્કો, કાયિકચેતસિકસઙ્ખાતાનિ દ્વે વીરિયાનિ અસ્સ ચક્કાનીતિ અત્થો. **ઉપેક્ખા ધુરસમાધી**તિ ધુરસ્સ સમાધિ, ઉન્નતોનતાકારસ્સ અભાવેન દ્વિન્નમ્પિ યુગપદેસાનં સમતાતિ અત્થો. અયઞ્હિ તત્રમજ્ઝત્તુપેક્ખા ચિત્તુપ્પાદસ્સ લીનુદ્ધચ્ચભાવં હરિત્વા પયોગમજ્ઝત્તે ચિત્તં ઠપેતિ, તસ્મા ઇમસ્સ મગ્ગરથસ્સ ''ધુરસમાધી''તિ વુત્તા. **અનિચ્છા પરિવારણ**ન્તિ બાહિરકરથસ્સ સીહચમ્માદીનિ વિય ઇમસ્સાપિ અરિયમગ્ગરથસ્સ અલોભસઙ્ખાતા અનિચ્છા પરિવારણં નામ.

અબ્યાપાદોતિ મેત્તા ચ મેત્તાપુબ્બભાગો ચ. **અવિહિંસા**તિ કરુણા ચ કરુણાપુબ્બભાગો ચ. **વિવેકો**તિ કાયવિવેકાદિ તિવિધવિવેકો. **યસ્સ આવુધ**ન્તિ યસ્સ અરિયમગ્ગરથે ઠિતસ્સ કુલપુત્તસ્સ એતં પઞ્ચવિધં આવુધં. યથા હિ રથે ઠિતો પઞ્ચહિ આવુધેહિ સપત્તે વિજ્ઝતિ, એવં યોગાવચરોપિ ઇમસ્મિં લોકિયલોકુત્તરમગ્ગરથે ઠિતો મેત્તાય દોસં વિજ્ઝતિ, કરુણાય વિહિંસં , કાયવિવેકેન ગણસઙ્ગણિકં, ચિત્તવિવેકેન કિલેસસઙ્ગણિકં, ઉપધિવિવેકેન સબ્બાકુસલં વિજ્ઝતિ. તેનસ્સેતં પઞ્ચવિધં ''આવુધ''ન્તિ વુત્તં. **તિતિક્ખા**તિ દુરુત્તાનં દુરાગતાનં વચનપથાનં અધિવાસનક્ખન્તિ. **ચમ્મસન્નાહો**તિ સન્નદ્ધચમ્મો. યથા હિ રથે ઠિતો રથિકો પટિમુક્કચમ્મો આગતાગતે સરે ખમતિ, ન નં તે વિજ્ઝન્તિ, એવં અધિવાસનક્ખન્તિસમન્નાગતો ભિક્ખુ આગતાગતે વચનપથે ખમતિ, ન નં તે વિજ્ઝન્તિ. તસ્મા ''તિતિક્ખા ચમ્મસન્નાહો''તિ વુત્તો. **યોગક્ખેમાય વત્તતી**તિ ચતૂહિ યોગેહિ ખેમાય નિબ્બાનાય વત્તતિ, નિબ્બાનાભિમુખો ગચ્છતિયેવ, ન તિટ્ઠતિ ન ભિજ્જતીતિ અત્થો.

એતદત્તનિ સમ્ભૂતન્તિ એતં મગ્ગયાનં અત્તનો પુરિસકારં નિસ્સાય લદ્ધત્તા અત્તનિ સમ્ભૂતં નામ હોતિ. **બ્રહ્મયાનં અનુત્તર**ન્તિ અસદિસં સેટ્ઠયાનં. **નિય્યન્તિ ધીરા લોકમ્હા**તિ યેસં એતં યાનં અત્થિ, તે ધીરા પણ્ડિતપુરિસા લોકમ્હા નિય્યન્તિ ગચ્છન્તિ. **અઞ્ઞદત્થૂ**તિ એકંસેન. **જયં જય**ન્તિ રાગાદયો સપત્તે જિનન્તા જિનન્તા.

૫-૬. કિમત્થિયસુત્તાદિવણ્ણના

૫-૬. પઞ્ચમે **અયમેવા**તિ એવસદ્દો નિયમત્થો. તેન અઞ્ઞં મગ્ગં પટિક્ખિપતિ. ઇમસ્મિં સુત્તે વટ્ટદુક્ખઞ્ચેવ મિસ્સકમગ્ગો ચ કથિતો. છટ્ઠં ઉત્તાનમેવ.

૭. દુતિયઅઞ્ઞતરભિક્ખુસુત્તવણ્ણના

૭. સત્તમે **નિબ્બાનધાતુયા ખો એતં ભિક્ખુ અધિવચન**ન્તિ અસઙ્ખતાય અમતાય નિબ્બાનધાતુયા એતં અધિવચનં. **આસવાનં ખયો તેન વુચ્ચતી**તિ અપિચ તેન રાગાદિવિનયેન આસવાનં ખયોતિપિ વુચ્ચતિ. આસવક્ખયો નામ અરહત્તં, અરહત્તસ્સાપિ એતં રાગવિનયોતિઆદિ નામમેવાતિ દીપેતિ. **એતદવોચા**તિ ‘‘સત્થારા નિબ્બાનધાતૂતિ વદન્તેન અમતં નિબ્બાનં કથિતં, મગ્ગો પનસ્સ ન કથિતો. તં કથાપેસ્સામી’’તિ અનુસન્ધિકુસલતાય પુચ્છન્તો એતં અવોચ.

૮. વિભઙ્ગસુત્તવણ્ણના

૮. અટ્ઠમે **કતમા ચ ભિક્ખવે સમ્માદિટ્ઠી**તિ એકેન પરિયાયેન અટ્ઠઙ્ગિકમગ્ગં વિભજિત્વા પુન અપરેન પરિયાયેન વિભજિતુકામો ઇદં દેસનં આરભિ. તત્થ **દુક્ખે ઞાણ**ન્તિ સવનસમ્મસનપટિવેધપચ્ચવેક્ખણવસેન ચતૂહાકારેહિ ઉપ્પન્નં ઞાણં. સમુદયેપિ એસેવ નયો. સેસેસુ પન દ્વીસુ સમ્મસનસ્સ અભાવા તિવિધમેવ વટ્ટતિ. એવમેતં ‘‘દુક્ખે ઞાણ’’ન્તિઆદિના ચતુસચ્ચકમ્મટ્ઠાનં દસ્સિતં.

તત્થ પુરિમાનિ દ્વે સચ્ચાનિ વટ્ટં, પચ્છિમાનિ વિવટ્ટં. તેસુ ભિક્ખુનો વટ્ટે કમ્મટ્ઠાનાભિનિવેસો હોતિ, વિવટ્ટે નત્થિ અભિનિવેસો. પુરિમાનિ હિ દ્વે સચ્ચાનિ ‘‘પઞ્ચક્ખન્ધા દુક્ખં, તણ્હા સમુદયો’’તિ એવં સઙ્ખેપેન ચ, ‘‘કતમે પઞ્ચક્ખન્ધા રૂપક્ખન્ધો’’તિઆદિના નયેન વિત્થારેન ચ આચરિયસન્તિકે ઉગ્ગણ્હિત્વા વાચાય પુનપ્પુનં પરિવત્તેન્તો યોગાવચરો કમ્મં કરોતિ. ઇતરેસુ પન દ્વીસુ સચ્ચેસુ – ‘‘નિરોધસચ્ચં ઇટ્ઠં કન્તં મનાપં, મગ્ગસચ્ચં ઇટ્ઠં કન્તં મનાપ’’ન્તિ એવં સવનેનેવ કમ્મં કરોતિ. સો એવં કરોન્તો ચત્તારિ સચ્ચાનિ એકપટિવેધેન પટિવિજ્ઝતિ, એકાભિસમયેન અભિસમેતિ . દુક્ખં પરિઞ્ઞાપટિવેધેન પટિવિજ્ઝતિ, સમુદયં પહાનપટિવેધેન, નિરોધં સચ્છિકિરિયપટિવેધેન, મગ્ગં ભાવનાપટિવેધેન પટિવિજ્ઝતિ. દુક્ખં પરિઞ્ઞાભિસમયેન…પે॰… મગ્ગં ભાવનાભિસમયેન અભિસમેતિ.

એવમસ્સ પુબ્બભાગે દ્વીસુ સચ્ચેસુ ઉગ્ગહપરિપુચ્છાસવનધારણસમ્મસનપટિવેધો હોતિ, દ્વીસુ સવનપટિવેધોયેવ. અપરભાગે તીસુ કિચ્ચતો પટિવેધો હોતિ, નિરોધે આરમ્મણપટિવેધો. પચ્ચવેક્ખણા પન પત્તસચ્ચસ્સ હોતિ. ઇમસ્સ ભિક્ખુનો પુબ્બે પરિગ્ગહતો – ‘‘દુક્ખં પરિજાનામિ, સમુદયં પજહામિ, નિરોધં સચ્છિકરોમિ, મગ્ગં ભાવેમી’’તિ આભોગસમન્નાહારમનસિકારપચ્ચવેક્ખણા નત્થિ, પરિગ્ગહતો પટ્ઠાય હોતિ. અપરભાગે પન દુક્ખં પરિઞ્ઞાતમેવ હોતિ…પે॰… મગ્ગો ભાવિતોવ હોતિ.

તત્થ દ્વે સચ્ચાનિ દુદ્દસત્તા ગમ્ભીરાનિ, દ્વે ગમ્ભીરત્તા દુદ્દસાનિ. દુક્ખસચ્ચઞ્હિ ઉપ્પત્તિતો પાકટં, ખાણુકણ્ટકપહારાદીસુ ‘‘અહો દુક્ખ’’ન્તિ વત્તબ્બતમ્પિ આપજ્જતિ. સમુદયમ્પિ ખાદિતુકામતાભુઞ્જિતુકામતાદિવસેન ઉપ્પત્તિતો પાકટં. લક્ખણપટિવેધતો પન ઉભયમ્પિ ગમ્ભીરં. ઇતિ તાનિ દુદ્દસત્તા ગમ્ભીરાનિ. ઇતરેસં દ્વિન્નં દસ્સનત્થાય પયોગો ભવગ્ગગ્ગહણત્થં હત્થપસારણં વિય અવીચિફુસનત્થં પાદપસારણં વિય સતધા ભિન્નસ્સ વાલસ્સ કોટિયા કોટિં પટિપાદનં વિય ચ હોતિ. ઇતિ તાનિ ગમ્ભીરત્તા

દુદ્દસાનિ. એવં દુદ્દસત્તા ગમ્ભીરેસુ ગમ્ભીરત્તા ચ દુદ્દસેસુ ચતૂસુ સચ્ચેસુ ઉગ્ગહાદિવસેન ઇદં ‘‘દુક્ખે ઞાણ’’ન્તિઆદિ વુત્તં. પટિવેધક્ખણે પન એકમેવ તં ઞાણં હોતિ.

નેક્ખમ્મસઙ્કપ્પાદીસુ કામપચ્ચનીકટ્ઠેન કામતો નિસ્સટભાવેન વા, કામં સમ્મસન્તસ્સ ઉપ્પન્નોતિ વા, કામપદઘાતં કામવૂપસમં કરોન્તો ઉપ્પન્નોતિ વા , કામવિવિત્તન્તે ઉપ્પન્નોતિ વા **નેક્ખમ્મસઙ્કપ્પો**. સેસપદદ્વયેપિ એસેવ નયો. સબ્બેપિ ચ તે નેક્ખમ્મસઙ્કપ્પાદયો કામબ્યાપાદવિહિંસાવિરમણસઞ્ઞાનં નાનત્તા પુબ્બભાગે નાના, મગ્ગક્ખણે પન ઇમેસુ તીસુ ઠાનેસુ ઉપ્પન્નસ્સ અકુસલસઙ્કપ્પસ્સ પદચ્છેદતો અનુપ્પત્તિસાધનવસેન મગ્ગઙ્ગં પૂરયમાનો એકોવ કુસલસઙ્કપ્પો ઉપ્પજ્જતિ. અયં **સમ્માસઙ્કપ્પો** નામ.

મુસાવાદા વેરમણીઆદયોપિ મુસાવાદાદીહિ વિરમણસઞ્ઞાનં નાનત્તા પુબ્બભાગે નાના, મગ્ગક્ખણે પન ઇમેસુ ચતૂસુ ઠાનેસુ ઉપ્પન્નાય અકુસલદુસ્સીલ્યચેતનાય પદચ્છેદતો અનુપ્પત્તિસાધનવસેન મગ્ગઙ્ગં પૂરયમાના એકાવ કુસલવેરમણી ઉપ્પજ્જતિ. અયં **સમ્માવાચા** નામ.

પાણાતિપાતા વેરમણી આદયોપિ પાણાતિપાતાદીહિ વિરમણસઞ્ઞાનં નાનત્તા પુબ્બભાગે નાના, મગ્ગક્ખણે પન ઇમેસુ તીસુ ઠાનેસુ ઉપ્પન્નાય અકુસલદુસ્સીલ્યચેતનાય અકિરિયતો પદચ્છેદતો અનુપ્પત્તિસાધનવસેન મગ્ગઙ્ગં પૂરયમાના એકાવ કુસલવેરમણી ઉપ્પજ્જતિ. અયં **સમ્માકમ્મન્તો** નામ.

મિચ્છાઆજીવન્તિ ખાદનીયભોજનીયાદીનં અત્થાય પવત્તિતં કાયવચીદુચ્ચરિતં. **પહાયા**તિ વજ્જેત્વા. **સમ્માઆજીવેના**તિ બુદ્ધપસત્થેન આજીવેન. **જીવિકં કપ્પેતી**તિ જીવિતવુત્તિં પવત્તેતિ. સમ્માજીવોપિ કુહનાદીહિ વિરમણસઞ્ઞાનં નાનત્તા પુબ્બભાગે નાના. મગ્ગક્ખણે પન ઇમેસુયેવ સત્તસુ ઠાનેસુ ઉપ્પન્નાય મિચ્છાજીવદુસ્સીલ્યચેતનાય પદચ્છેદતો અનુપ્પત્તિસાધનવસેન મગ્ગઙ્ગં પૂરયમાના એકાવ કુસલવેરમણી ઉપ્પજ્જતિ. અયં **સમ્માઆજીવો** નામ.

અનુપ્પન્નાનન્તિ એકસ્મિં ભવે તથારૂપે વા આરમ્મણે અત્તનો ન ઉપ્પન્નાનં, પરસ્સ પન ઉપ્પજ્જમાને દિસ્વા – ‘‘અહો વત મે એવરૂપા પાપકા ધમ્મા ન ઉપ્પજ્જેય્યુ’’ન્તિ એવં અનુપ્પન્નાનં પાપકાનં અકુસલાનં ધમ્માનં અનુપ્પાદાય. **છન્દ**ન્તિ તેસં અકુસલાનં અનુપ્પાદકપટિપત્તિસાધકં વીરિયચ્છન્દં જનેતિ. **વાયમતી**તિ વાયામં કરોતિ. **વીરિયં આરભતી**તિ વીરિયં પવત્તેતિ. **ચિત્તં પગ્ગણ્હાતી**તિ વીરિયેન ચિત્તં પગ્ગહિતં કરોતિ. **પદહતી**તિ ‘‘કામં તચો ચ ન્હારુ ચ અટ્ઠિ ચ અવસિસ્સતૂ’’તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૧૮૪) પધાનં પવત્તેતિ . **ઉપ્પન્નાન**ન્તિ સમુદાચારવસેન અત્તનો ઉપ્પન્નપુબ્બાનં. ઇદાનિ તાદિસે ન ઉપ્પાદેસ્સામીતિ તેસં પહાનાય છન્દં જનેતિ.

અનુપ્પન્નાનં કુસલાનન્તિ અપટિલદ્ધાનં પઠમજ્ઝાનાદીનં. **ઉપ્પન્નાન**ન્તિ તેસંયેવ પટિલદ્ધાનં. **ઠિતિયા**તિ પુનપ્પુનં ઉપ્પત્તિપબન્ધવસેન ઠિતત્થં. **અસમ્મોસાયા**તિ અવિનાસત્થં. **ભિય્યોભાવાયા**તિ ઉપરિભાવાય. **વેપુલ્લાયા**તિ વિપુલભાવાય. **પારિપૂરિયા**તિ ભાવનાય પરિપૂરણત્થં. અયમ્પિ સમ્માવાયામો અનુપ્પન્નાનં અકુસલાનં અનુપ્પાદનાદિચિત્તનાનત્તા પુબ્બભાગે નાના. મગ્ગક્ખણે પન ઇમેસુયેવ ચતૂસુ ઠાનેસુ કિચ્ચસાધનવસેન મગ્ગઙ્ગં પૂરયમાનં એકમેવ કુસલવીરિયં ઉપ્પજ્જતિ. અયં **સમ્માવાયામો** નામ.

સમ્માસતિપિ કાયાદિપરિગ્ગાહકચિત્તાનં નાનત્તા પુબ્બભાગે નાના, મગ્ગક્ખણે પન ઇમેસુ ચતૂસુ ઠાનેસુ કિચ્ચસાધનવસેન મગ્ગઙ્ગં પૂરયમાના એકા સતિ ઉપ્પજ્જતિ. અયં **સમ્માસતિ** નામ.

ઝાનાદીનિ પુબ્બભાગેપિ મગ્ગક્ખણેપિ નાના, પુબ્બભાગે સમાપત્તિવસેન નાના, મગ્ગક્ખણે નાનામગ્ગવસેન. એકસ્સ હિ પઠમમગ્ગો પઠમજ્ઝાનિકો હોતિ, દુતિયમગ્ગાદયોપિ પઠમજ્ઝાનિકા વા દુતિયાદીસુ અઞ્ઞતરજ્ઝાનિકા વા. એકસ્સ પઠમમગ્ગો દુતિયાદીનં અઞ્ઞતરજ્ઝાનિકો હોતિ, દુતિયાદયોપિ દુતિયાદીનં અઞ્ઞતરજ્ઝાનિકા વા પઠમજ્ઝાનિકા વા. એવં ચત્તારોપિ મગ્ગા ઝાનવસેન સદિસા વા અસદિસા વા એકચ્ચસદિસા વા હોન્તિ.

અયં પનસ્સ વિસેસો પાદકજ્ઝાનનિયમેન હોતિ. પાદકજ્ઝાનનિયમેન હિ પઠમજ્ઝાનલાભિનો પઠમજ્ઝાના વુટ્ઠાય વિપસ્સન્તસ્સ ઉપ્પન્નમગ્ગો પઠમજ્ઝાનિકો હોતિ, મગ્ગઙ્ગબોજ્ઝઙ્ગાનિ પનેત્થ પરિપુણ્ણાનેવ હોન્તિ. દુતિયજ્ઝાનતો વુટ્ઠાય વિપસ્સન્તસ્સ ઉપ્પન્નો દુતિયજ્ઝાનિકો હોતિ, મગ્ગઙ્ગાનિ પનેત્થ સત્ત હોન્તિ. તતિયજ્ઝાનતો વુટ્ઠાય વિપસ્સન્તસ્સ ઉપ્પન્નો તતિયજ્ઝાનિકો, મગ્ગઙ્ગાનિ પનેત્થ સત્ત, બોજ્ઝઙ્ગાનિ છ હોન્તિ. એસ નયો ચતુત્થજ્ઝાનતો પટ્ઠાય યાવ નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતના .

આરુપ્પે ચતુક્કપઞ્ચકજ્ઝાનં ઉપ્પજ્જતિ, તઞ્ચ લોકુત્તરં, નો લોકિયન્તિ વુત્તં. એત્થ કથન્તિ? એત્થાપિ પઠમજ્ઝાનાદીસુ યતો વુટ્ઠાય સોતાપત્તિમગ્ગં પટિલભિત્વા અરૂપસમાપત્તિં ભાવેત્વા સો આરુપ્પે ઉપ્પન્નો, તંઝાનિકાવસ્સ તત્થ તયો મગ્ગા ઉપ્પજ્જન્તિ. એવં પાદકજ્ઝાનમેવ નિયમેતિ. કેચિ પન થેરા – ‘‘વિપસ્સનાય આરમ્મણભૂતા ખન્ધા નિયમેન્તી’’તિ વદન્તિ . કેચિ ‘‘પુગ્ગલજ્ઝાસયો નિયમેતી’’તિ વદન્તિ. કેચિ ‘‘વુટ્ઠાનગામિનીવિપસ્સના નિયમેતી’’તિ વદન્તિ. તેસં વાદવિનિચ્છયો વિસુદ્ધિમગ્ગે વુટ્ઠાનગામિનીવિપસ્સનાધિકારે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો. **અયં વુચ્ચતિ, ભિક્ખવે, સમ્માસમાધી**તિ અયં પુબ્બભાગે લોકિયો, અપરભાગે લોકુત્તરો સમ્માસમાધીતિ વુચ્ચતિ.

૯. સૂકસુત્તવણ્ણના

૯. નવમે **મિચ્છાપણિહિત**ન્તિ સૂકં નામ ઉદ્ધગ્ગં કત્વા ઠપિતં હત્થં વા પાદં વા ભિન્દતિ, તથા અઠપિતં પન મિચ્છાપણિહિતં નામ. **મિચ્છાપણિહિતાય દિટ્ઠિયા**તિ મિચ્છાઠપિતાય કમ્મસ્સકતપઞ્ઞાય. **અવિજ્જં ભિન્દિસ્સતી**તિ ચતુસચ્ચપટિચ્છાદકં અવિજ્જં ભિન્દિસ્સતિ. **વિજ્જં ઉપ્પાદેસ્સતી**તિ અરહત્તમગ્ગવિજ્જં ઉપ્પાદેસ્સતિ. **મિચ્છાપણિહિતત્તા, ભિક્ખવે, દિટ્ઠિયા**તિ કમ્મસ્સકતપઞ્ઞાય ચેવ મગ્ગભાવનાય ચ મિચ્છા ઠપિતત્તા, અપ્પવત્તિતત્તાતિ અત્થો. ઇમસ્મિં સુત્તે કમ્મસ્સકતઞાણં મગ્ગનિસ્સિતં કત્વા મિસ્સકમગ્ગો કથિતો.

૧૦. નન્દિયસુત્તવણ્ણના

૧૦. દસમે **પરિબ્બાજકો**તિ છન્નપરિબ્બાજકો. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

અવિજ્જાવગ્ગો પઠમો.

૨. વિહારવગ્ગો

૧. પઠમવિહારસુત્તવણ્ણના

૧૧. દુતિયવગ્ગસ્સ પઠમે **ઇચ્છામહં, ભિક્ખવે, અડ્ઢમાસં પટિસલ્લીયિતુ**ન્તિ અહં, ભિક્ખવે, એકં અડ્ઢમાસં પટિસલ્લીયિતું નિલીયિતું એકોવ હુત્વા વિહરિતું ઇચ્છામીતિ અત્થો. **નમ્હિ કેનચિ ઉપસઙ્કમિતબ્બો અઞ્ઞત્ર એકેન પિણ્ડપાતનીહારકેના**તિ યો અત્તના પયુત્તવાચં અકત્વા મમત્થાય સદ્ધેસુ કુલેસુ પટિયત્તં પિણ્ડપાતં નીહરિત્વા મય્હં ઉપનામેય્ય, તં પિણ્ડપાતનીહારકં એકં ભિક્ખું ઠપેત્વા નમ્હિ અઞ્ઞેન કેનચિ ભિક્ખુના વા ગહટ્ઠેન વા ઉપસઙ્કમિતબ્બોતિ.

કસ્મા પન એવમાહાતિ? તસ્મિં કિર અડ્ઢમાસે વિનેતબ્બો સત્તો નાહોસિ. અથ સત્થા – ''ઇમં અડ્ઢમાસં ફલસમાપત્તિસુખેનેવ વીતિનામેસ્સામિ, ઇતિ મય્હઞ્ચેવ સુખવિહારો ભવિસ્સતિ, અનાગતે ચ પચ્છિમા જનતા 'સત્થાપિ ગણં વિહાય એકકો વિહાસિ, કિમઙ્ગં પન મય'ન્તિ દિટ્ઠાનુગતિં આપજ્જિસ્સતિ, તદસ્સા ભવિસ્સતિ દીઘરત્તં હિતાય સુખાયા''તિ ઇમિના કારણેન એવમાહ. ભિક્ખુસઙ્ઘોપિ સત્થુ વચનં સમ્પટિચ્છિત્વા એકં ભિક્ખું અદાસિ. સો પાતોવ ગન્ધકુટિપરિવેણસમ્મજ્જનમુખોદકદન્તકટ્ઠદાનાદીનિ સબ્બકિચ્ચાનિ તસ્મિં ખણે કત્વા અપગચ્છતિ.

યેન સ્વાહન્તિ યેન સો અહં. **પઠમાભિસમ્બુદ્ધો**તિ અભિસમ્બુદ્ધો હુત્વા પઠમંયેવ એકૂનપઞ્ઞાસદિવસબ્ભન્તરે. **વિહરામી**તિ ઇદં અતીતત્થે વત્તમાનવચનં. **તસ્સ પદેસેન વિહાસિ**ન્તિ તસ્સ પઠમાભિસમ્બુદ્ધવિહારસ્સ પદેસેન. તત્થ પદેસો નામ ખન્ધપદેસો આયતનધાતુસચ્ચઇન્દ્રિયપચ્ચયાકારસતિપટ્ઠાનઝાનનામરૂપપદેસો ધમ્મપદેસોતિ નાનાવિધો. તં સબ્બમ્પિ સન્ધાય – ''તસ્સ પદેસેન વિહાસિ''ન્તિ આહ. ભગવા હિ પઠમબોધિયં એકૂનપઞ્ઞાસદિવસબ્ભન્તરે યથા નામ પત્તરજ્જો રાજા અત્તનો વિભવસારદસ્સનત્થં તં તં ગબ્ભં વિવરાપેત્વા સુવણ્ણરજતમુત્તામણિઆદીનિ રતનાનિ પચ્ચવેક્ખન્તો વિહરેય્ય, એવમેવ પઞ્ચક્ખન્ધે નિપ્પદેસે કત્વા સમ્મસન્તો પચ્ચવેક્ખન્તો વિહાસિ . ઇમસ્મિં પન અડ્ઢમાસે તેસં ખન્ધાનં પદેસં વેદનાક્ખન્ધમેવ પચ્ચવેક્ખન્તો વિહાસિ. તસ્સ ''ઇમે સત્તા એવરૂપં નામ સુખં પટિસંવેદેન્તિ, એવરૂપં દુક્ખ''ન્તિ ઓલોકયતો યાવ ભવગ્ગા પવત્તા સુખવેદના, યાવ અવીચિતો પવત્તા દુક્ખવેદના, સબ્બા સબ્બાકારેન ઉપટ્ઠાસિ. અથ નં ''મિચ્છાદિટ્ઠિપચ્ચયાપિ વેદયિત''ન્તિઆદિના નયેન પરિગ્ગણ્હન્તો વિહાસિ.

તથા પઠમબોધિયં દ્વાદસાયતનાનિ નિપ્પદેસાનેવ કત્વા વિહાસિ, ઇમસ્મિં પન અડ્ઢમાસે તેસં આયતનાનં પદેસં વેદનાવસેન ધમ્માયતનેકદેસં, ધાતૂનં પદેસં વેદનાવસેન ધમ્મધાતુએકદેસં, સચ્ચાનં પદેસં વેદનાક્ખન્ધવસેનેવ દુક્ખસચ્ચેકદેસં, પચ્ચયાનં પદેસં ફસ્સપચ્ચયા વેદનાવસેન પચ્ચયેકદેસં ઝાનાનં પદેસં વેદનાવસેનેવ ઝાનઙ્ગેકદેસં, નામરૂપાનં પદેસં વેદનાવસેનેવ નામેકદેસં પચ્ચવેક્ખન્તો વિહાસિ. પઠમબોધિયઞ્હિ એકૂનપઞ્ઞાસદિવસબ્ભન્તરે કુસલાદિધમ્મે નિપ્પદેસે કત્વા અનન્તનયાનિ સત્ત પકરણાનિ પચ્ચવેક્ખન્તો વિહાસિ. ઇમસ્મિં પન અડ્ઢમાસે સબ્બધમ્માનં પદેસં વેદનાત્તિકમેવ પચ્ચવેક્ખન્તો વિહાસિ. તસ્મિં તસ્મિં ઠાને સા સા ચ વિહારસમાપત્તિ વેદનાનુભાવેન જાતા.

ઇદાનિ યેનાકારેન વિહાસિ, તં દસ્સેન્તો **મિચ્છાદિટ્ઠિપચ્ચયાપી**તિઆદિમાહ. તત્થ **મિચ્છાદિટ્ઠિપચ્ચયાપી**તિ દિટ્ઠિસમ્પયુત્તા વેદનાપિ વટ્ટતિ. દિટ્ઠિં ઉપનિસ્સયં કત્વા ઉપ્પન્ના કુસલાકુસલવેદનાપિ વટ્ટતિ વિપાકવેદનાપિ. તત્થ મિચ્છાદિટ્ઠિસમ્પયુત્તા અકુસલાવ હોતિ, દિટ્ઠિં પન ઉપનિસ્સાય કુસલાપિ ઉપ્પજ્જન્તિ અકુસલાપિ. મિચ્છાદિટ્ઠિકા હિ દિટ્ઠિં ઉપનિસ્સાય પક્ખદિવસેસુ યાગુભત્તાદીનિ દેન્તિ, અદ્ધિકાદીનં વટ્ટં પટ્ઠપેન્તિ, ચતુમહાપથે સાલં કરોન્તિ, પોક્ખરણિઞ્ચ ખણાપેન્તિ, દેવકુલાદીસુ માલાગચ્છં રોપેન્તિ, નદીવિદુગ્ગાદીસુ સેતું અત્થરન્તિ,

વિસમં સમં કરોન્તિ, ઇતિ નેસં કુસલવેદના ઉપ્પજ્જતિ. મિચ્છાદિટ્ઠિં પન નિસ્સાય સમ્માદિટ્ઠિકે અક્કોસન્તિ પરિભાસન્તિ, વધબન્ધનાદીનિ કરોન્તિ, પાણં વધિત્વા દેવતાનં ઉપહારં ઉપહરન્તિ , ઇતિ નેસં અકુસલવેદના ઉપ્પજ્જતિ. વિપાકવેદના પન ભવન્તરગતાનંયેવ હોતિ.

સમ્માદિટ્ઠિપચ્ચયાતિ એત્થાપિ સમ્માદિટ્ઠિસમ્પયુત્તા વેદનાપિ વટ્ટતિ, સમ્માદિટ્ઠિં ઉપનિસ્સયં કત્વા ઉપ્પન્ના કુસલાકુસલવેદનાપિ વિપાકવેદનાપિ. તત્થ સમ્માદિટ્ઠિસમ્પયુત્તા કુસલાવ હોતિ, સમ્માદિટ્ઠિં પન ઉપનિસ્સાય બુદ્ધપૂજં દીપમાલં મહાધમ્મસ્સવનં અપ્પતિટ્ઠિતે દિસાભાગે ચેતિયપતિટ્ઠાપનન્તિ એવમાદીનિ પુઞ્ઞાનિ કરોન્તિ, ઇતિ નેસં કુસલા વેદના ઉપ્પજ્જતિ. સમ્માદિટ્ઠિંયેવ નિસ્સાય મિચ્છાદિટ્ઠિકે અક્કોસન્તિ પરિભાસન્તિ, અત્તાનં ઉક્કંસેન્તિ, પરં વમ્ભેન્તિ, ઇતિ નેસં અકુસલવેદના ઉપ્પજ્જતિ. વિપાકવેદના પન ભવન્તરગતાનંયેવ હોતિ. **મિચ્છાસઙ્કપ્પપચ્ચયા**તિઆદીસુપિ એસેવ નયો. **છન્દપચ્ચયા**તિઆદીસુ પન છન્દપચ્ચયા અટ્ઠલોભસહગતચિત્તસમ્પયુત્તા વેદના વેદિતબ્બા, વિતક્કપચ્ચયા પઠમજ્ઝાનવેદનાવ. સઞ્ઞા પચ્ચયા ઠપેત્વા પઠમજ્ઝાનં સેસા છ સઞ્ઞાસમાપત્તિવેદના.

છન્દો ચ અવૂપસન્તોતિઆદીસુ તિણ્ણં અવૂપસમે અટ્ઠલોભસહગતચિત્તસમ્પયુત્તા વેદના હોતિ, છન્દમત્તસ્સ વૂપસમે પઠમજ્ઝાનવેદનાવ. છન્દવિતક્કાનં વૂપસમે દુતિયજ્ઝાનાદિવેદના અધિપ્પેતા, તિણ્ણમ્પિ વૂપસમે નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનવેદના. **અપ્પત્તસ્સ પત્તિયા**તિ અરહત્તફલસ્સ પત્તત્થાય. **અત્થિ આયામ**ન્તિ અત્થિ વીરિયં. **તસ્મિમ્પિ ઠાને અનુપ્પત્તે**તિ તસ્સ વીરિયારમ્ભસ્સ વસેન તસ્સ અરહત્તફલસ્સ કારણે અનુપ્પત્તે. **તપ્પચ્ચયાપિ વેદયિત**ન્તિ અરહત્તસ્સ ઠાનપચ્ચયા વેદયિતં. એતેન ચતુમગ્ગસહજાતા નિબ્બત્તિતલોકુત્તરવેદનાવ ગહિતા.

૨. દુતિયવિહારસુત્તવણ્ણના

૧૨. દુતિયે પટિસલ્લાનકારણં વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં. **મિચ્છાદિટ્ઠિવૂપસમપચ્ચયા**તિ મિચ્છાદિટ્ઠિવૂપસમો નામ સમ્માદિટ્ઠિ. તસ્મા યં સમ્માદિટ્ઠિપચ્ચયા વેદયિતં વુત્તં, તદેવ મિચ્છાદિટ્ઠિવૂપસમપચ્ચયા વેદિતબ્બં. ઇમસ્મિં પન સુત્તે વિપાકવેદનં અતિદૂરેતિ મઞ્ઞમાના ન ગણ્હન્તીતિ વુત્તં. ઇમિના નયેન સબ્બત્થ અત્થો વેદિતબ્બો. યસ્સ યસ્સ હિ વૂપસમપચ્ચયાતિ વુચ્ચતિ, તસ્સ તસ્સ પટિપક્ખધમ્મપચ્ચયાવ તં તં વેદયિતં અધિપ્પેતં. **છન્દવૂપસમપચ્ચયા**તિઆદીસુ પન છન્દવૂપસમપચ્ચયા તાવ પઠમજ્ઝાનવેદના વેદિતબ્બા. **વિતક્કવૂપસમપચ્ચયા** દુતિયજ્ઝાનવેદના. **સઞ્ઞાપચ્ચયા** છસમાપત્તિવેદના. **સઞ્ઞાવૂપસમપચ્ચયા** નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનવેદના. **છન્દો ચ વૂપસન્તો**તિઆદીનિ વુત્તત્થાનેવ.

૩-૭. સેક્ખસુત્તાદિવણ્ણના

૧૩-૧૭. તતિયે **સેક્ખો**તિ સિક્ખનસીલો. કિં સિક્ખતીતિ? તિસ્સો સિક્ખા. **સેક્ખાયા**તિ તીહિ ફલેહિ ચતૂહિ ચ મગ્ગેહિ સદ્ધિં ઉપ્પન્નાય. સાપિ હિ અનિટ્ઠિતકિચ્ચત્તા અત્તનો કિચ્ચં સિક્ખતેવાતિ સેક્ખા. ચતુત્થપઞ્ચમછટ્ઠસત્તમાનિ ઉત્તાનત્થાનેવાતિ.

૮-૧૦. પઠમકુક્કુટારામસુત્તાદિવણ્ણના

૧૮-૨૦. અટ્ઠમે **ઉમ્મઙ્ગો**તિ પઞ્ઞાઉમ્મઙ્ગો, પઞ્ઞાવીમંસનં, પઞ્ઞાગવેસનન્તિ અત્થો. **એવઞ્હિ ત્વં આવુસો**તિ ઇદં તસ્સ પુચ્છાપતિટ્ઠાપનત્થાય આહ. નવમદસમાનિ ઉત્તાનત્થામેવાતિ.

વિહારવગ્ગો દુતિયો.

૩. મિચ્છત્તવગ્ગવણ્ણના

૨૧-૩૦. તતિયવગ્ગસ્સ પઠમે **મિચ્છત્ત**ન્તિ મિચ્છાસભાવં. **સમ્મત્ત**ન્તિ સમ્માસભાવં. **મિચ્છાપટિપત્તાધિકરણહેતૂ**તિ મિચ્છાપટિપત્તિકરણહેતુ. યસ્મા મિચ્છાપટિપત્તિં કરોતિ, તસ્માતિ અત્થો. **નારાધકો**તિ ન સમ્પાદકો. **ઞાયં ધમ્મ**ન્તિ અરિયમગ્ગધમ્મં. **મિચ્છાઞાણી**તિ મિચ્છાવિઞ્ઞાણો મિચ્છાપચ્ચવેક્ખણો. **મિચ્છાવિમુત્તી**તિ અયાથાવવિમુત્તિ, અનિય્યાનિકવિમુત્તિ. ઇમેસુ તતિયાદીસુ ચતૂસુ સુત્તેસુ વટ્ટવિવટ્ટં કથિતં, પચ્છિમેસુ પનેત્થ દ્વીસુ પુગ્ગલો પુચ્છિતો ધમ્મો વિભત્તો, એવં ધમ્મેન પુગ્ગલો દસ્સિતોતિ. **સુપ્પવત્તિયો**તિ સુપ્પવત્તનિયો. યથા ઇચ્છિતિચ્છિતં દિસં પવત્તેન્તો ધાવતિ, એવં પવત્તેતું સક્કા હોતીતિ અત્થો. **સઉપનિસં સપરિક્ખાર**ન્તિ સપ્પચ્ચયં સપરિવારં. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનત્થમેવાતિ.

મિચ્છત્તવગ્ગો તતિયો.

૪. પટિપત્તિવગ્ગવણ્ણના

૩૧-૪૦. ચતુત્થે **મિચ્છાપટિપત્તિ**ન્તિ અયાથાવપટિપત્તિં. **મિચ્છાપટિપન્ન**ન્તિ અયાથાવપટિપન્નં. ઇતિ એકં સુત્તં ધમ્મવસેન કથિતં, એકં પુગ્ગલવસેન. **અપારા પાર**ન્તિ વટ્ટતો નિબ્બાનં. **પારગામિનો**તિ એત્થ યેપિ પારઙ્ગતા, યેપિ ગચ્છન્તિ, યેપિ ગમિસ્સન્તિ, સબ્બે પારગામિનોત્વેવ વેદિતબ્બા.

તીરમેવાનુધાવતીતિ વટ્ટમેવ અનુધાવતિ, વટ્ટે વિચરતિ. **કણ્હ**ન્તિ અકુસલધમ્મં. **સુક્ક**ન્તિ કુસલધમ્મં. **ઓકા અનોક**ન્તિ વટ્ટતો નિબ્બાનં. **આગમ્મા**તિ આરબ્ભ સન્ધાય પટિચ્ચ. **પરિયોદપેય્યા**તિ પરિસુદ્ધં કરેય્ય. **ચિત્તક્લેસેહી**તિ ચિત્તં કિલિસ્સાપેન્તેહિ નીવરણેહિ. **સમ્બોધિયઙ્ગેસૂ**તિ સત્તસુ બોજ્ઝઙ્ગેસુ.

સામઞ્ઞત્થન્તિ નિબ્બાનં. તઞ્હિ સામઞ્ઞેન ઉપગન્તબ્બતો સામઞ્ઞત્થોતિ વુચ્ચતિ. **બ્રહ્મઞ્ઞ**ન્તિ સેટ્ઠભાવં. **બ્રહ્મઞ્ઞત્થ**ન્તિ નિબ્બાનં બ્રહ્મઞ્ઞેન ઉપગન્તબ્બતો. યત્થ યત્થ પન હેટ્ઠા ચ ઇમેસુ ચ તીસુ સુત્તેસુ ‘‘રાગક્ખયો’’તિ આગતં, તત્થ તત્થ અરહત્તમ્પિ વટ્ટતિયેવાતિ વદન્તિ.

પટિપત્તિવગ્ગો ચતુત્થો.

૫. અઞ્ઞતિત્થિયપેય્યાલવગ્ગવણ્ણના

૪૧-૪૮. અઞ્ઞતિત્થિયપેય્યાલે **અદ્ધાનપરિઞ્ઞત્થ**ન્તિ સંસારદ્ધાનં નિબ્બાનં પત્વા પરિઞ્ઞાતં નામ હોતિ. તસ્મા નિબ્બાનં ‘‘અદ્ધાનપરિઞ્ઞા’’તિ વુચ્ચતિ, તદત્થન્તિ અત્થો. **અનુપાદાપરિનિબ્બાનત્થ**ન્તિ અપચ્ચયપરિનિબ્બાનત્થં. ઇતિ ઇમસ્મિં પેય્યાલે વિજ્જાવિમુત્તિફલેન અરહત્તં કથિતં. ઞાણદસ્સનેન પચ્ચવેક્ખણા, સેસેહિ નિબ્બાનન્તિ.

અઞ્ઞતિત્થિયપેય્યાલવગ્ગો.

૬. સૂરિયપેય્યાલવગ્ગવણ્ણના

૪૯-૬૨. સૂરિયપેય્યાલે અરુણુગ્ગં વિય કલ્યાણમિત્તત્તા, કલ્યાણમિત્તતાય ઠત્વા નિબ્બત્તિતો સવિપસ્સનઅરિયમગ્ગો સૂરિયપાતુભાવો વિયાતિ એવં સબ્બત્થ અત્થો વેદિતબ્બો. **સીલસમ્પદા**તિ ચતુપારિસુદ્ધિસીલં. **છન્દસમ્પદા**તિ કુસલકત્તુકમ્યતાછન્દો. **અત્તસમ્પદા**તિ સમ્પન્નચિત્તતા. **દિટ્ઠિસમ્પદા**તિ ઞાણસમ્પત્તિ. **અપ્પમાદસમ્પદા**તિ કારાપકઅપ્પમાદસમ્પત્તિ. **યોનિસોમનસિકારસમ્પદા**તિ ઉપાયમનસિકારસમ્પત્તિ. પુન **કલ્યાણમિત્તતા**તિઆદીનિ સમ્માદિટ્ઠિઆદીનં અઞ્ઞેનપિ આકારેન ભાવદસ્સનત્થં વુત્તાનિ. સબ્બાનેવ ચેતાનિ સુત્તાનિ પાટિયેક્કં પુગ્ગલજ્ઝાસયવસેન વુત્તાનીતિ.

સૂરિયપેય્યાલવગ્ગો.

૭. એકધમ્મપેય્યાલવગ્ગાદિવણ્ણના

૬૩-૧૩૮. એકધમ્મપેય્યાલોપિ ગઙ્ગાપેય્યાલોપિ પાટિયેક્કં પુગ્ગલજ્ઝાસયવસેનેવ તથા તથા વુત્તે બુજ્ઝનકાનં અજ્ઝાસયવસેન કથિતો.

૮. અપ્પમાદપેય્યાલવગ્ગો

૧. તથાગતસુત્તવણ્ણના

૧૩૯. અપ્પમાદપેય્યાલે **એવમેવ ખો**તિ એત્થ યથા સબ્બસત્તાનં સમ્માસમ્બુદ્ધો અગ્ગો, એવં સબ્બેસં કુસલધમ્માનં કારાપકઅપ્પમાદો અગ્ગોતિ દટ્ઠબ્બો. નનુ ચેસ લોકિયોવ, કુસલધમ્મા પન લોકુત્તરાપિ. અયઞ્ચ કામાવચરોવ, કુસલધમ્મા પન ચતુભૂમકા. કથમેસ તેસં અગ્ગોતિ? પટિલાભકટ્ઠેન. અપ્પમાદેન હિ તે પટિલબ્ભન્તિ, તસ્મા સો તેસં અગ્ગો. તેનેતં વુત્તં **સબ્બે તે અપ્પમાદમૂલકા**તિઆદિ.

૨. પદસુત્તવણ્ણના

૧૪૦. જઙ્ગલાનન્તિ પથવીતલવાસીનં. **પાણાનન્તિ** સપાદકપાણાનં . **પદજાતાની**તિ પદાનિ. **સમોધાનં ગચ્છન્તી**તિ ઓધાનં ઉપક્ખેપં ગચ્છન્તિ. **અગ્ગમક્ખાયતી**તિ સેટ્ઠં અક્ખાયતિ. **યદિદં મહન્તત્તેના**તિ મહન્તભાવેન અગ્ગમક્ખાયતિ, ન ગુણવસેનાતિ અત્થો.

૩-૧૦. કૂટસુત્તાદિવણ્ણના

૧૪૧-૧૪૮. વસ્સિકન્તિ સુમનપુપ્ફં. ઇમં કિર સુત્તં સુત્વા ભાતિયમહારાજા વીમંસિતુકામતાય એકસ્મિં ગબ્ભે ચતુજાતિગન્ધેહિ પરિભણ્ડં કારેત્વા સુગન્ધાનિ પુપ્ફાનિ આહરાપેત્વા એકસ્સ સમુગ્ગસ્સ મજ્ઝે સુમનપુપ્ફમુટ્ઠિં ઠપેત્વા સેસાનિ તસ્સ સમન્તતો મુટ્ઠિમુટ્ઠિં કત્વા ઠપેત્વા દ્વારં પિધાય બહિ નિક્ખન્તો. અથસ્સ મુહુત્તં વીતિનામેત્વા દ્વારં વિવરિત્વા પવિસન્તસ્સ સબ્બપઠમં સુમનપુપ્ફગન્ધો ઘાનં પહરિ. સો મહાતલસ્મિંયેવ મહાચેતિયાભિમુખો નિપજ્જિત્વા – ‘‘વસ્સિકં તેસં અગ્ગન્તિ કથેન્તેન સુકથિતં સમ્માસમ્બુદ્ધેના’’તિ ચેતિયં વન્દિ. **કુટ્ટરાજાનો**તિ

ખુદ્દકરાજાનો. ‘‘ખુદ્દરાજાનો’’તિપિ પાઠો. **તન્તાવુતાનન્તિ** તન્તે આવુતાનં, તન્તં આરોપેત્વા વાયિતાનન્તિ અત્થો. ઇદઞ્ચ પચ્ચત્તે સામિવચનં. યાનિ કાનિચિ તન્તાવુતાનિ વત્થાનીતિ અયઞ્હેત્થ અત્થો. અથ વા તન્તાવુતાનં વત્થાનં યાનિ કાનિચિ વત્થાનીતિ એવં સાવસેસપાઠનયેનપેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

અપ્પમાદવગ્ગો અટ્ઠમો.

૯. બલકરણીયવગ્ગો

૧. બલસુત્તવણ્ણના

૧૪૯. બલકરણીયવગ્ગે **બલકરણીયા**તિ ઊરુબલબાહુબલેન કત્તબ્બા ધાવનલઙ્ઘનતાપનવહનાદયો કમ્મન્તા. **સીલે પતિટ્ઠાયા**તિ ચતુપારિસુદ્ધિસીલે ઠત્વા. **અટ્ઠઙ્ગિકં મગ્ગ**ન્તિ સહવિપસ્સનં અરિયમગ્ગં.

૨. બીજસુત્તવણ્ણના

૧૫૦. બીજગામભૂતગામાતિ એત્થ પઞ્ચવિધમ્પિ બીજં બીજગામો નામ, તદેવ પણ્ણસમ્પન્નં નીલભાવતો પટ્ઠાય ભૂતગામોતિ વેદિતબ્બં.

૩. નાગસુત્તવણ્ણના

૧૫૧. બલં ગાહેન્તીતિ બલં ગણ્હન્તિ, ગહિતબલા થિરસરીરા હોન્તિ. **કુસોબ્ભે ઓતરન્તી**તિઆદીસુ અયમનુપુબ્બિકથા – નાગિનિયો કિર ઉતુસમયે પતિટ્ઠિતગબ્ભા ચિન્તેન્તિ – ‘‘સચે મયં ઇધ વિજાયિસ્સામ, એવં નો દારકા ઊમિવેગઞ્ચ સુપણ્ણસ્સ ચ પક્ખન્દિત્વા આગતસ્સ વેગં સહિતું ન સક્ખિસ્સન્તી’’તિ તા મહાસમુદ્દે નિમુજ્જિત્વા સમ્ભજ્જમુખદ્વારં પત્વા પઞ્ચ મહાનદિયો પવિસિત્વા હિમવન્તં ગચ્છન્તિ. તત્થ સુપણ્ણેહિ અપક્ખન્દનીયાસુ સુવણ્ણરજતમણિગુહાસુ વસમાના વિજાયિત્વા નાગપોતકે ગોપ્ફકાદિપમાણેસુ ઉદકેસુ ઓતારેત્વા ઉદકતરણં સિક્ખાપેન્તિ.

અથ યદા અનુક્કમેન તે નાગા ગઙ્ગાદીનં નદીનં ઓરિમતીરતો પરતીરં, પરતીરતો ઓરિમતીરન્તિ તરણપટિતરણં કાતું સક્કોન્તિ, તદા ‘‘ઇદાનિ નો દારકા ઊમિવેગઞ્ચ ગરુળવેગઞ્ચ સહિતું સક્ખિસ્સન્તી’’તિ ઞત્વા અત્તનો આનુભાવેન મહામેઘં સમુટ્ઠાપેત્વા સકલહિમવન્તં એકોદકં વિય કુરુમાના દેવં વસ્સાપેત્વા સુવણ્ણરજતાદિમયા નાવા માપેત્વા ઉપરિ સુવણ્ણતારકવિચિત્તં સમોસરિતગન્ધપુપ્ફદામં ચેલવિતાનં બન્ધિત્વા સુરભિચન્દનગન્ધપુપ્ફાદીનિ આદાય તાહિ નાવાહિ પઞ્ચ મહાનદિયો ઓગાહિત્વા અનુક્કમેન મહાસમુદ્દં પાપુણન્તિ. તત્થ ચ વસન્તા દસબ્યામ-સતબ્યામ-સહસ્સબ્યામ-સતસહસ્સબ્યામ-પમાણતં આપજ્જન્તા મહન્તત્તં વેપુલ્લત્તં આપજ્જન્તિ નામ.

એવમેવ ખોતિ એત્થ હિમવન્તપબ્બતો વિય ચતુપારિસુદ્ધિસીલં દટ્ઠબ્બં, નાગપોતકા વિય યોગાવચરા, કુસોબ્ભાદયો વિય અરિયમગ્ગો, મહાસમુદ્દો વિય નિબ્બાનં. યથા નાગપોતકા હિમવન્તે પતિટ્ઠાય કુસોબ્ભાદીહિ મહાસમુદ્દં પત્વા કાયમહન્તત્તં આપજ્જન્તિ, એવં યોગિનો સીલં નિસ્સાય સીલે પતિટ્ઠાય અરિયમગ્ગેન નિબ્બાનં પત્વા અરહત્તમગ્ગેનેવ આગતેસુ છસુ અભિઞ્ઞાધમ્મેસુ ગુણસરીરમહન્તત્તં પાપુણન્તીતિ.

૫. કુમ્ભસુત્તવણ્ણના

૧૫૩. **કુમ્ભો**તિ ઉદકઘટો. **નો પચ્ચાવમતી**તિ ન પતિઆવમતિ, ન અન્તો પવેસેતીતિ અત્થો.

૭. આકાસસુત્તવણ્ણના

૧૫૫. **પુરત્થિમા**તિ પુરત્થિમદિસતો આગતવાતા. **પચ્છિમદિસા**દીસુપિ એસેવ નયો. **ચત્તારોપિ સતિપટ્ઠાના**તિ યથેવ હિ એતેસં પુરત્થિમાદિભેદાનં વાતાનં સન્નિપાતો આકાસે ઇજ્ઝતિ, એવં ઇધાપિ ''ચત્તારો સતિપટ્ઠાના''તિઆદિના નયેન વુત્તા બોધિપક્ખિયધમ્મા સહવિપસ્સનસ્સ અરિયમગ્ગસ્સ ભાવનાય ઇજ્ઝન્તિ, તેનેતં વુત્તં.

૮-૯. પઠમમેઘસુત્તાદિવણ્ણના

૧૫૬-૧૫૭. **ગિમ્હાનં પચ્છિમે માસે**તિ આસાળ્હમાસે. **ઊહતન્તિ** દ્વિપદચતુપ્પદાનં પાદપ્પહારેન પથવીતલે ઉટ્ઠહિત્વા ઉદ્ધં ગતં વટ્ટિવટ્ટિ હુત્વા આકાસે પક્ખન્તં. **રજોજલ્લન્તિ** પંસુરજોજલ્લં.

૧૦. નાવાસુત્તવણ્ણના

૧૫૮. **સામુદ્દિકાય નાવાયા**તિઆદિ હેટ્ઠા વાણિજકોપમે વિત્થારિતમેવ.

૧૧-૧૨. આગન્તુકસુત્તાદિવણ્ણના

૧૫૯-૧૬૦. **આગન્તુકાગારન્તિ** પુઞ્ઞત્થિકેહિ નગરમજ્ઝે કતં આગન્તુકઘરં, યત્થ રાજરાજમહામત્તેહિપિ સક્કા હોતિ નિવાસં ઉપગન્તું. **અભિઞ્ઞા પરિઞ્ઞેય્યા**તિ યથેવ હિ તેસં પુરત્થિમદિસાદીહિ આગતાનં ખત્તિયાદીનં વાસો આગન્તુકાગારે ઇજ્ઝતિ, એવં ઇમેસં અભિઞ્ઞાપરિઞ્ઞેય્યાતિઆદીનં ધમ્માનં અભિઞ્ઞાપરિજાનનાદીહિ સહવિપસ્સનસ્સ અરિયમગ્ગસ્સ ભાવનાય ઇજ્ઝન્તિ, તેનેતં વુત્તં. નદીસુત્તં હેટ્ઠા વુત્તનયમેવાતિ.

બલકરણીયવગ્ગો નવમો.

૧૦. એસનાવગ્ગો

૧. એસનાસુત્તવણ્ણના

૧૬૧. એસનાવગ્ગે **કામેસના**તિ કામાનં એસના ગવેસના મગ્ગના પત્થના. **ભવેસના**તિ ભવાનં એસના. **બ્રહ્મચરિયેસના**તિ મિચ્છાદિટ્ઠિસઙ્ખાતસ્સ બ્રહ્મચરિયસ્સ એસના.

૨-૧૧. વિધાસુત્તાદિવણ્ણના

૧૬૨-૧૭૧. **વિધા**તિ માનકોટ્ઠાસા માનઠપના વા. **સેય્યોહમસ્મીતિ વિધા**તિ અહમસ્મિ સેય્યોતિ એવં માનકોટ્ઠાસો માનઠપના વા. **નીઘા**તિ દુક્ખા. વચનત્થો પનેત્થ યસ્સ ઉપ્પજ્જન્તિ, તં પુરિસં નીહનન્તીતિ નીઘા. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

એસનાવગ્ગો દસમો.

૧૧. ઓઘવગ્ગો

૧-૨. ઓઘસુત્તાદિવણ્ણના

૧૭૨-૧૭૩. ઓઘવગ્ગે **કામોઘો**તિ પઞ્ચસુ કામગુણેસુ છન્દરાગો. **ભવોઘો**તિ રૂપારૂપભવેસુ છન્દરાગો. **દિટ્ઠોઘો**તિ દ્વાસટ્ઠિ દિટ્ઠિયો. **અવિજ્જોઘો**તિ ચતૂસુ સચ્ચેસુ અઞ્ઞાણં. **કામયોગ**ાદીસુપિ એસેવ નયો.

૩-૪. ઉપાદાનસુત્તાદિવણ્ણના

૧૭૪-૧૭૫. કામુપાદાનન્તિ કામગ્ગહણં. **દિટ્ઠુપાદાના**દીસુપિ એસેવ નયો. **ગન્થા**તિ ગન્થના ઘટના. **કાયગન્થો**તિ નામકાયસ્સ ગન્થો ગન્થનઘટનકિલેસો. **ઇદંસચ્ચાભિનિવેસો**તિ અન્તગ્ગાહિકદિટ્ઠિવસેન ઉપ્પન્નો ''ઇદમેવ સચ્ચ''ન્તિ એવં અભિનિવેસો.

૫-૧૦. અનુસયસુત્તાદિવણ્ણના

૧૭૬-૧૮૧. કામરાગાનુસયોતિ થામગતટ્ઠેન કામરાગોવ અનુસયો કામરાગાનુસયો. સેસેસુપિ એસેવ નયો. **ઓરમ્ભાગિયાની**તિ હેટ્ઠાકોટ્ઠાસિયાનિ. **સંયોજનાની**તિ બન્ધનાનિ. **ઉદ્ધમ્ભાગિયાની**તિ ઉપરિકોટ્ઠાસિયાનિ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનત્થમેવાતિ.

ઓઘવગ્ગો એકાદસમો.

મગ્ગસંયુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. બોજ્ઝઙ્ગસંયુત્તં

૧. પબ્બતવગ્ગો

૧. હિમવન્તસુત્તવણ્ણના

૧૮૨. બોજ્ઝઙ્ગસંયુત્તસ્સ પઠમે **નાગા**તિ ઇમેપિ મહાસમુદ્દપિટ્ઠે ઊમિઅન્તરવાસિનોવ, ન વિમાનટ્ઠકનાગા. તેસં હિમવન્તં નિસ્સાય કાયવડ્ઢનાદિસબ્બં હેટ્ઠા વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં. **બોજ્ઝઙ્ગે**તિ એત્થ બોધિયા, બોધિસ્સ વા અઙ્ગાતિ **બોજ્ઝઙ્ગા**. કિં વુત્તં હોતિ? યા હિ અયં ધમ્મસામગ્ગી, યાય લોકિયલોકુત્તરમગ્ગક્ખણે ઉપ્પજ્જમાનાય લીનુદ્ધચ્ચપતિટ્ઠાનાયૂહન કામસુખત્તકિલમથાનુયોગઉચ્છેદસસ્સતાભિનિવેસાદીનં અનેકેસં ઉપદ્દવાનં પટિપક્ખભૂતાય સતિધમ્મવિચયવીરિયપીતિપસ્સદ્ધિસમાધિઉપેક્ખાસઙ્ખાતાય ધમ્મસામગ્ગિયા અરિયસાવકો બુજ્ઝતીતિ કત્વા બોધીતિ વુચ્ચતિ. **બુજ્ઝતી**તિ કિલેસસન્તાનનિદ્દાય ઉટ્ઠહતિ, ચત્તારિ વા અરિયસચ્ચાનિ પટિવિજ્ઝતિ, નિબ્બાનમેવ વા સચ્છિકરોતીતિ વુત્તં હોતિ. યથાહ ''સત્ત બોજ્ઝઙ્ગે ભાવેત્વા અનુત્તરં સમ્માસમ્બોધિં અભિસમ્બુદ્ધો''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૩૭૮; દી॰ નિ॰ ૩.૧૪૩). તસ્સા ધમ્મસામગ્ગિસઙ્ખાતાય બોધિયા અઙ્ગાતિ **બોજ્ઝઙ્ગા** ઝાનઙ્ગમગ્ગઙ્ગાદયો વિય. યોપેસ યથાવુત્તપ્પકારાય એતાય ધમ્મસામગ્ગિયા બુજ્ઝતીતિ કત્વા અરિયસાવકો બોધીતિ વુચ્ચતિ, તસ્સ બોધિસ્સ અઙ્ગાતિપિ **બોજ્ઝઙ્ગા** સેનઙ્ગરથઙ્ગાદયો વિય. તેનાહુ અટ્ઠકથાચરિયા – ''બુજ્ઝનકસ્સ પુગ્ગલસ્સ અઙ્ગાતિ વા બોજ્ઝઙ્ગા''તિ.

અપિચ ''બોજ્ઝઙ્ગાતિ કેનટ્ઠેન બોજ્ઝઙ્ગા? બોધાય સંવત્તન્તીતિ બોજ્ઝઙ્ગા, બુજ્ઝન્તીતિ બોજ્ઝઙ્ગા, અનુબુજ્ઝન્તીતિ બોજ્ઝઙ્ગા, પટિબુજ્ઝન્તીતિ બોજ્ઝઙ્ગા, સમ્બુજ્ઝન્તીતિ બોજ્ઝઙ્ગા''ઇચ્ચાદિના (પટિ॰ મ॰ ૨.૧૭) પટિસમ્ભિદાનયેનાપિ બોજ્ઝઙ્ગત્થો વેદિતબ્બો.

સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગન્તિઆદીસુ પન પસત્થો સુન્દરો ચ બોજ્ઝઙ્ગોતિ સમ્બોજ્ઝઙ્ગો. સતિયેવ સમ્બોજ્ઝઙ્ગોતિ **સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો**, તં સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગન્તિ એવં સબ્બત્થ અત્થો વેદિતબ્બો. **ભાવેતી**તિ વડ્ઢેતિ, અત્તનો ચિત્તસન્તાને પુનપ્પુનં જનેતિ, અભિનિબ્બત્તેતીતિ અત્થો. **વિવેકનિસ્સિત**ન્તિઆદીનિ કોસલસંયુત્તે ''સમ્માદિટ્ઠિં ભાવેતિ વિવેકનિસ્સિત''ન્તિ એત્થ વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બાનિ.

અયં પન વિસેસો – તત્થ તદઙ્ગવિવેકનિસ્સિતં, સમુચ્છેદવિવેકનિસ્સિતં, નિસ્સરણવિવેકનિસ્સિતન્તિ, વિવેકત્તયમેવ વુત્તં, બોજ્ઝઙ્ગભાવનં પત્વા પન પઞ્ચવિધવિવેકનિસ્સિતમ્પિ એકે વણ્ણયન્તિ. તે હિ ન કેવલં બલવવિપસ્સનામગ્ગફલક્ખણેસુ એવ બોજ્ઝઙ્ગે ઉદ્ધરન્તિ વિપસ્સનાપાદક-કસિણજ્ઝાન-આનાપાનાસુભ-બ્રહ્મવિહારજ્ઝાનેસુપિ ઉદ્ધરન્તિ, ન ચ પટિસિદ્ધા અટ્ઠકથાચરિયેહિ. તસ્મા તેસં મતેન એતેસં ઝાનાનં પવત્તિક્ખણે કિચ્ચતો એવ વિક્ખમ્ભનવિવેકનિસ્સિતં. યથા ચ વિપસ્સનાક્ખણે ''અજ્ઝાસયતો નિસ્સરણવિવેકનિસ્સિત''ન્તિ વુત્તં, એવં પટિપસ્સદ્ધિવિવેકનિસ્સિતમ્પિ ભાવેતીતિ વત્તું વટ્ટતિ. સેસમેત્થ હેટ્ઠા વુત્તનયમેવ.

૨. કાયસુત્તવણ્ણના

૧૮૩. દુતિયે **આહારટ્ઠિતિકો**તિ પચ્ચયટ્ઠિતિકો. **આહારં પટિચ્ચા**તિ પચ્ચયં પટિચ્ચ. **સુભનિમિત્ત**ન્તિ સુભમ્પિ સુભનિમિત્તં, સુભસ્સ આરમ્મણમ્પિ સુભનિમિત્તં. **અયોનિસોમનસિકારો**તિ અનુપાયમનસિકારો ઉપ્પથમનસિકારો

અનિચ્ચે ''નિચ્ચ''ન્તિ વા, દુક્ખે ''સુખ''ન્તિ, અનત્તનિ ''અત્તા''તિ વા, અસુભે ''સુભ''ન્તિ વા, મનસિકારો. તં તસ્મિં સુભારમ્મણે બહુલં પવત્તયતો કામચ્છન્દો ઉપ્પજ્જતિ. તેન વુત્તં ''અત્થિ, ભિક્ખવે, સુભનિમિત્ત''ન્તિઆદિ. એવં સબ્બનીવરણેસુ યોજના વેદિતબ્બા.

પટિઘનિમિત્તન્તિઆદીસુ પન પટિઘોપિ પટિઘનિમિત્તં પટિઘારમ્મણમ્પિ. **અરતી**તિ ઉક્કણ્ઠિતા. યં સન્ધાય વુત્તં – ''તત્થ કતમા અરતિ? પન્તેસુ વા સેનાસનેસુ અઞ્ઞતરઞ્ઞતરેસુ વા અધિકુસલેસુ ધમ્મેસુ અરતિ અરતિતા અનભિરતિ અનભિરમના ઉક્કણ્ઠિતા પરિતસ્સિતા, અયં વુચ્ચતિ અરતી''તિ (વિભ॰ ૮૫૬).

તન્દીતિ અતિસીતાદિપચ્ચયા ઉપ્પન્નં આગન્તુકકાયાલસિયં. યસ્મિં ઉપ્પન્ને ''અતિસીતં અતિઉણ્હં અતિચ્છાતોસ્મિ અતિધાતોસ્મિ અતિદૂરમગ્ગં ગતોસ્મી''તિ વદતિ, યં સન્ધાય વુત્તં ''તત્થ કતમા તન્દિ , યા તન્દી તન્દિયના તન્દિમનકતા આલસ્યં આલસ્યાયના આલસ્યાયિતત્તં, અયં વુચ્ચતિ તન્દી''તિ (વિભ॰ ૮૫૭).

વિજમ્ભિતાતિ કિલેસવસેન કાયવિનમના. યં સન્ધાય વુત્તં – ''તત્થ કતમા વિજમ્ભિતા? યા કાયસ્સ જમ્ભના વિજમ્ભના આનમના વિનમના સન્નમના પણમના બ્યાધિયકં, અયં વુચ્ચતિ વિજમ્ભિતા''તિ (વિભ॰ ૮૫૮).

ભત્તસમ્મદોતિ ભત્તપરિળાહો. યં સન્ધાય વુત્તં – ''તત્થ કતમો ભત્તસમ્મદો? યા ભુત્તાવિસ્સ ભત્તમુચ્છા ભત્તકિલમથો ભત્તપરિળાહો કાયદુટ્ઠુલ્લં, અયં વુચ્ચતિ ભત્તસમ્મદો''તિ (વિભ॰ ૮૫૯).

ચેતસો ચ લીનત્તન્તિ ચિત્તસ્સ લીયનાકારો, યં સન્ધાય વુત્તં – ''તત્થ કતમં ચેતસો લીનત્તં? યા ચિત્તસ્સ અકલ્યતા અકમ્મઞ્ઞતા ઓલીયના સલ્લીયના લીનં લીયના લીયિતત્તં થિનં થિયના થિયિતત્તં ચિત્તસ્સ, ઇદં વુચ્ચતિ ચેતસો લીનત્ત''ન્તિ (વિભ॰ ૮૬૦).

ચેતસો અવૂપસમોતિ યથા નામ વીતચ્ચિકોપિ અઙ્ગારો નેવ તાવ સન્નિસીદતિ પતાપં કરોતિયેવ, યથા ચ પત્તપચનટ્ઠાને નેવ તાવ સન્નિસીદતિ પતાપં કરોતિયેવ, એવં ચિત્તસ્સ અવૂપસન્તાકારો, અત્થતો પનેતં ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચમેવ હોતિ.

વિચિકિચ્છટ્ઠાનીયા ધમ્માતિ વિચિકિચ્છાય આરમ્મણધમ્મા. **અયોનિસોમનસિકારો** સબ્બત્થ વુત્તનયોવ. એવમેત્થ કામચ્છન્દો વિચિકિચ્છાતિ ઇમે દ્વે ધમ્મા આરમ્મણેન કથિતા, બ્યાપાદો આરમ્મણેન ચ ઉપનિસ્સયેન ચ, સેસા સહજાતેન ચ ઉપનિસ્સયેન ચાતિ.

સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગટ્ઠાનીયા ધમ્માતિ સતિયા આરમ્મણધમ્મા સત્તતિંસ બોધિપક્ખિયા ચ નવ લોકુત્તરધમ્મા ચ. **તત્થ યોનિસોમનસિકારબહુલીકારો**તિ તત્થ ઉપાયમનસિકારસ્સ પુનપ્પુનં કરણં.

કુસલાકુસલા ધમ્માતિઆદીસુ **કુસલા**તિ કોસલ્લસમ્ભૂતા અનવજ્જસુખવિપાકા. **અકુસલા**તિ અકોસલ્લસમ્ભૂતા સાવજ્જદુક્ખવિપાકા. **સાવજ્જા**તિ અકુસલા. **અનવજ્જા**તિ કુસલા. **હીનપણીતકણ્હસુક્કેસુ**પિ એસેવ નયો. **સપ્પટિભાગા**તિ કણ્હસુક્કાયેવ. કણ્હા હિ કણ્હવિપાકદાનતો , સુક્કા ચ સુક્કવિપાકદાનતો સપ્પટિભાગા નામ, સદિસવિપાકકોટ્ઠાસાતિ અત્થો. પટિપક્ખભૂતસ્સ વા ભાગસ્સ અત્થિતાય સપ્પટિભાગા. કણ્હાનઞ્હિ સુક્કા પટિપક્ખભાગા, સુક્કાનઞ્ચ કણ્હા પટિપક્ખભાગાતિ એવમ્પિ સપ્પટિભાગા. સપ્પટિબાહિતટ્ઠેન વા સપ્પટિભાગા.

અકુસલઞ્હિ કુસલં પટિબાહિત્વા અત્તનો વિપાકં દેતિ, કુસલઞ્ચ અકુસલં પટિબાહિત્વાતિ એવમ્પિ કણ્હસુક્કા સપ્પટિભાગા.

આરમ્ભધાતૂતિ પઠમારમ્ભવીરિયં. **નિક્કમધાતૂ**તિ કોસજ્જતો નિક્ખન્તત્તા તતો બલવતરં. **પરક્કમધાતૂ**તિ પરં પરં ઠાનં અક્કમનતાય તતોપિ બલવતરન્તિ તીહિપિ પદેહિ વીરિયમેવ કથિતં.

પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગટ્ઠાનીયાતિ પીતિયા આરમ્મણધમ્મા. **કાયપસ્સદ્ધી**તિ તિણ્ણં ખન્ધાનં દરથપસ્સદ્ધિ. **ચિત્તપસ્સદ્ધી**તિ વિઞ્ઞાણક્ખન્ધસ્સ દરથપસ્સદ્ધિ. **સમથનિમિત્ત**ન્તિ સમથોપિ સમથનિમિત્તં, આરમ્મણમ્પિ. **અબ્યગ્ગનિમિત્ત**ન્તિ તસ્સેવ વેવચનં.

ઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગટ્ઠાનીયાતિ ઉપેક્ખાય આરમ્મણધમ્મા, અત્થતો પન મજ્ઝત્તાકારો ઉપેક્ખાટ્ઠાનીયા ધમ્મોતિ વેદિતબ્બો. એવમેત્થ સતિધમ્મવિચયઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગા આરમ્મણેન કથિતા, સેસા આરમ્મણેનપિ ઉપનિસ્સયેનપિ.

૩. સીલસુત્તવણ્ણના

૧૮૪. તતિયે **સીલસમ્પન્ના**તિ એત્થ ખીણાસવસ્સ લોકિયલોકુત્તરસીલં કથિતં, તેન સમ્પન્નાતિ અત્થો. **સમાધિપઞ્ઞાસુ**પિ એસેવ નયો. **વિમુત્તિ** પન ફલવિમુત્તિયેવ. **વિમુત્તિઞાણદસ્સનં** પચ્ચવેક્ખણઞાણં. એવમેત્થ સીલાદયો તયો લોકિયલોકુત્તરા, વિમુત્તિ લોકુત્તરાવ, વિમુત્તિઞાણદસ્સનં લોકિયમેવ.

દસ્સનમ્પાહન્તિ દસ્સનમ્પિ અહં. તં પનેતં દસ્સનં – ચક્ખુદસ્સનં, ઞાણદસ્સનન્તિ દુવિધં. તત્થ પસન્નેહિ ચક્ખૂહિ અરિયાનં દસ્સનં ઓલોકનં ચક્ખુદસ્સનં નામ. અરિયેહિ પન દિટ્ઠસ્સ લક્ખણસ્સ દસ્સનં, પટિવિદ્ધસ્સ ચ પટિવિજ્ઝનં ઝાનેન વા વિપસ્સનાય વા મગ્ગફલેહિ વા ઞાણદસ્સનં નામ. ઇમસ્મિં પનેત્થ ચક્ખુદસ્સનં અધિપ્પેતં. અરિયાનઞ્હિ પસન્નેહિ ચક્ખૂહિ ઓલોકનમ્પિ બહુકારમેવ. **સવન**ન્તિ ''અસુકો નામ ખીણાસવો અસુકસ્મિં નામ રટ્ઠે વા જનપદે વા ગામે વા નિગમે વા વિહારે વા લેણે વા વસતી''તિ કથેન્તાનં સોતેન સવનં, એતમ્પિ બહુકારમેવ. **ઉપસઙ્કમન**ન્તિ ''દાનં વા દસ્સામિ, પઞ્હં વા પુચ્છિસ્સામિ, ધમ્મં વા સોસ્સામિ, સક્કારં વા કરિસ્સામી''તિ એવરૂપેન ચિત્તેન અરિયાનં ઉપસઙ્કમનં. **પયિરુપાસન**ન્તિ પઞ્હાપયિરુપાસનં. અરિયાનં ગુણે સુત્વા તે ઉપસઙ્કમિત્વા નિમન્તેત્વા દાનં દત્વા ''કિં, ભન્તે, કુસલ''ન્તિઆદિના નયેન પઞ્હપુચ્છનન્તિ અત્થો.

અનુસ્સતિન્તિ રત્તિટ્ઠાનદિવાટ્ઠાનેસુ નિસિન્નસ્સ ''ઇદાનિ અરિયા લેણગુહમણ્ડપાદીસુ ઝાનવિપસ્સનામગ્ગફલસુખેહિ વીતિનામેન્તી''તિ અનુસ્સરણં. યો વા તેસં સન્તિકે ઓવાદો લદ્ધો હોતિ, તં આવજ્જિત્વા ''ઇમસ્મિં ઠાને સીલં કથિતં, ઇમસ્મિં સમાધિ, ઇમસ્મિં વિપસ્સના, ઇમસ્મિં મગ્ગો, ઇમસ્મિં ફલ''ન્તિ એવં અનુસ્સરણં. **અનુપબ્બજ્જ**ન્તિ અરિયેસુ ચિત્તં પસાદેત્વા ઘરા નિક્ખમ્મ તેસં સન્તિકે પબ્બજ્જં. અરિયાનઞ્હિ સન્તિકે ચિત્તં પસાદેત્વા તેસંયેવ સન્તિકે પબ્બજિત્વા તેસંયેવ ઓવાદાનુસાસનિં પચ્ચાસીસમાનસ્સ ચરતોપિ પબ્બજ્જા અનુપબ્બજ્જા નામ. અરિયેસુ પસાદેન અઞ્ઞત્થ પબ્બજિત્વા અરિયાનં સન્તિકે ઓવાદાનુસાસનિં પચ્ચાસીસમાનસ્સ ચરતો પબ્બજ્જાપિ અનુપબ્બજ્જા નામ. અઞ્ઞેસુ પન પસાદેન અઞ્ઞેસંયેવ સન્તિકે પબ્બજિત્વા અઞ્ઞેસંયેવ ઓવાદાનુસાસનિં પચ્ચાસીસમાનસ્સ ચરતો પબ્બજ્જા અનુપબ્બજ્જા નામ ન હોતિ.

એવં પબ્બજિતેસુ પન મહાકસ્સપત્થેરસ્સ તાવ અનુપબ્બજ્જં પબ્બજિતા સતસહસ્સમત્તા અહેસું, તથા થેરસ્સેવ સદ્ધિવિહારિકસ્સ ચ ચન્દગુત્તત્થેરસ્સ, તસ્સાપિ સદ્ધિવિહારિકસ્સ સૂરિયગુત્તત્થેરસ્સ, તસ્સાપિ સદ્ધિવિહારિકસ્સ અસ્સગુત્તત્થેરસ્સ, તસ્સાપિ સદ્ધિવિહારિકસ્સ યોનકધમ્મરક્ખિતત્થેરસ્સ , તસ્સ પન સદ્ધિવિહારિકો અસોકરઞ્ઞો કનિટ્ઠભાતા તિસ્સત્થેરો નામ અહોસિ, તસ્સ અનુપબ્બજ્જં પબ્બજિતા અડ્ઢતેય્યકોટિસઙ્ખા અહેસું. મહિન્દત્થેરસ્સ અનુપબ્બજિતાનં ગણનપરિચ્છેદો નત્થિ. યાવજ્જદિવસા લઙ્કાદીપે સત્થરિ પસાદેન પબ્બજન્તા મહિન્દત્થેરસ્સેવ પબ્બજ્જં અનુપબ્બજન્તિ નામ.

તં ધમ્મન્તિ તં તેસં ઓવાદાનુસાસનીધમ્મં. **અનુસ્સરતી**તિ સરતિ. **અનુવિતક્કેતી**તિ વિતક્કાહતં કરોતિ. **આરદ્ધો હોતી**તિ પરિપુણ્ણો હોતિ. **પવિચિનતી**તિઆદિ સબ્બં તત્થ ઞાણચારવસેનેવ વુત્તં. અથ વા **પવિચિનતી**તિ તેસં તેસં ધમ્માનં લક્ખણં વિચિનતિ. **પવિચરતી**તિ તત્થ ઞાણં ચરાપેતિ. **પરિવીમંસમાપજ્જતી**તિ વીમંસનં ઓલોકનં ગવેસનં આપજ્જતિ.

સત્ત ફલા સત્તાનિસંસાતિ ઉભયમ્પેતં અત્થતો એકં. **દિટ્ઠેવ ધમ્મે પટિકચ્ચ અઞ્ઞં આરાધેતી**તિ અરહત્તં આરાધેન્તો ઇમસ્મિંયેવ અત્તભાવે આરાધેતિ, તઞ્ચ ખો પટિકચ્ચ, અસમ્પત્તેયેવ મરણકાલેતિ અત્થો. **અથ મરણકાલે**તિ અથ મરણસ્સ આસન્નકાલે.

અન્તરાપરિનિબ્બાયીતિ યો આયુવેમજ્ઝં અનતિક્કમિત્વા પરિનિબ્બાયતિ, સો તિવિધો હોતિ. કપ્પસહસ્સાયુકેસુ તાવ અવિહેસુ નિબ્બત્તિત્વા એકો નિબ્બત્તદિવસેયેવ અરહત્તં પાપુણાતિ. નો ચે નિબ્બત્તદિવસે પાપુણાતિ, પઠમસ્સ પન કપ્પસતસ્સ મત્થકે પાપુણાતિ. અયમેકો અન્તરાપરિનિબ્બાયી. અપરો એવં અસક્કોન્તો દ્વિન્નં કપ્પસતાનં મત્થકે પાપુણાતિ, અયં દુતિયો. અપરો એવમ્પિ અસક્કોન્તો ચતુન્નં કપ્પસતાનં મત્થકે પાપુણાતિ, અયં તતિયો અન્તરાપરિનિબ્બાયી.

પઞ્ચમં પન કપ્પસતં અતિક્કમિત્વા અરહત્તં પત્તો **ઉપહચ્ચપરિનિબ્બાયી** નામ હોતિ. અતપ્પાદીસુપિ એસેવ નયો. યત્થ કત્થચિ ઉપ્પન્નો પન સસઙ્ખારેન સપ્પયોગેન અરહત્તં પત્તો **સસઙ્ખારપરિનિબ્બાયી** નામ, અસઙ્ખારેન અપ્પયોગેન પત્તો **અસઙ્ખારપરિનિબ્બાયી** નામ. અવિહાદીસુપિ નિબ્બત્તો તત્થ યાવતાયુકં ઠત્વા ઉપરૂપરિ નિબ્બત્તિત્વા અકનિટ્ઠં પત્તો **ઉદ્ધંસોતો અકનિટ્ઠગામી** નામ.

ઇમસ્મિં પન ઠાને **અટ્ઠચત્તારીસ અનાગામિનો** કથેતબ્બા. અવિહેસુ હિ તયો અન્તરાપરિનિબ્બાયી, એકો ઉપહચ્ચપરિનિબ્બાયી, એકો ઉદ્ધંસોતો અકનિટ્ઠગામીતિ પઞ્ચ હોન્તિ. તે અસઙ્ખારપરિનિબ્બાયિનો પઞ્ચ, સસઙ્ખારપરિનિબ્બાયિનો પઞ્ચાતિ દસ હોન્તિ, તથા અતપ્પાદીસુ. અકનિટ્ઠેસુ પન ઉદ્ધંસોતો નત્થિ, તસ્મા તત્થ ચત્તારો સસઙ્ખારપરિનિબ્બાયી, ચત્તારો અસઙ્ખારપરિનિબ્બાયીતિ અટ્ઠાતિ એવં અટ્ઠચત્તાલીસ હોન્તિ. તેસં ઉદ્ધંસોતો અકનિટ્ઠગામી સબ્બજેટ્ઠો ચેવ હોતિ સબ્બકનિટ્ઠો ચ. કથં? સો હિ સોળસકપ્પસહસ્સાયુકત્તા આયુના સબ્બેસં જેટ્ઠો, સબ્બપચ્છા અરહત્તં પાપુણીતિ સબ્બેસં કનિટ્ઠો. ઇમસ્મિં સુત્તે અપુબ્બં અચરિમં એકચિત્તક્ખણિકા નાનાલક્ખણા અરહત્તમગ્ગસ્સ પુબ્બભાગવિપસ્સના બોજ્ઝઙ્ગા કથિતા.

૪. વત્થસુત્તવણ્ણના

૧૮૫. ચતુત્થે **સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો ઇતિ ચે મે હોતીતિ** સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગોતિ એવં ચે મય્હં હોતિ. **અપ્પમાણોતિ મે હોતીતિ** અપ્પમાણોતિ એવં મે હોતિ. **સુસમારદ્ધોતિ** સુપરિપુણ્ણો. **તિટ્ઠતીતિ** એત્થ અટ્ઠહાકારેહિ સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો તિટ્ઠતિ – ઉપ્પાદં અનાવજ્જિતત્તા અનુપ્પાદં આવજ્જિતત્તા સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો તિટ્ઠતિ, પવત્તં, અપ્પવત્તં, નિમિત્તં, અનિમિત્તં સઙ્ખારે અનાવજ્જિતત્તા, વિસઙ્ખારં આવજ્જિતત્તા સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો તિટ્ઠતીતિ. ઇમેહિ અટ્ઠહાકારેહિ તિટ્ઠતીતિ થેરો જાનાતિ, વુત્તાકારવિપરીતેહેવ અટ્ઠહાકારેહિ ચવન્તં ચવતીતિ પજાનાતિ. સેસબોજ્ઝઙ્ગેસુપિ એસેવ નયો.

ઇતિ ઇમસ્મિં સુત્તે થેરસ્સ ફલબોજ્ઝઙ્ગા કથિતા. યદા હિ થેરો સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગં સીસં કત્વા ફલસમાપત્તિં સમાપજ્જતિ, તદા ઇતરે છ તદન્વયા હોન્તિ. યદા ધમ્મવિચયાદીસુ અઞ્ઞતરં, તદાપિ સેસા તદન્વયા હોન્તીતિ એવં ફલસમાપત્તિયં અત્તનો ચિણ્ણવસિતં દસ્સેન્તો થેરો ઇમં સુત્તં કથેસીતિ.

૫. ભિક્ખુસુત્તવણ્ણના

૧૮૬. પઞ્ચમે **બોધાય સંવત્તન્તીતિ** બુજ્ઝનત્થાય સંવત્તન્તિ. કિં બુજ્ઝનત્થાય? મગ્ગેન અસઙ્ખતં નિબ્બાનં, પચ્ચવેક્ખણાય કતકિચ્ચતં, મગ્ગેન વા કિલેસનિદ્દાતો પબુજ્ઝનત્થાય, ફલેન પબુજ્ઝનભાવત્થાયાતિપિ વુત્તં હોતિ. તેનેવેત્થ નિબ્બાનસચ્છિકિરિયા કિલેસપહાનપચ્ચવેક્ખણાતિ સબ્બં દસ્સિતં.

૬-૭. કુણ્ડલિયસુત્તાદિવણ્ણના

૧૮૭-૧૮૮. છટ્ઠે **આરામનિસ્સયીતિ** આરામં નિસ્સાય વસનભાવેન આરામનિસ્સયી. **પરિસાવચરોતિ** પરિસાય અવચરો. પરિસં નામ બાલાપિ, પણ્ડિતાપિ ઓસરન્તિ, યો પન પરપ્પવાદં મદ્દિત્વા અત્તનો વાદં દીપેતું સક્કોતિ, અયં પરિસાવચરો નામ. **આરામેન આરામન્તિ** આરામેનેવ આરામં અનુચઙ્કમામિ, ન બાહિરેનાતિ અત્થો. **ઉય્યાનેન ઉય્યાનન્તિ** એત્થાપિ એસેવ નયો. અઞ્ઞેન વા આરામેન પવિસિત્વા અઞ્ઞં આરામં, અઞ્ઞેન ઉય્યાનેન અઞ્ઞં ઉય્યાનન્તિ અયમેત્થ અત્થો. **ઇતિવાદપ્પમોક્ખાનિસંસન્તિ** ''એવં પુચ્છા હોતિ, એવં વિસ્સજ્જનં, એવં ગહણં, એવં નિબ્બેઠન''ન્તિ ઇમિના નયેન ઇતિવાદો હોતિ ઇતિવાદપ્પમોક્ખોતિ એતં આનિસંસં. **ઉપારમ્ભાનિસંસન્તિ** ''અયં પુચ્છાય દોસો, અયં વિસ્સજ્જને''તિ એવં વાદદોસાનિસંસં.

કથં ભાવિતો ચ, કુણ્ડલિય, ઇન્દ્રિયસંવરોતિ સત્થા ''એત્તકં ઠાનં પરિબ્બાજકેન પુચ્છિતં, ઇદાનિ પુચ્છિતું ન સક્કોતી''તિ ઞત્વા ''ન તાવ અયં દેસના યથાનુસન્ધિં ગતા. ઇદાનિ નં યથાનુસન્ધિં પાપેસ્સામી''તિ સયમેવ પુચ્છન્તો ઇમં દેસનં આરભિ. તત્થ **મનાપં નાભિજ્ઝતીતિ** ઇટ્ઠારમ્મણં નાભિજ્ઝાયતિ. **નાભિહંસતીતિ** ન સામિસાય તુટ્ઠિયા અભિહંસતિ. **તસ્સ ઠિતો ચ કાયો હોતિ, ઠિતં ચિત્તં અજ્ઝત્તન્તિ** તસ્સ નામકાયો ચ ચિત્તઞ્ચ ગોચરજ્ઝત્તે ઠિતં હોતિ. **સુસણ્ઠિતન્તિ** કમ્મટ્ઠાનવસેન સુટ્ઠુ સણ્ઠિતં. **સુવિમુત્તન્તિ** કમ્મટ્ઠાનવિમુત્તિયા સુવિમુત્તં. **અમનાપન્તિ** અનિટ્ઠારમ્મણં. **ન મઙ્કુ હોતીતિ** તસ્મિં ન મઙ્કુ હોતિ. **અપ્પતિટ્ઠિતચિત્તોતિ** કિલેસવસેન અટ્ઠિતચિત્તો. **અદીનમાનસોતિ** દોમનસ્સવસેન અદીનચિત્તો. **અબ્યાપન્નચેતસોતિ** દોસવસેન અપૂતિચિત્તો.

એવં ભાવિતો ખો, કુણ્ડલિય, ઇન્દ્રિયસંવરો એવં બહુલીકતો તીણિ સુચરિતાનિ પરિપૂરેતીતિ એત્થ એવં સુચરિતપૂરણં વેદિતબ્બં – ઇમેસુ તાવ છસુ દ્વારેસુ અટ્ઠારસ દુચ્ચરિતાનિ હોન્તિ. કથં? ચક્ખુદ્વારે તાવ ઇટ્ઠારમ્મણે આપાથગતે કાયઙ્ગવાચઙ્ગાનિ અચોપેત્વા તસ્મિં આરમ્મણે લોભં ઉપ્પાદેન્તસ્સ મનોદુચ્ચરિતં હોતિ. લોભસહગતેન

ચિત્તેન ''અહો વતિદં ઇટ્ઠં કન્તં મનાપ''ન્તિ ભણન્તસ્સ વચીદુચ્ચરિતં, તદેવ હત્થેન પરામસન્તસ્સ કાયદુચ્ચરિતં. સેસદ્વારેસુપિ એસેવ નયો.

અયં પન વિસેસો – સોતદ્વારસ્મિઞ્હિ સદ્દારમ્મણસ્સ વત્થુભૂતં સઙ્ખપણવાદિતૂરિયભણ્ડં અનામાસં આમસન્તસ્સ, ઘાનદ્વારે ગન્ધારમ્મણસ્સ વત્થુભૂતં ગન્ધમાલાદિં, જિવ્હાદ્વારે રસારમ્મણસ્સ વત્થુભૂતં મચ્છમંસાદિં, કાયદ્વારે ફોટ્ઠબ્બારમ્મણસ્સ વત્થુભૂતં વત્થતૂલકપાવારાદિં, મનોદ્વારે પઞ્ઞત્તિવસેન ધમ્મારમ્મણભૂતં સપ્પિતેલમધુફાણિતાદિં આમસન્તસ્સ કાયદુચ્ચરિતં વેદિતબ્બં. સઙ્ખેપતો પનેત્થ છસુ દ્વારેસુ કાયવીતિક્કમો કાયદુચ્ચરિતં, વચીવીતિક્કમો વચીદુચ્ચરિતં, મનોવીતિક્કમો મનોદુચ્ચરિતન્તિ તીણેવ દુચ્ચરિતાનિ હોન્તિ.

અયં પન ભિક્ખુ અત્તનો ભાવનાપટિસઙ્ખાને ઠિતો ઇમાનિ દુચ્ચરિતાનિ સુચરિતં કત્વા વિપરિણામેતિ. કથં? ચક્ખુદ્વારે તાવ ઇટ્ઠારમ્મણે આપાથગતે કાયઙ્ગવાચઙ્ગાનિ અચાલેત્વા રૂપારમ્મણં વિપસ્સનં પટ્ઠપયતો મનોસુચરિતં હોતિ, વિપસ્સનાસહગતેન ચિત્તેન ખયધમ્મં વયધમ્મન્તિ ભણન્તસ્સ વચીસુચરિતં, ''અનામાસભણ્ડં એત''ન્તિ અનામસન્તસ્સ કાયસુચરિતં. સેસદ્વારેસુપિ એસેવ નયો. એવં ઇમાનિ વિત્થારતો અટ્ઠારસ સુચરિતાનિ હોન્તિ. સઙ્ખેપતો પનેત્થાપિ છસુ દ્વારેસુ કાયસંવરો કાયસુચરિતં, વચીસંવરો વચીસુચરિતં, મનોસંવરો મનોસુચરિતન્તિ તીણેવ સુચરિતાનિ હોન્તિ. એવં ઇન્દ્રિયસંવરો તીણિ સુચરિતાનિ પરિપૂરેતીતિ વેદિતબ્બો. એત્તાવતા સીલાનુરક્ખિતં ઇન્દ્રિયસંવરસીલં કથિતં.

કાયદુચ્ચરિતં પહાયાતિઆદીસુ તિવિધં કાયદુચ્ચરિતં, ચતુબ્બિધં વચીદુચ્ચરિતં, તિવિધં મનોદુચ્ચરિતં. તસ્સ પટિપક્ખવસેન કાયસુચરિતાદીનિ વેદિતબ્બાનિ. એત્તાવતા કાયસંવરવચીસંવરેહિ પાતિમોક્ખસીલં, મનોસંવરેન તીણિ સીલાનીતિ ચતુપારિસુદ્ધિસીલં કથિતં હોતિ. સકલે પન ઇમસ્મિં સુત્તે સુચરિતમૂલકા સતિપટ્ઠાના લોકુત્તરમિસ્સકા, સત્તન્નં બોજ્ઝઙ્ગાનં મૂલભૂતા સતિપટ્ઠાના પુબ્બભાગા, તેપિ સતિપટ્ઠાનમૂલકા બોજ્ઝઙ્ગા પુબ્બભાગાવ. વિજ્જાવિમુત્તિમૂલકા પન લોકુત્તરાવ કથિતાતિ વેદિતબ્બા. સત્તમં ઉત્તાનમેવ.

૮. ઉપવાનસુત્તવણ્ણના

૧૮૯. અટ્ઠમે **પચ્ચત્ત**ન્તિ અત્તનાવ. **યોનિસોમનસિકારા**તિ યોનિસો મનસિકારેન. **આરબ્ભમાનો**વાતિ કુરુમાનોયેવ. **સુવિમુત્ત**ન્તિ કમ્મટ્ઠાનવિમુત્તિયા સુટ્ઠુ વિમુત્તં. **અટ્ઠિંકત્વા**તિ અત્થં કરિત્વા, અત્થિકો હુત્વાતિ વુત્તં હોતિ.

૯. પઠમઉપ્પન્નસુત્તવણ્ણના

૧૯૦. નવમે **નાઞ્ઞત્ર તથાગતસ્સ પાતુભાવા**તિ તથાગતસ્સ પાતુભાવં વિના ન અઞ્ઞસ્મિં કાલે ઉપ્પજ્જન્તીતિ અત્થો.

૧૦. દુતિયઉપ્પન્નસુત્તવણ્ણના

૧૯૧. દસમે **નાઞ્ઞત્ર સુગતવિનયા**તિ સુગતોવાદં વિના ન ઉપ્પજ્જન્તીતિ.

પબ્બતવગ્ગો.

૨. ગિલાનવગ્ગો

૧-૩. પાણસુત્તાદિવણ્ણના

૧૯૨-૧૯૪. દુતિયવગ્ગસ્સ પઠમે **ચત્તારો ઇરિયાપથે કપ્પેન્તી**તિ યેસં ચત્તારો ઇરિયાપથા અત્થિ, તેસંયેવ વસેનેતં વુત્તં. **સીલં નિસ્સાયા**તિ ચતુપારિસુદ્ધિસીલં નિસ્સયં કત્વા. **સત્ત બોજ્ઝઙ્ગે**તિ સહવિપસ્સનકે મગ્ગબોજ્ઝઙ્ગે. દુતિયતતિયાનિ ઉત્તાનત્થાનેવ.

૪-૧૦. પઠમગિલાનસુત્તાદિવણ્ણના

૧૯૫-૨૦૧. ચતુત્થે **તથા પહીનો ચાયસ્મતો મહાકસ્સપસ્સ સો આબાધો અહોસી**તિ થેરસ્સ કિર ઇમં બોજ્ઝઙ્ગભાવનં સાધુકં સુણન્તસ્સ એતદહોસિ ''મય્હં પબ્બજિતદિવસતો સત્તમે દિવસે સચ્ચાનિ પટિવિજ્ઝન્તસ્સ ઇમે બોજ્ઝઙ્ગા પાતુભૂતા''તિ. અથસ્સ ''નિય્યાનિકં વત સત્થુસાસન''ન્તિ ચિન્તયતો લોહિતં પસીદિ, ઉપાદારૂપં વિસુદ્ધં અહોસિ, પોક્ખરપત્તે પતિતઉદકબિન્દુ વિય સરીરતો રોગો વિનિવત્તિત્વા ગતો. તેન વુત્તં ''તથા પહીનો ચાયસ્મતો મહાકસ્સપસ્સ સો આબાધો અહોસી''તિ. પઞ્ચમછટ્ઠેસુપિ એસેવ નયો. ઇમેસં પન તિણ્ણમ્પિ જનાનં પબ્બતપાદે પુપ્ફિતવિસરુક્ખવાતસમ્ફસ્સેન ઉપ્પન્નો મન્દસીતજરો આબાધોતિ વેદિતબ્બો. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

ગિલાનવગ્ગો.

૩. ઉદાયિવગ્ગો

૧-૨. બોધાયસુત્તાદિવણ્ણના

૨૦૨-૨૦૩. તતિયવગ્ગસ્સ પઠમે **કિત્તાવતા નુ ખો, ભન્તે, બોજ્ઝઙ્ગાતિ વુચ્ચન્તી**તિ ભન્તે, કિત્તકેન નુ ખો બુજ્ઝનકઅઙ્ગા નામ વુચ્ચન્તીતિ પુચ્છતિ. **બોધાય સંવત્તન્તી**તિ બુજ્ઝનત્થાય સંવત્તન્તિ. ઇમસ્મિં સુત્તે મિસ્સકબોજ્ઝઙ્ગા કથિતા. દુતિયે ધમ્મપરિચ્છેદો કથિતો.

૩-૫. ઠાનિયસુત્તાદિવણ્ણના

૨૦૪-૨૦૬. તતિયે **કામરાગટ્ઠાનિયાન**ન્તિ કામરાગસ્સ કારણભૂતાનં આરમ્મણધમ્માનં. **બ્યાપાદટ્ઠાનિયા**દીસુપિ એસેવ નયો. સકલમ્પિ ઇદં સુત્તં આરમ્મણેનેવ કથિતં. પઠમવગ્ગસ્સ દુતિયસુત્તે વુત્તપરિચ્છેદોપેત્થ લબ્ભતેવ. ચતુત્થે મિસ્સકબોજ્ઝઙ્ગા કથિતા. પઞ્ચમે **અપરિહાનિયે ધમ્મે**તિ અપરિહાનિકરે સભાવધમ્મે.

૬-૭. તણ્હક્ખયસુત્તાદિવણ્ણના

૨૦૭-૨૦૮. છટ્ઠે **એતદવોચા**તિ ''ઇમિસ્સં પરિસતિ નિસિન્નો ઉદાયિત્થેરો નામ અનુસન્ધિકુસલો ભિક્ખુ અત્થિ, સો મં પુચ્છિસ્સતીતિ ભગવતા ઓસાપિતદેસનં ઞત્વા દેસનાનુસન્ધિં ઘટેસ્સામી''તિ પુચ્છન્તો એતં અવોચ. **વિપુલ**ન્તિઆદિ સબ્બં સુભાવિતત્તં સન્ધાય વુત્તં. સુભાવિતો હિ સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો વિપુલો ચ મહગ્ગતો ચ

અપ્પમાણો ચ અબ્યાપજ્જો ચ નામ હોતિ. સો હિ પત્થટત્તા **વિપુલો**, મહન્તભાવં ગતત્તા **મહગ્ગતો**, વડ્ઢિપમાણત્તા **અપ્પમાણો**, નીવરણાનં દૂરીભાવેન બ્યાપાદરહિતત્તા **અબ્યાપજ્ઝો** નામ હોતિ. **તણ્હાય પહાના કમ્મં પહીયતી**તિ યં તણ્હામૂલકં કમ્મં ઉપ્પજ્જેય્ય, તં તણ્હાપહાનેન પહીયતિ. **કમ્મસ્સ પહાના દુક્ખન્તિ** યમ્પિ કમ્મમૂલકં વટ્ટદુક્ખં ઉપ્પજ્જેય્ય, તં કમ્મપહાનેન પહીયતિ. તણ્હક્ખયાદયો તણ્હાદીનંયેવ ખયા, અત્થતો પનેતેહિ નિબ્બાનં કથિતન્તિ વેદિતબ્બં. સત્તમં ઉત્તાનમેવ.

૮. નિબ્બેધભાગિયસુત્તવણ્ણના

૨૦૯. અટ્ઠમે **નિબ્બેધભાગિયન્તિ** નિબ્બિજ્ઝનકોટ્ઠાસિયં. **સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગં ભાવિતેના**તિ સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગેન ભાવિતેન, સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગં વા ભાવેત્વા ઠિતેન, એવમેત્થ મગ્ગબોજ્ઝઙ્ગા મિસ્સકા. તેહિ ભાવિતં, તે વા ભાવેત્વા ઠિતં ચિત્તં નિબ્બત્તિતલોકુત્તરમેવ. તમ્પિ પન મગ્ગનિસ્સિતં કત્વા મિસ્સકમેવ કથેતું વટ્ટતિ.

૯. એકધમ્મસુત્તવણ્ણના

૨૧૦. નવમે **સંયોજનવિનિબન્ધા**તિ સંયોજનસઙ્ખાતા વિનિબન્ધા. **અજ્ઝોસાના**તિ પરિનિટ્ઠપેત્વા ગહણા.

૧૦. ઉદાયિસુત્તવણ્ણના

૨૧૧. દસમે **અબહુકતો**તિ અકતબહુમાનો. **ઉક્કુજ્જાવકુજ્જન્તિ** એત્થ ઉક્કુજ્જં વુચ્ચતિ ઉદયો, અવકુજ્જં વયોતિ ઉદયબ્બયવસેન પરિવત્તેન્તો સમ્મસન્તોતિ દીપેતિ. **ધમ્મો ચ મે, ભન્તે, અભિસમિતો**તિ વિપસ્સનાધમ્મો અભિસમાગતો. **મગ્ગો**તિ વિપસ્સનામગ્ગોવ. સચે હિ થેરો તસ્મિં સમયે સોતાપન્નો, ઉપરિ તિણ્ણં મગ્ગાનં અત્થાય, સચે અનાગામી, અરહત્તમગ્ગસ્સ અત્થાય અયં વિપસ્સના વેદિતબ્બા. **તથા તથા વિહરન્તન્તિ** તેન તેનાકારેન વિહરન્તં. **તથત્તાયા**તિ તથાભાવાય. **ખીણા જાતી**તિઆદીહિ તથત્તાયાતિ અધિપ્પેતં તથાભાવં દસ્સેતિ. પચ્ચવેક્ખણત્થાય ઉપનીયતીતિ હિ એત્થ અધિપ્પાયો, તં દસ્સેન્તો એવમાહ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

ઉદાયિવગ્ગો.

૪. નીવરણવગ્ગો

૩-૪. ઉપક્કિલેસસુત્તાદિવણ્ણના

૨૧૪-૨૧૫. ચતુત્થવગ્ગસ્સ તતિયે **ન ચ પભસ્સરન્તિ** ન ચ પભાવન્તં. **પભઙ્ગુ ચા**તિ પભિજ્જનસભાવં. **અયો**તિ કાળલોહં. ઠપેત્વા ઇધ વુત્તાનિ ચત્તારિ અવસેસં **લોહં** નામ. **સજ્ઝૂ**તિ રજતં. **ચિત્તસ્સા**તિ ચતુભૂમકચિત્તસ્સ. લોકિયસ્સ તાવ ઉપક્કિલેસો હોતુ , લોકુત્તરસ્સ કથં હોતીતિ? ઉપ્પજ્જિતું અપ્પદાનેન. યદગ્ગેન હિ ઉપ્પજ્જિતું ન દેન્તિ, તદગ્ગેનેવ તે લોકિયસ્સાપિ લોકુત્તરસ્સાપિ ઉપક્કિલેસા નામ હોન્તિ. **પભઙ્ગુ ચા**તિ આરમ્મણે ચુણ્ણવિચુણ્ણભાવૂપગમનેન ભિજ્જનસભાવં. **અનાવરણા અનીવરણા**તિ કુસલધમ્મે ન આવરન્તીતિ અનાવરણા, ન નીવરન્તિ ન પટિચ્છાદેન્તીતિ અનીવરણા. **ચેતસો અનુપક્કિલેસા**તિ ચતુભૂમકચિત્તસ્સ અનુપક્કિલેસા.

૮. આવરણનીવરણસુત્તવણ્ણના

૨૧૯. અટ્ઠમે **પઞ્ઞાય દુબ્બલીકરણા**તિ પઞ્ઞાય મન્દભાવકરા. નીવરણાનઞ્હિ અભિણ્હુપ્પાદે સતિ અન્તરન્તરા ઉપ્પજ્જમાના પઞ્ઞા દુબ્બલા હોતિ મન્દા અવિસદા.

પઞ્ચ નીવરણા તસ્મિં સમયે ન હોન્તિ. સત્તબોજ્ઝઙ્ગા તસ્મિં સમયે ભાવનાપારિપૂરિં ગચ્છન્તીતિ અરિયસાવકસ્સ હિ સપ્પાયધમ્મસ્સવનં સુણન્તસ્સ પઞ્ચ નીવરણા દૂરે હોન્તિ. સો સચે તસ્મિંયેવ ઠાને વિસેસં નિબ્બત્તેતું સક્કોતિ, એવમસ્સ સત્ત બોજ્ઝઙ્ગા ભાવનાપારિપૂરિં ગચ્છન્તિ. નો ચે સક્કોતિ, તતો વુટ્ઠાય રત્તિટ્ઠાનદિવાટ્ઠાનં ગતો તમેવ પીતિં અવિજહન્તો પઞ્ચ નીવરણે વિક્ખમ્ભેત્વા વિસેસં નિબ્બત્તેસ્સતિ. તત્થ અસક્કોન્તોપિ યાવ સત્તદિવસબ્ભન્તરા તમેવ પીતિં અવિજહન્તો નીવરણે વિક્ખમ્ભેત્વા વિસેસં નિબ્બત્તેસ્સતીતિ ઇદં સન્ધાયેતં વુત્તં. ધમ્મસ્સવનવસેન સકિં પીતિપામોજ્જપક્ખિયા પટિલદ્ધબોજ્ઝઙ્ગા હિ કમ્મારામતાદીનિ આગમ્મ નસ્સન્તિ, તથારૂપં પન ઉતુસપ્પાયાદિં લભિત્વા પુન ઉપ્પજ્જન્તાપિ તસ્મિં સમયે ભાવનાપારિપૂરિં ગચ્છન્તિ ઇચ્ચેવ વુચ્ચતિ.

૯. રુક્ખસુત્તવણ્ણના

૨૨૦. નવમે **અજ્ઝારુહા**તિ અભિરુહનકા. **કચ્છકો**તિ અટ્ઠિકચ્છકો. **કપિત્થનો**તિ મક્કટથનસદિસફલો વિજાતપિલક્ખો.

૧૦. નીવરણસુત્તવણ્ણના

૨૨૧. દસમે **અન્ધકરણા**તિ અન્ધભાવકરણા. **અચક્ખુકરણા**તિ પઞ્ઞાચક્ખુસ્સ અકરણા. **પઞ્ઞાનિરોધિકા**તિ પઞ્ઞાય નિરોધના. **વિઘાતપક્ખિયા**તિ દુક્ખપક્ખિકા. **અનિબ્બાનસંવત્તનિકા**તિ નિબ્બાનત્થાય અસંવત્તનિકા. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનત્થમેવ. સકલેપિ ઇમસ્મિં વગ્ગે મિસ્સકબોજ્ઝઙ્ગાવ કથિતાતિ.

નીવરણવગ્ગો.

૫. ચક્કવત્તિવગ્ગો

૧. વિધાસુત્તવણ્ણના

૨૨૨. પઞ્ચમવગ્ગસ્સ પઠમે **તિસ્સો વિધા**તિ તયો માનકોટ્ઠાસા, માનોયેવ વા. તથા તથા વિદહનતો હિ માનોવ વિધાતિ વુચ્ચતિ.

૨. ચક્કવત્તિસુત્તવણ્ણના

૨૨૩. દુતિયે **રઞ્ઞો, ભિક્ખવે, ચક્કવત્તિસ્સા**તિ એત્થ અત્તનો સિરિસમ્પત્તિયા રાજતિ, ચતૂહિ વા સઙ્ગહવત્થૂહિ લોકં રઞ્જેતીતિ રાજા, તસ્સ **રઞ્ઞો**. ''પવત્તતુ ભવં ચક્કરતન''ન્તિ પુઞ્ઞાનુભાવેન અબ્ભુગ્ગતાય વાચાય ચોદેન્તો ચક્કં વત્તેતીતિ ચક્કવત્તી, તસ્સ **ચક્કવત્તિસ્સ**. **પાતુભાવા**તિ પાતુભાવેન. **સત્તન્ન**ન્તિ ગણનપરિચ્છેદો. **રતનાન**ન્તિ પરિચ્છિન્નઅત્થદસ્સનં. વચનત્થો પનેત્થ રતિજનનટ્ઠેન **રતનં**. અપિચ –

‘‘ચિત્તીકતં મહગ્ઘઞ્ચ, અતુલં દુલ્લભદસ્સનં;
અનોમસત્તપરિભોગં, રતનં તેન વુચ્ચતી’’તિ.

ચક્કરતનસ્સ ચ નિબ્બત્તકાલતો પટ્ઠાય અઞ્ઞં દેવટ્ઠાનં નામ ન હોતિ, સબ્બેવ ગન્ધપુપ્ફાદીહિ તસ્સેવ પૂજઞ્ચ અભિવાદનાદીનિ ચ કરોન્તીતિ **ચિત્તીકતટ્ઠેન** રતનં. ચક્કરતનસ્સ ચ ‘‘એત્તકં નામ ધનં અગ્ઘતી’’તિ અગ્ઘો નત્થિ, ઇતિ **મહગ્ઘટ્ઠેનાપિ** રતનં. ચક્કરતનઞ્ચ અઞ્ઞેહિ લોકે વિજ્જમાનરતનેહિ અસદિસન્તિ **અતુલટ્ઠેન** રતનં. યસ્મા પન યસ્મિં કપ્પે બુદ્ધા ઉપ્પજ્જન્તિ , તસ્મિંયેવ ચક્કવત્તિનો, બુદ્ધા ચ કદાચિ કરહચિ ઉપ્પજ્જન્તિ, તસ્મા **દુલ્લભદસ્સનટ્ઠેન** રતનં. તદેતં જાતિરૂપકુલઇસ્સરિયાદીહિ અનોમસ્સ ઉળારસત્તસ્સેવ ઉપ્પજ્જતિ, ન અઞ્ઞસ્સાતિ **અનોમસત્તપરિભોગટ્ઠેનાપિ** રતનં. યથા ચ ચક્કરતનં, એવં સેસાનિપીતિ. તેન વુત્તં –

‘‘ચિત્તીકતં મહગ્ઘઞ્ચ, અતુલં દુલ્લભદસ્સનં;
અનોમસત્તપરિભોગં, રતનં તેન વુચ્ચતી’’તિ.

પાતુભાવો હોતીતિ નિબ્બત્તિ હોતિ. તત્રાયં યોજના – ચક્કવત્તિસ્સ પાતુભાવા સત્તન્નં રતનાનં પાતુભાવોતિ અયુત્તં. ઉપ્પન્નસ્મિઞ્હિ ચક્કે વત્તેત્વા સો ચક્કવત્તી નામ હોતીતિ નાયુત્તં. કસ્મા? ચક્કવત્તનનિયમાપેક્ખતાય. યો હિ નિયમેન ચક્કં વત્તેસ્સતિ, સો પટિસન્ધિતો પભુતિ ‘‘ચક્કવત્તિ પાતુભૂતો’’તિ વત્તબ્બતં આપજ્જતિ. લદ્ધનામસ્સ ચ પુરિસસ્સ મૂલુપ્પત્તિવચનતોપિ યુત્તમેવેતં. યો હિ એસ ચક્કવત્તીતિ લદ્ધનામો સત્તવિસેસો, તસ્સ પટિસન્ધિસઙ્ખાતો પાતુભાવોતિ અયમેત્થ અત્થો. તસ્સ હિ પાતુભાવા રતનાનિ પાતુભવન્તિ. પાતુભૂતેહિ પન તેહિ સદ્ધિં પરિપક્કે પુઞ્ઞસમ્ભારે સો સંયુજ્જતિ, તદા લોકસ્સ તેસુ પાતુભાવચિત્તં ઉપ્પજ્જતિ. બહુલવચનતો ચાપિ યુત્તમેવેતં. યદા હિ લોકસ્સ તેસુ પાતુભાવસઞ્ઞા ઉપ્પજ્જતિ, તદા એકમેવ પઠમં, પચ્છા ઇતરાનિ છ પાતુભવન્તીતિ બહુલવચનતો ચાપિ એતં યુત્તં. પાતુભાવસ્સ ચ અત્થભેદતોપિ યુત્તમેવેતં. ન કેવલઞ્હિ પાતુભૂતમેવ પાતુભાવો, પાતુભાવયતીતિ પાતુભાવો. અયં પાતુભાવસ્સ અત્થભેદો. યસ્મા યો સો પુઞ્ઞસમ્ભારો રાજાનં ચક્કવત્તિં પટિસન્ધિવસેન પાતુભાવયતિ, તસ્મા રઞ્ઞો ચક્કવત્તિસ્સ પાતુભાવા. ન કેવલઞ્હિ ચક્કવત્તિયેવ, ઇમાનિ પન સત્ત રતનાનિપિ પાતુભવન્તીતિ અયમેત્થ અત્થો. યથેવ હિ સો પુઞ્ઞસમ્ભારો રઞ્ઞો જનકહેતુ, એવં રતનાનમ્પિ પરિયાયેન ઉપનિસ્સયહેતૂતિ યુત્તમેવેતં ‘‘રઞ્ઞો, ભિક્ખવે, ચક્કવત્તિસ્સ પાતુભાવા સત્તન્નં રતનાનં પાતુભાવો હોતી’’તિ.

ઇદાનિ તેસં રતનાનં સરૂપવસેન દસ્સનત્થં **કતમેસં સત્તન્નં ચક્કરતનસ્સા**તિઆદિમાહ. તત્થ **ચક્કરતનસ્સા**તિઆદીસુ અયં સઙ્ખેપાધિપ્પાયો – દ્વિસહસ્સદીપપરિવારાનં ચતુન્નં મહાદીપાનં સિરિવિભવં ગહેત્વા દાતું સમત્થસ્સ **ચક્કરતનસ્સ** પાતુભાવો હોતિ, તથા પુરેભત્તમેવ સાગરપરિયન્તં પથવિં અનુપરિયાયનસમત્થસ્સ વેહાસઙ્ગમસ્સ **હત્થિરતનસ્સ**, તાદિસસ્સેવ **અસ્સરતનસ્સ**, ચતુરઙ્ગસમન્નાગતેપિ અન્ધકારે યોજનપ્પમાણં અન્ધકારં વિધમિત્વા આલોકદસ્સનસમત્થસ્સ **મણિરતનસ્સ**, છબ્બિધં દોસં વિવજ્જેત્વા મનાપચારિનો **ઇત્થિરતનસ્સ**, યોજનપ્પમાણે પદેસે અન્તોપથવિગતાનં નિધીનં દસ્સનસમત્થસ્સ **ગહપતિરતનસ્સ**, અગ્ગમહેસિયા કુચ્છિમ્હિ નિબ્બત્તિત્વા સકલરજ્જાનુસાસનસમત્થસ્સ જેટ્ઠપુત્તસઙ્ખાતસ્સ **પરિણાયકરતનસ્સ** ચ પાતુભાવો હોતીતિ . અયમેત્થ સઙ્ખેપો. વિત્થારતો પન તેસં ચક્કરતનાદીનં પાતુભાવવિધાનં મહાસુદસ્સનાદીસુ સુત્તેસુ આગતમેવ. અત્થોપિસ્સ તેસં વણ્ણનાય સંવણ્ણિતોયેવ.

સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગરતનસ્સાતિઆદીસુ સરિક્ખકતા એવં વેદિતબ્બા – યથેવ હિ ચક્કવત્તિનો ચક્કરતનં સબ્બરતનાનં પુરેચરં, એવં **સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગરતનં** સબ્બેસં ચતુભૂમકધમ્માનં પુરેચરન્તિ, પુરેચરણટ્ઠેન ચક્કવત્તિરઞ્ઞો ચક્કરતનસદિસં હોતિ. ચક્કવત્તિનો ચ રતનેસુ મહાકાયૂપપન્નં અચ્ચુગ્ગતં વિપુલં મહન્તં હત્થિરતનં, ઇદમ્પિ **ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગરતનં** મહન્તં ધમ્મકાયૂપપન્નં અચ્ચુગ્ગતં વિપુલં મહન્તન્તિ હત્થિરતનસદિસં હોતિ. ચક્કવત્તિનો અસ્સરતનં સીઘં લહુ જવં, ઇદમ્પિ **વીરિયસમ્બોજ્ઝઙ્ગરતનં** સીઘં લહુ જવન્તિ ઇમાય સીઘલહુજવતાય અસ્સરતનસદિસં હોતિ. ચક્કવત્તિનો મણિરતનં અન્ધકારં વિધમતિ, આલોકં દસ્સેતિ, ઇદમ્પિ **પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગરતનં** તાય એકન્તકુસલત્તા કિલેસન્ધકારં વિધમતિ, સહજાતપચ્ચયાદિવસેન ઞાણાલોકં દસ્સેતીતિ ઇમિના અન્ધકારવિધમનઆલોકદસ્સનભાવેન મણિરતનસદિસં હોતિ.

ચક્કવત્તિનો ઇત્થિરતનં કાયચિત્તદરથં પટિપસ્સમ્ભેતિ, પરિળાહં વૂપસમેતિ. ઇદમ્પિ **પસ્સદ્ધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગરતનં** કાયચિત્તદરથં પટિપસ્સમ્ભેતિ, પરિળાહં વૂપસમેતીતિ ઇત્થિરતનસદિસં હોતિ. ચક્કવત્તિનો ગહપતિરતનં ઇચ્છિતિચ્છિતક્ખણે ધનદાનેન વિક્ખેપં પચ્છિન્દિત્વા ચિત્તં એકગ્ગં કરોતિ, ઇદમ્પિ **સમાધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગરતનં** યથિચ્છિતાદિવસેન અપ્પનં સમ્પાદેતિ, વિક્ખેપં પચ્છિન્દિત્વા ચિત્તં એકગ્ગં કરોતીતિ ગહપતિરતનસદિસં હોતિ. ચક્કવત્તિનો ચ પરિણાયકરતનં સબ્બત્થકિચ્ચસમ્પાદનેન અપ્પોસ્સુક્કતં કરોતિ. ઇદમ્પિ **ઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગરતનં** ચિત્તુપ્પાદં લીનુદ્ધચ્ચતો મોચેત્વા પયોગમજ્ઝત્તે ઠપયમાનં અપ્પોસ્સુક્કતં કરોતીતિ પરિણાયકરતનસદિસં હોતિ. ઇતિ ઇમસ્મિં સુત્તે ચતુભૂમકો સબ્બસઙ્ગાહિકધમ્મપરિચ્છેદો કથિતોતિ વેદિતબ્બો.

૪-૧૦. દુપ્પઞ્ઞસુત્તાદિવણ્ણના

૨૨૫-૨૩૧. ચતુત્થે **એળમૂગો**તિ મુખેન વાચં નિચ્છારેતું સક્કોન્તોપિ દોસેહિ મૂગો અસમ્પન્નવચનો. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનત્થમેવાતિ.

ચક્કવત્તિવગ્ગો.

૬. સાકચ્છવગ્ગો

૧. આહારસુત્તવણ્ણના

૨૩૨. છટ્ઠવગ્ગસ્સ પઠમે **અયમાહારો અનુપ્પન્નસ્સ વા સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદાયા**તિઆદીસુ અયં પુરિમનયતો વિસેસો. ન કેવલઞ્હિ સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગાદીનં એતે વુત્તપ્પકારાવ ઉપ્પાદાય, ઉપ્પન્નાનં વા ભાવનાય પારિપૂરિયા પચ્ચયા હોન્તિ, અઞ્ઞેપિ પન એવં વેદિતબ્બા. અપરેપિ હિ ચત્તારો ધમ્મા સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદાય સંવત્તન્તિ સતિસમ્પજઞ્ઞં મુટ્ઠસ્સતિપુગ્ગલપરિવજ્જનતા ઉપટ્ઠિતસ્સતિપુગ્ગલસેવનતા તદધિમુત્તતાતિ. અભિક્કન્તાદીસુ હિ સત્તસુ ઠાનેસુ સતિસમ્પજઞ્ઞેન, ભત્તનિક્ખિત્તકાકસદિસે મુટ્ઠસ્સતિપુગ્ગલે પરિવજ્જનેન, તિસ્સદત્તત્થેરઅભયત્થેરાદિસદિસે ઉપટ્ઠિતસ્સતિપુગ્ગલે સેવનેન, ઠાનનિસજ્જાદીસુ સતિસમુટ્ઠાપનત્થં નિન્નપોણપબ્ભારચિત્તતાય ચ સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો ઉપ્પજ્જતિ. એવં ચતૂહિ કારણેહિ ઉપ્પન્નસ્સ પનસ્સ અરહત્તમગ્ગેન ભાવનાપારિપૂરી હોતિ.

સત્ત ધમ્મા **ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ** ઉપ્પાદાય સંવત્તન્તિ – પરિપુચ્છકતા વત્થુવિસદકિરિયા ઇન્દ્રિયસમત્તપટિપાદના દુપ્પઞ્ઞપુગ્ગલપરિવજ્જના પઞ્ઞવન્તપુગ્ગલસેવના ગમ્ભીરઞાણચરિયપચ્ચવેક્ખણા તદધિમુત્તતાતિ. તત્થ **પરિપુચ્છકતા**તિ ખન્ધધાતુઆયતનઇન્દ્રિયબલબોજ્ઝઙ્ગમગ્ગઙ્ગઝાનઙ્ગસમથવિપસ્સનાનં અત્થસન્નિસ્સિતપરિપુચ્છાબહુલતા.

વત્થુવિસદકિરિયાતિ અજ્ઝત્તિકબાહિરાનં વત્થૂનં વિસદભાવકરણં. યદા હિસ્સ કેસનખલોમાનિ દીઘાનિ હોન્તિ, સરીરં વા ઉસ્સન્નદોસઞ્ચેવ સેદમલમક્ખિતઞ્ચ, તદા અજ્ઝત્તિકવત્થુ અવિસદં હોતિ અપરિસુદ્ધં. યદા પન ચીવરં જિણ્ણં કિલિટ્ઠં દુગ્ગન્ધં હોતિ, સેનાસનં વા ઉક્લાપં, તદા બાહિરવત્થુ અવિસદં હોતિ અપરિસુદ્ધં. તસ્મા કેસાદિછેદનેન ઉદ્ધંવિરેચનઅધોવિરેચનાદીહિ સરીરસલ્લહુકભાવકરણેન ઉચ્છાદનનહાપનેન ચ અજ્ઝત્તિકવત્થુ વિસદં કાતબ્બં. સૂચિકમ્મધોવનરજનપરિભણ્ડકરણાદીહિ બાહિરવત્થુ વિસદં કાતબ્બં. એતસ્મિઞ્હિ અજ્ઝત્તિકબાહિરે વત્થુમ્હિ અવિસદે ઉપ્પન્નેસુ ચિત્તચેતસિકેસુ ઞાણમ્પિ અવિસદં અપરિસુદ્ધં હોતિ અપરિસુદ્ધાનિ દીપકપલ્લકવટ્ટિતેલાનિ નિસ્સાય ઉપ્પન્નદીપસિખાય ઓભાસો વિય. વિસદે પન અજ્ઝત્તિકબાહિરે વત્થુમ્હિ ઉપ્પન્નેસુ ચિત્તચેતસિકેસુ ઞાણમ્પિ વિસદં હોતિ પરિસુદ્ધાનિ દીપકપલ્લકવટ્ટિતેલાનિ નિસ્સાય ઉપ્પન્નદીપસિખાય ઓભાસો વિય. તેન વુત્તં – ‘‘વત્થુવિસદકિરિયા ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદાય સંવત્તતી’’તિ.

ઇન્દ્રિયસમત્તપટિપાદના નામ સદ્ધાદીનં ઇન્દ્રિયાનં સમભાવકરણં. સચે હિસ્સ સદ્ધિન્દ્રિયં બલવં હોતિ, ઇતરાનિ મન્દાનિ, તતો વીરિયિન્દ્રિયં પગ્ગહકિચ્ચં, સતિન્દ્રિયં ઉપટ્ઠાનકિચ્ચં, સમાધિન્દ્રિયં અવિક્ખેપકિચ્ચં, પઞ્ઞિન્દ્રિયં દસ્સનકિચ્ચં કાતું ન સક્કોતિ . તસ્મા તં ધમ્મસભાવપચ્ચવેક્ખણેન વા, યથા વા મનસિકરોતો બલવં જાતં, તથા અમનસિકરણેન હાપેતબ્બં. **વક્કલિત્થેરવત્થુ** ચેત્થ નિદસ્સનં. સચે પન વીરિયિન્દ્રિયં બલવં હોતિ, અથ નેવ સદ્ધિન્દ્રિયં અધિમોક્ખકિચ્ચં કાતું સક્કોતિ, ન ઇતરાનિ ઇતરકિચ્ચભેદં. તસ્મા તં પસ્સદ્ધાદિભાવનાય હાપેતબ્બં. તત્થાપિ **સોણત્થેરસ્સ વત્થુ** દસ્સેતબ્બં. એવં સેસેસુપિ એકસ્સ બલવભાવે સતિ ઇતરેસં અત્તનો કિચ્ચેસુ અસમત્થતા વેદિતબ્બા.

વિસેસતો પનેત્થ સદ્ધાપઞ્ઞાનં સમાધિવીરિયાનઞ્ચ સમતં પસંસન્તિ. બલવસદ્ધો હિ મન્દપઞ્ઞો મુધપ્પસન્નો હોતિ, અવત્થુસ્મિં પસીદતિ. બલવપઞ્ઞો પન મન્દસદ્ધો કેરાટિકપક્ખં ભજતિ, ભેસજ્જસમુટ્ઠિતો વિય રોગો અતેકિચ્છો હોતિ. ચિત્તુપ્પાદમત્તેનેવ કુસલં હોતીતિ અતિધાવિત્વા દાનાદીનિ અકરોન્તો નિરયે ઉપ્પજ્જતિ. ઉભિન્નં સમતાય વત્થુસ્મિંયેવ પસીદતિ. બલવસમાધિં પન મન્દવીરિયં સમાધિસ્સ કોસજ્જપક્ખત્તા કોસજ્જં અભિભવતિ. બલવવીરિયં મન્દસમાધિં વીરિયસ્સ ઉદ્ધચ્ચપક્ખત્તા ઉદ્ધચ્ચં અભિભવતિ. સમાધિ પન વીરિયેન સંયોજિતો કોસજ્જે પતિતું ન લભતિ, વીરિયં સમાધિના સંયોજિતં ઉદ્ધચ્ચે પતિતું ન લભતિ. તસ્મા તદુભયં સમં કાતબ્બં. ઉભયસમતાય હિ અપ્પના હોતિ.

અપિ ચ સમાધિકમ્મિકસ્સ બલવતીપિ સદ્ધા વટ્ટતિ. એવં સદ્દહન્તો ઓકપ્પેન્તો અપ્પનં પાપુણિસ્સતિ. સમાધિપઞ્ઞાસુ પન સમાધિકમ્મિકસ્સ એકગ્ગતા બલવતી વટ્ટતિ. એવઞ્હિ સો અપ્પનં પાપુણાતિ. વિપસ્સનાકમ્મિકસ્સ પઞ્ઞા બલવતી વટ્ટતિ. એવઞ્હિ સો લક્ખણપટિવેધં પાપુણાતિ. ઉભિન્નં પન સમતાયપિ અપ્પના હોતિયેવ. સતિ પન સબ્બત્થ બલવતી વટ્ટતિ. સતિ હિ ચિત્તં ઉદ્ધચ્ચપક્ખિકાનં સદ્ધાવીરિયપઞ્ઞાનં વસેન ઉદ્ધચ્ચપાતતો , કોસજ્જપક્ખિકેન ચ સમાધિના કોસજ્જપાતતો રક્ખતિ. તસ્મા સા લોણધૂપનં વિય સબ્બબ્યઞ્જનેસુ, સબ્બકમ્મિકઅમચ્ચો વિય ચ સબ્બરાજકિચ્ચેસુ સબ્બત્થ ઇચ્છિતબ્બા. તેનાહ ‘‘સતિ ચ પન

સબ્બત્થિકા વુત્તા ભગવતા. કિં કારણા? ચિત્તઞ્હિ સતિપટિસરણં, આરક્ખપચ્ચુપટ્ઠાના ચ સતિ, ન વિના સતિયા ચિત્તસ્સ પગ્ગહનિગ્ગહો હોતી''તિ.

દુપ્પઞ્ઞપુગ્ગલપરિવજ્જના નામ ખન્ધાદિભેદે અનોગાળ્હપઞ્ઞાનં દુમ્મેધપુગ્ગલાનં આરકા પરિવજ્જનં. **પઞ્ઞવન્તપુગ્ગલસેવના** નામ સમપઞ્ઞાસલક્ખણપરિગ્ગાહિકાય ઉદયબ્બયપઞ્ઞાય સમન્નાગતપુગ્ગલસેવના. **ગમ્ભીરઞાણચરિયપચ્ચવેક્ખણા** નામ ગમ્ભીરેસુ ખન્ધાદીસુ પવત્તાય ગમ્ભીરપઞ્ઞાય પભેદપચ્ચવેક્ખણા. **તદધિમુત્તતા** નામ ઠાનનિસજ્જાદીસુ ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસમુટ્ઠાપનત્થં નિન્નપોણપબ્ભારચિત્તતા. એવં ઉપ્પન્નસ્સ પનસ્સ અરહત્તમગ્ગેન ભાવનાપારિપૂરી હોતિ.

એકાદસ ધમ્મા **વીરિયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ** ઉપ્પાદાય સંવત્તન્તિ – અપાયભયપચ્ચવેક્ખણતા, આનિસંસદસ્સાવિતા, ગમનવીથિપચ્ચવેક્ખણતા, પિણ્ડપાતાપચાયનતા, દાયજ્જમહત્તપચ્ચવેક્ખણતા, સત્થુમહત્તપચ્ચવેક્ખણતા, જાતિમહત્તપચ્ચવેક્ખણતા, સબ્રહ્મચારિમહત્તપચ્ચવેક્ખણતા, કુસીતપુગ્ગલપરિવજ્જનતા, આરદ્ધવીરિયપુગ્ગલસેવનતા, તદધિમુત્તતાતિ.

તત્થ ''નિરયેસુ પઞ્ચવિધબન્ધનકમ્મકારણતો પટ્ઠાય મહાદુક્ખં અનુભવનકાલેપિ, તિરચ્છાનયોનિયં જાલખિપનકુમીનાદીહિ ગહિતકાલેપિ, પાજનકણ્ટકાદિપ્પહારતુન્નસ્સ પન સકટવહનાદિકાલેપિ, પેત્તિવિસયે અનેકાનિપિ વસ્સસહસ્સાનિ એકં બુદ્ધન્તરમ્પિ ખુપ્પિપાસાહિ આતુરીભૂતકાલેપિ, કાલકઞ્ચિકઅસુરેસુ સટ્ઠિહત્થઅસીતિહત્થપ્પમાણેન અટ્ઠિચમ્મમત્તેનેવ અત્તભાવેન વાતાતપાદિદુક્ખાનુભવનકાલેપિ ન સક્કા વીરિયસમ્બોજ્ઝઙ્ગં ઉપ્પાદેતું. અયમેવ તે ભિક્ખુ કાલો''તિ એવં **અપાયભયં પચ્ચવેક્ખન્તસ્સાપિ** વીરિયસમ્બોજ્ઝઙ્ગો ઉપ્પજ્જતિ.

''ન સક્કા કુસીતેન નવલોકુત્તરધમ્મં લદ્ધું, આરદ્ધવીરિયેનેવ સક્કા અયમાનિસંસો વીરિયસ્સા''તિ એવં **આનિસંસદસ્સાવિનોપિ** ઉપ્પજ્જતિ. ''સબ્બબુદ્ધ-પચ્ચેકબુદ્ધ-મહાસાવકેહેવ ગતમગ્ગો તે ગન્તબ્બો. સો ચ ન સક્કા કુસીતેન ગન્તુ''ન્તિ એવં **ગમનવીથિં પચ્ચવેક્ખન્તસ્સાપિ** ઉપ્પજ્જતિ.

''યે તં પિણ્ડપાતાદીહિ ઉપટ્ઠહન્તિ, ઇમે તે મનુસ્સા નેવ ઞાતકા, ન દાસકમ્મકરા, નાપિ 'તં નિસ્સાય જીવિસ્સામા'તિ તે પણીતાનિ પિણ્ડપાતાદીનિ દેન્તિ. અથ ખો અત્તનો કારાનં મહપ્ફલતં પચ્ચાસીસમાના દેન્તિ. સત્થારાપિ ''અયં ઇમે પચ્ચયે પરિભુઞ્જિત્વા કાયદળ્હિબહુલો સુખં વિહરિસ્સતી''તિ ન એવં સમ્પસ્સતા તુય્હં પચ્ચયા અનુઞ્ઞાતા, અથ ખો ''અયં ઇમે પરિભુઞ્જમાનોવ સમણધમ્મં કત્વા વટ્ટદુક્ખતો મુચ્ચિસ્સતી'તિ તે પચ્ચયા અનુઞ્ઞાતા, સો દાનિ ત્વં કુસીતો વિહરન્તો ન તં પિણ્ડં અપચાયિસ્સસિ, આરદ્ધવીરિયસ્સેવ હિ પિણ્ડપાતાપચાયનં નામ હોતી''તિ એવં **પિણ્ડપાતાપચાયનં પચ્ચવેક્ખન્તસ્સાપિ** ઉપ્પજ્જતિ **મહામિત્તત્થેરસ્સ** વિય.

થેરો કિર કસ્સકલેણે નામ પટિવસતિ. તસ્સેવ ગોચરગામે એકા મહાઉપાસિકા થેરં પુત્તં કત્વા પટિજગ્ગતિ. સા એકદિવસં અરઞ્ઞં ગચ્છન્તી ધીતરં આહ – ''અમ્મ, અસુકસ્મિં ઠાને પુરાણતણ્ડુલા, અસુકસ્મિં ખીરં, અસુકસ્મિં સપ્પિ, અસુકસ્મિં ફાણિતં, તવ ભાતિકસ્સ અય્યમિત્તસ્સ આગતકાલે ભત્તં પચિત્વા ખીરસપ્પિફાણિતેહિ સદ્ધિં દેહિ, ત્વઞ્ચ ભુઞ્જેય્યાસિ, અહં પન હિય્યો પક્કં પારિવાસિકભત્તં કઞ્જિયેન ભુત્તામ્હી''તિ. ''દિવા કિં ભુઞ્જિસ્સસિ, અમ્મા''તિ? ''સાકપણ્ણં પક્ખિપિત્વા કણતણ્ડુલેહિ અમ્બિલયાગું પચિત્વા ઠપેહિ, અમ્મા''તિ.

થેરો ચીવરં પારુપિત્વા પત્તં નીહરન્તોવ તં સદ્દં સુત્વા અત્તાનં ઓવદિ ''મહાઉપાસિકા કિર કઞ્ચિયેન પારિવાસિકભત્તં ભુઞ્જિત્વા દિવાપિ કણપણ્ણમ્બિલયાગું ભુઞ્જિસ્સતિ, તુય્હં અત્થાય પન પુરાણતણ્ડુલાદીનિ આચિક્ખતિ, તં નિસ્સાય ખો પનેસા નેવ ખેત્તં ન વત્થું ન ભત્તં ન વત્થં પચ્ચાસીસતિ, તિસ્સો પન સમ્પત્તિયો પત્થયમાના દેતિ, ત્વં એતિસ્સા તા સમ્પત્તિયો દાતું સક્ખિસ્સસિ , ન સક્ખિસ્સસીતિ, અયં ખો પન પિણ્ડપાતો તયા સરાગેન સદોસેન સમોહેન ન સક્કા ગણ્હિતુ''ન્તિ પત્તં થવિકાય પક્ખિપિત્વા ગણ્ઠિકં મુઞ્ચિત્વા નિવત્તિત્વા કસ્સકલેણમેવ ગન્ત્વા પત્તં હેટ્ઠામઞ્ચે, ચીવરં ચીવરવંસે ઠપેત્વા ''અરહત્તં અપાપુણિત્વા ન નિક્ખમિસ્સામી''તિ વીરિયં અધિટ્ઠહિત્વા નિસીદિ . દીઘરત્તં અપ્પમત્તો હુત્વા નિવુત્થભિક્ખુ વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા પુરેભત્તમેવ અરહત્તં પત્વા વિકસમાનમિવ પદુમં મહાખીણાસવો સિતં કરોન્તોવ નિક્ખમિ. લેણદ્વારે રુક્ખમ્હિ અધિવત્થા દેવતા –

''નમો તે પુરિસાજઞ્ઞ, નમો તે પુરિસુત્તમ;
યસ્સ તે આસવા ખીણા, દક્ખિણેય્યોસિ મારિસા''તિ. –

ઉદાનં ઉદાનેત્વા ''ભન્તે, પિણ્ડાય પવિટ્ઠાનં તુમ્હાદિસાનં અરહન્તાનં ભિક્ખં દત્વા મહલ્લકિત્થિયો દુક્ખા મુચ્ચિસ્સન્તી''તિ આહ. થેરો ઉટ્ઠહિત્વા દ્વારં વિવરિત્વા કાલં ઓલોકેન્તો ''પાતોયેવા''તિ ઞત્વા પત્તચીવરં આદાય ગામં પાવિસિ.

દારિકાપિ ભત્તં સમ્પાદેત્વા ''ઇદાનિ મે ભાતા આગમિસ્સતિ, ઇદાનિ આગમિસ્સતી''તિ દ્વારં ઓલોકયમાના નિસીદિ. સા થેરે ઘરદ્વારં સમ્પત્તે પત્તં ગહેત્વા સપ્પિફાણિતયોજિતસ્સ ખીરપિણ્ડપાતસ્સ પૂરેત્વા હત્થે ઠપેસિ. થેરો ''સુખં હોતૂ''તિ અનુમોદનં કત્વા પક્કામિ. સાપિ તં ઓલોકયમાનાવ અટ્ઠાસિ. થેરસ્સ હિ તદા અતિવિય પરિસુદ્ધો છવિવણ્ણો અહોસિ, વિપ્પસન્નાનિ ઇન્દ્રિયાનિ, મુખં બન્ધના મુત્તતાલપક્કં વિય અતિવિય વિરોચિત્થ.

મહાઉપાસિકા અરઞ્ઞતો આગન્ત્વા ''કિં, અમ્મ, ભાતિકો તે આગતો''તિ પુચ્છિ. સા સબ્બં તં પવત્તિં આરોચેસિ. ઉપાસિકા ''અજ્જ મે પુત્તસ્સ પબ્બજિતકિચ્ચં મત્થકં પત્ત''ન્તિ ઞત્વા ''અભિરમતિ તે, અમ્મ, ભાતા બુદ્ધસાસને, ન ઉક્કણ્ઠતી''તિ આહ.

''મહન્તં ખો પનેતં સત્થુદાયજ્જં, યદિદં સત્ત અરિયધનાનિ નામ, તં ન સક્કા કુસીતેન ગહેતું. યથા હિ વિપ્પટિપન્નં પુત્તં માતાપિતરો 'અયં અમ્હાકં અપુત્તો'તિ પરિબાહિરં કરોન્તિ, સો તેસં અચ્ચયેન દાયજ્જં ન લભતિ, એવં કુસીતોપિ ઇદં અરિયધનદાયજ્જં ન લભતિ , આરદ્ધવીરિયોવ લભતી''તિ **દાયજ્જમહત્તં પચ્ચવેક્ખતોપિ** ઉપ્પજ્જતિ.

''મહા ખો પન તે સત્થા, સત્થુનો હિ તે માતુકુચ્છિસ્મિં પટિસન્ધિગ્ગહણકાલેપિ અભિનિક્ખમનેપિ અભિસમ્બોધિયમ્પિ ધમ્મચક્કપ્પવત્તન-યમકપાટિહારિય-દેવોરોહન-આયુસઙ્ખારવોસ્સજ્જનેસુપિ પરિનિબ્બાનકાલેપિ દસસહસ્સિલોકધાતુ અકમ્પિત્થ. યુત્તં નુ ખો તે એવરૂપસ્સ સત્થુ સાસને પબ્બજિત્વા કુસીતેન ભવિતુ''ન્તિ એવં **સત્થુમહત્તં પચ્ચવેક્ખતોપિ** ઉપ્પજ્જતિ.

''જાતિયાપિ ત્વં ઇદાનિ ન લામકજાતિકો, અસમ્ભિન્નાય મહાસમ્મતપવેણિયા આગતઉક્કાકરાજવંસે જાતોસિ, સુદ્ધોદનમહારાજસ્સ ચ મહામાયાદેવિયા ચ નત્તા, રાહુલભદ્દસ્સ કનિટ્ઠો, તયા નામ એવરૂપેન જિનપુત્તેન હુત્વા ન યુત્તં કુસીતેન વિહરિતુ''ન્તિ એવં **જાતિમહત્તં પચ્ચવેક્ખતોપિ** ઉપ્પજ્જતિ.

“સારિપુત્તમોગ્ગલ્લાના ચેવ અસીતિ મહાસાવકા ચ વીરિયેનેવ લોકુત્તરધમ્મં પટિવિજ્ઝિંસુ. ત્વં પન એતેસં સબ્રહ્મચારીનં મગ્ગં પટિપજ્જસિ, ન પટિપજ્જસી”તિ એવં **સબ્રહ્મચારિમહત્તં પચ્ચવેક્ખતોપિ** ઉપ્પજ્જતિ.

કુચ્છિં પૂરેત્વા ઠિતઅજગરસદિસે વિસ્સટ્ઠકાયિકચેતસિકવીરિયે કુસીતપુગ્ગલે પરિવજ્જેન્તસ્સાપિ, આરદ્ધવીરિયે પહિતત્તે પુગ્ગલે સેવન્તસ્સાપિ ઠાનનિસજ્જાદીસુ વીરિયુપ્પાદનત્થં નિન્નપોણપબ્ભારચિત્તસ્સાપિ ઉપ્પજ્જતિ. એવં ઉપ્પન્નસ્સ પનસ્સ અરહત્તમગ્ગેન ભાવનાપારિપૂરી હોતિ.

એકાદસ ધમ્મા **પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ** ઉપ્પાદાય સંવત્તન્તિ – બુદ્ધાનુસ્સતિ ધમ્મો, સઙ્ઘો, સીલં, ચાગો, દેવતાનુસ્સતિ, ઉપસમાનુસ્સતિ, લૂખપુગ્ગલપરિવજ્જનતા, સિનિદ્ધપુગ્ગલસેવનતા, પસાદનીયસુત્તન્તપચ્ચવેક્ખણતા, તદધિમુત્તતાતિ.

બુદ્ધગુણે અનુસ્સરન્તસ્સાપિ હિ યાવ ઉપચારા સકલસરીરં ફરમાનો પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો ઉપ્પજ્જતિ, ધમ્મસઙ્ઘગુણે અનુસ્સરન્તસ્સાપિ, દીઘરત્તં અખણ્ડં કત્વા રક્ખિતં ચતુપારિસુદ્ધિસીલં પચ્ચવેક્ખન્તસ્સાપિ, ગિહિનો દસસીલપઞ્ચસીલાનિ પચ્ચવેક્ખન્તસ્સાપિ, દુબ્ભિક્ખભયાદીસુ પણીતં ભોજનં સબ્રહ્મચારીનં દત્વા “એવં નામ અદમ્હા”તિ ચાગં પચ્ચવેક્ખન્તસ્સાપિ, ગિહિનોપિ એવરૂપે કાલે સીલવન્તાનં દિન્નદાનં પચ્ચવેક્ખન્તસ્સાપિ, યેહિ ગુણેહિ સમન્નાગતા દેવત્તં પત્તા, તથારૂપાનં અત્તનિ અત્થિતં પચ્ચવેક્ખન્તસ્સાપિ, સમાપત્તિયા વિક્ખમ્ભિતા કિલેસા સટ્ઠિપિ સત્તતિપિ વસ્સાનિ ન સમુદાચરન્તીતિ પચ્ચવેક્ખન્તસ્સાપિ, ચેતિયદસ્સનબોધિદસ્સનથેરદસ્સનેસુ અસક્કચ્ચકિરિયાય સંસૂચિતલૂખભાવે બુદ્ધાદીસુ પસાદસિનેહાભાવેન ગદ્રભપિટ્ઠરજસદિસે લૂખપુગ્ગલે પરિવજ્જેન્તસ્સાપિ, બુદ્ધાદીસુ પસાદબહુલે મુદુચિત્તે સિનિદ્ધપુગ્ગલે સેવન્તસ્સાપિ, રતનત્તયગુણપરિદીપકે પસાદનીયે સુત્તન્તે પચ્ચવેક્ખન્તસ્સાપિ, ઠાનનિસજ્જાદીસુ પીતિઉપ્પાદનત્થં નિન્નપોણપબ્ભારચિત્તસ્સાપિ ઉપ્પજ્જતિ. એવં ઉપ્પન્નસ્સ પનસ્સ અરહત્તમગ્ગેન ભાવનાપારિપૂરી હોતિ.

સત્ત ધમ્મા **પસ્સદ્ધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ** ઉપ્પાદાય સંવત્તન્તિ – પણીતભોજનસેવનતા, ઉતુસુખસેવનતા, ઇરિયાપથસુખસેવનતા, મજ્ઝત્તપયોગતા, સારદ્ધકાયપુગ્ગલપરિવજ્જનતા, પસ્સદ્ધકાય-પુગ્ગલસેવનતા, તદધિમુત્તતાતિ.

પણીતઞ્હિ સિનિદ્ધં ભોજનં ભુઞ્જન્તસ્સાપિ, સીતુણ્હેસુ ઉતૂસુ ઠાનાદીસુ ચ ઇરિયાપથેસુ સપ્પાયં ઉતુઞ્ચ ઇરિયાપથઞ્ચ સેવન્તસ્સાપિ પસ્સદ્ધિ ઉપ્પજ્જતિ. યો પન મહાપુરિસજાતિકો સબ્બઉતુઇરિયાપથક્ખમોવ હોતિ, ન તં સન્ધાયેતં વુત્તં. યસ્સ સભાગવિસભાગતા અત્થિ, તસ્સેવ વિસભાગે ઉતુઇરિયાપથે વજ્જેત્વા સભાગે સેવન્તસ્સ ઉપ્પજ્જતિ. મજ્ઝત્તપયોગો વુચ્ચતિ અત્તનો ચ પરસ્સ ચ કમ્મસ્સકતપચ્ચવેક્ખણા. ઇમિના મજ્ઝત્તપયોગેન ઉપ્પજ્જતિ. યો લેડ્ડુદણ્ડાદીહિ પરં વિહેઠયમાનોવ વિચરતિ, એવરૂપં સારદ્ધકાયપુગ્ગલં પરિવજ્જેન્તસ્સાપિ, સંયતપાદપાણિં પસ્સદ્ધકાયં પુગ્ગલં સેવન્તસ્સાપિ, ઠાનનિસજ્જાદીસુ પસ્સદ્ધિઉપ્પાદનત્થાય નિન્નપોણપબ્ભારચિત્તસ્સાપિ ઉપ્પજ્જતિ. એવં ઉપ્પન્નસ્સ પનસ્સ અરહત્તમગ્ગેન ભાવનાપારિપૂરી હોતિ.

દસ ધમ્મા **સમાધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ** ઉપ્પાદાય સંવત્તન્તિ – વત્થુવિસદકિરિયતા, ઇન્દ્રિયસમત્તપટિપાદનતા, નિમિત્તકુસલતા, સમયે ચિત્તસ્સ પગ્ગણ્હનતા, સમયે ચિત્તસ્સ નિગ્ગણ્હનતા, સમયે સમ્પહંસનતા, સમયે અજ્ઝુપેક્ખનતા, અસમાહિતપુગ્ગલપરિવજ્જનતા, સમાહિતપુગ્ગલસેવનતા, તદધિમુત્તતાતિ. તત્થ **વત્થુવિસદકિરિયતા** ચ **ઇન્દ્રિયસમત્તપટિપાદનતા** ચ વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બા.

નિમિત્તકુસલતા નામ કસિણનિમિત્તસ્સ ઉગ્ગહણકુસલતા. **સમયે ચિત્તસ્સ પગ્ગણ્હનતા**તિ યસ્મિં સમયે અતિસિથિલવીરિયતાદીહિ લીનં ચિત્તં હોતિ, તસ્મિં સમયે ધમ્મવિચયવીરિયપીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસમુટ્ઠાપનેન તસ્સ પગ્ગણ્હનં. **સમયે ચિત્તસ્સ નિગ્ગણ્હનતા**તિ યસ્મિં સમયે અચ્ચારદ્ધવીરિયતાદીહિ ઉદ્ધતં ચિત્તં હોતિ, તસ્મિં સમયે પસ્સદ્ધિસમાધિઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગસમુટ્ઠાપનેન તસ્સ નિગ્ગણ્હનં. **સમયે સમ્પહંસનતા**તિ યસ્મિં સમયે ચિત્તં પઞ્ઞાપયોગમન્દતાય વા ઉપસમસુખાનં વિગમેન વા નિરસ્સાદં હોતિ, તસ્મિં સમયે અટ્ઠસંવેગવત્થુપચ્ચવેક્ખણેન સંવેજેતિ. **અટ્ઠ સંવેગવત્થૂનિ** નામ જાતિજરાબ્યાધિમરણાનિ ચત્તારિ, અપાયદુક્ખં પઞ્ચમં, અતીતે વટ્ટમૂલકં દુક્ખં, અનાગતે વટ્ટમૂલકં દુક્ખં, પચ્ચુપ્પન્ને આહારપરિયેટ્ઠિમૂલકં દુક્ખન્તિ. રતનત્તયગુણાનુસ્સરણેન ચ પસાદં જનેતિ, અયં વુચ્ચતિ ''સમયે સમ્પહંસનતા''તિ.

સમયે અજ્ઝુપેક્ખનતા નામ યસ્મિં સમયે સમ્માપટિપત્તિં આગમ્મ અલીનં અનુદ્ધતં અનિરસ્સાદં આરમ્મણે સમપ્પવત્તં સમથવીથિપટિપન્નં ચિત્તં હોતિ, તદાસ્સ પગ્ગહનિગ્ગહસમ્પહંસનેસુ ન બ્યાપારં આપજ્જતિ સારથિ વિય સમપ્પવત્તેસુ અસ્સેસુ. અયં વુચ્ચતિ ''સમયે અજ્ઝુપેક્ખનતા''તિ. **અસમાહિતપુગ્ગલપરિવજ્જનતા** નામ ઉપચારં વા અપ્પનં વા અપ્પત્તાનં વિક્ખિત્તચિત્તાનં પુગ્ગલાનં આરકા પરિવજ્જનં. **સમાહિતપુગ્ગલસેવનતા** નામ ઉપચારેન વા અપ્પનાય વા સમાહિતચિત્તાનં સેવના ભજના પયિરુપાસના. **તદધિમુત્તતા** નામ ઠાનનિસજ્જાદીસુ સમાધિઉપ્પાદનત્થમેવ નિન્નપોણપબ્ભારચિત્તતા. એવઞ્હિ પટિપજ્જતો એસ ઉપ્પજ્જતિ. એવં ઉપ્પન્નસ્સ પનસ્સ અરહત્તમગ્ગેન ભાવનાપારિપૂરી હોતિ.

પઞ્ચ ધમ્મા **ઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ** ઉપ્પાદાય સંવત્તન્તિ – સત્તમજ્ઝત્તતા, સઙ્ખારમજ્ઝત્તતા, સત્તસઙ્ખારકેલાયનપુગ્ગલપરિવજ્જનતા, સત્તસઙ્ખારમજ્ઝત્તપુગ્ગલસેવનતા, તદધિમુત્તતાતિ. તત્થ દ્વીહાકારેહિ **સત્તમજ્ઝત્તતં** સમુટ્ઠાપેતિ – ''ત્વં અત્તનોવ કમ્મેન આગન્ત્વા અત્તનોવ કમ્મેન ગમિસ્સસિ, એસોપિ અત્તનો કમ્મેન આગન્ત્વા અત્તનોવ કમ્મેન ગમિસ્સતિ, ત્વં કં કેલાયસી''તિ એવં કમ્મસ્સકતપચ્ચવેક્ખણેન ચ – ''પરમત્થતો સત્તોયેવ નત્થિ, સો ત્વં કં કેલાયસી''તિ એવં નિસ્સત્તપચ્ચવેક્ખણેન ચ. દ્વીહેવાકારેહિ **સઙ્ખારમજ્ઝત્તતં** સમુટ્ઠાપેતિ – ''ઇદં ચીવરં અનુપુબ્બેન વણ્ણવિકારતઞ્ચેવ જિણ્ણભાવઞ્ચ ઉપગન્ત્વા પાદપુઞ્છનચોળકં હુત્વા યટ્ઠિકોટિયા છડ્ડનીયં ભવિસ્સતિ, સચે પનસ્સ સામિકો ભવેય્ય , નાયં એવં વિનસ્સિતું દદેય્યા''તિ એવં અસ્સામિકભાવપચ્ચવેક્ખણેન ચ, ''અનદ્ધનિયં ઇદં તાવકાલિક''ન્તિ એવં તાવકાલિકભાવપચ્ચવેક્ખણેન ચ. યથા ચ ચીવરે, એવં પત્તાદીસુપિ યોજના કાતબ્બા.

સત્તસઙ્ખારકેલાયનપુગ્ગલપરિવજ્જનતાતિ એત્થ યો પુગ્ગલો ગિહિ વા અત્તનો પુત્તધીતાદિકે, પબ્બજિતો વા અત્તનો અન્તેવાસિકસમાનુપજ્ઝાયકાદિકે મમાયતિ, સહત્થાવ નેસં કેસચ્છેદન-સૂચિકમ્મ-ચીવરધોવન-રજન-પત્તપચનાદીનિ કરોતિ, મુહુત્તમ્પિ અપસ્સન્તો ''અસુકો સામણેરો કુહિં, અસુકો દહરો કુહિ''ન્તિ ભન્તમિગો વિય ઇતો ચિતો ચ આલોકેતિ, અઞ્ઞેન કેસચ્છેદનાદીનં અત્થાય ''મુહુત્તં તાવ અસુકં પેસેથા''તિ યાચિયમાનોપિ ''અમ્હેપિ તં અત્તનો કમ્મં ન કારેમ, તુમ્હે નં ગહેત્વા કિલમેસ્સથા''તિ ન દેતિ, અયં **સત્તકેલાયનો** નામ. યો પન ચીવરપત્તથાલકકત્તરયટ્ઠિઆદીનિ મમાયતિ, અઞ્ઞસ્સ હત્થેન પરામસિતુમ્પિ ન દેતિ, તાવકાલિકં યાચિતોપિ ''મયમ્પિ ઇમં ધનાયન્તા ન પરિભુઞ્જામ, તુમ્હાકં કિં દસ્સામા''તિ વદતિ, અયં **સઙ્ખારકેલાયનો** નામ. યો પન તેસુ દ્વીસુપિ વત્થૂસુ મજ્ઝત્તો ઉદાસિનો, અયં **સત્તસઙ્ખારમજ્ઝત્તો** નામ. ઇતિ અયં ઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગો એવરૂપં સત્તસઙ્ખારકેલાયનપુગ્ગલં આરકા પરિવજ્જેન્તસ્સાપિ, સત્તસઙ્ખારમજ્ઝત્તપુગ્ગલં સેવન્તસ્સાપિ, ઠાનનિસજ્જાદીસુ

તદુપ્પાદનત્થં નિન્નપોણપબ્ભારચિત્તસ્સાપિ ઉપ્પજ્જતિ. એવં ઉપ્પન્નસ્સ પનસ્સ અરહત્તમગ્ગેન ભાવનાપારિપૂરી હોતિ.

અસુભનિમિત્તન્તિ ઉદ્ધુમાતકાદિભેદા દસ અસુભારમ્મણા ધમ્મા. **યોનિસોમનસિકારબહુલીકારો**તિ એત્થ પન યોનિસોમનસિકારો નામ ઉપાયમનસિકારો, પથમનસિકારો, ઉપ્પાદકમનસિકારો. અપિચ છ ધમ્મા કામચ્છન્દસ્સ પહાનાય સંવત્તન્તિ – અસુભનિમિત્તસ્સ ઉગ્ગહો, અસુભભાવનાનુયોગો, ઇન્દ્રિયેસુ ગુત્તદ્વારતા, ભોજને મત્તઞ્ઞુતા, કલ્યાણમિત્તતા, સપ્પાયકથાતિ.

દસવિધઞ્હિ અસુભનિમિત્તં ઉગ્ગણ્હન્તસ્સાપિ કામચ્છન્દો પહીયતિ, ભાવેન્તસ્સાપિ, ઇન્દ્રિયેસુ ગુત્તદ્વારસ્સાપિ, ચતુન્નં પઞ્ચન્નં આલોપાનં ઓકાસે સતિ ઉદકં પિવિત્વા યાપનસીલતાય ભોજને મત્તઞ્ઞુનોપિ. તેનેતં વુત્તં –

> ‘‘ચત્તારો પઞ્ચ આલોપે, અભુત્વા ઉદકં પિવે;
> અલં ફાસુવિહારાય, પહિતત્તસ્સ ભિક્ખુનો’’તિ. (થેરગા॰ ૯૮૩);

અસુભકમ્મિકતિસ્સત્થેરસદિસે અસુભભાવનારતે કલ્યાણમિત્તે સેવન્તસ્સાપિ કામચ્છન્દો પહીયતિ, ઠાનનિસજ્જાદીસુ દસઅસુભનિમિત્તાય-સપ્પાયકથાયપિ પહીયતિ. તેન વુત્તં ‘‘છ ધમ્મા કામચ્છન્દસ્સ પહાનાય સંવત્તન્તી’’તિ . ઇમેહિ પન છહિ ધમ્મેહિ પહીનસ્સ કામચ્છન્દસ્સ અરહત્તમગ્ગેન આયતિં અનુપ્પાદો હોતિ.

મેત્તા ચેતોવિમુત્તીતિ એત્થ મેત્તાતિ વુત્તે અપ્પનાપિ ઉપચારોપિ વટ્ટતિ, ચેતોવિમુત્તીતિ અપ્પનાયેવ. યોનિસોમનસિકારો વુત્તલક્ખણોવ. અપિચ છ ધમ્મા **બ્યાપાદસ્સ** પહાનાય સંવત્તન્તિ – મેત્તાનિમિત્તસ્સ ઉગ્ગહો, મેત્તાભાવનાનુયોગો, કમ્મસ્સકતાપચ્ચવેક્ખણતા, પટિસઙ્ખાનબહુલતા, કલ્યાણમિત્તતા, સપ્પાયકથાતિ.

ઓદિસ્સકઅનોદિસ્સકદિસાફરણાનઞ્હિ અઞ્ઞતરવસેન મેત્તં ઉગ્ગણ્હન્તસ્સાપિ બ્યાપાદો પહીયતિ, તથા ઓધિસોઅનોધિસોદિસાફરણવસેન મેત્તં ભાવેન્તસ્સાપિ. ‘‘ત્વં એતસ્સ કુદ્ધો કિં કરિસ્સસિ? કિમસ્સ સીલાદીનિ નાસેતું સક્ખિસ્સસિ? નનુ ત્વં અત્તનો કમ્મેન આગન્ત્વા અત્તનો કમ્મેનેવ ગમિસ્સસિ? પરસ્સ કુજ્ઝનં નામ વીતચ્ચિકઙ્ગારતત્તઅયસલાકગૂથાદીનિ ગહેત્વા પરં પહરિતુકામતાસદિસં હોતિ. એસોપિ તવ કુદ્ધો કિં કરિસ્સતિ? કિં તે સીલાદીનિ વિનાસેતું સક્ખિસ્સતિ? એસ અત્તનો કમ્મેન આગન્ત્વા અત્તનો કમ્મેનેવ ગમિસ્સતિ? અપ્પટિચ્છિતપહેણકં વિય પટિવાતં ખિત્તરજોમુટ્ઠિ વિય ચ એતસ્સેવેસ કોધો મત્થકે પતિસ્સતી’’તિ એવં અત્તનો ચ પરસ્સ ચ કમ્મસ્સકતં પચ્ચવેક્ખતોપિ, ઉભયકમ્મસ્સકતં પચ્ચવેક્ખિત્વા પટિસઙ્ખાને ઠિતસ્સાપિ, અસ્સગુત્તત્થેરસદિસે મેત્તાભાવનારતે કલ્યાણમિત્તે સેવન્તસ્સાપિ બ્યાપાદો પહીયતિ, ઠાનનિસજ્જાદીસુ મેત્તાનિસ્સિતસપ્પાયકથાયપિ પહીયતિ. તેન વુત્તં ‘‘છ ધમ્મા બ્યાપાદસ્સ પહાનાય સંવત્તન્તી’’તિ . ઇમેહિ પન છહિ ધમ્મેહિ પહીનસ્સ બ્યાપાદસ્સ અનાગામિમગ્ગેન આયતિં અનુપ્પાદો હોતિ.

અત્થિ ભિક્ખવે અરતીતિઆદિ વુત્તત્થમેવ. અપિ ચ છ ધમ્મા **થિનમિદ્ધસ્સ** પહાનાય સંવત્તન્તિ – અતિભોજને નિમિત્તગ્ગાહો, ઇરિયાપથસમ્પરિવત્તનતા, આલોકસઞ્ઞામનસિકારો, અબ્ભોકાસવાસો, કલ્યાણમિત્તતા, સપ્પાયકથાતિ.

આહરહત્થકં, ભુત્તવમિતકં, તત્રવટ્ટકં, અલંસાટકં, કાકમાસકભોજનં ભુઞ્જિત્વા રત્તિટ્ઠાનદિવાટ્ઠાને નિસિન્નસ્સ હિ સમણધમ્મં કરોતો થિનમિદ્ધં મહાહત્થી વિય ઓત્થરન્તં આગચ્છતિ, ચતુપઞ્ચઆલોપઓકાસં પન ઠપેત્વા પાનીયં પિવિત્વા યાપનસીલસ્સ ભિક્ખુનો તં ન હોતીતિ એવં અતિભોજને નિમિત્તં ગણ્હન્તસ્સપિ થિનમિદ્ધં પહીયતિ. યસ્મિં ઇરિયાપથે થિનમિદ્ધં ઓક્કમતિ, તતો અઞ્ઞં પરિવત્તેન્તસ્સાપિ, રત્તિં ચન્દાલોકદીપાલોકઉક્કાલોકે દિવા સૂરિયાલોકં મનસિકરોન્તસ્સાપિ, અબ્ભોકાસે વસન્તસ્સાપિ, મહાકસ્સપત્થેરસદિસે પહીનથિનમિદ્ધે કલ્યાણમિત્તે સેવન્તસ્સાપિ થિનમિદ્ધં પહીયતિ, ઠાનનિસજ્જાદીસુ ધુતઙ્ગનિસ્સિતસપ્પાયકથાયપિ પહીયતિ. તેન વુત્તં ''છ ધમ્મા થિનમિદ્ધસ્સ પહાનાય સંવત્તન્તી''તિ. ઇમેહિ પન છહિ ધમ્મેહિ પહીનસ્સ થિનમિદ્ધસ્સ અરહત્તમગ્ગેન આયતિં અનુપ્પાદો હોતિ.

અત્થિ ભિક્ખવે ચેતસો વૂપસમોતિઆદીનિ વુત્તત્થાનેવ. અપિચ છ ધમ્મા **ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચસ્સ** પહાનાય સંવત્તન્તિ – બહુસ્સુતતા, પરિપુચ્છકતા, વિનયે પકતઞ્ઞુતા, વુદ્ધસેવિતતા, કલ્યાણમિત્તતા, સપ્પાયકથાતિ.

બાહુસચ્ચેનપિ હિ એકં વા દ્વે વા તયો વા ચત્તારો વા પઞ્ચ વા નિકાયે પાળિવસેન ચ અત્થવસેન ચ ઉગ્ગણ્હન્તસ્સાપિ ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચં પહીયતિ, કપ્પિયાકપ્પિયપરિપુચ્છાબહુલસ્સાપિ, વિનયપઞ્ઞત્તિયં ચિણ્ણવસીભાવતાય પકતઞ્ઞુનોપિ, વુદ્ધે મહલ્લકત્થેરે ઉપસઙ્કમન્તસ્સાપિ, ઉપાલિત્થેરસદિસે વિનયધરે કલ્યાણમિત્તે સેવન્તસ્સાપિ, ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચં પહીયતિ, ઠાનનિસજ્જાદીસુ કપ્પિયાકપ્પિયનિસ્સિતસપ્પાયકથાયપિ પહીયતિ. તેન વુત્તં ''છ ધમ્મા ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચસ્સ પહાનાય સંવત્તન્તી''તિ. ઇમેહિ પન છહિ ધમ્મેહિ પહીને ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચે ઉદ્ધચ્ચસ્સ અરહત્તમગ્ગેન, કુક્કુચ્ચસ્સ અનાગામિમગ્ગેન આયતિં અનુપ્પાદો હોતીતિ.

કુસલાકુસલા ધમ્માતિઆદીનિપિ વુત્તત્થાનેવ. અપિચ છ ધમ્મા **વિચિકિચ્છાય** પહાનાય સંવત્તન્તિ – બહુસ્સુતતા, પરિપુચ્છકતા, વિનયે પકતઞ્ઞુતા, અધિમોક્ખબહુલતા, કલ્યાણમિત્તતા, સપ્પાયકથાતિ.

બાહુસચ્ચેનપિ હિ એકં વા…પે॰… પઞ્ચ વા નિકાયે પાળિવસેન ચ અત્થવસેન ચ ઉગ્ગણ્હન્તસ્સાપિ વિચિકિચ્છા પહીયતિ, તીણિ રતનાનિ આરબ્ભ પરિપુચ્છાબહુલસ્સાપિ , વિનયે ચિણ્ણવસીભાવસ્સાપિ, તીસુ રતનેસુ ઓકપ્પનિયસદ્ધાસઙ્ખાતઅધિમોક્ખબહુલસ્સાપિ, સદ્ધાધિમુત્તે વક્કલિત્થેરસદિસે કલ્યાણમિત્તે સેવન્તસ્સાપિ વિચિકિચ્છા પહીયતિ, ઠાનનિસજ્જાદીસુ તિણ્ણં રતનાનં ગુણનિસ્સિતસપ્પાયકથાયપિ પહીયતિ. તેન વુત્તં ''છ ધમ્મા વિચિકિચ્છાય પહાનાય સંવત્તન્તી''તિ. ઇમેહિ પન છહિ ધમ્મેહિ પહીનાય વિચિકિચ્છાય સોતાપત્તિમગ્ગેન આયતિં અનુપ્પાદો હોતિ. ઇતિ ભગવા ઇમસ્મિં સુત્તે દેસનં તીહિ ભવેહિ નિવત્તેત્વા અરહત્તેન કૂટં ગણ્હિ. દેસનાપરિયોસાને પઞ્ચસતા ભિક્ખૂ અરહત્તં પાપુણિંસુ.

૨. પરિયાયસુત્તવણ્ણના

૨૩૩. દુતિયે **સમ્બહુલા**તિ વિનયપરિયાયેન તયો જના સમ્બહુલાતિ વુચ્ચન્તિ, તતો પરં સઙ્ઘો. સુત્તન્તપરિયાયેન તયો તયો એવ, તતો ઉદ્ધં સમ્બહુલા. ઇધ સુત્તન્તપરિયાયેન સમ્બહુલાતિ વેદિતબ્બા. **પિણ્ડાય પવિસિંસૂ**તિ પિણ્ડાય પવિટ્ઠા. તે પન ન તાવ પવિટ્ઠા, ''પવિસિસ્સામા''તિ નિક્ખન્તત્તા પન પવિસિંસૂતિ વુત્તા. યથા કિં? યથા ''ગામં ગમિસ્સામી''તિ નિક્ખન્તપુરિસો તં ગામં અપત્તોપિ ''કહં ઇત્થન્નામો''તિ વુત્તે ''ગામં ગતો''તિ વુચ્ચતિ, એવં. **પરિબ્બાજકાનં આરામો**તિ જેતવનસ્સ અવિદૂરે અઞ્ઞતિત્થિયાનં પરિબ્બાજકાનં આરામો અત્થિ, તં સન્ધાયેતં વુત્તં. **સમણો આવુસો**તિ આવુસો તુમ્હાકં સત્થા સમણો ગોતમો.

મયમ્પિ ખો આવુસો સાવકાનં એવં ધમ્મં દેસેમાતિ તિત્થિયાનં સમયે ''પઞ્ચ નીવરણા પહાતબ્બા, સત્ત બોજ્ઝઙ્ગા ભાવેતબ્બા''તિ એતં નત્થિ . તે પન આરામં ગન્ત્વા પરિસપરિયન્તે ઠત્વા અઞ્ઞં ઓલોકેન્તો વિય અઞ્ઞવિહિતકા વિય હુત્વા ભગવતો ધમ્મદેસનં સુણન્તિ. તતો ''સમણો ગોતમો 'ઇદં પજહથ ઇદં ભાવેથા'તિ વદતી''તિ સલ્લક્ખેત્વા અત્તનો આરામં ગન્ત્વા આરામમજ્ઝે આસનં પઞ્ઞાપેત્વા ઉપટ્ઠાયકઉપટ્ઠાયિકાહિ પરિવુતા સીસં ઉક્ખિપિત્વા કાયં ઉન્નામેત્વા અત્તનો સયમ્ભૂઞાણેન પટિવિદ્ધાકારં દસ્સેન્તા – ''પઞ્ચ નીવરણા નામ પહાતબ્બા, સત્ત બોજ્ઝઙ્ગા નામ ભાવેતબ્બા''તિ કથેન્તિ.

ઇધ નો આવુસોતિ એત્થ **ઇધા**તિ ઇમસ્મિં પઞ્ઞાપને. **કો વિસેસો**તિ કિં અધિકં? **કો અધિપ્પયાસો**તિ કો અધિકપ્પયોગો? **કિં નાનાકરણ**ન્તિ કિં નાનત્તં? **ધમ્મદેસનાય વા ધમ્મદેસન**ન્તિ યદિદં સમણસ્સ વા ગોતમસ્સ ધમ્મદેસનાય સદ્ધિં અમ્હાકં ધમ્મદેસનં, અમ્હાકં વા ધમ્મદેસનાય સદ્ધિં સમણસ્સ ગોતમસ્સ ધમ્મદેસનં આરબ્ભ નાનાકરણં વુચ્ચેય્ય, તં કિન્નામાતિ વદન્તિ. દુતિયપદેપિ એસેવ નયો.

નેવ અભિનન્દિંસૂતિ ''એવમેવ''ન્તિ ન સમ્પટિચ્છિંસુ. **નપ્પટિક્કોસિંસૂ**તિ ''નયિદં એવ''ન્તિ ન પટિસેધિંસુ. કિં પન તે પહોન્તા એવં અકંસુ, ઉદાહુ અપ્પહોન્તાતિ? પહોન્તા. ન હિ તે એત્તકં કથં કથેતું ન સક્કોન્તિ ''આવુસો તુમ્હાકં સમયે પઞ્ચ નીવરણા પહાતબ્બા નામ નત્થિ, સત્ત બોજ્ઝઙ્ગા ભાવેતબ્બા નામ નત્થી''તિ. એવં પન તેસં અહોસિ – ''અત્થિ નો એતં કથાપાભતં, મયં એતં સત્થુ આરોચેસ્સામ, અથ નો સત્થા મધુરધમ્મદેસનં દેસેસ્સતી''તિ.

પરિયાયોતિ કારણં. **ન ચેવ સમ્પાયિસ્સન્તી**તિ સમ્પાદેત્વા કથેતું ન સક્ખિસ્સન્તિ. **ઉત્તરિઞ્ચ વિઘાત**ન્તિ અસમ્પાયનતો ઉત્તરિમ્પિ દુક્ખં આપજ્જિસ્સન્તિ. સમ્પાદેત્વા કથેતું અસક્કોન્તાનઞ્હિ દુક્ખં ઉપ્પજ્જતિ. **યથા તં, ભિક્ખવે, અવિસયસ્મિ**ન્તિ એત્થ **ત**ન્તિ નિપાતમત્તં, **યથા**તિ કારણવચનં, યસ્મા અવિસયે પઞ્હો પુચ્છિતોતિ અત્થો. **સદેવકે**તિ સહ દેવેહિ સદેવકે. **સમારકા**દીસુપિ એસેવ નયો. એવં તીણિ ઠાનાનિ લોકે પક્ખિપિત્વા દ્વે પજાયાતિ, પઞ્ચહિપિ સત્તલોકમેવ પરિયાદિયિત્વા એતસ્મિં સદેવકાદિભેદે લોકે દેવં વા મનુસ્સં વા ન સમનુપસ્સામીતિ દીપેતિ. **ઇતો વા પન સુત્વા**તિ ઇતો વા પન મમ સાસનતો સુત્વા. ઇતો સુત્વા હિ તથાગતો તથાગતસાવકોપિ આરાધેય્ય, પરિતોસેય્ય, અઞ્ઞથા આરાધના નામ નત્થીતિ દસ્સેતિ.

ઇદાનિ અત્તનો તેસં પઞ્હાનં વેય્યાકરણેન ચિત્તારાધનં દસ્સેન્તો **કતમો ચ ભિક્ખવે પરિયાયો**તિઆદિમાહ. તત્થ **અજ્ઝત્તં કામચ્છન્દો**તિ અત્તનો પઞ્ચક્ખન્ધે આરબ્ભ ઉપ્પન્નછન્દરાગો . **બહિદ્ધા કામચ્છન્દો**તિ પરેસં પઞ્ચક્ખન્ધે આરબ્ભ ઉપ્પન્નછન્દરાગો. **ઉદ્દેસં ગચ્છતી**તિ ગણનં ગચ્છતિ. **અજ્ઝત્તં બ્યાપાદો**તિ અત્તનો હત્થપાદાદીસુ ઉપ્પન્નપટિઘો. **બહિદ્ધા બ્યાપાદો**તિ પરેસં તેસુ ઉપ્પન્નપટિઘો. **અજ્ઝત્તં ધમ્મેસુ વિચિકિચ્છા**તિ અત્તનો ખન્ધેસુ વિમતિ. **બહિદ્ધા ધમ્મેસુ વિચિકિચ્છા**તિ બહિદ્ધા અટ્ઠસુ ઠાનેસુ મહાવિચિકિચ્છા. **અજ્ઝત્તં ધમ્મેસુ સતી**તિ અજ્ઝત્તિકે સઙ્ખારે પટિગ્ગણ્હન્તસ્સ ઉપ્પન્ના સતિ. **બહિદ્ધા ધમ્મેસુ સતી**તિ બહિદ્ધા સઙ્ખારે પરિગ્ગણ્હન્તસ્સ ઉપ્પન્ના સતિ. **ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગેપિ** એસેવ નયો.

કાયિકન્તિ ચઙ્કમં અધિટ્ઠહન્તસ્સ ઉપ્પન્નવીરિયં. **ચેતસિક**ન્તિ – ''ન તાવાહં ઇમં પલ્લઙ્કં ભિન્દિસ્સામિ, યાવ મે અનુપાદાય આસવેહિ ચિત્તં વિમુચ્ચિસ્સતી''તિ એવં કાયપયોગં વિના ઉપ્પન્નવીરિયં. **કાયપ્પસ્સદ્ધી**તિ તિણ્ણં

ખન્ધાનં દરથપસ્સદ્ધિ. **ચિત્તપ્પસ્સદ્ધી**તિ વિઞ્ઞાણક્ખન્ધસ્સ દરથપસ્સદ્ધિ. **ઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગે** સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસદિસોવ વિનિચ્છયો.

ઇમસ્મિં સુત્તે મિસ્સકસમ્બોજ્ઝઙ્ગા કથિતા. એતેસુ હિ અજ્ઝત્તધમ્મેસુ સતિ, પવિચયો, ઉપેક્ખાતિ ઇમે અત્તનો ખન્ધારમ્મણત્તા લોકિયાવ હોન્તિ, તથા મગ્ગં અપત્તં કાયિકવીરિયં. અવિતક્કઅવિચારા પન પીતિસમાધી કિઞ્ચાપિ રૂપાવચરા હોન્તિ, રૂપાવચરે પન બોજ્ઝઙ્ગા ન લબ્ભન્તીતિ લોકુત્તરાવ હોન્તિ. યે ચ થેરા બ્રહ્મવિહારવિપસ્સનાપાદકજ્ઝાનાદીસુ બોજ્ઝઙ્ગે ઉદ્ધરન્તિ, તેસં મતેન રૂપાવચરાપિ અરૂપાવચરાપિ હોન્તિ. બોજ્ઝઙ્ગેસુ હિ અરૂપાવચરે પીતિયેવ એકન્તેન ન લબ્ભતિ, સેસા છ મિસ્સકાવ હોન્તીતિ. દેસનાપરિયોસાને કેચિ ભિક્ખૂ સોતાપન્ના જાતા, કેચિ સકદાગામી, કેચિ અનાગામી, કેચિ અરહન્તોતિ.

૩. અગ્ગિસુત્તવણ્ણના

૨૩૪. તતિયે **સતિઞ્ચ ખ્વાહં, ભિક્ખવે, સબ્બત્થિકં વદામી**તિ લોણધૂપનં વિય સબ્બકમ્મિકામચ્ચં વિય ચ સબ્બત્થ ઇચ્છિતબ્બં વદામીતિ અત્થો. યથા હિ લોણધૂપનં સબ્બબ્યઞ્જનેસુપિ નિવિસતિ, યથા ચ સબ્બકમ્મિકો અમચ્ચો યોધકમ્મમ્પિ કરોતિ મન્તકમ્મમ્પિ પટિહારકમ્મમ્પીતિ સબ્બકિચ્ચાનિ સાધેતિ, એવં ઉદ્ધતસ્સ ચિત્તસ્સ નિગ્ગણ્હનં, લીનસ્સ પગ્ગણ્હનન્તિ સબ્બમેતં સતિયા ઇજ્ઝતિ, ન સક્કા વિના સતિયા એતં સમ્પાદેતું, તસ્મા એવમાહ. ઇમસ્મિં સુત્તે પુબ્બભાગવિપસ્સના બોજ્ઝઙ્ગાવ કથિતા.

૪. મેત્તાસહગતસુત્તવણ્ણના

૨૩૫. ચતુત્થે **મેત્તાસહગતેન ચેતસા**તિઆદિ સબ્બં સબ્બાકારેન વિસુદ્ધિમગ્ગે (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૨૪૦-૨૪૧) વિત્થારિતમેવ. **મયમ્પિ ખો, આવુસો, સાવકાનં એવં ધમ્મં દેસેમા**તિ ઇદમ્પિ તે પુરિમનયેનેવ સત્થુ ધમ્મદેસનં સુત્વા વદન્તિ. તિત્થિયાનઞ્હિ સમયે પઞ્ચનીવરણપ્પહાનં વા મેત્તાદિબ્રહ્મવિહારભાવના વા નત્થિ. **કિં ગતિકા હોતી**તિ કિં નિપ્ફત્તિ હોતિ. **કિં પરમા**તિ કિં ઉત્તમા. **કિં ફલા**તિ કિં આનિસંસા. **કિં પરિયોસાના**તિ કિં નિટ્ઠા. **મેત્તાસહગત**ન્તિ મેત્તાય સહગતં સંસટ્ઠં સમ્પયુત્તં. એસેવ નયો સબ્બત્થ. **વિવેકનિસ્સિતા**દીનિ વુત્તત્થાનેવ.

અપ્પટિકૂલન્તિ દુવિધં અપ્પટિકૂલં – સત્તઅપ્પટિકૂલઞ્ચ, સઙ્ખારઅપ્પટિકૂલઞ્ચ. તસ્મિં અપ્પટિકૂલે ઇટ્ઠે વત્થુસ્મિન્તિ અત્થો. **પટિકૂલસઞ્ઞી**તિ અનિટ્ઠસઞ્ઞી. કથં પનેત્થ એવં વિહરતિ? અસુભફરણં વા અનિચ્ચન્તિ મનસિકારં વા કરોન્તો. વુત્તઞ્હેતં પટિસમ્ભિદાયં ''કથં અપ્પટિકૂલે પટિકૂલસઞ્ઞી વિહરતિ. ઇટ્ઠસ્મિં વત્થુસ્મિં અસુભાય વા ફરતિ, અનિચ્ચતો વા ઉપસંહરતી''તિ. પટિકૂલે પન અનિટ્ઠે વત્થુસ્મિં મેત્તાફરણં વા ધાતુમનસિકારં વા કરોન્તો **અપ્પટિકૂલસઞ્ઞી વિહરતિ** નામ. યથાહ ''કથં પટિકૂલે અપ્પટિકૂલસઞ્ઞી વિહરતિ. અનિટ્ઠસ્મિં વત્થુસ્મિં મેત્તાય વા ફરતિ, ધાતુતો વા ઉપસંહરતી''તિ (પટિ॰ મ॰ ૨.૧૭). ઉભયમિસ્સકપદેસુપિ એસેવ નયો. અપ્પટિકૂલપ્પટિકૂલેસુ હિ તદેવ અસુભફરણં વા અનિચ્ચન્તિ મનસિકારં વા કરોન્તો **પટિકૂલસઞ્ઞી વિહરતિ** નામ. પટિકૂલાપટિકૂલેસુ ચ તદેવ મેત્તાફરણં વા ધાતુમનસિકારં વા કરોન્તો **અપ્પટિકૂલસઞ્ઞી વિહરતિ** નામ. ''ચક્ખુના રૂપં દિસ્વા નેવ સુમનો હોતી''તિઆદિના (પટિ॰ મ॰ ૨.૧૭) નયેન વુત્તં પન છળઙ્ગુપેક્ખં પવત્તયમાનો ''અપ્પટિકૂલે ચ પટિકૂલે ચ તદુભયં અભિનિવજ્જેત્વા ઉપેક્ખકો તત્થ વિહરતિ સતો સમ્પજાનો''તિ વેદિતબ્બો.

એત્તાવતા ચ ઇમસ્સ ભિક્ખુનો મેત્તાય તિકચતુક્કજ્ઝાનં નિબ્બત્તેત્વા તદેવ પાદકં કત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પત્તસ્સ સહ વિપસ્સનાય મગ્ગસમ્બોજ્ઝઙ્ગાનં અરિયિદ્ધિયા ચ દસ્સિતત્તા દેસના વિનિવટ્ટેતબ્બા સિયા. ઇદં પન મેત્તાઝાનં પાદકં કત્વા સઙ્ખારે સમ્મસન્તોપિ યો અરહત્તં પાપુણિતું ન સક્કોતિ, યસ્મા તસ્સ અરહત્તપરમા મેત્તા ન હોતિ. યંપરમા પન હોતિ, તં દસ્સેતબ્બં. તસ્મા તસ્સ દસ્સનત્થં અયં દેસના આરદ્ધા. પરતો **સબ્બસો વા પન રૂપસઞ્ઞાનં સમતિક્કમા**તિઆદીસુપિ ઇમિના નયેન પુન દેસનારમ્ભપયોજનં વેદિતબ્બં.

સુભપરમન્તિ સુભનિટ્ઠં, સુભકોટિકં, સુભનિપ્ફત્તિં. **ઇધપઞ્ઞસ્સા**તિ ઇધેવ પઞ્ઞા અસ્સ, નયિમં લોકં અતિક્કમતીતિ ઇધપઞ્ઞો, તસ્સ ઇધપઞ્ઞસ્સ, લોકિયપઞ્ઞસ્સાતિ અત્થો. **ઉત્તરિવિમુત્તિં અપ્પટિવિજ્ઝતો**તિ લોકુત્તરધમ્મં અપ્પટિવિજ્ઝન્તસ્સ. યો પન પટિવિજ્ઝિતું સક્કોતિ, તસ્સ અરહત્તપરમાવ મેત્તા હોતીતિ અત્થો. **કરુણા**દીસુપિ એસેવ નયો.

કસ્મા પનેતાસં મેત્તાદીનં સુભપરમાદિતા વુત્તા ભગવતાતિ? સભાગવસેન તસ્સ તસ્સ ઉપનિસ્સયત્તા. મેત્તાવિહારિસ્સ હિ સત્તા અપ્પટિકૂલા હોન્તિ, અથસ્સ અપ્પટિકૂલપરિચયા અપ્પટિકૂલેસુ પરિસુદ્ધવણ્ણેસુ નીલાદીસુ ચિત્તં ઉપસંહરતો અપ્પકસિરેનેવ તત્થ ચિત્તં પક્ખન્દતિ. ઇતિ મેત્તા સુભવિમોક્ખસ્સ ઉપનિસ્સયો હોતિ, ન તતો પરં, તસ્મા **સુભપરમા**તિ વુત્તા.

કરુણાવિહારિસ્સ ઉણ્ડાભિઘાતાદિરૂપનિમિત્તં સત્તદુક્ખં સમનુપસ્સન્તસ્સ કરુણાય પવત્તિસમ્ભવતો રૂપે આદીનવો પરિવિદિતો હોતિ , અથસ્સ પરિવિદિતરૂપાદીનવત્તા પથવીકસિણાદીસુ અઞ્ઞતરં ઉગ્ઘાટેત્વા રૂપનિસ્સરણે આકાસે ચિત્તં ઉપસંહરતો અપ્પકસિરેનેવ તત્થ ચિત્તં પક્ખન્દતિ. ઇતિ કરુણા આકાસાનઞ્ચાયતનસ્સ ઉપનિસ્સયો હોતિ, ન તતો પરં, તસ્મા **આકાસાનઞ્ચાયતનપરમા**તિ વુત્તા.

મુદિતાવિહારિસ્સ પન તેન તેન પામોજ્જકારણેન ઉપ્પન્નપામોજ્જસત્તાનં વિઞ્ઞાણં સમનુપસ્સન્તસ્સ મુદિતાય પવત્તિસમ્ભવતો વિઞ્ઞાણગ્ગહણપરિચિતં હોતિ, અથસ્સ અનુક્કમાધિગતં આકાસાનઞ્ચાયતનં અતિક્કમ્મ આકાસનિમિત્તગોચરે વિઞ્ઞાણે ચિત્તં ઉપસંહરતો અપ્પકસિરેનેવ તત્થ ચિત્તં પક્ખન્દતિ. ઇતિ મુદિતા વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનસ્સ ઉપનિસ્સયો હોતિ, ન તતો પરં, તસ્મા **વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનપરમા**તિ વુત્તા.

ઉપેક્ખાવિહારિસ્સ પન ''સત્તા સુખિતા વા હોન્તુ, દુક્ખતો વા વિમુચ્ચન્તુ, સમ્પત્તસુખતો વા મા વિગચ્છન્તૂ''તિ આભોગાભાવતો સુખદુક્ખાદિપરમત્થગાહવિમુખસમ્ભવતો અવિજ્જમાનગ્ગહણદુક્ખચિત્તં હોતિ. અથસ્સ પરમત્થગાહતો વિમુખભાવપરિચિતચિત્તસ્સ પરમત્થતો અવિજ્જમાનગ્ગહણદુક્ખચિત્તસ્સ ચ અનુક્કમાધિગતં વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનં સમતિક્કમ્મસમ્ભવતો અવિજ્જમાને પરમત્થભૂતસ્સ વિઞ્ઞાણસ્સ અભાવે ચિત્તં ઉપસંહરતો અપ્પકસિરેનેવ તત્થ ચિત્તં પક્ખન્દતિ. ઇતિ ઉપેક્ખા આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસ્સ ઉપનિસ્સયો હોતિ, ન તતો પરં, તસ્મા **આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનપરમા**તિ વુત્તા. દેસનાપરિયોસાને પઞ્ચસતા ભિક્ખૂ અરહત્તં પત્તાતિ.

૫. સઙ્ગારવસુત્તવણ્ણના

૨૩૬. પઞ્ચમે **પગેવા**તિ પઠમઞ્ઞેવ. **કામરાગપરિયુટ્ઠિતેના**તિ કામરાગગહિતેન. **કામરાગપરેતેના**તિ કામરાગાનુગતેન. **નિસ્સરણ**ન્તિ તિવિધં કામરાગસ્સ નિસ્સરણં વિક્ખમ્ભનનિસ્સરણં તદઙ્ગનિસ્સરણં સમુચ્છેદનિસ્સરણન્તિ . તત્થ અસુભે પઠમજ્ઝાનં વિક્ખમ્ભનનિસ્સરણં નામ, વિપસ્સના તદઙ્ગનિસ્સરણં નામ,

અરહત્તમગ્ગો સમુચ્છેદનિસ્સરણં નામ. તં તિવિધમ્પિ નપ્પજાનાતીતિ અત્થો. **અત્તત્થમ્પી**તિઆદીસુ અરહત્તસઙ્ખાતો અત્તનો અત્થો અત્તત્થો નામ, પચ્ચયદાયકાનં અત્થો પરત્થો નામ, સ્વેવ દુવિધોપિ ઉભયત્થો નામ. ઇમિના નયેન સબ્બવારેસુ અત્થો વેદિતબ્બો.

અયં પન વિસેસો – **બ્યાપાદસ્સ નિસ્સરણ**ન્તિઆદીસુ હિ દ્વેવ નિસ્સરણાનિ વિક્ખમ્ભનનિસ્સરણઞ્ચ સમુચ્છેદનિસ્સરણઞ્ચ. તત્થ બ્યાપાદસ્સ તાવ મેત્તાય પઠમજ્ઝાનં વિક્ખમ્ભનનિસ્સરણં, અનાગામિમગ્ગો સમુચ્છેદનિસ્સરણં. થિનમિદ્ધસ્સ આલોકસઞ્ઞા વિક્ખમ્ભનનિસ્સરણં, અરહત્તમગ્ગો સમુચ્છેદનિસ્સરણં. ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચસ્સ યો કોચિ સમથો વિક્ખમ્ભનનિસ્સરણં, ઉદ્ધચ્ચસ્સ પનેત્થ અરહત્તમગ્ગો, કુક્કુચ્ચસ્સ અનાગામિમગ્ગો સમુચ્છેદનિસ્સરણં. વિચિકિચ્છાય ધમ્મવવત્થાનં વિક્ખમ્ભનનિસ્સરણં, પઠમમગ્ગો સમુચ્છેદનિસ્સરણં.

યા પનેત્થ **સેય્યથાપિ બ્રાહ્મણ ઉદપત્તો સંસટ્ઠો લાખાય** વાતિઆદિકા ઉપમા વુત્તા, તાસુ **ઉદપત્તો**તિ ઉદકભરિતા પાતિ. **સંસટ્ઠો**તિ વણ્ણભેદકરણવસેન સંસટ્ઠો. **પક્કુથિતો**તિ કુથિતો. **ઉસ્મુદકજાતો**તિ ઉસુમજાતો. **સેવાલપણકપરિયોનદ્ધો**તિ તિલબીજકાદિભેદેન સેવાલેન વા નીલમણ્ડૂકપિટ્ઠિવણ્ણેન વા ઉદકપિટ્ઠિં છાદેત્વા નિબ્બત્તપણકેન પરિયોનદ્ધો. **વાતેરિતો**તિ વાતેન એરિતો કમ્પિતો. **આવિલો**તિ અપ્પસન્નો. **લુળિતો**તિ અસન્નિસિન્નો. **કલલીભૂતો**તિ કદ્દમીભૂતો. **અન્ધકારે નિક્ખિત્તો**તિ કોટ્ઠન્તરાદિભેદે અનાલોકટ્ઠાને ઠપિતો. ઇમસ્મિં સુત્તે ભગવા તીહિ ભવેહિ દેસનં નિવત્તેત્વા અરહત્તનિકૂટેન દેસનં નિટ્ઠાપેસિ, બ્રાહ્મણો પન સરણમત્તે પતિટ્ઠિતો.

૬. અભયસુત્તવણ્ણના

૨૩૭. છટ્ઠે **અઞ્ઞાણાય અદસ્સનાયા**તિ અઞ્ઞાણત્થાય અદસ્સનત્થાય. **તગ્ઘ ભગવા નીવરણા**તિ એકંસેન ભગવા નીવરણા. **કાયકિલમથો**તિ કાયદરથો. **ચિત્તકિલમથો**તિ ચિત્તદરથો. **સોપિ મે પટિપ્પસ્સદ્ધો**તિ તસ્સ કિર સત્થુ સન્તિકે સીતલં ઉતુસપ્પાયટ્ઠાનં પવિસિત્વા નિસિન્નસ્સ કાયદરથો પટિપસ્સમ્ભિ, તસ્મિં પટિપસ્સદ્ધે તદન્વયેનેવ ચિત્તદરથોપિ. અપિચ મગ્ગેનેવસ્સ એતં ઉભયમ્પિ પસ્સદ્ધન્તિ વેદિતબ્બં.

૭. આનાપાનવગ્ગો

૧. અટ્ઠિકમહપ્ફલસુત્તાદિવણ્ણના

૨૩૮. સત્તમાદીસુ **અટ્ઠિકસઞ્ઞા**તિ અટ્ઠિકં અટ્ઠિકન્તિ ભાવેન્તસ્સ ઉપ્પન્નસઞ્ઞા. તં પનેતં ભાવયતો યાવ નિમિત્તં ન ઉપ્પજ્જતિ, તાવ છવિપિ ચમ્મમ્પિ ઉપટ્ઠાતિ. નિમિત્તે પન ઉપ્પન્ને છવિચમ્માનિ નેવ ઉપટ્ઠહન્તિ, સઙ્ખવણ્ણો સુદ્ધઅટ્ઠિકસઙ્ઘાટોવ ઉપટ્ઠાતિ હત્થિક્ખન્ધગતં ધમ્મિકતિસ્સરાજાનં ઓલોકેન્તસ્સ સામણેરસ્સ વિય, પટિમગ્ગે હસમાનં ઇત્થિં ઓલોકેન્તસ્સ ચેતિયપબ્બતવાસિનો તિસ્સત્થેરસ્સ વિય ચાતિ. વત્થૂનિ વિસુદ્ધિમગ્ગે (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૧૫) વિત્થારિતાનિ. **સતિ વા ઉપાદિસેસે**તિ ગહણસેસે ઉપાદાનસેસે વિજ્જમાનમ્હિ.

૨-૧૦. પુળવકસુત્તાદિવણ્ણના

૨૩૯-૨૪૭. **પુળવકસઞ્ઞા**તિ પુળવં પુળવન્તિ ભાવેન્તસ્સ ઉપ્પન્નસઞ્ઞા. **વિનીલકસઞ્ઞા**દીસુપિ એસેવ નયો. વિનિચ્છયકથા પનેત્થ સદ્ધિં ભાવનાનયેન વિસુદ્ધિમગ્ગે (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૧૦૨) વુત્તા. **મેત્તા**દયો

તિકચતુક્કજ્ઝાનવસેન વેદિતબ્બા, **ઉપેક્ખા** ચતુત્થજ્ઝાનવસેનેવ.

૮. નિરોધવગ્ગો

૧-૧૦. અસુભસુત્તાદિવણ્ણના

૨૪૮-૨૫૭. અસુભસઞ્ઞાતિ અસુભે પઠમજ્ઝાનસઞ્ઞા. **મરણસઞ્ઞા**તિ ‘‘અવસ્સં મરિતબ્બં, મરણપટિબદ્ધં મે જીવિત’’ન્તિ અભિણ્હં પચ્ચવેક્ખન્તસ્સ ઉપ્પન્નસઞ્ઞા . **આહારે પટિકૂલસઞ્ઞા**તિ ઓદનકુમ્માસાદિમ્હિ અજ્ઝોહરણીયે પટિકૂલસઞ્ઞા. **સબ્બલોકે અનભિરતિસઞ્ઞા**તિ સકલલોકસ્મિં અનભિરતિં ઉપ્પાદેન્તસ્સ ઉપ્પન્નસઞ્ઞા. **પહાનસઞ્ઞાવિરાગસઞ્ઞા**તિ દ્વે પુબ્બભાગા. **નિરોધસઞ્ઞા** મિસ્સકા. એવમેતાનિ અટ્ઠિકસઞ્ઞાદીનિ વીસતિ કમ્મટ્ઠાનાનિ નિદ્દિટ્ઠાનિ. તેસં નવસુ અપ્પના હોન્તિ, એકાદસ ઉપચારજ્ઝાનિકા. સેસા પનેત્થ વિનિચ્છયકથા વિસુદ્ધિમગ્ગે (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૨૯૪) આગતાવ. ગઙ્ગાપેય્યાલાદયો મગ્ગસંયુત્તે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બા.

બોજ્ઝઙ્ગસંયુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. સતિપટ્ઠાનસંયુત્તં

૧. અમ્બપાલિવગ્ગો

૧. અમ્બપાલિસુત્તવણ્ણના

૩૬૭. સતિપટ્ઠાનસંયુત્તસ્સ પઠમે **અમ્બપાલિવને**તિ અમ્બપાલિયા નામ રૂપૂપજીવિનિયા રોપિતે અમ્બવને. તં કિર તસ્સા ઉય્યાનં અહોસિ. સા સત્થુ ધમ્મદેસનં સુત્વા પસન્નચિત્તા તત્થ વિહારં કારેત્વા તથાગતસ્સ નિય્યાતેસિ. તં સન્ધાયેતં વુત્તં. **એકાયન્વાયન્તિ** એકાયનો અયં. તત્થ **એકાયનો**તિ એકમગ્ગો. મગ્ગસ્સ હિ –

> ''મગ્ગો પન્થો પથો પજ્જો, અઞ્જસં વટુમાયનં;
> નાવા ઉત્તરસેતૂ ચ, કુલ્લો ચ ભિસિ સઙ્કમો''તિ. (ચૂળનિ॰ પારાયનત્થુતિગાથાનિદ્દેસો ૧૦૧) –

બહૂનિ નામાનિ. સ્વાયં ઇધ અયનનામેન વુત્તો. તસ્મા **એકાયન્વાયં, ભિક્ખવે, મગ્ગો**તિ એત્થ એકમગ્ગો. અયં, ભિક્ખવે, મગ્ગો, ન દ્વેધાપથભૂતોતિ એવમત્થો દટ્ઠબ્બો. **મગ્ગો**તિ કેનટ્ઠેન મગ્ગો? નિબ્બાનગમનટ્ઠેન, નિબ્બાનત્થિકેહિ મગ્ગનીયટ્ઠેન ચ.

સત્તાનં વિસુદ્ધિયાતિ રાગાદીહિ મલેહિ અભિજ્ઝાવિસમલોભાદીહિ ચ ઉપક્કિલેસેહિ સંકિલિટ્ઠચિત્તાનં સત્તાનં વિસુદ્ધત્થાય. **સોકપરિદેવાનં સમતિક્કમાયા**તિ સોકસ્સ ચ પરિદેવસ્સ ચ સમતિક્કમાય, પહાનાયાતિ અત્થો. **દુક્ખદોમનસ્સાનં અત્થઙ્ગમાયા**તિ કાયિકદુક્ખસ્સ ચ ચેતસિકદોમનસ્સસ્સ ચાતિ ઇમેસં દ્વિન્નં અત્થઙ્ગમાય, નિરોધાયાતિ અત્થો. **ઞાયસ્સ અધિગમાયા**તિ ઞાયો વુચ્ચતિ અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો, તસ્સ અધિગમાય પત્તિયાતિ વુત્તં હોતિ. અયઞ્હિ પુબ્બભાગે લોકિયો સતિપટ્ઠાનમગ્ગો ભાવિતો લોકુત્તરમગ્ગસ્સ અધિગમાય સંવત્તતિ . તેનાહ ''ઞાયસ્સ અધિગમાયા''તિ. **નિબ્બાનસ્સ સચ્છિકિરિયાયા**તિ તણ્હાવાનવિરહિતત્તા નિબ્બાનન્તિ લદ્ધનામસ્સ અમતસ્સ સચ્છિકિરિયાય, અત્તપચ્ચક્ખાયાતિ વુત્તં હોતિ. અયઞ્હિ મગ્ગો ભાવિતો અનુપુબ્બેન નિબ્બાનસચ્છિકિરિયં સાધેતિ. તેનાહ ''નિબ્બાનસ્સ સચ્છિકિરિયાયા''તિ.

એવં ભગવતા સત્તહિ પદેહિ એકાયનમગ્ગસ્સ વણ્ણો ભાસિતો, સો કસ્માતિ ચે? ભિક્ખૂનં ઉસ્સાહજનનત્થં. વણ્ણભાસનઞ્હિ સુત્વા તે ભિક્ખૂ – ''અયં કિર મગ્ગો હદયસન્તાપભૂતં સોકં, વાચાવિપ્પલાપભૂતં પરિદેવં, કાયિકઅસાતભૂતં દુક્ખં, ચેતસિકઅસાતભૂતં દોમનસ્સન્તિ ચત્તારો ઉપદ્દવે હરતિ. વિસુદ્ધિં, ઞાયં, નિબ્બાનન્તિ તયો વિસેસે આવહતી''તિ ઉસ્સાહજાતા ઇમં દેસનં ઉગ્ગહેતબ્બં પરિયાપુણિતબ્બં, ધારેતબ્બં, ઇમઞ્ચ મગ્ગં ભાવેતબ્બં મઞ્ઞિસ્સન્તિ. ઇતિ તેસં ભિક્ખૂનં ઉસ્સાહજનનત્થં વણ્ણં અભાસિ કમ્બલવાણિજાદયો કમ્બલાદીનં વણ્ણં વિય.

યદિદન્તિ નિપાતો, યે ઇમેતિ અયમસ્સ અત્થો. **ચત્તારો**તિ ગણનપરિચ્છેદો. તેન ''ન તતો હેટ્ઠા, ન ઉદ્ધ''ન્તિ સતિપટ્ઠાનપરિચ્છેદં દીપેતિ. **સતિપટ્ઠાના**તિ તયો સતિપટ્ઠાના સતિગોચરોપિ, તિધા પટિપન્નેસુ સાવકેસુ સત્થુનો પટિઘાનુનયવીતિવત્તતાપિ, સતિપિ. ''ચતુન્નં, ભિક્ખવે, સતિપટ્ઠાનાનં સમુદયઞ્ચ અત્થઙ્ગમઞ્ચ દેસેસ્સામિ તં સુણાથ. કો ચ, ભિક્ખવે, કાયસ્સ સમુદયો? આહારસમુદયા કાયસમુદયો''તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૫.૪૦૮) હિ સતિગોચરો સતિપટ્ઠાનન્તિ વુત્તો. તથા ''કાયો ઉપટ્ઠાનં, નો સતિ, સતિ ઉપટ્ઠાનઞ્ચેવ સતિ ચા''તિઆદીસુપિ (પટિ॰ મ॰ ૨.૩૫).

તસ્સ અત્થો – પતિટ્ઠાતિ અસ્મિન્તિ પટ્ઠાનં. કા પતિટ્ઠાતિ? સતિ. સતિયા પટ્ઠાનં **સતિપટ્ઠાનં**. પધાનં ઠાનન્તિ વા પટ્ઠાનં. સતિયા પટ્ઠાનં સતિપટ્ઠાનં હત્થિટ્ઠાનઅસ્સટ્ઠાનાદીનિ વિય.

''તયો સતિપટ્ઠાના, યદરિયો સેવતિ, યદરિયો સેવમાનો સત્થા ગણમનુસાસિતુમરહતી''તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૩૧૧) એત્થ તિધા પટિપન્નેસુ સાવકેસુ સત્થુનો પટિઘાનુનયવીતિવત્તતા સતિપટ્ઠાનન્તિ વુત્તા. તસ્સત્થો – પટ્ઠપેતબ્બતો પટ્ઠાનં, પવત્તયિતબ્બતોતિ અત્થો. કેન પટ્ઠપેતબ્બોતિ? સતિયા. સતિયા પટ્ઠાનં સતિપટ્ઠાનન્તિ.

''ચત્તારો સતિપટ્ઠાના ભાવિતા બહુલીકતા સત્ત બોજ્ઝઙ્ગે પરિપૂરેન્તી''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૩.૧૪૭; સં॰ નિ॰ ૫.૯૮૯) પન સતિયેવ સતિપટ્ઠાનન્તિ વુત્તા. તસ્સત્થો – પતિટ્ઠાતીતિ પટ્ઠાનં, ઉપટ્ઠાતિ ઓક્કન્દિત્વા પક્ખન્દિત્વા પવત્તતીતિ અત્થો. સતિયેવ પટ્ઠાનં સતિપટ્ઠાનં. અથ વા સરણટ્ઠેન સતિ, ઉપટ્ઠાનટ્ઠેન પટ્ઠાનં, ઇતિ સતિ ચ સા પટ્ઠાનઞ્ચાતિપિ સતિપટ્ઠાનં. ઇદમિધ અધિપ્પેતં.

યદિ એવં કસ્મા ''સતિપટ્ઠાના''તિ બહુવચનં કતન્તિ? સતીનં બહુત્તા. આરમ્મણભેદેન હિ બહુકા સતિયો. અથ ''મગ્ગો''તિ કસ્મા એકવચનન્તિ? મગ્ગનટ્ઠેન એકત્તા. ચતસ્સોપિ હિ એતા સતિયો મગ્ગનટ્ઠેન એકત્તં ગચ્છન્તિ. વુત્તઞ્હેતં ''મગ્ગોતિ કેનટ્ઠેન મગ્ગો? નિબ્બાનમગ્ગનટ્ઠેન, નિબ્બાનત્થિકેહિ મગ્ગનીયટ્ઠેન ચા''તિ. ચતસ્સોપિ ચેતા અપરભાગે કાયાદીસુ આરમ્મણેસુ કિચ્ચં સાધયમાના નિબ્બાનં ગચ્છન્તિ, આદિતો પટ્ઠાય ચ નિબ્બાનત્થિકેહિ મગ્ગિયન્તીતિ તસ્મા ચતસ્સોપિ એકો મગ્ગોતિ વુત્તા. એવઞ્ચ સતિ વચનાનુસન્ધિના સાનુસન્ધિકાવ દેસના હોતિ.

કતમે ચત્તારોતિ કથેતુકમ્યતાપુચ્છા. **કાયે**તિ રૂપકાયે. **કાયાનુપસ્સી**તિ કાયં અનુપસ્સનસીલો, કાયં વા અનુપસ્સમાનો. અયઞ્હિ ભિક્ખુ ઇમં કાયં અનિચ્ચાનુપસ્સનાદીનં સત્તન્નં અનુપસ્સનાનં વસેન અનિચ્ચતો અનુપસ્સતિ, નો નિચ્ચતો, દુક્ખતો અનુપસ્સતિ, નો સુખતો, અનત્તતો અનુપસ્સતિ, નો અત્તતો, નિબ્બિન્દતિ, નો નન્દતિ, વિરજ્જતિ, નો રજ્જતિ, નિરોધેતિ, નો સમુદેતિ, પટિનિસ્સજ્જતિ, નો આદિયતિ. સો તં અનિચ્ચતો અનુપસ્સન્તો નિચ્ચસઞ્ઞં પજહતિ, દુક્ખતો અનુપસ્સન્તો સુખસઞ્ઞં પજહતિ , અનત્તતો અનુપસ્સન્તો અત્તસઞ્ઞં પજહતિ, નિબ્બિન્દન્તો નન્દિં પજહતિ, વિરજ્જન્તો રાગં પજહતિ, નિરોધેન્તો સમુદયં પજહતિ, પટિનિસ્સજ્જન્તો આદાનં પજહતીતિ વેદિતબ્બો.

વિહરતીતિ ઇરીયતિ. **આતાપી**તિ તીસુ ભવેસુ કિલેસે આતપતીતિ આતાપો, વીરિયસ્સેતં નામં. આતાપો અસ્સ અત્થીતિ આતાપી. **સમ્પજાનો**તિ સમ્પજઞ્ઞસઙ્ખાતેન ઞાણેન સમન્નાગતો. **સતિમા**તિ કાયપરિગ્ગાહિકાય સતિયા સમન્નાગતો. અયં પન યસ્મા સતિયા આરમ્મણં પરિગ્ગહેત્વા પઞ્ઞાય અનુપસ્સતિ. ન હિ સતિવિરહિતસ્સ અનુપસ્સના નામ અત્થિ, તેનેવાહ ''સતિઞ્ચ ખ્વાહં, ભિક્ખવે, સબ્બત્થિકં વદામી''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૩૪). તસ્મા એત્થ ''કાયે કાયાનુપસ્સી વિહરતી''તિ એત્તાવતા કાયાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનં વુત્તં હોતિ. અથ વા યસ્મા અનાતાપિનો અન્તોસઙ્ખેપો અન્તરાયકરો હોતિ, અસમ્પજાનો ઉપાયપરિગ્ગહે અનુપાયપરિવજ્જને ચ સમ્મુય્હતિ, મુટ્ઠસ્સતિ ઉપાયાપરિચ્ચાગે અનુપાયાપરિગ્ગહે ચ અસમત્થો હોતિ, તેનસ્સ તં કમ્મટ્ઠાનં ન સમ્પજ્જતિ. તસ્મા યેસં ધમ્માનં આનુભાવેન તં સમ્પજ્જતિ, તેસં દસ્સનત્થં ''આતાપી સમ્પજાનો સતિમા''તિ ઇદં વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં.

ઇતિ કાયાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનં સમ્પયોગઙ્ગઞ્ચસ્સ દસ્સેત્વા ઇદાનિ પહાનઙ્ગં દસ્સેતું **વિનેય્ય લોકે અભિજ્ઝાદોમનસ્સ**ન્તિ વુત્તં. તત્થ **વિનેય્યા**તિ તદઙ્ગવિનયેન વા વિક્ખમ્ભનવિનયેન વા વિનયિત્વા. **લોકે**તિ તસ્મિંયેવ કાયે. કાયો હિ ઇધ લુજ્જનપલુજ્જનટ્ઠેન લોકોતિ અધિપ્પેતો. યસ્મા પનસ્સ ન કાયમત્તેયેવ અભિજ્ઝાદોમનસ્સં પહીયતિ, વેદનાદીસુપિ પહીયતિ એવ. તસ્મા ''પઞ્ચપિ ઉપાદાનક્ખન્ધા લોકો''તિ વિભઙ્ગે (વિભ॰ ૩૬૨) વુત્તં. લોકસઙ્ખાતત્તા વા તેસં ધમ્માનં અત્થુદ્ધારનયેનેતં વુત્તં. યં પનાહ ''તત્થ કતમો લોકો, સ્વેવ કાયો લોકો''તિ, અયમેવેત્થ અત્થો. તસ્મિં લોકે અભિજ્ઝાદોમનસ્સં વિનેય્યાતિ એવં સમ્બન્ધો દટ્ઠબ્બો.

વેદનાસૂતિ એત્થ તિસ્સો વેદના, તા ચ લોકિયા એવ, ચિત્તમ્પિ લોકિયં, તથા ધમ્મા. યથા પન વેદના અનુપસ્સિતબ્બા, તથા અનુપસ્સન્તો એસ **વેદનાનુપસ્સી**તિ વેદિતબ્બો. એસ નયો **ચિત્તધમ્મેસુ**. કથઞ્ચ વેદના અનુપસ્સિતબ્બાતિ? સુખા તાવ વેદના દુક્ખતો, દુક્ખા સલ્લતો, અદુક્ખમસુખા અનિચ્ચતો. યથાહ –

''યો સુખં દુક્ખતો અદ્દ, દુક્ખમદ્દક્ખિ સલ્લતો;
અદુક્ખમસુખં સન્તં, અદ્દક્ખિ નં અનિચ્ચતો;
સ વે સમ્મદ્દસો ભિક્ખુ, ઉપસન્તો ચરિસ્સતી''તિ.

સબ્બા એવ ચેતા દુક્ખાતિપિ અનુપસ્સિતબ્બા. વુત્તઞ્હેતં ''યંકિઞ્ચિ વેદયિતં, સબ્બં તં દુક્ખસ્મિન્તિ વદામી''તિ (સં॰ નિ॰ ૪.૨૫૯). સુખદુક્ખતોપિ ચ અનુપસ્સિતબ્બા, યથાહ – ''સુખા ખો, આવુસો વિસાખ, વેદના ઠિતિસુખા વિપરિણામદુક્ખા''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૬૫) સબ્બં વિત્થારેતબ્બં. અપિચ અનિચ્ચાદિસત્તઅનુપસ્સનાવસેનપિ અનુપસ્સિતબ્બા.

ચિત્તધમ્મેસુપિ ચિત્તં તાવ આરમ્મણાધિપતિસહજાતભૂમિકમ્મવિપાકકિરિયાદિનાનત્તભેદાનં અનિચ્ચાદિઅનુપસ્સનાનં સરાગાદીનઞ્ચ ભેદાનં વસેન અનુપસ્સિતબ્બં. ધમ્મા સલક્ખણસામઞ્ઞલક્ખણાનં સુઞ્ઞતધમ્મસ્સ અનિચ્ચાદિસત્તઅનુપસ્સનાનં ''સન્તં વા અજ્ઝત્તં કામચ્છન્દ''ન્તિઆદીનઞ્ચ પભેદાનં વસેન અનુપસ્સિતબ્બા. સેસં વુત્તનયમેવ. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારો પન દીઘમજ્ઝિમટ્ઠકથાસુ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૩૭૩ આદયો; મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૦૫ આદયો) સતિપટ્ઠાનવણ્ણનાયં વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો.

૨. સતિસુત્તવણ્ણના

૩૬૮. દુતિયે **સતો**તિ કાયાદિઅનુપસ્સનાસતિયા સમન્નાગતો. **સમ્પજાનો**તિ ચતુસમ્પજઞ્ઞપઞ્ઞાય સમન્નાગતો. **અભિક્કન્તે પટિક્કન્તે**તિ એત્થ અભિક્કન્તં વુચ્ચતિ ગમનં, પટિક્કન્તં નિવત્તનં, તદુભયમ્પિ ચતૂસુ ઇરિયાપથેસુ લબ્ભતિ. ગમને તાવ પુરતો કાયં અભિહરન્તો અભિક્કમતિ નામ, પટિનિવત્તન્તો પટિક્કમતિ નામ. ઠાનેપિ ઠિતકોવ કાયં પુરતો ઓનમન્તો અભિક્કમતિ નામ, પચ્છતો અપનામેન્તો પટિક્કમતિ નામ. નિસજ્જાયપિ નિસિન્નકોવ આસનસ્સ પુરિમઅઙ્ગાભિમુખો સંસરન્તો અભિક્કમતિ નામ, પચ્છિમઅઙ્ગપ્પદેસં પચ્ચાસંસરન્તો પટિક્કમતિ નામ. નિપજ્જનેપિ એસેવ નયો.

સમ્પજાનકારી હોતીતિ સમ્પજઞ્ઞેન સબ્બકિચ્ચકારી, સમ્પજઞ્ઞસ્સેવ વા કારી. સો હિ અભિક્કન્તાદીસુ સમ્પજઞ્ઞં કરોતેવ, ન કત્થચિ સમ્પજઞ્ઞવિરહિતો હોતિ.

તત્થ સાત્થકસમ્પજઞ્ઞં, સપ્પાયસમ્પજઞ્ઞં, ગોચરસમ્પજઞ્ઞં, અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞન્તિ ચતુબ્બિધં સમ્પજઞ્ઞં. તત્થ અભિક્કમનચિત્તે ઉપ્પન્ને ચિત્તવસેનેવ અગન્ત્વા ''કિં નુ મે એત્થ ગતેન અત્થો અત્થિ, નત્થી''તિ અત્થાનત્થં પરિગ્ગણ્હિત્વા અત્થપરિગ્ગણ્હનં **સાત્થકસમ્પજઞ્ઞં**. તત્થ ચ અત્થોતિ ચેતિયદસ્સનબોધિદસ્સનસઙ્ઘદસ્સનથેરદસ્સનઅસુભદસ્સનાદિવસેન ધમ્મતો વડ્ઢિ . ચેતિયં દિસ્વાપિ હિ બુદ્ધારમ્મણં, સઙ્ઘદસ્સનેન સઙ્ઘારમ્મણં પીતિં ઉપ્પાદેત્વા તદેવ ખયતો સમ્મસન્તો અરહત્તં પાપુણાતિ. મહાવિહારસ્મિઞ્હિ દક્ખિણદ્વારે ઠત્વા મહાચેતિયં ઓલોકેન્તા તિંસસહસ્સભિક્ખૂ અરહત્તં પાપુણિંસુ, તથા પચ્છિમદ્વારે ઉત્તરદ્વારે પાચીનદ્વારે ચ, તથા પઞ્હમણ્ડપટ્ઠાને અભયવાપિપાળિયં, થૂપારામદ્વારે નગરસ્સ દક્ખિણદ્વારે અનુરાધવાપિપાળિયં.

મહાઅરિયવંસભાણકત્થેરો પનાહ ''કિં તુમ્હે વદથ, મહાચેતિયસ્સ સમન્તા કુચ્છિવેદિકાય હેટ્ઠિમભાગતો પટ્ઠાય પઞ્ઞાયનટ્ઠાને યત્થ યત્થ દ્વે પાદા સક્કા હોન્તિ સમં પતિટ્ઠાપેતું, તત્થ તત્થ એકપદુદ્ધારે તિંસતિંસ ભિક્ખુસહસ્સાનિ અરહત્તં પાપુણિંસૂતિ સક્કા વત્તુ''ન્તિ . અપરો પન મહાથેરો આહ – ''મહાચેતિયતલે આકિણ્ણવાલિકાય બહુતરા ભિક્ખૂ અરહત્તં પત્તા''તિ. થેરે દિસ્વા તેસં ઓવાદે પતિટ્ઠાય અસુભં દિસ્વા તત્થ પઠમં ઝાનં ઉપ્પાદેત્વા તદેવ ખયતો સમ્મસન્તો અરહત્તં પાપુણાતિ. તસ્મા એતેસં દસ્સનં સાત્થં. કેચિ પન – ''આમિસતોપિ વડ્ઢિ અત્થોયેવ, તં નિસ્સાય બ્રહ્મચરિયાનુગ્ગહાય પટિપન્નત્તા''તિ વદન્તિ.

તસ્મિં પન ગમને સપ્પાયાસપ્પાયં પરિગ્ગણ્હિત્વા સપ્પાયપરિગ્ગણ્હનં **સપ્પાયસમ્પજઞ્ઞં**. સેય્યથિદં? ચેતિયદસ્સનં તાવ સાત્થં. સચે પન ચેતિયસ્સ મહાપૂજાય દસદ્વાદસયોજનન્તરે પરિસા સન્નિપતન્તિ, અત્તનો વિભવાનુરૂપા ઇત્થિયોપિ પુરિસાપિ અલઙ્કતપટિયત્તા ચિત્તકમ્મરૂપકાનિ વિય સઞ્ચરન્તિ. તત્ર ચસ્સ ઇટ્ઠે આરમ્મણે લોભો, અનિટ્ઠે પટિઘો, અસમપેક્ખને મોહો ઉપ્પજ્જતિ, કાયસંસગ્ગે કાયસંસગ્ગાપત્તિં આપજ્જતિ, જીવિતબ્રહ્મચરિયાનં વા અન્તરાયો ચ હોતિ. એવં તં ઠાનં અસપ્પાયં હોતિ, વુત્તપ્પકારઅન્તરાયાભાવે સપ્પાયં. સઙ્ઘદસ્સનમ્પિ સાત્થં. સચે પન અન્તોગામે મહામણ્ડપં કારેત્વા સબ્બરત્તિં ધમ્મસ્સવનં કારેન્તેસુ મનુસ્સેસુ વુત્તપ્પકારેનેવ જનસન્નિપાતો ચેવ અન્તરાયો ચ હોતિ, એવં તં ઠાનં અસપ્પાયં, અન્તરાયાભાવે સપ્પાયં. મહાપરિવારાનં થેરાનં દસ્સનેપિ એસેવ નયો.

અસુભદસ્સનમ્પિ સાત્થં. તદત્થદીપનત્થઞ્ચ ઇદં વત્થુ – એકો કિર દહરભિક્ખુ સામણેરં ગહેત્વા દન્તકટ્ઠત્થાય ગતો. સામણેરો મગ્ગા ઓક્કમિત્વા પુરતો ગચ્છન્તો અસુભં દિસ્વા પઠમજ્ઝાનં નિબ્બત્તેત્વા તદેવ પાદકં કત્વા સઙ્ખારે સમ્મસન્તો તીણિ ફલાનિ સચ્છિકત્વા ઉપરિમગ્ગત્થાય કમ્મટ્ઠાનં પરિગ્ગહેત્વા અટ્ઠાસિ. દહરો તં અપસ્સન્તો ''સામણેરા''તિ પક્કોસિ . સો – ''મયા પબ્બજિતદિવસતો પટ્ઠાય ભિક્ખુના સદ્ધિં દ્વે કથા નામ ન કથિતપુબ્બા, અઞ્ઞસ્મિમ્પિ દિવસે ઉપરિવિસેસં નિબ્બત્તેસ્સામી''તિ ચિન્તેત્વા ''કિં, ભન્તે,''તિ પટિવચનં અદાસિ. ''એહી''તિ વુત્તે એકવચનેનેવ આગન્ત્વા – ''ભન્તે, ઇમિના તાવ મગ્ગેન ગન્ત્વા મયા ઠિતોકાસે મુહુત્તં પુરત્થાભિમુખા હુત્વા ઓલોકેથા''તિ આહ. સો તથા કત્વા તેન પત્તવિસેસમેવ પાપુણિ. એવં એકં અસુભં દ્વિન્નં જનાનં અત્થાય જાતં. એવં સાત્થમ્પિ પનેતં પુરિસસ્સ માતુગામાસુભં અસપ્પાયં, માતુગામસ્સ ચ પુરિસાસુભં, સભાગમેવ સપ્પાયન્તિ એવં સપ્પાયપરિગ્ગણ્હનં સપ્પાયસમ્પજઞ્ઞં.

એવં પરિગ્ગહિતસાત્થસપ્પાયસ્સ પન અટ્ઠતિંસકમ્મટ્ઠાનેસુ અત્તનો ચિત્તરુચિકં કમ્મટ્ઠાનસઙ્ખાતં ગોચરં ઉગ્ગહેત્વા ભિક્ખાચારગોચરે તં ગહેત્વાવ ગમનં **ગોચરસમ્પજઞ્ઞં** નામ.

તસ્સાવિભાવત્થં ઇદં ચતુક્કં વેદિતબ્બં – ઇધેકચ્ચો ભિક્ખુ હરતિ ન પચ્ચાહરતિ, એકચ્ચો પચ્ચાહરતિ ન હરતિ, એકચ્ચો પન નેવ હરતિ ન પચ્ચાહરતિ, એકચ્ચો હરતિ ચ પચ્ચાહરતિ ચ.

તત્થ યો ભિક્ખુ દિવસં ચઙ્કમેન નિસજ્જાય ચ આવરણીયેહિ ધમ્મેહિ ચિત્તં પરિસોધેત્વા તથા રત્તિયા પઠમં યામં મજ્ઝિમયામે સેય્યં કપ્પેત્વા, પચ્છિમયામેપિ નિસજ્જાચઙ્કમેહિ વીતિનામેત્વા, પગેવ ચેતિયઙ્ગણબોધિયઙ્ગણવત્તં કત્વા બોધિરુક્ખે ઉદકં આસિઞ્ચિત્વા પાનીયં પરિભોજનીયં પચ્ચુપટ્ઠપેત્વા આચરિયુપજ્ઝાયવત્તાદીનિ સમાદાય વત્તતિ. સો સરીરપરિકમ્મં કત્વા સેનાસનં પવિસિત્વા દ્વે તયો પલ્લઙ્કે ઉસુમં ગાહાપેન્તો કમ્મટ્ઠાનમનુયુઞ્જિત્વા ભિક્ખાચારવેલાય ઉટ્ઠહિત્વા કમ્મટ્ઠાનસીસેનેવ પત્તચીવરમાદાય સેનાસનતો નિક્ખમિત્વા કમ્મટ્ઠાનં મનસિકરોન્તોવ ચેતિયઙ્ગણં ગન્ત્વા સચે બુદ્ધાનુસ્સતિકમ્મટ્ઠાનં હોતિ, તં અવિસ્સજ્જેત્વાવ ચેતિયઙ્ગણં પવિસતિ. અઞ્ઞં ચે કમ્મટ્ઠાનં હોતિ, સોપાનપાદમૂલે ઠત્વા હત્થેન ગહિતભણ્ડં વિય તં ઠપેત્વા બુદ્ધારમ્મણં પીતિં ગહેત્વા ચેતિયઙ્ગણં આરુય્હ મહન્તં ચેતિયં ચે, તિક્ખત્તું પદક્ખિણં કત્વા ચતૂસુ ઠાનેસુ વન્દિતબ્બં, ખુદ્દકં ચે, તથેવ પદક્ખિણં કત્વા અટ્ઠસુ ઠાનેસુ વન્દિતબ્બં. ચેતિયં વન્દિત્વા બોધિયઙ્ગણં પત્તેનાપિ બુદ્ધસ્સ ભગવતો સમ્મુખા વિય નિપચ્ચકારં દસ્સેત્વા બોધિ વન્દિતબ્બા. સો એવં ચેતિયઞ્ચ બોધિઞ્ચ વન્દિત્વા પટિસામિતટ્ઠાનં ગન્ત્વા પટિસામિતભણ્ડકં હત્થેન ગણ્હન્તો વિય નિક્ખિત્તકમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા ગામસમીપે કમ્મટ્ઠાનસીસેનેવ ચીવરં પારુપિત્વા ગામં પિણ્ડાય પવિસતિ.

અથ નં મનુસ્સા દિસ્વા ''અય્યો નો આગતો''તિ પચ્ચુગ્ગન્ત્વા પત્તં ગહેત્વા આસનસાલાય વા ગેહે વા નિસીદાપેત્વા યાગું દત્વા યાવ ભત્તં ન નિટ્ઠાતિ, તાવ પાદે ધોવિત્વા મક્ખેત્વા પુરતો નિસીદિત્વા પઞ્હં વા પુચ્છન્તિ, ધમ્મં વા સોતુકામા હોન્તિ. સચેપિ ન કથાપેન્તિ, જનસઙ્ગહણત્થં ધમ્મકથા નામ કાતબ્બાયેવાતિ અટ્ઠકથાચરિયા વદન્તિ. ધમ્મકથા હિ કમ્મટ્ઠાનવિનિમુત્તા નામ નત્થિ, તસ્મા કમ્મટ્ઠાનસીસેનેવ ધમ્મં કથેત્વા કમ્મટ્ઠાનસીસેનેવ આહારં પરિભુઞ્જિત્વા અનુમોદનં કત્વા નિવત્તિયમાનેહિપિ મનુસ્સેહિ અનુગતોવ ગામતો નિક્ખમિત્વા તત્થ તે નિવત્તેત્વા મગ્ગં પટિપજ્જતિ.

અથ નં પુરેતરં નિક્ખમિત્વા બહિગામે કતભત્તકિચ્ચા સામણેરદહરભિક્ખૂ દિસ્વા પચ્ચુગ્ગન્ત્વા પત્તચીવરમસ્સ ગણ્હન્તિ. પોરાણકભિક્ખૂ કિર ન ''અમ્હાકં ઉપજ્ઝાયો આચરિયો''તિ મુખં ઓલોકેત્વા વત્તં કરોન્તિ, સમ્પત્તપરિચ્છેદેનેવ કરોન્તિ. તે તં પુચ્છન્તિ – ''ભન્તે, એતે મનુસ્સા તુમ્હાકં કિં હોન્તિ, માતિપક્ખતો સમ્બન્ધા પિતિપક્ખતો''તિ? કિં દિસ્વા પુચ્છથાતિ? તુમ્હેસુ એતેસં પેમં બહુમાનન્તિ. ''આવુસો, યં માતાપિતૂહિપિ દુક્કરતરં, તં એતે અમ્હાકં કરોન્તિ, પત્તચીવરમ્પિ નો એતેસં સન્તકમેવ, એતેસં આનુભાવેન નેવ ભયે ભયં, ન છાતકે છાતકં જાનામ, એદિસા નામ અમ્હાકં ઉપકારિનો નત્થી''તિ તેસં ગુણે કથયન્તો ગચ્છતિ. અયં વુચ્ચતિ **હરતિ ન પચ્ચાહરતી**તિ.

યસ્સ પન પગેવ વુત્તપ્પકારં વત્તપટિપત્તિં કરોન્તસ્સ કમ્મજતેજો પજ્જલતિ, અનુપાદિણ્ણકં મુઞ્ચિત્વા ઉપાદિણ્ણકં ગણ્હાતિ, સરીરતો સેદા મુચ્ચન્તિ, કમ્મટ્ઠાનવીથિં નારોહતિ, સો પગેવ પત્તચીવરમાદાય વેગસાવ ચેતિયં વન્દિત્વા ગોરૂપાનં નિક્ખમનવેલાયમેવ ગામં યાગુભિક્ખાય પવિસિત્વા યાગું લભિત્વા આસનસાલં ગન્ત્વા પિવતિ. અથસ્સ દ્વિત્તિક્ખત્તું અજ્ઝોહરણમત્તેનેવ કમ્મજતેજો ઉપાદિણ્ણકં મુઞ્ચિત્વા અનુપાદિણ્ણકં ગણ્હાતિ, ઘટસતેન ન્હાતો વિય તેજોધાતુપરિળાહનિબ્બાનં પત્વા કમ્મટ્ઠાનસીસેન યાગું પરિભુઞ્જિત્વા પત્તઞ્ચ મુખઞ્ચ ધોવિત્વા અન્તરાભત્તે કમ્મટ્ઠાનં મનસિકત્વા અવસેસટ્ઠાને પિણ્ડાય ચરિત્વા કમ્મટ્ઠાનસીસેન આહારં પરિભુઞ્જિત્વા તતો પટ્ઠાય

પોઙ્ખાનુપોઙ્ખં ઉપટ્ઠહમાનં કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વાવ આગચ્છતિ. અયં વુચ્ચતિ **પચ્ચાહરતિ ન હરતી**તિ. એદિસા ચ ભિક્ખૂ યાગું પિવિત્વા વિપસ્સનં આરભિત્વા બુદ્ધસાસને અરહત્તં પત્તા નામ ગણનપથં વીતિવત્તા. સીહળદીપેયેવ તેસુ તેસુ ગામેસુ આસનસાલાયં ન તં આસનમત્થિ, યત્થ યાગું પિવિત્વા અરહત્તં પત્તા ભિક્ખૂ નત્થીતિ.

યો પન પમાદવિહારી હોતિ નિક્ખિત્તધુરો, સબ્બવત્તાનિ ભિન્દિત્વા પઞ્ચવિધચેતોવિનિબન્ધબદ્ધચિત્તો વિહરન્તો ''કમ્મટ્ઠાનં નામ અત્થી''તિપિ સઞ્ઞં અકત્વા ગામં પિણ્ડાય પવિસિત્વા અનનુલોમિકેન ગિહિસંસગ્ગેન સંસટ્ઠો ચરિત્વા ચ ભુઞ્જિત્વા ચ તુચ્છો નિક્ખમતિ. અયં વુચ્ચતિ **નેવ હરતિ ન પચ્ચાહરતી**તિ.

યો પનાયં **હરતિ ચ પચ્ચાહરતિ ચા**તિ વુત્તો, સો ગતપચ્ચાગતિકવત્તવસેન વેદિતબ્બો. અત્તકામા હિ કુલપુત્તા સાસને પબ્બજિત્વા દસપિ વીસમ્પિ તિંસમ્પિ ચત્તાલીસમ્પિ પઞ્ઞાસમ્પિ સતમ્પિ એકતો વસન્તા કતિકવત્તં કત્વા વિહરન્તિ ''આવુસો, તુમ્હે ન ઇણટ્ટા, ન ભયટ્ટા, ન જીવિકાપકતા પબ્બજિતા, દુક્ખા મુચ્ચિતુકામા પનેત્થ પબ્બજિતા, તસ્મા ગમને ઉપ્પન્નકિલેસં ગમનેયેવ નિગ્ગણ્હથ, ઠાને, નિસજ્જાય, સયને ઉપ્પન્નકિલેસં સયનેયેવ નિગ્ગણ્હથા''તિ. તે એવં કતિકવત્તં કત્વા ભિક્ખાચારં ગચ્છન્તા અડ્ઢઉસભઉસભઅડ્ઢગાવુતગાવુતન્તરેસુ પાસાણા હોન્તિ, તાય સઞ્ઞાય કમ્મટ્ઠાનં મનસિકરોન્તાવ ગચ્છન્તિ. સચે કસ્સચિ ગમને કિલેસો ઉપ્પજ્જતિ, તત્થેવ નં નિગ્ગણ્હાતિ. તથા અસક્કોન્તો તિટ્ઠતિ. અથસ્સ પચ્છતો આગચ્છન્તોપિ તિટ્ઠતિ, સો ''અયં ભિક્ખુ તુય્હં ઉપ્પન્નવિતક્કં જાનાતિ, અનનુચ્છવિકં તે એત''ન્તિ અત્તાનં પટિચોદેત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા તત્થેવ અરિયભૂમિં ઓક્કમતિ, તથા અસક્કોન્તો નિસીદતીતિ સો એવ નયો. અરિયભૂમિં ઓક્કમિતું અસક્કોન્તોપિ, તં કિલેસં વિક્ખમ્ભેત્વા કમ્મટ્ઠાનં મનસિકરોન્તોવ ગચ્છતિ, ન કમ્મટ્ઠાનવિપ્પયુત્તેન ચિત્તેન પાદં ઉદ્ધરતિ. ઉદ્ધરતિ ચે, પટિનિવત્તિત્વા પુરિમપદેસંયેવ એતિ આલિન્દકવાસી **મહાફુસ્સદેવત્થેરો** વિય.

સો કિર એકૂનવીસતિ વસ્સાનિ ગતપચ્ચાગતિકવત્તં પૂરેન્તો એવ વિહાસિ. મનુસ્સાપિ સુદં અન્તરામગ્ગે કસન્તા ચ વપન્તા ચ મદ્દન્તા ચ કમ્માનિ ચ કરોન્તા થેરં તથા ગચ્છન્તં દિસ્વા – ''અયં થેરો પુનપ્પુનં નિવત્તિત્વા ગચ્છતિ, કિં નુ ખો મગ્ગમૂળ્હો, ઉદાહુ કિઞ્ચિ પમુટ્ઠો''તિ સમુલ્લપન્તિ. સો તં અનાદિયિત્વા કમ્મટ્ઠાનયુત્તચિત્તેનેવ સમણધમ્મં કરોન્તો વીસતિવસ્સબ્ભન્તરે અરહત્તં પાપુણિ. અરહત્તપ્પત્તદિવસે ચસ્સ ચઙ્કમનકોટિયં અધિવત્થા દેવતા અઙ્ગુલીહિ દીપં ઉજ્જાલેત્વા અટ્ઠાસિ. ચત્તારોપિ મહારાજાનો સક્કો ચ દેવાનમિન્દો બ્રહ્મા ચ સહમ્પતિ ઉપટ્ઠાનં આગમંસુ. તઞ્ચ ઓભાસં દિસ્વા વનવાસીમહાતિસ્સત્થેરો તં દુતિયદિવસે પુચ્છિ – ''રત્તિભાગે આયસ્મતો સન્તિકે ઓભાસો અહોસિ, કિં સો ઓભાસો''તિ? થેરો વિક્ખેપં કરોન્તો ''ઓભાસો નામ દીપોભાસોપિ હોતિ, મણિઓભાસોપી''તિ એવમાદિમાહ. તતો ''પટિચ્છાદેથ તુમ્હે''તિ નિબદ્ધો આમાતિ પટિજાનિત્વા આરોચેસિ.

કાળવલ્લિમણ્ડપવાસીમહાનાગત્થેરો વિય ચ. સોપિ કિર ગતપચ્ચાગતિકવત્તં પૂરેન્તો પઠમં તાવ ''ભગવતો મહાપધાનં પૂજેસ્સામી''તિ સત્ત વસ્સાનિ ઠાનચઙ્કમમેવ અધિટ્ઠાસિ. પુન સોળસ વસ્સાનિ ગતપચ્ચાગતિકવત્તં પૂરેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. સો કમ્મટ્ઠાનયુત્તેનેવ ચિત્તેન પાદં ઉદ્ધરન્તો વિપ્પયુત્તેન ઉદ્ધટે પટિનિવત્તન્તો ગામસમીપં ગન્ત્વા ''ગાવી નુ પબ્બજિતો નૂ''તિ આસઙ્કનીયપદેસે ઠત્વા ચીવરં પારુપિત્વા કચ્છકરકતો ઉદકેન પત્તં ધોવિત્વા ઉદકગણ્ડૂસં કરોતિ. કિં કારણા? ''મા મે ભિક્ખં દાતું વા વન્દિતું વા આગતે મનુસ્સે 'દીઘાયુકા હોથા'તિ વચનમત્તેનાપિ કમ્મટ્ઠાનવિક્ખેપો અહોસી''તિ ''અજ્જ, ભન્તે, કતિમી''તિ દિવસં વા ભિક્ખુગણનં વા પઞ્હં વા

પુચ્છિતો પન ઉદકં ગિલિત્વા આરોચેતિ. સચે દિવસાદિપુચ્છકા ન હોન્તિ, નિક્ખમનવેલાયં ગામદ્વારે નિટ્ઠુભિત્વા યાતિ.

કલમ્બતિત્થવિહારે વસ્સૂપગતા પઞ્ઞાસ ભિક્ખૂ વિય ચ. તે કિર આસાળ્હિપુણ્ણમિયં કતિકવત્તં અકંસુ – ''અરહત્તં અપત્વા અઞ્ઞમઞ્ઞં નાલપિસ્સામા''તિ. ગામઞ્ચ પિણ્ડાય પવિસન્તા ઉદકગણ્ડૂસં કત્વા પવિસિંસુ. દિવસાદીસુ પુચ્છિતેસુ વુત્તનયેનેવ પટિપજ્જિંસુ. તત્થ મનુસ્સા નિટ્ઠુભનં દિસ્વા જાનિંસુ – ''અજ્જેકો આગતો, અજ્જ દ્વે''તિ. એવઞ્ચ ચિન્તેસું – ''કિં નુ ખો એતે અમ્હેહેવ સદ્ધિં ન સલ્લપન્તિ, ઉદાહુ અઞ્ઞમઞ્ઞમ્પિ. યદિ અઞ્ઞમઞ્ઞં ન સલ્લપન્તિ, અદ્ધા વિવાદજાતા ભવિસ્સન્તિ. એથ ને અઞ્ઞમઞ્ઞં ખમાપેસ્સામા''તિ સબ્બે વિહારં ગન્ત્વા પઞ્ઞાસાય ભિક્ખૂસુ દ્વેપિ ભિક્ખૂ એકોકાસે નાદ્દસંસુ. તતો યો તેસુ ચક્ખુમા પુરિસો, સો આહ – ''ન ભો કલહકારકાનં ઓકાસો ઈદિસો હોતિ, સુસમ્મટ્ઠં ચેતિયઙ્ગણં બોધિયઙ્ગણં, સુનિક્ખિત્તા સમ્મજ્જનિયો, સુપટ્ઠિતં પાનીયં પરિભોજનીય''ન્તિ . તે તતોવ નિવત્તા. તેપિ ભિક્ખૂ અન્તોતેમાસેયેવ અરહત્તં પત્વા મહાપવારણાયં વિસુદ્ધિપવારણં પવારેસું.

એવં કાળવલ્લિમણ્ડપવાસી મહાનાગત્થેરો વિય, કલમ્બતિત્થવિહારે વસ્સૂપગતા ભિક્ખૂ વિય ચ કમ્મટ્ઠાનયુત્તેનેવ ચિત્તેન પાદં ઉદ્ધરન્તો ગામસમીપં ગન્ત્વા ઉદકગણ્ડૂસં કત્વા વીથિયો સલ્લક્ખેત્વા યત્થ સુરાસોણ્ડધુત્તાદયો કલહકારકા ચણ્ડહત્થિઅસ્સાદયો વા નત્થિ, તં વીથિં પટિપજ્જતિ. તત્થ ચ પિણ્ડાય ચરમાનો ન તુરિતતુરિતો વિય જવેન ગચ્છતિ. ન હિ જવેન પિણ્ડપાતિકધુતઙ્ગં નામ કિઞ્ચિ અત્થિ. વિસમભૂમિભાગપત્તં પન ઉદકસકટં વિય નિચ્ચલો હુત્વા ગચ્છતિ. અનુઘરં પવિટ્ઠો ચ દાતુકામં વા અદાતુકામં વા સલ્લક્ખેતું તદનુરૂપં કાલં આગમેન્તો ભિક્ખં ગહેત્વા અન્તોગામે વા બહિગામે વા વિહારમેવ વા આગન્ત્વા યથાફાસુકે પતિરૂપે ઓકાસે નિસીદિત્વા કમ્મટ્ઠાનં મનસિકરોન્તો આહારે પટિકૂલસઞ્ઞં ઉપટ્ઠપેત્વા અક્ખબ્ભઞ્જનવણલેપનપુત્તમંસૂપમાવસેન પચ્ચવેક્ખન્તો અટ્ઠઙ્ગસમન્નાગતં આહારં આહારેતિ, નેવ દવાય ન મદાય ન મણ્ડનાય ન વિભૂસનાય...પે॰... ભુત્તાવી ચ ઉદકકિચ્ચં કત્વા મુહુત્તં ભત્તકિલમથં પટિપસ્સમ્ભેત્વા યથા પુરેભત્તં , એવં પચ્છાભત્તં પુરિમયામં પચ્છિમયામઞ્ચ કમ્મટ્ઠાનમેવ મનસિકરોતિ. અયં વુચ્ચતિ **હરતિ ચ પચ્ચાહરતિ ચા**તિ.

ઇમં પન હરણપચ્ચાહરણસઙ્ખાતં ગતપચ્ચાગતિકવત્તં પૂરેન્તો યદિ ઉપનિસ્સયસમ્પન્નો હોતિ, પઠમવયે એવ અરહત્તં પાપુણાતિ. નો ચે પઠમવયે પાપુણાતિ, અથ મજ્ઝિમવયે પાપુણાતિ. નો ચે મજ્ઝિમવયે પાપુણાતિ, અથ પચ્છિમવયે પાપુણાતિ, નો ચે પચ્છિમવયે પાપુણાતિ, અથ મરણસમયે. નો ચે મરણસમયે પાપુણાતિ, અથ દેવપુત્તો હુત્વા. નો ચે દેવપુત્તો હુત્વા પાપુણાતિ, અનુપ્પન્ને બુદ્ધે નિબ્બત્તો પચ્ચેકબોધિં સચ્છિકરોતિ. નો ચે પચ્ચેકબોધિં સચ્છિકરોતિ, અથ બુદ્ધાનં સમ્મુખીભાવે ખિપ્પાભિઞ્ઞો વા હોતિ, સેય્યથાપિ થેરો બાહિયો દારુચીરિયો મહાપઞ્ઞો વા, સેય્યથાપિ થેરો સારિપુત્તો, મહિદ્ધિકો વા, સેય્યથાપિ થેરો મહામોગ્ગલ્લાનો, ધુતવાદો વા, સેય્યથાપિ થેરો મહાકસ્સપો, દિબ્બચક્ખુકો વા, સેય્યથાપિ થેરો અનુરુદ્ધો, વિનયધરો વા, સેય્યથાપિ થેરો ઉપાલિ, ધમ્મકથિકો વા, સેય્યથાપિ થેરો પુણ્ણો મન્તાણિપુત્તો, આરઞ્ઞિકો વા, સેય્યથાપિ થેરો રેવતો, બહુસ્સુતો વા, સેય્યથાપિ થેરો આનન્દો, સિક્ખાકામો વા, સેય્યથાપિ થેરો રાહુલો બુદ્ધપુત્તોતિ. ઇતિ ઇમસ્મિં ચતુક્કે ય્વાયં હરતિ પચ્ચાહરતિ ચ, તસ્સ ગોચરસમ્પજઞ્ઞં સિખાપત્તં હોતિ.

અભિક્કમાદીસુ પન અસમ્મુય્હનં **અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં**. તં એવં વેદિતબ્બં – ઇધ ભિક્ખુ અભિક્કમન્તો વા પટિક્કમન્તો વા યથા અન્ધપુથુજ્જના અભિક્કમાદીસુ – ''અત્તા અભિક્કમતિ, અત્તના અભિક્કમો નિબ્બત્તિતો''તિ વા ''અહં અભિક્કમામિ, મયા અભિક્કમો નિબ્બત્તિતો''તિ વા સમ્મુય્હન્તિ, તથા અસમ્મુય્હન્તો અભિક્કમામીતિ ચિત્તે ઉપ્પજ્જમાને તેનેવ ચિત્તેન સદ્ધિં ચિત્તસમુટ્ઠાના વાયોધાતુ વિઞ્ઞત્તિં જનયમાના ઉપ્પજ્જતિ, ઇતિ ચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારવસેન અયં કાયસમ્મતો અટ્ઠિસઙ્ઘાટો અભિક્કમતિ. તસ્સેવં અભિક્કમતો એકેકપાદુદ્ધરણે પથવીધાતુ આપોધાતૂતિ દ્વે ધાતુયો ઓમત્તા હોન્તિ મન્દા, ઇતરા દ્વે અધિમત્તા હોન્તિ બલવતિયો, તથા અતિહરણવીતિહરણેસુ, વોસ્સજ્જને તેજોધાતુ વાયોધાતૂતિ દ્વે ધાતુયો ઓમત્તા હોન્તિ મન્દા, ઇતરા દ્વે અધિમત્તા હોન્તિ બલવતિયો, તથા સન્નિક્ખેપનસન્નિરુમ્ભનેસુ.

તત્થ ઉદ્ધરણે પવત્તા રૂપારૂપધમ્મા અતિહરણં ન પાપુણન્તિ, તથા અતિહરણે પવત્તા વીતિહરણં, વીતિહરણે પવત્તા વોસ્સજ્જનં, વોસ્સજ્જને પવત્તા સન્નિક્ખેપનં, સન્નિક્ખેપને પવત્તા સન્નિરુમ્ભનં ન પાપુણન્તિ, તત્થ તત્થેવ પબ્બપબ્બં સન્ધિસન્ધિ ઓધિઓધિ હુત્વા તત્તકપાલે પક્ખિત્તતિલાનિ વિય તટતટાયન્તા ભિજ્જન્તિ. તત્થ કો એકો અભિક્કમતિ, કસ્સ વા એકસ્સ અભિક્કમનં? પરમત્થતો હિ ધાતૂનંયેવ ગમનં, ધાતૂનં ઠાનં, ધાતૂનં નિસજ્જા, ધાતૂનં સયનં. તસ્મિં તસ્મિઞ્હિ કોટ્ઠાસે સદ્ધિં રૂપેન –

> ''અઞ્ઞં ઉપ્પજ્જતે ચિત્તં, અઞ્ઞં ચિત્તં નિરુજ્ઝતિ;
> અવીચિમનુસમ્બન્ધો, નદીસોતોવ વત્તતી''તિ. –

એવં અભિક્કમાદીસુ અસમ્મુય્હનં અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં નામાતિ.

નિટ્ઠિતો ''અભિક્કન્તે પટિક્કન્તે સમ્પજાનકારી હોતી''તિપદસ્સ અત્થો.

આલોકિતે વિલોકિતેતિ એત્થ પન આલોકિતં નામ પુરતો પેક્ખનં, વિલોકિતં નામ અનુદિસાપેક્ખનં. અઞ્ઞાનિપિ હેટ્ઠા ઉપરિ પચ્છતો અનુપેક્ખનવસેન ઓલોકિતઉલ્લોકિતાપલોકિતાનિ નામ હોન્તિ. તાનિ ઇધ ન ગહિતાનિ, સારુપ્પવસેન પન ઇમાનેવ દ્વે ગહિતાનિ. ઇમિના વા મુખેન સબ્બાનિપિ તાનિ ગહિતાનેવાતિ.

તત્થ ''આલોકેસ્સામી''તિ ચિત્તે ઉપ્પન્ને ચિત્તવસેનેવ અનોલોકેત્વા અત્થપરિગ્ગણ્હનં સાત્થકસમ્પજઞ્ઞં. તં આયસ્મન્તં નન્દં કાયસક્ખિં કત્વા વેદિતબ્બં. વુત્તઞ્હેતં ભગવતા –

> ''સચે, ભિક્ખવે, નન્દસ્સ પુરત્થિમા દિસા આલોકેતબ્બા હોતિ, સબ્બં ચેતસા સમન્નાહરિત્વા નન્દો પુરત્થિમં દિસં આલોકેતિ 'એવં મે પુરત્થિમં દિસં આલોકયતો નાભિજ્ઝાદોમનસ્સા પાપકા અકુસલા ધમ્મા અન્વાસવિસ્સન્તી'તિ. ઇતિહ તત્થ સમ્પજાનો હોતિ. સચે, ભિક્ખવે, નન્દસ્સ પચ્છિમા દિસા, ઉત્તરા દિસા, દક્ખિણા દિસા, ઉદ્ધં, અધો, અનુદિસા આલોકેતબ્બા હોતિ, સબ્બં ચેતસા સમન્નાહરિત્વા નન્દો અનુદિસં આલોકેતિ 'એવં મે અનુદિસં આલોકયતો'...પે॰... સમ્પજાનો હોતી''તિ (અ॰ નિ॰ ૮.૯).

અપિચ ઇધાપિ પુબ્બે વુત્તચેતિયદસ્સનાદિવસેનેવ સાત્થકતા ચ સપ્પાયતા ચ વેદિતબ્બા. કમ્મટ્ઠાનસ્સ પન અવિજહનમેવ ગોચરસમ્પજઞ્ઞં, તસ્મા ખન્ધધાતુઆયતનકમ્મટ્ઠાનિકેહિ અત્તનો કમટ્ઠાનવસેનેવ કસિણાદિકમ્મટ્ઠાનિકેહિ વા પન કમ્મટ્ઠાનસીસેનેવ આલોકનવિલોકનં કાતબ્બં.

‘‘અબ્ભન્તરે અત્તા નામ આલોકેતા વા વિલોકેતા વા નત્થિ, ‘આલોકેસ્સામી’તિ પન ચિત્તે ઉપ્પજ્જમાને તેનેવ ચિત્તેન સદ્ધિં ચિત્તસમુટ્ઠાના વાયોધાતુ વિઞ્ઞત્તિં જનયમાના ઉપ્પજ્જતિ. ઇતિ ચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારવસેન હેટ્ઠિમં અક્ખિદલં અધો સીદતિ, ઉપરિમં ઉદ્ધં લઙ્ઘેતિ, કોચિ યન્તકેન વિવરન્તો નામ નત્થિ, તતો ચક્ખુવિઞ્ઞાણં દસ્સનકિચ્ચં સાધેન્તં ઉપ્પજ્જતી’’તિ એવં પજાનનં પનેત્થ અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં નામ.

અપિચ મૂલપરિઞ્ઞાઆગન્તુકતાવકાલિકભાવવસેનપેત્થ અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં. મૂલપરિઞ્ઞાવસેન તાવ –

‘‘ભવઙ્ગાવજ્જનઞ્ચેવ, દસ્સનં સમ્પટિચ્છનં;
સન્તીરણં વોટ્ઠબ્બનં, જવનં ભવતિ સત્તમં’’.

તત્થ ભવઙ્ગં ઉપપત્તિભવસ્સ અઙ્ગકિચ્ચં સાધયમાનં પવત્તતિ, તં આવટ્ટેત્વા કિરિયમનોધાતુ આવજ્જનકિચ્ચં સાધયમાના, તન્નિરોધા ચક્ખુવિઞ્ઞાણં દસ્સનકિચ્ચં સાધયમાનં, તન્નિરોધા વિપાકમનોધાતુ સમ્પટિચ્છનકિચ્ચં સાધયમાના, તન્નિરોધા વિપાકમનોવિઞ્ઞાણધાતુ સન્તીરણકિચ્ચં સાધયમાના, તન્નિરોધા કિરિયમનોવિઞ્ઞાણધાતુ વોટ્ઠબ્બનકિચ્ચં સાધયમાના, તન્નિરોધા સત્તક્ખત્તું જવનં જવતિ. તત્થ પઠમજવનેપિ ‘‘અયં ઇત્થી, અયં પુરિસો’’તિ રજ્જનદુસ્સનમુય્હનવસેન આલોકિતવિલોકિતં ન હોતિ, દુતિયજવનેપિ…પે॰… સત્તમજવનેપિ. એતેસુ પન યુદ્ધમણ્ડલે યોધેસુ વિય હેટ્ઠુપરિયવસેન ભિજ્જિત્વા પતિતેસુ ‘‘અયં ઇત્થી, અયં પુરિસો’’તિ રજ્જનાદિવસેન આલોકિતવિલોકિતં હોતિ. એવં તાવેત્થ **મૂલપરિઞ્ઞાવસેન** અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

ચક્ખુદ્વારે પન રૂપે આપાથમાગતે ભવઙ્ગચલનતો ઉદ્ધં સકકિચ્ચનિપ્ફાદનવસેન આવજ્જનાદીસુ ઉપ્પજ્જિત્વા નિરુદ્ધેસુ અવસાને જવનં ઉપ્પજ્જતિ, તં પુબ્બે ઉપ્પન્નાનં આવજ્જનાદીનં ગેહભૂતે ચક્ખુદ્વારે આગન્તુકપુરિસો વિય હોતિ. તસ્સ યથા પરગેહે કિઞ્ચિ યાચિતું પવિટ્ઠસ્સ આગન્તુકપુરિસસ્સ ગેહસામિકેસુ તુણ્હીમાસિનેસુ આણાકરણં ન યુત્તં, એવં આવજ્જનાદીનં ગેહભૂતે ચક્ખુદ્વારે આવજ્જનાદીસુપિ અરજ્જન્તેસુ અદુસ્સન્તેસુ અમુય્હન્તેસુ ચ રજ્જનદુસ્સનમુય્હનં અયુત્તન્તિ એવં **આગન્તુકભાવવસેન** અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

યાનિ પનેતાનિ ચક્ખુદ્વારે વોટ્ઠબ્બનપરિયોસાનાનિ ચિત્તાનિ ઉપ્પજ્જન્તિ, તાનિ સદ્ધિં સમ્પયુત્તધમ્મેહિ તત્થ તત્થેવ ભિજ્જન્તિ, અઞ્ઞમઞ્ઞં ન પસ્સન્તિ, ઇત્તરાનિ તાવકાલિકાનિ હોન્તિ. તત્થ યથા એકસ્મિં ઘરે સબ્બેસુ માનુસકેસુ મતેસુ અવસેસસ્સ એકસ્સ તઙ્ખણંયેવ મરણધમ્મસ્સ ન યુત્તા નચ્ચગીતાદીસુ અભિરતિ નામ, એવમેવ એકદ્વારે સસમ્પયુત્તેસુ આવજ્જનાદીસુ તત્થ તત્થેવ મતેસુ અવસેસસ્સ તઙ્ખણંયેવ મરણધમ્મસ્સ જવનસ્સાપિ રજ્જનદુસ્સનમુય્હનવસેન અભિરતિ નામ ન યુત્તાતિ એવં **તાવકાલિકભાવવસેન** અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

અપિચ ખન્ધાયતનધાતુપચ્ચયપચ્ચવેક્ખણવસેનપેતં વેદિતબ્બં. એત્થ હિ ચક્ખુ ચેવ રૂપા ચ રૂપક્ખન્ધો, દસ્સનં વિઞ્ઞાણક્ખન્ધો, તંસમ્પયુત્તા વેદના વેદનાક્ખન્ધો, સઞ્ઞા સઞ્ઞાક્ખન્ધો, ફસ્સાદિકા સઙ્ખારા સઙ્ખારક્ખન્ધો, એવમેતેસં પઞ્ચન્નં ખન્ધાનં સમવાયે આલોકનવિલોકનં પઞ્ઞાયતિ. તત્થ કો એકો આલોકેતિ, કો વિલોકેતિ? તથા ચક્ખુ ચક્ખાયતનં, રૂપં રૂપાયતનં, દસ્સનં મનાયતનં, વેદનાદયો સમ્પયુત્તધમ્મા ધમ્માયતનં, એવમેતેસં ચતુન્નં આયતનાનં સમવાયે આલોકનવિલોકનં પઞ્ઞાયતિ. તત્થ કો એકો આલોકેતિ, કો વિલોકેતિ? તથા ચક્ખુ ચક્ખુધાતુ, રૂપં રૂપધાતુ, દસ્સનં ચક્ખુવિઞ્ઞાણધાતુ, તંસમ્પયુત્તા વેદનાદયો ધમ્મા ધમ્મધાતુ, એવમેતેસં ચતુન્નં

ધાતૂનં સમવાયે આલોકનવિલોકનં પઞ્ઞાયતિ. તત્થ કો એકો આલોકેતિ, કો વિલોકેતિ? તથા ચક્ખુ નિસ્સયપચ્ચયો, રૂપં આરમ્મણપચ્ચયો, આવજ્જનં અનન્તરસમનન્તરૂપનિસ્સયનત્થિવિગતપચ્ચયો, આલોકો ઉપનિસ્સયપચ્ચયો, વેદનાદયો સહજાતપચ્ચયો. એવમેતેસં પચ્ચયાનં સમવાયે આલોકનવિલોકનં પઞ્ઞાયતિ. તત્થ કો એકો આલોકેતિ, કો વિલોકેતીતિ એવમેત્થ ખન્ધાયતનધાતુપચ્ચયપચ્ચવેક્ખણવસેનપિ અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

સમિઞ્જિતે પસારિતેતિ પબ્બાનં સમિઞ્જનપસારણે. તત્થ ચિત્તવસેનેવ સમિઞ્જનપસારણં અકત્વા હત્થપાદાનં સમિઞ્જનપસારણપચ્ચયા અત્થાનત્થં પરિગ્ગણ્હિત્વા અત્થપરિગ્ગણ્હનં સાત્થકસમ્પજઞ્ઞં. તત્થ હત્થપાદે અતિચિરં સમિઞ્જિત્વા વા પસારેત્વા વા ઠિતસ્સ ખણે ખણે વેદના ઉપ્પજ્જન્તિ, ચિત્તં એકગ્ગં ન લભતિ, કમ્મટ્ઠાનં પરિપતતિ, વિસેસં નાધિગચ્છતિ. કાલે સમિઞ્જન્તસ્સ કાલે પસારેન્તસ્સ પન તા વેદના નુપ્પજ્જન્તિ, ચિત્તં એકગ્ગં હોતિ, કમ્મટ્ઠાનં ફાતિં ગચ્છતિ, વિસેસમધિગચ્છતીતિ એવં અત્થાનત્થપરિગ્ગણ્હનં વેદિતબ્બં.

અત્થે પન સતિપિ સપ્પાયાસપ્પાયં પરિગ્ગણ્હિત્વા સપ્પાયપરિગ્ગણ્હનં સપ્પાયસમ્પજઞ્ઞં. તત્રાયં નયો – મહાચેતિયઙ્ગણે કિર દહરભિક્ખૂ સજ્ઝાયં ગણ્હન્તિ. તેસં પિટ્ઠિપસ્સે દહરભિક્ખુનિયો ધમ્મં સુણન્તિ. તત્થેકો દહરો હત્થં પસારેન્તો કાયસંસગ્ગં પત્વા તેનેવ કારણેન ગિહી જાતો. અપરો ભિક્ખુ પાદં પસારેન્તો અગ્ગિમ્હિ પસારેસિ, અટ્ઠિં આહચ્ચ પાદો ઝાયિ. અપરો વમ્મિકે પસારેસિ, સો આસીવિસેન દટ્ઠો. અપરો ચીવરકુટિદણ્ડકે પસારેસિ, તં મણિસપ્પો ડંસિ. તસ્મા એવરૂપે અસપ્પાયે અપસારેત્વા સપ્પાયે પસારેતબ્બં. ઇદમેત્થ સપ્પાયસમ્પજઞ્ઞં.

ગોચરસમ્પજઞ્ઞં પન મહાથેરવત્થુના દીપેતબ્બં – મહાથેરો કિર દિવાટ્ઠાને નિસિન્નો અન્તેવાસિકેહિ સદ્ધિં કથયમાનો સહસા હત્થં સમિઞ્જિત્વા પુન યથાઠાને ઠપેત્વા સણિકં સમિઞ્જેસિ. તં અન્તેવાસિકા પુચ્છિંસુ – ''કસ્મા, ભન્તે, સહસા હત્થં સમિઞ્જિત્વા પુન યથાઠાને ઠપેત્વા સણિકં સમિઞ્જિત્થા''તિ. યતો પટ્ઠાયાહં, આવુસો, કમ્મટ્ઠાનં મનસિકાતું આરદ્ધો, ન મે કમ્મટ્ઠાનં મુઞ્ચિત્વા હત્થો સમિઞ્જિતપુબ્બો, ઇદાનિ પન તુમ્હેહિ સદ્ધિં કથયમાનેન કમ્મટ્ઠાનં મુઞ્ચિત્વા સમિઞ્જિતો, તસ્મા પુન યથાઠાને ઠપેત્વા સમિઞ્જેસિન્તિ. સાધુ, ભન્તે, ભિક્ખુના નામ એવરૂપેન ભવિતબ્બન્તિ. એવમેત્થાપિ કમ્મટ્ઠાનાવિજહનમેવ ગોચરસમ્પજઞ્ઞન્તિ વેદિતબ્બં.

અબ્ભન્તરે અત્તા નામ કોચિ સમિઞ્જન્તો વા પસારેન્તો વા નત્થિ, વુત્તપ્પકારચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારેન પન સુત્તાકડ્ઢનવસેન દારુયન્તસ્સ હત્થપાદલળનં વિય સમિઞ્જનપસારણં હોતીતિ પરિજાનનં પનેત્થ અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞન્તિ વેદિતબ્બં.

સઙ્ઘાટિપત્તચીવરધારણેતિ એત્થ સઙ્ઘાટિચીવરાનં નિવાસનપારુપનવસેન, પત્તસ્સ ભિક્ખાપટિગ્ગહણાદિવસેન પરિભોગો ધારણં નામ. તત્થ સઙ્ઘાટિચીવરધારણે તાવ નિવાસેત્વા પારુપિત્વા ચ પિણ્ડાય ચરતો આમિસલાભો, ''સીતસ્સ પટિઘાતાયા''તિઆદિના નયેન ભગવતા વુત્તપ્પકારોયેવ ચ અત્થો અત્થો નામ. તસ્સ વસેન સાત્થકસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

ઉણ્હપકતિકસ્સ પન દુબ્બલસ્સ ચ ચીવરં સુખુમં સપ્પાયં, સીતાલુકસ્સ ઘનં દુપટ્ટં. વિપરીતં અસપ્પાયં. યસ્સ કસ્સચિ જિણ્ણં અસપ્પાયમેવ. અગ્ગળાદિદાનેન હિસ્સ તં પલિબોધકરં હોતિ. તથા પટ્ટુણ્ણદુકૂલાદિભેદં લોભનીયચીવરં. તાદિસઞ્હિ અરઞ્ઞે એકકસ્સ નિવાસન્તરાયકરં , જીવિતન્તરાયકરઞ્ચાપિ હોતિ. નિપ્પરિયાયેન પન યં નિમિત્તકમ્માદિમિચ્છાજીવવસેન ઉપ્પન્નં, યઞ્ચસ્સ સેવમાનસ્સ અકુસલા ધમ્મા અભિવડ્ઢન્તિ, કુસલા ધમ્મા

પરિહાયન્તિ , તં અસપ્પાયં. વિપરીતં સપ્પાયં, તસ્સ વસેનેત્થ સપ્પાયસમ્પજઞ્ઞં, કમ્મટ્ઠાનાવિજહનવસેનેવ ચ ગોચરસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

અબ્ભન્તરે અત્તા નામ કોચિ ચીવરં પારુપન્તો નત્થિ, વુત્તપ્પકારચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારેનેવ પન ચીવરપારુપનં હોતિ. તત્થ ચીવરમ્પિ અચેતનં, કાયોપિ અચેતનો. ચીવરં ન જાનાતિ ''મયા કાયો પારુપિતો''તિ. કાયોપિ ન જાનાતિ ''અહં ચીવરેન પારુપિતો''તિ. ધાતુયોવ ધાતુસમૂહં પટિચ્છાદેન્તિ પટપિલોતિકાય પોત્થકરૂપપટિચ્છાદને વિય. તસ્મા નેવ સુન્દરં ચીવરં લભિત્વા સોમનસ્સં કાતબ્બં, ન અસુન્દરં લભિત્વા દોમનસ્સં. નાગવમ્મિકચેતિયરુક્ખાદીસુ હિ કેચિ માલાગન્ધધૂમવત્થાદીહિ સક્કારં કરોન્તિ, કેચિ ગૂથમુત્તકદ્દમદણ્ડસત્થપહારાદીહિ અસક્કારં. ન તેહિ નાગવમ્મિકરુક્ખાદયો સોમનસ્સં વા કરોન્તિ દોમનસ્સં વા. એવમેવં નેવ સુન્દરં ચીવરં લભિત્વા સોમનસ્સં કાતબ્બં, ન અસુન્દરં લભિત્વા દોમનસ્સન્તિ એવં પવત્તપટિસઙ્ખાનવસેનેત્થ અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

પત્તધારણેપિ પત્તં સહસાવ અગ્ગહેત્વા – ''ઇમં ગહેત્વા પિણ્ડાય ચરમાનો ભિક્ખં લભિસ્સામી''તિ એવં પત્તગ્ગહણપચ્ચયા પટિલભિતબ્બઅત્થવસેન સાત્થકસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં. કિસદુબ્બલસરીરસ્સ પન ગરુપત્તો અસપ્પાયો. યસ્સ કસ્સચિ ચતુપઞ્ચગણ્ઠિકાહતો દુબ્બિસોધનીયો અસપ્પાયોવ. દુદ્ધોતપત્તો હિ ન વટ્ટતિ, તં ધોવન્તસ્સેવ ચસ્સ પલિબોધો હોતિ. મણિવણ્ણપત્તો પન લોભનીયો ચીવરે વુત્તનયેનેવ અસપ્પાયો. નિમિત્તકમ્માદિવસેન લદ્ધો, પન યઞ્ચસ્સ સેવમાનસ્સ અકુસલા ધમ્મા અભિવડ્ઢન્તિ, કુસલા ધમ્મા પરિહાયન્તિ, અયં એકન્તઅસપ્પાયોવ. વિપરીતો સપ્પાયો. તસ્સ વસેનેત્થ સપ્પાયસમ્પજઞ્ઞં, કમ્મટ્ઠાનાવિજહનવસેનેવ ચ ગોચરસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

અબ્ભન્તરે અત્તા નામ કોચિ પત્તં ગણ્હન્તો નત્થિ, વુત્તપ્પકારચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારેનેવ પત્તગ્ગહણં નામ હોતિ. તત્થ પત્તોપિ અચેતનો, હત્થાપિ અચેતના. પત્તો ન જાનાતિ ''અહં હત્થેહિ ગહિતો''તિ. હત્થાપિ ન જાનન્તિ ''પત્તો અમ્હેહિ ગહિતો''તિ. ધાતુયોવ ધાતુસમૂહં ગણ્હન્તિ, સણ્ડાસેન અગ્ગિવણ્ણપત્તગ્ગહણે વિયાતિ એવં પવત્તપટિસઙ્ખાનવસેનેત્થ અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

અપિચ યથા છિન્નહત્થપાદે વણમુખેહિ પગ્ઘરિતપુબ્બલોહિતકિમિકુલે નીલમક્ખિકસમ્પરિકિણ્ણે અનાથસાલાય અનાથમનુસ્સે દિસ્વા દયાલુકા પુરિસા તેસં વણપટ્ટચોળકાનિ ચેવ કપાલાદીહિ ભેસજ્જાનિ ચ ઉપનામેન્તિ. તત્થ ચોળકાનિપિ કેસઞ્ચિ સણ્હાનિ, કેસઞ્ચિ થૂલાનિ પાપુણન્તિ, ભેસજ્જકપાલાનિપિ કેસઞ્ચિ સુસણ્ઠાનાનિ, કેસઞ્ચિ દુસ્સણ્ઠાનાનિ પાપુણન્તિ, ન તે તત્થ સુમના વા દુમ્મના વા હોન્તિ. વણપટિચ્છાદનમત્તેનેવ હિ ચોળકેન ભેસજ્જપટિગ્ગહમત્તેનેવ ચ કપાલકેન તેસં અત્થો. એવમેવ યો ભિક્ખુ વણચોળકં વિય ચીવરં, ભેસજ્જકપાલકં વિય ચ પત્તં, કપાલે ભેસજ્જમિવ ચ પત્તે લદ્ધભિક્ખં સલ્લક્ખેતિ. અયં સઙ્ઘાટિપત્તચીવરધારણે અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞેન ઉત્તમસમ્પજાનકારીતિ વેદિતબ્બો.

અસિતાદીસુ **અસિતે**તિ પિણ્ડપાતભોજને. **પીતે**તિ યાગુઆદિપાને. **ખાયિતે**તિ પિટ્ઠખજ્જકાદિખાદને. **સાયિતે**તિ મધુફાણિતાદિસાયને. તત્થ ''નેવ દવાયા''તિઆદિના નયેન વુત્તો અટ્ઠવિધોપિ અત્થો અત્થો નામ, તસ્સ વસેન સાત્થકસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

લૂખપણીતતિત્તમધુરાદીસુ પન યેન ભોજનેન યસ્સ અફાસુ હોતિ, તં તસ્સ અસપ્પાયં. યં પન નિમિત્તકમ્માદિવસેન પટિલદ્ધં, યઞ્ચસ્સ ભુઞ્જતો અકુસલા ધમ્મા અભિવડ્ઢન્તિ, કુસલા ધમ્મા પરિહાયન્તિ, તં એકન્તઅસપ્પાયમેવ. વિપરીતં સપ્પાયં. તસ્સ વસેનેત્થ સપ્પાયસમ્પજઞ્ઞં, કમ્મટ્ઠાનાવિજહનવસેનેવ ચ ગોચરસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

અબ્ભન્તરે અત્તા નામ કોચિ ભુઞ્જકો નત્થિ, વુત્તપ્પકારચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારેનેવ પત્તપટિગ્ગહણં નામ હોતિ, ચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારેનેવ હત્થસ્સ પત્તે ઓતારણં નામ હોતિ, ચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારેનેવ આલોપકરણં આલોપુદ્ધરણં મુખવિવરણઞ્ચ હોતિ. ન કોચિ કુઞ્ચિકાય ન યન્તકેન હનુકટ્ઠિનિ વિવરતિ, ચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારેનેવ આલોપસ્સ મુખે ઠપનં ઉપરિદન્તાનં મુસલકિચ્ચસાધનં હેટ્ઠાદન્તાનં ઉદુક્ખલકિચ્ચસાધનં જિવ્હાય હત્થકિચ્ચસાધનઞ્ચ હોતિ. ઇતિ નં તત્થ અગ્ગજિવ્હાય તનુકખેળો, મૂલજિવ્હાય બહલખેળો મક્ખેતિ. તં હેટ્ઠાદન્તઉદુક્ખલે જિવ્હાહત્થપરિવત્તિતં ખેળઉદકતેમિતં ઉપરિદન્તમુસલસઞ્ચુણ્ણિતં કોચિ કટચ્છુના વા દબ્બિયા વા અન્તો પવેસેન્તો નામ નત્થિ, વાયોધાતુયાવ પવિસતિ. પવિટ્ઠં પવિટ્ઠં કોચિ પલાલસન્થરં કત્વા ધારેન્તો નામ નત્થિ, વાયોધાતુવસેનેવ તિટ્ઠતિ. ઠિતં ઠિતં કોચિ ઉદ્ધનં કત્વા અગ્ગિં જાલેત્વા પચન્તો નામ નત્થિ, તેજોધાતુયાવ પચ્ચતિ. પક્કં પક્કં કોચિ દણ્ડકેન વા યટ્ઠિયા વા બહિ નીહરકો નામ નત્થિ, વાયોધાતુયેવ નીહરતિ. ઇતિ વાયોધાતુ અતિહરતિ ચ વીતિહરતિ ચ ધારેતિ ચ પરિવત્તેતિ ચ સઞ્ચુણ્ણેતિ ચ વિસોસેતિ ચ નીહરતિ ચ; પથવીધાતુ ધારેતિ ચ પરિવત્તેતિ ચ સઞ્ચુણ્ણેતિ ચ વિસોસેતિ ચ; આપોધાતુ સિનેહેતિ ચ અલ્લત્તઞ્ચ અનુપાલેતિ; તેજોધાતુ અન્તોપવિટ્ઠં પરિપાચેતિ; આકાસધાતુ અઞ્જસો હોતિ; વિઞ્ઞાણધાતુ તત્થ તત્થ સમ્માપયોગમન્વાય આભુજતીતિ એવં પવત્તપટિસઙ્ખાનવસેનેત્થ અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

અપિચ ગમનતો, પરિયેસનતો, પરિભોગતો, આસયતો, નિધાનતો, અપરિપક્કતો, પરિપક્કતો, ફલતો, નિસ્સન્દતો, સમ્મક્ખનતોતિ એવં દસવિધં પટિકૂલભાવં પચ્ચવેક્ખણતોપેત્થ અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં. વિત્થારકથા પનેત્થ વિસુદ્ધિમગ્ગે (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૨૯૪ આદયો) આહારપટિકૂલસઞ્ઞાનિદ્દેસતો ગહેતબ્બા.

ઉચ્ચારપસ્સાવકમ્મેતિ ઉચ્ચારસ્સ ચ પસ્સાવસ્સ ચ કરણે. તત્થ પત્તકાલે ઉચ્ચારપસ્સાવં અકરોન્તસ્સ સકલસરીરતો સેદા મુચ્ચન્તિ, અક્ખીનિ ભમન્તિ, ચિત્તં ન એકગ્ગં હોતિ, અઞ્ઞે ચ રોગા ઉપ્પજ્જન્તિ. કરોન્તસ્સ પન સબ્બં તં ન હોતીતિ અયમેત્થ અત્થો. તસ્સ વસેન સાત્થકસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં. અટ્ઠાને ઉચ્ચારપસ્સાવં કરોન્તસ્સ પન આપત્તિ હોતિ, અયસો વડ્ઢતિ, જીવિતન્તરાયોપિ હોતિ. પતિરૂપે ઠાને કરોન્તસ્સ સબ્બં તં ન હોતીતિ ઇદમેત્થ સપ્પાયં. તસ્સ વસેન સપ્પાયસમ્પજઞ્ઞં, કમ્મટ્ઠાનાવિજહનવસેન ચ ગોચરસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

અબ્ભન્તરે અત્તા નામ કોચિ ઉચ્ચારપસ્સાવકમ્મં કરોન્તો નત્થિ, ચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારેનેવ પન ઉચ્ચારપસ્સાવકમ્મં હોતિ. યથા પન પક્કે ગણ્ડે ગણ્ડભેદેન પુબ્બલોહિતં અકામતાય નિક્ખમતિ, યથા ચ અતિભરિતા ઉદકભાજના ઉદકં અકામતાય નિક્ખમતિ, એવં પક્કાસયમુત્તવત્થીસુ સન્નિચિતા ઉચ્ચારપસ્સાવા વાયુવેગસમુપ્પીળિતા અકામતાયપિ નિક્ખમન્તિ. સો પનાયં એવં નિક્ખમન્તો ઉચ્ચારપસ્સાવો નેવ તસ્સ ભિક્ખુનો અત્તનો હોતિ ન પરસ્સ, કેવલં સરીરનિસ્સન્દોવ હોતિ. યથા કિં? યથા ઉદકતુમ્બતો પુરાણઉદકં છડ્ડેન્તસ્સ નેવ તં અત્તનો હોતિ ન પરેસં, કેવલં પટિજગ્ગનમત્તમેવ હોતિ. એવં પવત્તપટિસઙ્ખાનવસેનેત્થ અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં વેદિતબ્બં.

ગતાદીસુ ગતેતિ ગમને. **ઠિતેતિ** ઠાને. **નિસિન્નેતિ** નિસજ્જાય. **સુત્તેતિ** સયને. **જાગરિતે** તિ જાગરણે. **ભાસિતેતિ** કથને. **તુણ્હીભાવેતિ** અકથને. એત્થ ચ યો ચિરં ગન્ત્વા વા ચઙ્કમિત્વા વા અપરભાગે ઠિતો ઇતિ પટિસઞ્ચિક્ખતિ ''ચઙ્કમનકાલે પવત્તા રૂપારૂપધમ્મા એત્થેવ નિરુદ્ધા''તિ, અયં ગતે સમ્પજાનકારી નામ.

યો સજ્ઝાયં વા કરોન્તો પઞ્હં વા વિસ્સજ્જેન્તો કમ્મટ્ઠાનં વા મનસિકરોન્તો ચિરં ઠત્વા અપરભાગે નિસિન્નો ઇતિ પટિસઞ્ચિક્ખતિ ''ઠિતકાલે પવત્તા રૂપારૂપધમ્મા એત્થેવ નિરુદ્ધા''તિ, અયં ઠિતે સમ્પજાનકારી નામ.

યો સજ્ઝાયાદિકરણવસેનેવ ચિરં નિસીદિત્વા અપરભાગે નિપન્નો ઇતિ પટિસઞ્ચિક્ખતિ – ''નિસિન્નકાલે પવત્તા રૂપારૂપધમ્મા એત્થેવ નિરુદ્ધા''તિ, અયં નિસિન્ને સમ્પજાનકારી નામ.

યો પન નિપન્નકોવ સજ્ઝાયં કરોન્તો કમ્મટ્ઠાનં વા મનસિકરોન્તો નિદ્દં ઓક્કમિત્વા અપરભાગે ઉટ્ઠાય ઇતિ પટિસઞ્ચિક્ખતિ – ''સયનકાલે પવત્તા રૂપારૂપધમ્મા એત્થેવ નિરુદ્ધા''તિ, અયં સુત્તે ચ જાગરિતે ચ સમ્પજાનકારી નામ. કિરિયમયચિત્તાનઞ્હિ અપ્પવત્તં સુત્તં નામ, પવત્તં જાગરિતં નામાતિ.

યો પન ભાસમાનો – ''અયં સદ્દો નામ ઓટ્ઠે ચ પટિચ્ચ દન્તે ચ જિવ્હઞ્ચ તાલુઞ્ચ પટિચ્ચ ચિત્તસ્સ ચ તદનુરૂપં પયોગં પટિચ્ચ જાયતી''તિ સતો સમ્પજાનો ભાસતિ, ચિરં વા પન કાલં સજ્ઝાયં કત્વા ધમ્મં વા કથેત્વા કમ્મટ્ઠાનં વા પરિવત્તેત્વા પઞ્હં વા વિસ્સજ્જેત્વા અપરભાગે તુણ્હીભૂતો ઇતિ પટિસઞ્ચિક્ખતિ ''ભાસિતકાલે ઉપ્પન્ના રૂપારૂપધમ્મા એત્થેવ નિરુદ્ધા''તિ અયં ભાસિતે સમ્પજાનકારી નામ.

યો તુણ્હીભૂતો ચિરં ધમ્મં વા કમ્મટ્ઠાનં વા મનસિકત્વા અપરભાગે ઇતિ પટિસઞ્ચિક્ખતિ – ''તુણ્હીભૂતકાલે પવત્તા રૂપારૂપધમ્મા એત્થેવ નિરુદ્ધા''તિ. ઉપાદારૂપપવત્તિયા સતિ ભાસતિ નામ, અસતિ તુણ્હી ભવતિ નામાતિ, અયં તુણ્હીભાવે સમ્પજાનકારી નામાતિ. એવમેત્થ અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં તસ્સ વસેન સમ્પજાનકારિતા વેદિતબ્બા. ઇમસ્મિં સુત્તે સતિપટ્ઠાનમિસ્સકસમ્પજઞ્ઞં પુબ્બભાગં કથિતં.

૩. ભિક્ખુસુત્તવણ્ણના

૩૬૯. તતિયે **એવમેવ પનિધેકચ્ચેતિ** સો કિર ભિક્ખુ કમ્મટ્ઠાનં કથાપેત્વા ઇતો ચિતો ચ આહિણ્ડતિ, કાયવિવેકં નાનુયુઞ્જતિ. તેન નં ભગવા નિગ્ગણ્હન્તો એવમાહ. **તસ્માતિ** યસ્મા સંખિત્તેન દેસનં યાચસિ, તસ્મા. **દિટ્ઠીતિ** કમ્મસ્સકતાદિટ્ઠિ.

૪. સાલસુત્તવણ્ણના

૩૭૦. ચતુત્થે **ધમ્મવિનયોતિ** ધમ્મોતિ વા વિનયોતિ વા ઉભયમેતં સત્થુસાસનસ્સેવ નામં. **સમાદપેતબ્બાતિ** ગણ્હાપેતબ્બા. **એકોદિભૂતાતિ** ખણિકસમાધિના એકગ્ગભૂતા. **સમાહિતા એકગ્ગચિત્તાતિ** ઉપચારપ્પનાવસેન સમ્મા ઠપિતચિત્તા ચ એકગ્ગચિત્તા ચ. ઇમસ્મિં સુત્તે નવકભિક્ખૂહિ ચેવ ખીણાસવેહિ ચ ભાવિતસતિપટ્ઠાના પુબ્બભાગા, સત્તહિ સેખેહિ ભાવિતા મિસ્સકા.

૬. સકુણગ્ઘિસુત્તવણ્ણના

૩૭૨. છટ્ઠે **સકુણગ્ઘીતિ** સકુણં હનતીતિ સકુણગ્ઘિ, સેનસ્સેતં અધિવચનં. **સહસા અજ્ઝપત્તાતિ** લોભસાહસેન પત્તા. **અલક્ખિકાતિ** નિસ્સિરિકા. **અપ્પપુઞ્ઞાતિ** પરિત્તપુઞ્ઞા. **સચેજ્જ મયન્તિ** સચે અજ્જ મયં. **નઙ્ગલકટ્ઠકરણન્તિ** નઙ્ગલેન કસિકરણં, અધુના કટ્ઠં ખેત્તટ્ઠાનન્તિ અત્થો. **લેડ્ડુટ્ઠાનન્તિ** લેડ્ડૂનં ઠાનં. **સંવદમાનાતિ** સમ્મા વદમાના, અત્તનો બલસ્સ સુટ્ઠુ વણ્ણં વદમાનાતિ અત્થો. **મહન્તં લેડ્ડું અભિરુહિત્વાતિ** ઉદ્ધનસણ્ઠાનેન ઠિતેસુ તીસુ લેડ્ડૂસુ ''ઇતો સેને આગચ્છન્તે ઇતો નિક્ખમિસ્સામિ, ઇતો આગચ્છન્તે ઇતો''તિ સલ્લક્ખેત્વા તેસુ એકં લેડ્ડું અભિરુહિત્વા અટ્ઠાસિ અવદમાનો. **સન્નય્હાતિ** ખુરપ્પં સન્નય્હમાનો વિય સન્નય્હિત્વા સુટ્ઠુ ઠપેત્વા. **બહુઆગતો ખો મ્યાયન્તિ** ''મય્હં અત્થાય અયં બહુતં ઠાનં આગતો, અપ્પં અવસિટ્ઠં, ઇદાનિ મં ગણ્હિસ્સતી''તિ ઞત્વા દારુગુળો વિય વિનિવત્તિત્વા તસ્સેવ લેડ્ડુસ્સ અન્તરે પચ્ચુપાદિ, પટિપન્નો પવિટ્ઠોતિ અત્થો. **ઉરં પચ્ચતાળેસીતિ** ''એકપ્પહારેનેવ લાપસ્સ સીસં છિન્દિત્વા ગહેસ્સામી''તિ પક્ખન્દત્તા વેગં સન્ધારેતું અસક્કોન્તો તસ્મિં લેડ્ડુસ્મિં ઉરં પતાળેસિ. તાવદેવસ્સ હદયમંસં ફાલિયિત્થ. અથ લાપો ''દિટ્ઠા વત સત્તુનો પિટ્ઠી''તિ હટ્ઠતુટ્ઠો તસ્સ હદયે અપરાપરં ચઙ્કમિ.

૭. મક્કટસુત્તવણ્ણના

૩૭૩. સત્તમે **દુગ્ગાતિ** દુગ્ગમા. **ચારીતિ** સઞ્ચારો. **લેપં ઓડ્ડેન્તીતિ** વટરુક્ખખીરાદીહિ યોજેત્વા લેપં કરોન્તિ, તં મક્કટાનં ધુવગમનટ્ઠાનન્તિ સલ્લક્ખેત્વા રુક્ખસાખાદીસુ ઠપેન્તિ. **પઞ્ચોડ્ડિતોતિ** પઞ્ચસુ ઠાનેસુ કાજદણ્ડકં પવેસેત્વા ગહેતબ્બા કાજસિક્કા વિય ઓડ્ડિતો. **થુનં સેતીતિ** થુનન્તો સયતિ.

૮. સૂદસુત્તવણ્ણના

૩૭૪. અટ્ઠમે **સૂદોતિ** ભત્તકારકો. **નાનચ્ચયેહીતિ** નાનાચયેહિ, નાનાવિધેહીતિ અત્થો. અયમેવ વા પાઠો. **અમ્બિલગ્ગેહીતિ** અમ્બિલકોટ્ઠાસેહિ. એસેવ નયો સબ્બત્થ. **અભિહરતીતિ** ગહણત્થાય હત્થં પસારેતિ. **બહું ગણ્હાતીતિ** એકગ્ગહણેન બહું ગણ્હન્તોપિ પુનપ્પુનં ગણ્હન્તોપિ બહું ગણ્હતેવ. **અભિહારાનન્તિ** સતં વા સહસ્સં વા ઉક્ખિપિત્વા અભિહટાનં દાયાનં. **ઉપક્કિલેસાતિ** પઞ્ચ નીવરણા. **નિમિત્તં ન ઉગ્ગણ્હાતીતિ** ''ઇમં મે કમ્મટ્ઠાનં અનુલોમં વા ગોત્રભું વા આહચ્ચ ઠિત''ન્તિ ન જાનાતિ, અત્તનો ચિત્તસ્સ નિમિત્તં ગણ્હિતું ન સક્કોતિ. ઇમસ્મિં સુત્તે પુબ્બભાગવિપસ્સના સતિપટ્ઠાનાવ કથિતા.

૯. ગિલાનસુત્તવણ્ણના

૩૭૫. નવમે **બેળુવગામકેતિ** વેસાલિયા સમીપે એવંનામકો પાદગામો અત્થિ, તસ્મિં. **યથામિત્તન્તિઆદીસુ** **મિત્તાતિ** મિત્તાવ. **સન્દિટ્ઠાતિ** તત્થ તત્થ સઙ્ગમ્મ દિટ્ઠમત્તા નાતિદળ્હમિત્તા . **સમ્ભત્તાતિ** સુટ્ઠુ ભત્તા સિનેહવન્તો દળ્હમિત્તા. યેસં યત્થ યત્થ એવરૂપા ભિક્ખૂ અત્થિ, તે તત્થ તત્થ વસ્સં ઉપેથાતિ અત્થો. કસ્મા એવમાહ? તેસં ફાસુવિહારત્થાય. તેસં કિર બેળુવગામકે સેનાસનં નપ્પહોતિ, ભિક્ખાપિ મન્દા. સમન્તા વેસાલિયા પન બહૂનિ સેનાસનાનિ, ભિક્ખાપિ સુલભા. તસ્મા એવમાહ.

અથ કસ્મા ''યથાસુખં ગચ્છથા''તિ ન વિસ્સજ્જેસિ? તેસં અનુકમ્પાય. એવં કિરસ્સ અહોસિ – ''અહં દસમાસમત્તં ઠત્વા પરિનિબ્બાયિસ્સામિ. સચે ઇમે દૂરં ગચ્છિસ્સન્તિ, મં પરિનિબ્બાનકાલે દટ્ઠું ન સક્ખિસ્સન્તિ. અથ નેસં 'સત્થા પરિનિબ્બાયન્તો અમ્હાકં સતિમત્તમ્પિ ન અદાસિ. સચે જાનેય્યામ, ન એવં દૂરે વસેય્યામા'તિ

વિપ્પટિસારો ભવેય્ય. વેસાલિયા સમન્તા પન વસ્સં વસન્તા માસસ્સ અટ્ઠ વારે આગન્ત્વા ધમ્મં સુણિસ્સન્તિ, સુગતોવાદં લભિસ્સન્તી''તિ ન વિસ્સજ્જેસિ.

ખરોતિ ફરુસો. **આબાધો**તિ વિસભાગરોગો. **બાળ્હા**તિ બલવતિયો. **મારણન્તિકા**તિ મરણન્તં મરણસન્તિકં પાપનસમત્થા. **સતો સમ્પજાનો અધિવાસેસી**તિ સતિં સૂપટ્ઠિતં કત્વા ઞાણેન પરિચ્છિન્દિત્વા અધિવાસેસિ. **અવિહઞ્ઞમાનો**તિ વેદનાનુવત્તનવસેન અપરાપરં પરિવત્તનં અકરોન્તો અપીળિયમાનો અદુક્ખિયમાનો ચ અધિવાસેસિ. **અનામન્તેત્વા**તિ અજાનાપેત્વા. **અનપલોકેત્વા**તિ અજાનાપેત્વાવ ઓવાદાનુસાસનિં અદત્વાતિ વુત્તં હોતિ. **વીરિયેના**તિ પુબ્બભાગવીરિયેન ચેવ ફલસમાપત્તિવીરિયેન ચ. **પટિપણામેત્વા**તિ વિક્ખમ્ભેત્વા. **જીવિતસઙ્ખાર**ન્તિ એત્થ જીવિતમ્પિ જીવિતસઙ્ખારો. યેન જીવિતં સઙ્ખરીયતિ છિજ્જમાનં ઘટેત્વા ઠપીયતિ, સો ફલસમાપત્તિધમ્મોપિ જીવિતસઙ્ખારો. સો ઇધ અધિપ્પેતો. **અધિટ્ઠાયા**તિ અધિટ્ઠહિત્વા પવત્તેત્વા જીવિતઠપનસમત્થં ફલસમાપત્તિં સમાપજ્જેય્યન્તિ અયમેત્થ સઙ્ખેપત્થો.

કિં પન ભગવા ઇતો પુબ્બે ફલસમાપત્તિં ન સમાપજ્જતીતિ? સમાપજ્જતિ. સા પન ખણિકસમાપત્તિ. ખણિકસમાપત્તિ ચ અન્તોસમાપત્તિયંયેવ વેદનં વિક્ખમ્ભેતિ, સમાપત્તિતો વુટ્ઠિતમત્તસ્સ કટ્ઠપાતેન વા કઠલપાતેન વા છિન્નસેવાલો વિય ઉદકં, પુન સરીરં વેદના અજ્ઝોત્થરતિ. યા પન રૂપસત્તકં અરૂપસત્તકઞ્ચ નિગ્ગુમ્બં નિજ્જટં કત્વા મહાવિપસ્સનાવસેન સમાપન્ના સમાપત્તિ , સા સુટ્ઠુ વિક્ખમ્ભેતિ. યથા નામ પુરિસેન પોક્ખરણિં ઓગાહેત્વા હત્થેહિ ચ પાદેહિ ચ સુટ્ઠુ અપબ્યુળ્હસેવાલો ચિરેન ઉદકં ઓત્થરતિ, એવમેવ તતો વુટ્ઠિતસ્સ ચિરેન વેદના ઉપ્પજ્જતિ. ઇતિ ભગવા તંદિવસં મહાબોધિપલ્લઙ્કે અભિનવં વિપસ્સનં પટ્ઠપેન્તો વિય રૂપસત્તકં અરૂપસત્તકઞ્ચ નિગ્ગુમ્બં નિજ્જટં કત્વા ચુદ્દસહાકારેહિ સન્નેત્વા મહાવિપસ્સનાય વેદનં વિક્ખમ્ભેત્વા ''દસમાસે મા ઉપ્પજ્જિત્થા''તિ સમાપત્તિં સમાપજ્જિ, સમાપત્તિવિક્ખમ્ભિતા વેદના દસ માસે ન ઉપ્પજ્જિયેવ.

ગિલાના વુટ્ઠિતોતિ ગિલાનો હુત્વા પુન વુટ્ઠિતો. **મધુરકજાતો વિયા**તિ સઞ્જાતગરુભાવો સઞ્જાતથદ્ધભાવો સૂલે ઉત્તાસિતપુરિસો વિય. **ન પક્ખાયન્તી**તિ ન પકાસન્તિ, નાનાકારતો ન ઉપટ્ઠહન્તિ. **ધમ્માપિ મં નપ્પટિભન્તી**તિ સતિપટ્ઠાનધમ્મા મય્હં પાકટા ન હોન્તીતિ દીપેતિ. તન્તિધમ્મા પન થેરસ્સ સુપ્પગુણા. **ન ઉદાહરતી**તિ પચ્છિમઓવાદં ન દેતિ, તં સન્ધાય વદતિ.

અનન્તરં અબાહિરન્તિ ધમ્મવસેન વા પુગ્ગલવસેન વા ઉભયં અકત્વા. ''એત્તકં ધમ્મં પરસ્સ ન દેસેસ્સામી''તિ હિ ચિન્તેન્તો ધમ્મં અબ્ભન્તરં કરોતિ નામ, ''એત્તકં પરસ્સ દેસેસ્સામી''તિ ચિન્તેન્તો બાહિરં કરોતિ નામ. ''ઇમસ્સ પુગ્ગલસ્સ દેસેસ્સામી''તિ ચિન્તેન્તો પન પુગ્ગલં અબ્ભન્તરં કરોતિ નામ, ''ઇમસ્સ ન દેસેસ્સામી''તિ ચિન્તેન્તો પુગ્ગલં બાહિરં કરોતિ નામ. એવં અકત્વા દેસિતોતિ અત્થો. **આચરિયમુટ્ઠી**તિ યથા બાહિરકાનં આચરિયમુટ્ઠિ નામ હોતિ, દહરકાલે કસ્સચિ અકથેત્વા પચ્છિમકાલે મરણમઞ્ચે નિપન્ના પિયમનાપસ્સ અન્તેવાસિકસ્સ કથેન્તિ, એવં તથાગતસ્સ ''ઇદં મહલ્લકકાલે પચ્છિમઠાને કથેસ્સામી''તિ મુટ્ઠિં કત્વા પરિહરિત્વા ઠપિતં કિઞ્ચિ નત્થીતિ દસ્સેતિ.

અહં ભિક્ખુસઙ્ઘન્તિ અહમેવ ભિક્ખુસઙ્ઘં પરિહરિસ્સામીતિ વા, **મમુદ્દેસિકો**તિ અહં ઉદ્દિસિતબ્બટ્ઠેન ઉદ્દેસો અસ્સાતિ મમુદ્દેસિકો, મમેવ ઉદ્દિસ્સિત્વા મં પચ્ચાસીસમાનો ભિક્ખુસઙ્ઘો હોતુ મમ અચ્ચયેન મા વા અહોસિ, યં વા તં વા હોતૂતિ ઇતિ વા પન યસ્સ અસ્સાતિ અત્થો. **ન એવં હોતી**તિ બોધિપલ્લઙ્કેયેવ ઇસ્સામચ્છેરાનં વિગતત્તા

એવં ન હોતિ. **સ કિન્તિ** સો કિં. **આસીતિકોતિ** અસીતિસંવચ્છરિકો, ઇદં પચ્છિમવયં અનુપ્પત્તભાવદીપનત્થં વુત્તં. **વેઠમિસ્સકેના**તિ બાહબન્ધચક્કબન્ધાદિના પટિસઙ્ખરણેન વેઠમિસ્સકેન. **મઞ્ઞે**તિ જરસકટં વિય વેઠમિસ્સકેન મઞ્ઞે યાપેતિ, અરહત્તફલવેઠનેન ચતુઇરિયાપથકપ્પનં તથાગતસ્સ હોતીતિ દસ્સેતિ.

ઇદાનિ તમત્થં પકાસેન્તો **યસ્મિં આનન્દ સમયે**તિઆદિમાહ. તત્થ **સબ્બનિમિત્તાનન્તિ** રૂપનિમિત્તાદીનં. **એકચ્ચાનં વેદનાનન્તિ** લોકિયાનં વેદનાનં. **તસ્માતિહાનન્દા**તિ યસ્મા ઇમિના ફલસમાપત્તિવિહારેન ફાસુ હોતિ, તસ્મા તુમ્હેપિ તદત્થાય એવં વિહરથાતિ દસ્સેતિ. **અત્તદીપા**તિ મહાસમુદ્દગતા દીપં વિય અત્તાનં દીપં પતિટ્ઠં કત્વા વિહરથ. **અત્તસરણા**તિ અત્તગતિકાવ હોથ, મા અઞ્ઞગતિકા. **ધમ્મદીપધમ્મસરણ**પદેસુપિ એસેવ નયો. એત્થ ચ ધમ્મોતિ નવવિધો લોકુત્તરધમ્મો વેદિતબ્બો. **તમતગ્ગે**તિ તમઅગ્ગે, મજ્ઝે ત-કારો પદસન્ધિવસેન વુત્તો. ઇદં વુત્તં હોતિ – ઇમે અગ્ગતમાતિ તમતગ્ગાતિ . એવં સબ્બં તમસોતં છિન્દિત્વા અતિવિય અગ્ગે ઉત્તમભાવે એતે, આનન્દ, મમ ભિક્ખૂ ભવિસ્સન્તિ, તેસં અગ્ગે ભવિસ્સન્તિ. યે કેચિ સિક્ખાકામા, સબ્બેસં તેસં ચતુસતિપટ્ઠાનગોચરાવ ભિક્ખૂ અગ્ગે ભવિસ્સન્તીતિ અરહત્તનિકૂટેન દેસનં ગણ્હીતિ.

૧૦. ભિક્ખુનુપસ્સયસુત્તવણ્ણના

૩૭૬. દસમે **તેનુપસઙ્કમી**તિ તસ્મિં ઉપસ્સયે કમ્મટ્ઠાનકમ્મિકા ભિક્ખુનિયો અત્થિ, તાસં ઉસ્સુક્કાપેત્વા કમ્મટ્ઠાનં કથેસ્સામીતિ ઉપસઙ્કમિ. **ઉળારં પુબ્બેનાપરં વિસેસન્તિ** પુબ્બવિસેસતો અપરં ઉળારવિસેસં. તત્થ મહાભૂતપરિગ્ગહો પુબ્બવિસેસો, ઉપાદારૂપપરિગ્ગહો અપરવિસેસો નામ. તથા સકલરૂપપરિગ્ગહો પુબ્બવિસેસો, અરૂપપરિગ્ગહો અપરવિસેસો નામ. રૂપારૂપપરિગ્ગહો પુબ્બવિસેસો, પચ્ચયપરિગ્ગહો અપરવિસેસો નામ સપ્પચ્ચયનામરૂપદસ્સનં પુબ્બવિસેસો, તિલક્ખણારોપનં અપરવિસેસો નામ. એવં પુબ્બેનાપરં ઉળારવિસેસં જાનાતીતિ અત્થો.

કાયારમ્મણોતિ યં કાયં અનુપસ્સતિ, તમેવ આરમ્મણં કત્વા ઉપ્પજ્જતિ કિલેસપરિળાહો. **બહિદ્ધા વા ચિત્તં વિક્ખિપતી**તિ બહિદ્ધા વા પુથુત્તારમ્મણે ચિત્તુપ્પાદો વિક્ખિપતિ. **કિસ્મિઞ્ચિદેવ પસાદનીયે નિમિત્તે ચિત્તં પણિદહિતબ્બન્તિ** એવં કિલેસપરિળાહે ચ લીનત્તે ચ બહિદ્ધાવિક્ખેપે ચ ઉપ્પન્ને કિલેસાનુરઞ્જિતેન ન વત્તિતબ્બં, કિસ્મિઞ્ચિદેવ પસાદનીયે પસાદાવહે બુદ્ધાદીસુ અઞ્ઞતરસ્મિં ઠાને કમ્મટ્ઠાનચિત્તં ઠપેતબ્બં. **ચિત્તં સમાધિયતી**તિ આરમ્મણે સમ્મા આધિયતિ સુટ્ઠુ ઠપિતં ઠપિયતિ. **પટિસંહરામી**તિ પસાદનીયટ્ઠાનતો પટિસંહરામિ, મૂલકમ્મટ્ઠાનાભિમુખંયેવ નં કરોમીતિ અત્થો. **સો પટિસંહરતિ ચેવા**તિ મૂલકમ્મટ્ઠાનાભિમુખઞ્ચ પેસેતિ. **ન ચ વિતક્કેતિ ન ચ વિચારેતી**તિ કિલેસવિતક્કં ન વિતક્કેતિ, કિલેસવિચારં ન વિચારેતિ. **અવિતક્કોમ્હિ અવિચારો**તિ કિલેસવિતક્કવિચારેહિ અવિતક્કાવિચારો. **અજ્ઝત્તં સતિમા સુખમસ્મી**તિ ગોચરજ્ઝત્તે પવત્તાય સતિયા ‘‘સતિમાહમસ્મિ સુખિતો ચા’’તિ પજાનાતિ.

એવં ખો, આનન્દ, પણિધાય ભાવના હોતીતિ એવં, આનન્દ, ઠપેત્વા ભાવના હોતિ. ઇમસ્સ હિ ભિક્ખુનો યથા નામ પુરિસસ્સ મહન્તં ઉચ્છુભારં ઉક્ખિપિત્વા યન્તસાલં નેન્તસ્સ કિલન્તકિલન્તકાલે ભૂમિયં ઠપેત્વા ઉચ્છુખણ્ડં ખાદિત્વા પુન ઉક્ખિપિત્વા ગમનં હોતિ; એવમેવ અરહત્તં પાપુણિતું ઉગ્ગહિતકમ્મટ્ઠાનસ્સ કાયપરિળાહાદીસુ ઉપ્પન્નેસુ તં કમ્મટ્ઠાનં ઠપેત્વા બુદ્ધગુણાદિઅનુસ્સરણેન ચિત્તં પસાદેત્વા કમ્મનિયં કત્વા ભાવના

પવત્તા, તસ્મા ‘‘પણિધાય ભાવના હોતી’’તિ વુત્તં. તસ્સ પન પુરિસસ્સ ઉચ્છુભારં યન્તસાલં નેત્વા પીળેત્વા રસપાનં વિય ઇમસ્સ ભિક્ખુનો કમ્મટ્ઠાનં મત્થકં પાપેત્વા અરહત્તં પત્તસ્સ ફલસમાપત્તિસુખાનુભવનં વેદિતબ્બં.

બહિદ્ધાતિ મૂલકમ્મટ્ઠાનં પહાય બહિ અઞ્ઞસ્મિં આરમ્મણે. **અપ્પણિધાયા**તિ અટ્ઠપેત્વા. **અથ પચ્છા પુરે અસંખિત્તં વિમુત્તં અપ્પણિહિતન્તિ પજાનાતી**તિ એત્થ કમ્મટ્ઠાનવસેન વા સરીરવસેન વા દેસનાવસેન વા અત્થો વેદિતબ્બો.

તત્થ કમ્મટ્ઠાને તાવ કમ્મટ્ઠાનસ્સ અભિનિવેસો પુરે નામ, અરહત્તં પચ્છા નામ. તત્થ યો ભિક્ખુ મૂલકમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા કિલેસપરિળાહસ્સ વા લીનત્તસ્સ વા બહિદ્ધાવિક્ખેપસ્સ વા ઉપ્પજ્જિતું ઓકાસં અદેન્તો સુદન્તગોણે યોજેત્વા સારેન્તો વિય ચતુરસ્સચ્છિદ્દે સુતચ્છિતં ચતુરસ્સઘટિકં પક્ખિપન્તો વિય વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા અતિક્કન્તો અલગ્ગન્તો અરહત્તં પાપુણાતિ, સો પુરેસઙ્ખાતસ્સ કમ્મટ્ઠાનાભિનિવેસસ્સ પચ્છાસઙ્ખાતસ્સ અરહત્તસ્સ ચ વસેન પચ્છા પુરે અસંખિત્તં વિમુત્તં અપ્પણિહિતન્તિ પજાનાતિ નામ.

સરીરે પન પાદઙ્ગુલીનં અગ્ગપબ્બાનિ પુરે નામ, સીસકટાહં પચ્છા નામ. તત્થ યો ભિક્ખુ પાદઙ્ગુલીનં અગ્ગપબ્બઅટ્ઠિકેસુ અભિનિવિસિત્વા બ્યાભઙ્ગિયા યવકલાપં મોચેન્તો વિય વણ્ણસણ્ઠાનદિસોકાસપરિચ્છેદવસેન અટ્ઠીનિ પરિગ્ગણ્હન્તો અન્તરા કિલેસપરિળાહાદીનં ઉપ્પત્તિં વારેત્વા યાવ સીસકટાહા ભાવનં પાપેતિ, સો પુરેસઙ્ખાતાનં અગ્ગપાદઙ્ગુલિપબ્બાનં પચ્છાસઙ્ખાતસ્સ સીસકટાહસ્સ ચ વસેન પચ્છા પુરે અસંખિત્તં વિમુત્તં અપ્પણિહિતન્તિ પજાનાતિ નામ.

દેસનાયપિ દ્વત્તિંસાકારદેસનાય કેસા પુરે નામ, મત્થલુઙ્ગં પચ્છા નામ. તત્થ યો ભિક્ખુ કેસેસુ અભિનિવિસિત્વા વણ્ણસણ્ઠાનદિસોકાસવસેન કેસાદયો પરિગ્ગણ્હન્તો અન્તરા કિલેસપરિળાહાદીનં ઉપ્પત્તિં વારેત્વા યાવ મત્થલુઙ્ગા ભાવનં પાપેતિ. સો પુરેસઙ્ખાતાનં કેસાનં પચ્છાસઙ્ખાતસ્સ મત્થલુઙ્ગસ્સ ચ વસેન પચ્છા પુરે અસંખિત્તં વિમુત્તં અપ્પણિહિતન્તિ પજાનાતિ નામ.

એવં ખો, આનન્દ, અપ્પણિધાય ભાવના હોતીતિ એવં, આનન્દ, અટ્ઠપેત્વા ભાવના હોતિ. ઇમસ્સ હિ ભિક્ખુનો યથા નામ પુરિસસ્સ ગુળભારં લભિત્વા અત્તનો ગામં અતિહરન્તસ્સ અન્તરા અટ્ઠપેત્વાવ ઉચ્ચઙ્ગે પક્ખિત્તાનિ ગુળખણ્ડાદીનિ ખાદનીયાનિ ખાદન્તસ્સ અત્તનો ગામેયેવ ઓતરણં હોતિ, એવમેવ અરહત્તં પાપુણિતું આરદ્ધભાવનસ્સ કાયપરિળાહાદીનં ઉપ્પત્તિં વારેત્વા કમ્મટ્ઠાનભાવના પવત્તા, તસ્મા ‘‘અપ્પણિધાય ભાવના’’તિ વુત્તા. તસ્સ પન પુરિસસ્સ તં ગુળભારં અત્તનો ગામં નેત્વા ઞાતીહિ સદ્ધિં પરિભોગો વિય ઇમસ્સ ભિક્ખુનો કમ્મટ્ઠાનં મત્થકં પાપેત્વા અરહત્તં પત્તસ્સ ફલસમાપત્તિસુખાનુભવનં વેદિતબ્બં. ઇમસ્મિં સુત્તે પુબ્બભાગવિપસ્સના કથિતા. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

અમ્બપાલિવગ્ગો પઠમો.

૨. નાલન્દવગ્ગો

૨. નાલન્દસુત્તવણ્ણના

૩૭૮. દુતિયવગ્ગસ્સ દુતિયે **નાલન્દાયન્તિ** નાલન્દાતિ એવંનામકે નગરે, તં નગરં ગોચરગામં કત્વા. **પાવારિકમ્બવનેતિ** દુસ્સપાવારિકસેટ્ઠિનો અમ્બવને. તં કિર તસ્સ ઉય્યાનં અહોસિ. સો ભગવતો ધમ્મદેસનં સુત્વા ભગવતિ પસન્નો તસ્મિં ઉય્યાને કુટિલેણમણ્ડપાદિપટિમણ્ડિતં ભગવતો વિહારં કત્વા નિય્યાતેસિ. સો વિહારો જીવકમ્બવનં વિય પાવારિકમ્બવનન્ત્વેવ સઙ્ખં ગતો. તસ્મિં પાવારિકમ્બવને વિહરતીતિ અત્થો.

એવંપસન્નોતિ એવં ઉપ્પન્નસદ્ધો, એવં સદ્દહામીતિ અત્થો. **ભિય્યોભિઞ્ઞતરોતિ** ભિય્યતરો અભિઞ્ઞાતો ભિય્યતરાભિય્યો વા, ઉત્તરિતરઞાણોતિ અત્થો. **સમ્બોધિયન્તિ** સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણે અરહત્તમગ્ગઞાણે વા અરહત્તમગ્ગેનેવ હિ બુદ્ધગુણા નિપ્પદેસા ગહિતા હોન્તિ, દ્વેપિ અગ્ગસાવકા અરહત્તમગ્ગેનેવ સાવકપારમીઞાણં પટિલભન્તિ, પચ્ચેકબુદ્ધા પચ્ચેકબોધિઞાણં, બુદ્ધા સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણઞ્ચેવ સકલે ચ બુદ્ધગુણે. સબ્બમ્પિ નેસં અરહત્તમગ્ગેનેવ ઇજ્ઝતિ. તસ્મા અરહત્તમગ્ગઞાણં સમ્બોધિ નામ હોતિ. તેન ઉત્તરિતરો ચ ભગવતા નત્થિ. તેનાહ ''ભગવતા ભિય્યોભિઞ્ઞતરો, યદિદં સમ્બોધિય''ન્તિ.

ઉળારાતિ સેટ્ઠા. અયઞ્હિ ઉળારસદ્દો ''ઉળારાનિ ખાદનીયાનિ ખાદન્તી''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૬૬) મધુરે આગચ્છતિ. ''ઉળારાય ખલુ ભવં વચ્છાયનો સમણં ગોતમં પસંસાય પસંસતી''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૮૮) સેટ્ઠે. ''અપ્પમાણો ઉળારો ઓભાસો''તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૨.૩૨; મ॰ નિ॰ ૩.૨૦૧) વિપુલે. સ્વાયમિધ સેટ્ઠે આગતો. તેન વુત્તં ''ઉળારાતિ સેટ્ઠા''તિ. **આસભીતિ** ઉસભસ્સ વાચાસદિસી અચલા અસમ્પવેધી. **એકંસો ગહિતોતિ** અનુસ્સવેન વા આચરિયપરમ્પરાય વા ઇતિકિરાય વા પિટકસમ્પદાનેન વા આકારપરિવિતક્કેન વા દિટ્ઠિનિજ્ઝાનક્ખન્તિયા વા તક્કહેતુ વા નયહેતુ વા અકથેત્વા પચ્ચક્ખતો ઞાણેન પટિવિજ્ઝિત્વા વિય એકંસો ગહિતો, સન્નિટ્ઠાનકથાવ કથિતાતિ અત્થો. **સીહનાદોતિ** સેટ્ઠનાદો, વને ઉન્નાદયન્તેન સીહેન વિય ઉત્તમનાદો નદિતોતિ અત્થો.

કિં નુ તે સારિપુત્તાતિ ઇમં દેસનં કસ્મા આરભિ? અનુયોગદાપનત્થં. એકચ્ચો હિ સીહનાદં નદિત્વા અત્તનો સીહનાદે અનુયોગં દાતું ન સક્કોતિ, નિઘંસનં ન ખમતિ, સિલેસે પતિતમક્કટો વિય હોતિ. યથા ધમમાનં અપરિસુદ્ધં લોહં ઝાયિત્વા અઙ્ગારો હોતિ, એવં ઝામઙ્ગારો વિય હોતિ. એકો સીહનાદે અનુયોગં દાપિયમાનો દાતું સક્કોતિ, નિઘંસનં ખમતિ , ધમમાનં નિદ્ધોસજાતરૂપં વિય અધિકતરં સોભતિ, તાદિસો થેરો. તેન નં ભગવા ''અનુયોગક્ખમો અય''ન્તિ ઞત્વા સીહનાદે અનુયોગદાપનત્થં ઇમં દેસનં આરભિ.

તત્થ **સબ્બે તેતિ** સબ્બે તે તયા. **એવંસીલાતિ** મગ્ગસીલેન ફલસીલેન લોકિયલોકુત્તરસીલેન એવંસીલા. **એવંધમ્માતિ** એત્થ સમાધિપક્ખા ધમ્મા અધિપ્પેતા, મગ્ગસમાધિના ફલસમાધિના લોકિયલોકુત્તરેન સમાધિના એવંસમાધીતિ અત્થો. **એવંપઞ્ઞાતિ** મગ્ગપઞ્ઞાદિવસેનેવ એવંપઞ્ઞા. **એવંવિહારિનોતિ** એત્થ પન હેટ્ઠા સમાધિપક્ખાનં ધમ્માનં ગહિતત્તા વિહારો ગહિતોપિ પુન કસ્મા ગહિતમેવ ગણ્હતીતિ ચે. થેરેન ઇદં ગહિતમેવ. ઇદઞ્હિ નિરોધસમાપત્તિદીપનત્થં વુત્તં. તસ્મા એવં નિરોધસમાપત્તિવિહારિનો તે ભગવન્તો અહેસુન્તિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો.

એવંવિમુત્તાતિ એત્થ વિક્ખમ્ભનવિમુત્તિ, તદઙ્ગવિમુત્તિ, સમુચ્છેદવિમુત્તિ, પટિપસ્સદ્ધિવિમુત્તિ, નિસ્સરણવિમુત્તીતિ પઞ્ચવિધા વિમુત્તિ. તત્થ અટ્ઠ સમાપત્તિયો સયં વિક્ખમ્ભિતેહિ નીવરણાદીહિ વિમુત્તત્તા **વિક્ખમ્ભનવિમુત્તીતિ** સઙ્ખં ગચ્છન્તિ. અનિચ્ચાનુપસ્સનાદિકા સત્ત અનુપસ્સના સયં તસ્સ તસ્સ પચ્ચનીકવસેન

પરિચ્ચત્તાહિ નિચ્ચસઞ્ઞાદીહિ વિમુત્તત્તા **તદઙ્ગવિમુત્તી**તિ સઙ્ખં ગચ્છન્તિ. ચત્તારો અરિયમગ્ગા સયં સમુચ્છિન્નેહિ કિલેસેહિ વિમુત્તત્તા **સમુચ્છેદવિમુત્તી**તિ સઙ્ખં ગચ્છન્તિ. ચત્તારિ સામઞ્ઞફલાનિ મગ્ગાનુભાવેન કિલેસાનં પટિપસ્સદ્ધન્તે ઉપ્પન્નત્તા **પટિપસ્સદ્ધિવિમુત્તી**તિ સઙ્ખં ગચ્છન્તિ. નિબ્બાનં સબ્બકિલેસેહિ નિસ્સટત્તા અપગતત્તા દૂરે ઠિતત્તા **નિસ્સરણવિમુત્તી**તિ સઙ્ખં ગતં. ઇતિ ઇમાસં પઞ્ચન્નં વિમુત્તીનં વસેન એવં વિમુત્તાતિ એત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો.

કિં પન તે સારિપુત્ત યે તે ભવિસ્સન્તીતિ અતીતા તાવ નિરુદ્ધા અપણ્ણત્તિકભાવં ગતા દીપસિખા વિય નિબ્બુતા, એવં નિરુદ્ધે અપણ્ણત્તિકભાવં ગતે ત્વં કથં જાનિસ્સસિ, અનાગતબુદ્ધાનં પન ગુણા કિં તયા અત્તનો ચિત્તેન પરિચ્છિન્દિત્વા વિદિતાતિ પુચ્છન્તો એવમાહ.

કિં પન ત્યાહં સારિપુત્ત એતરહીતિ અનાગતાપિ બુદ્ધા અજાતા અનિબ્બત્તા અનુપ્પન્ના, તે કથં જાનિસ્સસિ. તેસઞ્હિ જાનનં અપદે આકાસે પદદસ્સનં વિય હોતિ. ઇદાનિ મયા સદ્ધિં એકવિહારે વસસિ, એકતો ભિક્ખાય ચરસિ, ધમ્મદેસનાકાલે દક્ખિણપસ્સે નિસીદસિ, કિં પન મય્હં ગુણા અત્તનો ચેતસા પરિચ્છિન્દિત્વા વિદિતા તયાતિ અનુયુઞ્જન્તો એવમાહ. થેરો પન પુચ્છિતપુચ્છિતે ‘‘નો હેતં ભન્તે’’તિ પટિક્ખિપતિ.

થેરસ્સ ચ વિદિતમ્પિ અત્થિ, અવિદિતમ્પિ. કિં સો અત્તનો વિદિતટ્ઠાને પટિક્ખેપં કરોતિ, અવિદિતટ્ઠાનેતિ? વિદિતટ્ઠાને ન કરોતિ, અવિદિતટ્ઠાનેયેવ કરોતિ. થેરો કિર અનુયોગે આરદ્ધે એવં અઞ્ઞાસિ ‘‘નાયં અનુયોગો સાવકપારમીઞાણે, સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણે પન અયં અનુયોગો’’તિ અત્તનો સાવકપારમીઞાણે પટિક્ખેપં અકત્વાવ અવિદિતટ્ઠાને સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણે પટિક્ખેપં કરોતિ. તેન ઇદમ્પિ દીપેતિ – ભગવા મય્હં અતીતાનાગતપચ્ચુપ્પન્નાનં બુદ્ધાનં સીલસમાધિપઞ્ઞાવિમુત્તિકારણજાનનસમત્થં સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં નત્થીતિ.

એત્થાતિ એતેસુ અતીતાદિભેદેસુ બુદ્ધેસુ. **અથ કિઞ્ચરહી**તિ અથ કસ્મા એવં ઞાણે અસતિ તયા એવં કથિતન્તિ વદતિ. **ધમ્મન્વયો**તિ ધમ્મસ્સ પચ્ચક્ખતો ઞાણસ્સ અનુયોગં અનુગન્ત્વા ઉપ્પન્નં અનુમાનઞાણં નયગ્ગાહો વિદિતો, સાવકપારમીઞાણે ઠત્વાવ ઇમિના આકારેન જાનામિ ભગવાતિ વદતિ. થેરસ્સ હિ નયગ્ગાહો અપ્પમાણો અપરિયન્તો. યથા ચ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસ્સ પમાણં વા પરિયન્તો વા નત્થિ, એવં ધમ્મસેનાપતિનો નયગ્ગાહસ્સ. તેન સો – ‘‘ઇમિના એવંવિધો ઇમિના એવંવિધો, ઇમિના અનુત્તરો ઇમિના અનુત્તરો સત્થા’’તિ જાનાતિ. થેરસ્સ હિ નયગ્ગાહો સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણગતિકો એવ.

ઇદાનિ તં નયગ્ગાહં પાકટં કાતું ઉપમં દસ્સેન્તો **સેય્યથાપિ ભન્તે**તિઆદિમાહ. તત્થ યસ્મા મજ્ઝિમદેસે નગરસ્સ ઉદ્ધાપપાકારાદીનિ થિરાનિ વા હોન્તુ દુબ્બલાનિ વા, સબ્બસો વા પન મા હોન્તુ, ચોરાનં આસઙ્કા ન હોતિ. તસ્મા તં અગ્ગહેત્વા **પચ્ચન્તિમં નગર**ન્તિ આહ. **દળ્હુદ્ધાપ**ન્તિ થિરમૂલપાકારં. **દળ્હપાકારતોરણ**ન્તિ થિરપાકારઞ્ચેવ થિરપિટ્ઠસઙ્ઘાટઞ્ચ. **એકદ્વાર**ન્તિ કસ્મા આહ? બહુદ્વારે હિ નગરે બહૂહિ પણ્ડિતદોવારિકેહિ ભવિતબ્બં, એકદ્વારેવ એકો વટ્ટતિ. થેરસ્સ ચ પઞ્ઞાય સદિસો અઞ્ઞો નત્થિ, તસ્મા અત્તનો પણ્ડિતભાવસ્સ ઓપમ્મત્થં એકંયેવ દોવારિકં દસ્સેતું ‘‘એકદ્વાર’’ન્તિ આહ.

પણ્ડિતોતિ પણ્ડિચ્ચેન સમન્નાગતો. **બ્યત્તો**તિ વેય્યત્તિયેન સમન્નાગતો વિસદઞાણો. **મેધાવી**તિ ઠાનુપ્પત્તિકપઞ્ઞાસઙ્ખાતાય મેધાય સમન્નાગતો. **અનુપરિયાયપથ**ન્તિ અનુપરિયાયનામકં પાકારમગ્ગં. **પાકારસન્ધિ**ન્તિ દ્વિન્નં ઇટ્ઠકાનં અપગતટ્ઠાનં. **પાકારવિવર**ન્તિ પાકારસ્સ છિન્નટ્ઠાનં. **ચેતસો ઉપક્કિલેસે**તિ પઞ્ચનીવરણા ચિત્તં ઉપક્કિલિસ્સન્તિ કિલિટ્ઠં કરોન્તિ ઉપતાપેન્તિ વિહેઠેન્તિ, તસ્મા ‘‘ચેતસો ઉપક્કિલેસા’’તિ

વુચ્ચન્તિ. **પઞ્ઞાય દુબ્બલીકરણે**તિ નીવરણા ઉપ્પજ્જમાના અનુપ્પન્નાય પઞ્ઞાય ઉપ્પજ્જિતું ન દેન્તિ, તસ્મા ‘‘પઞ્ઞાય દુબ્બલીકરણા’’તિ વુચ્ચન્તિ. **સુપતિટ્ઠિતચિત્તા**તિ ચતૂસુ સતિપટ્ઠાનેસુ સુટ્ઠુ ઠપિતચિત્તા હુત્વા. **સત્ત બોજ્ઝઙ્ગે યથાભૂતન્તિ** સત્ત બોજ્ઝઙ્ગે યથાસભાવેન ભાવેત્વા. **અનુત્તરં સમ્માસમ્બોધિ**ન્તિ અરહત્તં સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં પટિવિજ્ઝિંસૂતિ દસ્સેતિ.

અપિચેત્થ સતિપટ્ઠાનાતિ વિપસ્સના, બોજ્ઝઙ્ગા મગ્ગો, અનુત્તરસમ્માસમ્બોધિ અરહત્તં. સતિપટ્ઠાનાતિ વા વિપસ્સના, બોજ્ઝઙ્ગામિસ્સકા, સમ્માસમ્બોધિ અરહત્તમેવ. દીઘભાણકમહાસીવત્થેરો પનાહ ‘‘સતિપટ્ઠાને વિપસ્સનં ગહેત્વા બોજ્ઝઙ્ગે મગ્ગો ચ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણઞ્ચાતિ ગહિતે સુન્દરો પઞ્હો ભવેય્ય, ન પનેવં ગહિત’’ન્તિ. ઇતિ થેરો સબ્બબુદ્ધાનં નીવરણપ્પહાને સતિપટ્ઠાનભાવનાય સમ્બોધિયઞ્ચ મજ્ઝે ભિન્નસુવણ્ણરજતાનં વિય નાનત્તાભાવં દસ્સેતિ.

ઇધ ઠત્વા ઉપમા સંસન્દેતબ્બા – આયસ્મા હિ સારિપુત્તો પચ્ચન્તનગરં દસ્સેસિ, પાકારં દસ્સેસિ, અનુપરિયાયપથં દસ્સેસિ, દ્વારં દસ્સેસિ, પણ્ડિતદોવારિકં દસ્સેસિ, નગરં પવિસનકનિક્ખમનકે ઓળારિકે પાણે દસ્સેસિ, દોવારિકસ્સ તેસં પાણાનં પાકટભાવં દસ્સેસિ. તત્થ કિં કેન સદિસન્તિ ચે? નગરં વિય હિ નિબ્બાનં, પાકારો વિય સીલં, અનુપરિયાયપથો વિય હિરી, દ્વારં વિય અરિયમગ્ગો, પણ્ડિતદોવારિકો વિય ધમ્મસેનાપતિ, નગરં પવિસનકનિક્ખમનકા ઓળારિકપાણા વિય અતીતાનાગતપચ્ચુપ્પન્ના બુદ્ધા, દોવારિકસ્સ તેસં પાણાનં પાકટભાવો વિય આયસ્મતો સારિપુત્તસ્સ અતીતાનાગતપચ્ચુપ્પન્નાનં બુદ્ધાનં સીલસમથાદીહિ પાકટભાવો. એત્તાવતા થેરેન ભગવતો – ‘‘એવમહં સાવકપારમીઞાણે ઠત્વા ધમ્મન્વયેન નયગ્ગાહેન જાનામી’’તિ અત્તનો સીહનાદસ્સ અનુયોગો દિન્નો હોતિ.

તસ્માતિ યસ્મા ‘‘ન ખો મેતં, ભન્તે, અતીતાનાગતપચ્ચુપ્પન્નેસુ અરહન્તેસુ સમ્માસમ્બુદ્ધેસુ ચેતોપરિયઞાણં અત્થિ, અપિચ ધમ્મન્વયો વિદિતો’’તિ વદતિ, તસ્મા. **અભિક્ખણં ભાસેય્યાસી**તિ પુનપ્પુનં ભાસેય્યાસિ, ‘‘પુબ્બણ્હે મે કથિત’’ન્તિ મા મજ્ઝન્હિકાદીસુ ન કથયિત્થ, ‘‘અજ્જ વા મે કથિત’’ન્તિ મા પરદિવસાદીસુ ન કથયિત્થાતિ અત્થો. **સા પહીયિસ્સતી**તિ ‘‘સારિપુત્તસદિસોપિ નામ ઞાણજવનસમ્પન્નો સાવકો બુદ્ધાનં ચિત્તાચારં જાનિતું ન સક્કોતિ, એવં અપ્પમેય્યા તથાગતા’’તિ ચિન્તેન્તાનં યા તથાગતે કઙ્ખા વા વિમતિ વા, સા પહીયિસ્સતીતિ.

૩. ચુન્દસુત્તવણ્ણના

૩૭૯. તતિયે **મગધેસૂ**તિ એવંનામકે જનપદે. **નાલકગામકે**તિ રાજગહસ્સ અવિદૂરે અત્તનો કુલસન્તકે એવંનામકે ગામે. **ચુન્દો સમણુદ્દેસો**તિ અયં થેરો ધમ્મસેનાપતિસ્સ કનિટ્ઠભાતિકો, તં ભિક્ખૂ અનુપસમ્પન્નકાલે ‘‘ચુન્દો સમણુદ્દેસો’’તિ સમુદાચરિત્વા થેરકાલેપિ તથેવ સમુદાચરિંસુ. તેન વુત્તં ‘‘ચુન્દો સમણુદ્દેસો’’તિ. **ઉપટ્ઠાકો હોતી**તિ મુખોદકદન્તકટ્ઠદાનેન ચેવ પરિવેણસમ્મજ્જન-પિટ્ઠિપરિકમ્મકરણ-પત્તચીવરગ્ગહણેન ચ ઉપટ્ઠાનકરો હોતિ. **પરિનિબ્બાયી**તિ અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બુતો. કતરસ્મિં કાલેતિ? ભગવતો પરિનિબ્બાનસંવચ્છરે.

તત્રાયં અનુપુબ્બિકથા – ભગવા કિર વુત્થવસ્સો વેળુવગામકા નિક્ખમિત્વા ‘‘સાવત્થિં ગમિસ્સામી’’તિ આગતમગ્ગેનેવ પટિનિવત્તન્તો અનુપુબ્બેન સાવત્થિં પત્વા જેતવનં પાવિસિ. ધમ્મસેનાપતિ ભગવતો વત્તં દસ્સેત્વા દિવાટ્ઠાનં ગતો, સો તત્થ અન્તેવાસિકેસુ વત્તં દસ્સેત્વા પટિક્કન્તેસુ દિવાટ્ઠાનં સમ્મજ્જિત્વા ચમ્મખણ્ડં

પઞ્ઞાપેત્વા પાદે પક્ખાલેત્વા પલ્લઙ્કં આભુજિત્વા ફલસમાપત્તિં પાવિસિ. અથસ્સ યથા પરિચ્છેદેન તતો વુટ્ઠિતસ્સ અયં પરિવિતક્કો ઉદપાદિ ''બુદ્ધા નુ ખો પઠમં પરિનિબ્બાયન્તિ, ઉદાહુ અગ્ગસાવકાતિ, તતો ''અગ્ગસાવકા પઠમ''ન્તિ ઞત્વા અત્તનો આયુસઙ્ખારં ઓલોકેસિ. સો ''સત્તાહમેવ મે આયુસઙ્ખારા પવત્તિસ્સન્તી''તિ ઞત્વા ''કત્થ પરિનિબ્બાયિસ્સામી''તિ ચિન્તેસિ.

તતો ''**રાહુલો** તાવતિંસેસુ પરિનિબ્બુતો, **અઞ્ઞાસિકોણ્ડઞ્ઞત્થેરો** છદ્દન્તદહે, અહં કત્થ પરિનિબ્બાયિસ્સામી''તિ પુનપ્પુનં ચિન્તેન્તો માતરં આરબ્ભ સતિં ઉપ્પાદેસિ – ''મય્હં માતા સત્તન્નં અરહન્તાનં માતા હુત્વાપિ બુદ્ધધમ્મસઙ્ઘેસુ અપ્પસન્ના, અત્થિ નુ ખો તસ્સા ઉપનિસ્સયો, નત્થિ નુ ખો''તિ. સોતાપત્તિમગ્ગસ્સ ઉપનિસ્સયં દિસ્વા ''કસ્સ દેસનાય અભિસમયો ભવિસ્સતી''તિ ઓલોકેન્તો ''મમેવ ધમ્મદેસનાય ભવિસ્સતિ, ન અઞ્ઞસ્સ. સચે ખો પનાહં અપ્પોસ્સુક્કો ભવેય્યં, ભવિસ્સન્તિ મે વત્તારો – ''સારિપુત્તત્થેરો અવસેસજનાનમ્પિ અવસ્સયો હોતિ. તથા હિસ્સ સમચિત્તસુત્તન્તદેસનાદિવસે (અ॰ નિ॰ ૨.૩૩-૩૭) કોટિસતસહસ્સદેવતા અરહત્તં પત્તા, તયો મગ્ગે પટિવિદ્ધદેવતાનં ગણના નત્થિ, અઞ્ઞેસુ ચ ઠાનેસુ અનેકા અભિસમયા દિસ્સન્તિ, થેરે ચ ચિત્તં પસાદેત્વા સગ્ગે નિબ્બત્તાનેવ અસીતિ કુલસહસ્સાનિ, સો દાનિ સકમાતુમિચ્છાદસ્સનમત્તમ્પિ હરિતું નાસક્ખી''તિ. તસ્મા માતરં મિચ્છાદસ્સના મોચેત્વા જાતોવરકેયેવ પરિનિબ્બાયિસ્સામી''તિ સન્નિટ્ઠાનં કત્વા ''અજ્જેવ ભગવન્તં અનુજાનાપેત્વા નિક્ખમિસ્સામી''તિ ચુન્દત્થેરં આમન્તેસિ – ''આવુસો, ચુન્દ, અમ્હાકં પઞ્ચસતાય ભિક્ખુપરિસાય સઞ્ઞં દેહિ. 'ગણ્હથાવુસો પત્તચીવરાનિ, ધમ્મસેનાપતિ નાલકગામં ગન્તુકામો'''તિ. થેરો તથા અકાસિ.

ભિક્ખૂ સેનાસનં સંસામેત્વા પત્તચીવરમાદાય થેરસ્સ સન્તિકં અગમંસુ. થેરો સેનાસનં સંસામેત્વા દિવાટ્ઠાનં સમ્મજ્જિત્વા દિવાટ્ઠાનદ્વારે ઠત્વા દિવાટ્ઠાનં ઓલોકેત્વા ''ઇદં દાનિ પચ્છિમદસ્સનં, પુન આગમનં નત્થી''તિ પઞ્ચસતભિક્ખૂહિ પરિવુતો ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા વન્દિત્વા ભગવન્તં એતદવોચ ''અનુજાનાતુ મે ભન્તે ભગવા, અનુજાનાતુ સુગતો. પરિનિબ્બાનકાલો મે, ઓસ્સટ્ઠો મે આયુસઙ્ખારો''તિ. બુદ્ધા પન યસ્મા ''પરિનિબ્બાહી''તિ વુત્તે મરણવણ્ણં સંવણ્ણેન્તીતિ, ''મા પરિનિબ્બાહી''તિ વુત્તે વટ્ટસ્સ ગુણં કથેન્તીતિ મિચ્છાદિટ્ઠિકા દોસં આરોપેસ્સન્તિ, તસ્મા તદુભયમ્પિ ન વદન્તિ. તેન નં ભગવા – ''કત્થ પરિનિબ્બાયિસ્સસિ સારિપુત્તા''તિ વત્વા – ''અત્થિ, ભન્તે, મગધેસુ નાલકગામે જાતોવરકો, તત્થાહં પરિનિબ્બાયિસ્સામી''તિ વુત્તે – ''યસ્સ દાનિ ત્વં, સારિપુત્ત, કાલં મઞ્ઞસિ, ઇદાનિ પન તે જેટ્ઠકનિટ્ઠભાતિકાનં તાદિસસ્સ ભિક્ખુનો દસ્સનં દુલ્લભં ભવિસ્સતિ, દેસેહિ નેસં ધમ્મ''ન્તિ આહ.

થેરો – ''સત્થા મય્હં ઇદ્ધિવિકુબ્બનપુબ્બઙ્ગમં ધમ્મદેસનં પચ્ચાસીસતી''તિ ઞત્વા ભગવન્તં વન્દિત્વા તાલપ્પમાણં આકાસં અબ્ભુગ્ગન્ત્વા ઓરુય્હ દસબલસ્સ પાદે વન્દિ, પુન દ્વિતાલપ્પમાણં અબ્ભુગ્ગન્ત્વા ઓરુય્હ દસબલસ્સ પાદે વન્દિ, એતેનુપાયેન સત્તતાલપ્પમાણં અબ્ભુગ્ગન્ત્વા અનેકાનિ પાટિહારિયસતાનિ દસ્સેન્તો ધમ્મકથં આરભિ. દિસ્સમાનેનપિ કાયેન કથેતિ, અદિસ્સમાનેનપિ. ઉપરિમેન વા હેટ્ઠિમેન વા ઉપડ્ઢકાયેન કથેતિ અદિસ્સમાનેનપિ દિસ્સમાનેનપિ, કાલેન ચન્દવણ્ણં દસ્સેતિ, કાલેન સૂરિયવણ્ણં, કાલેન પબ્બતવણ્ણં, કાલેન સમુદ્દવણ્ણં, કાલેન ચક્કવત્તિરાજા હોતિ, કાલેન વેસ્સવણમહારાજા, કાલેન સક્કો દેવરાજા, કાલેન મહાબ્રહ્માતિ એવં અનેકાનિ પાટિહારિયસતાનિ દસ્સેન્તો ધમ્મકથં કથેસિ. સકલનગરં સન્નિપતિ. થેરો ઓરુય્હ દસબલસ્સ પાદે વન્દિત્વા અટ્ઠાસિ. અથ નં સત્થા આહ – ''કો નામો અયં સારિપુત્ત ધમ્મપરિયાયો''તિ. સીહવિકીળિતો નામ, ભન્તેતિ. તગ્ઘ, સારિપુત્ત, સીહવિકીળિતો તગ્ઘ, સારિપુત્ત, સીહવિકીળિતોતિ.

થેરો અલત્તકવણ્ણે હત્થે પસારેત્વા સત્થુ સુવણ્ણકચ્છપસદિસે પાદે ગોપ્ફકેસુ ગહેત્વા – ‘‘ભન્તે, ઇમેસં પાદાનં વન્દનત્થાય કપ્પસતસહસ્સાધિકં અસઙ્ખ્યેય્યં પારમિયો પૂરિતા, સો મે મનોરથો મત્થકં પત્તો, ઇતો દાનિ પટ્ઠાય પટિસન્ધિવસેન ન પુન એકટ્ઠાને સન્નિપાતો સમાગમો અત્થિ, છિન્નો એસ વિસ્સાસો, અનેકેહિ બુદ્ધસતસહસ્સેહિ પવિટ્ઠં અજરં અમરં ખેમં સુખં સીતલં અભયં નિબ્બાનપુરં પવિસિસ્સામિ, સચે મે કિઞ્ચિ કાયિકં વા વાચસિકં વા ન રોચેથ, ખમથ તં ભગવા, ગમનકાલો મય્હ’’ન્તિ. ખમામિ તે, સારિપુત્ત, ન ખો પન તે કિઞ્ચિ કાયિકં વા વાચસિકં વા મય્હં અરુચ્ચનકં અત્થિ, યસ્સ દાનિ ત્વં, સારિપુત્ત, કાલં મઞ્ઞસીતિ.

ઇતિ ભગવતા અનુઞ્ઞાતસમનન્તરં સત્થુ પાદે વન્દિત્વા ઉટ્ઠિતમત્તે આયસ્મન્તે સારિપુત્તે સિનેરુચક્કવાળહિમવન્તપરિભણ્ડપબ્બતે ધારયમાનાપિ – ‘‘અજ્જ ઇમં ગુણરાસિં ધારેતું ન સક્કોમી’’તિ વદન્તી વિય એકપ્પહારેનેવ વિરવમાના મહાપથવી યાવ ઉદકપરિયન્તા અકમ્પિ, આકાસે દેવદુન્દુભિયો ફલિંસુ, મહામેઘો ઉટ્ઠહિત્વા પોક્ખરવસ્સં વસ્સિ.

સત્થા – ‘‘ધમ્મસેનાપતિં પટિપાદેસ્સામી’’તિ ધમ્માસના વુટ્ઠાય ગન્ધકુટિઅભિમુખો ગન્ત્વા મણિફલકે અટ્ઠાસિ. થેરો તિક્ખત્તું પદક્ખિણં કત્વા ચતૂસુ ઠાનેસુ વન્દિત્વા – ‘‘ભગવા ઇતો કપ્પસતસહસ્સાધિકસ્સ અસઙ્ખ્યેય્યસ્સ ઉપરિ અનોમદસ્સીસમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ પાદમૂલે નિપજ્જિત્વા તુમ્હાકં દસ્સનં પત્થેસિં, સા મે પત્થના સમિદ્ધા, દિટ્ઠા તુમ્હે, તં પઠમદસ્સનં, ઇદં પચ્છિમદસ્સનં. પુન તુમ્હાકં દસ્સનં નત્થી’’તિ વત્વા દસનખસમોધાનસમુજ્જલં અઞ્જલિં પગ્ગય્હ યાવ દસ્સનવિસયા અભિમુખોવ પટિક્કમિત્વા વન્દિત્વા પક્કામિ. પુન મહાપથવી ધારેતું અસક્કોન્તી ઉદકપરિયન્તં કત્વા અકમ્પિ.

ભગવા પરિવારેત્વા ઠિતે ભિક્ખૂ આહ – ‘‘અનુગચ્છથ, ભિક્ખવે, તુમ્હાકં જેટ્ઠભાતિક’’ન્તિ. તસ્મિં ખણે ચતસ્સોપિ પરિસા સમ્માસમ્બુદ્ધં એકકંયેવ જેતવને ઓહાય નિરવસેસા નિક્ખમિંસુ. સાવત્થિનગરવાસિનોપિ – ‘‘સારિપુત્તત્થેરો કિર સમ્માસમ્બુદ્ધં આપુચ્છિત્વા પરિનિબ્બાયિતુકામો નિક્ખન્તો, પસ્સિસ્સામ ન’’ન્તિ નગરદ્વારાનિ નિરોકાસાનિ કરોન્તા નિક્ખમિત્વા ગન્ધમાલાદિહત્થા કેસે વિકિરિત્વા – ‘‘ઇદાનિ મયં કહં મહાપઞ્ઞો નિસિન્નો, કહં ધમ્મસેનાપતિ નિસિન્નો’’તિ પુચ્છન્તા – ‘‘કસ્સ સન્તિકં ગમિસ્સામ, કસ્સ હત્થે સત્થારં ઠપેત્વા થેરો પક્કન્તો’’તિઆદિના નયેન પરિદેવન્તા રોદન્તા થેરં અનુબન્ધિંસુ.

થેરો મહાપઞ્ઞાય ઠિતત્તા – ‘‘સબ્બેસં અનતિક્કમનીયો એસ મગ્ગો’’તિ મહાજનં ઓવદિત્વા – ‘‘તુમ્હેપિ, આવુસો, તિટ્ઠથ, મા દસબલે પમાદં આપજ્જિત્થા’’તિ ભિક્ખુસઙ્ઘમ્પિ નિવત્તેત્વા અત્તનો પરિસાયેવ સદ્ધિં પક્કામિ. યેપિ મનુસ્સા – ‘‘પુબ્બે અય્યો પચ્ચાગમનચારિકં ચરતિ, ઇદં ઇદાનિ ગમનં ન પુન પચ્ચાગમનાયા’’તિ પરિદેવન્તા અનુબન્ધિંસુયેવ. તેપિ – ‘‘અપ્પમત્તા, આવુસો, હોથ, એવંભાવિનો નામ સઙ્ખારા’’તિ નિવત્તેસિ.

અથ ખો આયસ્મા સારિપુત્તો સબ્બત્થ એકરત્તિવાસેન અન્તરામગ્ગે સત્તાહં મનુસ્સાનં સઙ્ગહં કરોન્તો સાયં નાલકગામં પત્વા ગામદ્વારે નિગ્રોધરુક્ખમૂલે અટ્ઠાસિ. અથ ઉપરેવતો નામ થેરસ્સ ભાગિનેય્યો બહિગામં ગચ્છન્તો થેરં દિસ્વા ઉપસઙ્કમિત્વા વન્દિત્વા અટ્ઠાસિ. થેરો તં આહ – ‘‘અત્થિ ગેહે તે અય્યિકા’’તિ. આમ ભન્તેતિ. ગચ્છ અમ્હાકં ઇધાગતભાવં આરોચેહિ. ‘‘કસ્મા આગતો’’તિ ચ વુત્તે – ‘‘અજ્જ કિર એકદિવસં અન્તોગામે વસિસ્સતિ, જાતોવરકં પટિજગ્ગથ, પઞ્ચન્નઞ્ચ કિર ભિક્ખુસતાનં વસનટ્ઠાનં જાનાથા’’તિ. સો ગન્ત્વા – ‘‘અય્યિકે મય્હં માતુલો આગતો’’તિ આહ. ઇદાનિ કુહિન્તિ? ગામદ્વારેતિ. એકકોવ, અઞ્ઞોપિ કોચિ અત્થીતિ? અત્થિ

પઞ્ચસતા ભિક્ખૂતિ. કિંકારણા આગતોતિ? સો તં પવત્તિં આરોચેસિ. બ્રાહ્મણી – ‘‘કિં નુ ખો એત્તકાનં વસનટ્ઠાનં પટિજગ્ગાપેતિ , દહરકાલે પબ્બજિત્વા મહલ્લકકાલે ગિહી હોતુકામો’’તિ ચિન્તેન્તી જાતોવરકં પટિજગ્ગાપેત્વા પઞ્ચસતાનં વસનટ્ઠાનં કારેત્વા દણ્ડદીપિકા જાલેત્વા થેરસ્સ પાહેસિ.

થેરો ભિક્ખૂહિ સદ્ધિં પાસાદં આરુય્હ જાતોવરકં પવિસિત્વા નિસીદિ, નિસીદિત્વા ‘‘તુમ્હાકં વસનટ્ઠાનં ગચ્છથા’’તિ ભિક્ખૂ ઉય્યોજેસિ. તેસુ ગતમત્તેસુયેવ થેરસ્સ ખરો આબાધો ઉપ્પજ્જિ, લોહિતપક્ખન્દિકા મારણન્તિકા વેદના વત્તન્તિ. એકં ભાજનં પવિસતિ, એકં નિક્ખમતિ. બ્રાહ્મણી – ‘‘મમ પુત્તસ્સ પવત્તિ મય્હં ન રુચ્ચતી’’તિ અત્તનો વસનગબ્ભદ્વારં નિસ્સાય અટ્ઠાસિ.

ચત્તારો મહારાજાનો ‘‘ધમ્મસેનાપતિ કુહિં વિહરતી’’તિ ઓલોકેન્તા નાલકગામે જાતોવરકે પરિનિબ્બાનમઞ્ચે નિપન્નો, પચ્છિમદસ્સનં ગમિસ્સામા’’તિ આગમ્મ વન્દિત્વા અટ્ઠંસુ. કે તુમ્હેતિ? મહારાજાનો ભન્તેતિ. કસ્મા આગતત્થાતિ? ગિલાનુપટ્ઠાકા ભવિસ્સામાતિ. ‘‘હોતુ, અત્થિ ગિલાનુપટ્ઠાકો, ગચ્છથ તુમ્હે’’તિ ઉય્યોજેસિ. તેસં ગતાવસાને તેનેવ નયેન સક્કો દેવાનમિન્દો. તસ્મિં ગતે મહાબ્રહ્મા ચ આગમિંસુ. તેપિ તથેવ થેરો ઉય્યોજેસિ.

બ્રાહ્મણી દેવતાનં આગમનઞ્ચ ગમનઞ્ચ દિસ્વા ‘‘કે નુ ખો એતે મમ પુત્તં વન્દિત્વા ગચ્છન્તી’’તિ થેરસ્સ ગબ્ભદ્વારં ગન્ત્વા ‘‘તાત, ચુન્દ, કા પવત્તી’’તિ પુચ્છિ. સો તં પવત્તિં આચિક્ખિત્વા ‘‘મહાઉપાસિકા, ભન્તે, આગતા’’તિ આહ. થેરો ‘‘કસ્મા અવેલાય આગતા’’તિ પુચ્છિ. સા ‘‘તુય્હં, તાત, દસ્સનત્થાયા’’તિ વત્વા ‘‘તાત, પઠમં કે આગતા’’તિ પુચ્છિ. ચત્તારો મહારાજાનો ઉપાસિકેતિ. તાત, ત્વં ચતૂહિ મહારાજેહિ મહન્તતરોતિ? આરામિકસદિસા એતે ઉપાસિકે, અમ્હાકં સત્થુ પટિસન્ધિગ્ગહણતો પટ્ઠાય ખગ્ગહત્થા હુત્વા આરક્ખં અકંસૂતિ. તેસં તાત ગતાવસાને કો આગતોતિ? સક્કો દેવાનમિન્દોતિ. દેવરાજતોપિ ત્વં તાત મહન્તતરોતિ? ભણ્ડગ્ગાહકસામણેરસદિસો એસ ઉપાસિકે, અમ્હાકં સત્થુ તાવતિંસતો ઓતરણકાલે પત્તચીવરં ગહેત્વા ઓતિણ્ણોતિ. તસ્સ તાત ગતાવસાને જોતયમાનો વિય કો આગતોતિ? ઉપાસિકે, તુય્હં ભગવા ચ સત્થા ચ મહાબ્રહ્મા નામ એસોતિ. મય્હં ભગવતો મહાબ્રહ્મતોપિ ત્વં, તાત, મહન્તતરોતિ? આમ ઉપાસિકે, એતે નામ કિર અમ્હાકં સત્થુ જાતદિવસે ચત્તારો મહાબ્રહ્માનો મહાપુરિસં સુવણ્ણજાલેન પટિગ્ગણ્હિંસૂતિ.

અથ બ્રાહ્મણિયા – ‘‘પુત્તસ્સ તાવ મે અયં આનુભાવો, કીદિસો વત મય્હં પુત્તસ્સ ભગવતો સત્થુ આનુભાવો ભવિસ્સતી’’તિ ચિન્તયન્તિયા સહસા પઞ્ચવણ્ણા પીતિ ઉપ્પજ્જિત્વા સકલસરીરં ફરિ. થેરો – ‘‘ઉપ્પન્નં મે માતુ પીતિસોમનસ્સં, અયં દાનિ કાલો ધમ્મદેસનાયા’’તિ ચિન્તેત્વા ‘‘કિં ચિન્તેસિ મહાઉપાસિકે’’તિ આહ. સા ‘‘પુત્તસ્સ તાવ મે અયં ગુણો, સત્થુ પનસ્સ કીદિસો ભવિસ્સતીતિ ઇદં, તાત, ચિન્તેમી’’તિ આહ. મહાઉપાસિકે, મય્હં સત્થુજાતક્ખણે મહાભિનિક્ખમને સમ્બોધિયં ધમ્મચક્કપ્પવત્તને ચ દસસહસ્સિલોકધાતુ કમ્પિત્થ. સીલેન સમાધિના પઞ્ઞાય વિમુત્તિયા વિમુત્તિઞાણદસ્સનેન સમો નામ નત્થિ, ઇતિપિ સો ભગવાતિ વિત્થારેત્વા બુદ્ધગુણપટિસંયુત્તં ધમ્મદેસનં કથેસિ.

બ્રાહ્મણી પિયપુત્તસ્સ ધમ્મદેસનાપરિયોસાને સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠાય પુત્તં આહ – ‘‘તાત ઉપતિસ્સ, કસ્મા એવમકાસિ, એવરૂપં નામ અમતં મય્હં એત્તકં કાલં ન અદાસી’’તિ. થેરો – ‘‘દિન્નં દાનિ મે માતુ રૂપસારિયા બ્રાહ્મણિયા પોસાવનિકમૂલં, એત્તકેન વટ્ટિસ્સતી’’તિ ચિન્તેત્વા – ‘‘ગચ્છ મહાઉપસિકે’’તિ બ્રાહ્મણિં ઉય્યોજેત્વા –

‘‘ચુન્દ કા વેલા’’તિ આહ. બલવપચ્ચૂસકાલો, ભન્તેતિ. ભિક્ખુસઙ્ઘં સન્નિપાતેહીતિ. સન્નિપતિતો ભન્તે ભિક્ખુસઙ્ઘોતિ. ‘‘મં ઉક્ખિપિત્વા નિસીદાપેહિ ચુન્દા’’તિ ઉક્ખિપિત્વા નિસીદાપેસિ.

થેરો ભિક્ખૂ આમન્તેસિ – ‘‘આવુસો ચતુચત્તાલીસં વો વસ્સાનિ મયા સદ્ધિં વિચરન્તાનં યં મે કાયિકં વા વાચસિકં વા ન રોચેથ, તં ખમથ આવુસો’’તિ. એત્તકં, ભન્તે, અમ્હાકં છાયા વિય તુમ્હે અમુઞ્ચિત્વા વિચરન્તાનં અરુચ્ચનકં નામ નત્થિ, તુમ્હે પન અમ્હાકં ખમથાતિ. અથ થેરો મહાચીવરં સઙ્કડ્ઢિત્વા મુખં પિધાય દક્ખિણેન પસ્સેન નિપન્નો સત્થા વિય નવ અનુપુબ્બસમાપત્તિયો અનુલોમપટિલોમતો સમાપજ્જિત્વા પુન પઠમજ્ઝાનં આદિં કત્વા યાવ ચતુત્થજ્ઝાના સમાપજ્જિ . તતો વુટ્ઠાય અનન્તરંયેવ મહાપથવિં ઉન્નાદેન્તો અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બાયિ.

ઉપાસિકા – ‘‘કિં નુ ખો મે પુત્તો, ન કિઞ્ચિ કથેતી’’તિ ઉટ્ઠાય પિટ્ઠિપાદે પરિમજ્જન્તી પરિનિબ્બુતભાવં ઞત્વા મહાસદ્દં કુરુમાના પાદેસુ નિપતિત્વા – ‘‘તાત મયં ઇતો પુબ્બે તવ ગુણં ન જાનિમ્હા, ઇદાનિ પન તં આદિં કત્વા અનેકસતે અનેકસહસ્સે અનેકસતસહસ્સે ભિક્ખૂ ઇમસ્મિં નિવેસને નિસીદાપેત્વા ભોજેતું ન લભિમ્હા, ચીવરેહિ અચ્છાદેતું ન લભિમ્હા, વિહારસતં વિહારસહસ્સં કારેતું ન લભિમ્હા’’તિ યાવ અરુણુગ્ગમના પરિદેવિ . અરુણે ઉગ્ગતમત્તેયેવ સુવણ્ણકારે પક્કોસાપેત્વા સુવણ્ણગબ્ભં વિવરાપેત્વા સુવણ્ણઘટિયો મહાતુલાય તુલાપેત્વા – ‘‘પઞ્ચ કૂટાગારસતાનિ પઞ્ચ અગ્ઘિકસતાનિ કરોથા’’તિ દાપેતિ.

સક્કોપિ દેવરાજા વિસ્સકમ્મદેવપુત્તં આમન્તેત્વા – ‘‘તાત ધમ્મસેનાપતિ પરિનિબ્બુતો, પઞ્ચ કૂટાગારસતાનિ પઞ્ચ અગ્ઘિકસતાનિ ચ માપેહી’’તિ આહ. ઇતિ ઉપાસિકાય કારિતાનિ ચ વિસ્સકમ્મેન નિમ્મિતાનિ ચ સબ્બાનિપિ દ્વેસહસ્સાનિ અહેસું. તતો નગરમજ્ઝે સારમયં મહામણ્ડપં કારેત્વા મણ્ડપમજ્ઝે મહાકૂટાગારં ઠપેત્વા સેસાનિ પરિવારસઙ્ખેપેન ઠપેત્વા સાધુકીળિકં આરભિંસુ. દેવાનં અન્તરે મનુસ્સા, મનુસ્સાનં અન્તરે દેવા અહેસું.

રેવતી નામ એકા થેરસ્સ ઉપટ્ઠાયિકા – ‘‘અહં થેરસ્સ પૂજં કરિસ્સામી’’તિ સુવણ્ણપુપ્ફાનં તયો કુમ્ભે કારેસિ. ‘‘થેરસ્સ પૂજં કરિસ્સામી’’તિ સક્કો દેવરાજા અડ્ઢતેય્યકોટિનાટકેહિ પરિવારિતો ઓતરિ. ‘‘સક્કો ઓતરતી’’તિ મહાજનો પચ્છામુખો પટિક્કમિ. તત્થ સાપિ ઉપાસિકા પટિક્કમમાના ગરુભારત્તા એકમન્તં અપસક્કિતું અસક્કોન્તી મનુસ્સાનં અન્તરે પતિ. મનુસ્સા અપસ્સન્તા તં મદ્દિત્વા અગમિંસુ. સા તત્થેવ કાલં કત્વા તાવતિંસભવને કનકવિમાને નિબ્બત્તિ. નિબ્બત્તક્ખણેયેવસ્સા રતનક્ખન્ધો વિય તિગાવુતપ્પમાણો અત્તભાવો અહોસિ સટ્ઠિસકટપૂરપ્પમાણઅલઙ્કારપટિમણ્ડિતા અચ્છરાસહસ્સપરિવારિતા. અથસ્સા દિબ્બં સબ્બકાયિકાદાસં પુરતો ઠપયિંસુ . સા અત્તનો સિરિસમ્પત્તિં દિસ્વા – ‘‘ઉળારા અયં સમ્પત્તિ, કિં નુ ખો મે કમ્મં કત’’ન્તિ ચિન્તયમાના અદ્દસ – ‘‘મયા સારિપુત્તત્થેરસ્સ પરિનિબ્બુતટ્ઠાને તીહિ સુવણ્ણપુપ્ફકુમ્ભેહિ પૂજા કતા, મહાજનો મં મદ્દિત્વા ગતો, સાહં તત્થ કાલં કત્વા ઇધૂપપન્ના, થેરં નિસ્સાય લદ્ધં ઇદાનિ પુઞ્ઞવિપાકં મનુસ્સાનં કથેસ્સામી’’તિ સહ વિમાનેનેવ ઓતરિ.

મહાજનો દૂરતોવ દિસ્વા – ‘‘કિં નુ ખો દ્વે સૂરિયા ઉટ્ઠિતા’’તિ? ઓલોકેન્તો – ‘‘વિમાને આગચ્છન્તે કૂટાગારસણ્ઠાનં પઞ્ઞાયતિ, નાયં સૂરિયો, વિમાનમેતં એક’’ન્તિ આહ. તમ્પિ વિમાનં તાવદેવ આગન્ત્વા થેરસ્સ દારુચિતકમત્થકે વેહાસં અટ્ઠાસિ. દેવધીતા વિમાનં આકાસેયેવ ઠપેત્વા પથવિં ઓતરિ. મહાજનો – ‘‘કા ત્વં, અય્યે’’તિ? પુચ્છિ. ‘‘ન મં તુમ્હે જાનાથ, રેવતી નામાહં, તીહિ સુવણ્ણપુપ્ફકુમ્ભેહિ થેરં પૂજં કત્વા મનુસ્સેહિ મદ્દિતા

કાલં કત્વા તાવતિંસભવને નિબ્બત્તા, પસ્સથ મે સિરિસમ્પત્તિં, તુમ્હેપિ દાનિ દાનાનિ દેથ, પુઞ્ઞાનિ કરોથા''તિ કુસલકિરિયાય વણ્ણં કથેત્વા થેરસ્સ ચિતકં પદક્ખિણં કત્વા વન્દિત્વા અત્તનો દેવટ્ઠાનંયેવ ગતા.

મહાજનોપિ સત્તાહં સાધુકીળિકં કીળિત્વા સબ્બગન્ધેહિ ચિતકં અકાસિ, ચિતકા એકૂનરતનસતિકા અહોસિ. થેરસ્સ સરીરં ચિતકં આરોપેત્વા ઉસીરકલાપકેહિ આલિમ્પેસું. આળાહને સબ્બરત્તિં ધમ્મસ્સવનં પવત્તિ. અનુરુદ્ધત્થેરો સબ્બગન્ધોદકેન થેરસ્સ ચિતકં નિબ્બાપેસિ. ચુન્દત્થેરો ધાતુયો પરિસ્સાવને પક્ખિપિત્વા – ''ન દાનિ મયા ઇધેવ સક્કા ઠાતું, મય્હં જેટ્ઠભાતિકસ્સ ધમ્મસેનાપતિસારિપુત્તત્થેરસ્સ પરિનિબ્બુતભાવં સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ આરોચેસ્સામી''તિ ધાતુપરિસ્સાવનં થેરસ્સ ચ પત્તચીવરં ગહેત્વા સાવત્થિં અગમાસિ. એકટ્ઠાનેપિ ચ દ્વે રત્તિયો અવસિત્વા સબ્બત્થ એકરત્તિવાસેનેવ સાવત્થિં પાપુણિ. તમત્થં દસ્સેતું **અથ ખો ચુન્દો સમણુદ્દેસો**તિઆદિ વુત્તં.

તત્થ **યેનાયસ્મા આનન્દો**તિ યેન અત્તનો ઉપજ્ઝાયો ધમ્મભણ્ડાગારિકો આયસ્મા આનન્દો, તેનુપસઙ્કમિ. કસ્મા પનેસ ઉજુકં સત્થુ સન્તિકં અગન્ત્વા થેરસ્સ સન્તિકં અગમાસીતિ? સત્થરિ ચ થેરે ચ ગારવેન. જેતવનમહાવિહારે પોક્ખરણિયં કિરસ્સ ન્હત્વા પચ્ચુત્તરિત્વા સુનિવત્થસુપારુતસ્સ એતદહોસિ – ''બુદ્ધા નામ મહાપાસાણચ્છત્તં વિય ગરુનો, ફણકતસપ્પ સીહબ્યગ્ઘમત્તવરવારણાદયો વિય ચ દુરાસદા, ન સક્કા મયા ઉજુકમેવ સત્થુ સન્તિકં ગન્ત્વા કથેતું, કસ્સ નુ ખો સન્તિકં ગન્તબ્બ''ન્તિ. તતો ચિન્તેસિ – ''ઉપજ્ઝાયો મે ધમ્મભણ્ડાગારિકો જેટ્ઠભાતિકત્થેરસ્સ ઉત્તમસહાયો, તસ્સ સન્તિકં ગન્ત્વા તં આદાય સત્થારા સદ્ધિં કથેસ્સામી''તિ સત્થરિ ચેવ થેરે ચ ગારવેન ઉપસઙ્કમિ.

ઇદમસ્સ પત્તચીવરન્તિ ''અયમસ્સ પરિભોગપત્તો, ઇદં ધાતુપરિસ્સાવન''ન્તિ એવં એકેકં આચિક્ખિ. પાળિયં પન ''ઇદમસ્સ પત્તચીવર''ન્તિ એત્તકમેવ વુત્તં. **કથાપાભત**ન્તિ કથામૂલં. મૂલઞ્હિ **પાભત**ન્તિ વુચ્ચતિ. યથાહ –

''અપ્પકેનપિ મેધાવી, પાભતેન વિચક્ખણો;
સમુટ્ઠાપેતિ અત્તાનં, અણું અગ્ગિંવ સન્ધમ''ન્તિ. (જા॰ ૧.૧.૪);

ભગવન્તં દસ્સનાયાતિ ભગવન્તં દસ્સનત્થાય. કિં પનિમિના ભગવા ન દિટ્ઠપુબ્બોતિ? નો ન દિટ્ઠપુબ્બો. અયઞ્હિ આયસ્મા દિવા નવ વારે, રત્તિં નવ વારેતિ એકાહં અટ્ઠારસ વારે ઉપટ્ઠાનમેવ ગચ્છતિ. દિવસસ્સ પન સતવારં વા સહસ્સવારં વા ગન્તુકામો સમાનોપિ ન અકારણા ગચ્છતિ, એકં પઞ્હદ્વારં ગહેત્વાવ ગચ્છતિ. સો તંદિવસં તેન કથાપાભતેન ગન્તુકામો એવમાહ. **ઇદમસ્સ પત્તચીવર**ન્તિ થેરોપિ – ''ઇદં તસ્સ પત્તચીવરં, ઇદઞ્ચ ધાતુપરિસ્સાવન''ન્તિ પાટિયેક્કંયેવ દસ્સેત્વા આચિક્ખિ.

સત્થા હત્થં પસારેત્વા ધાતુપરિસ્સાવનં ગહેત્વા હત્થતલે ઠપેત્વા ભિક્ખૂ આમન્તેસિ – ''યો સો, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ પુરિમદિવસે અનેકાનિ પાટિહારિયસતાનિ કત્વા પરિનિબ્બાનં અનુજાનાપેસિ, તસ્સ ઇદાનિ ઇમા સઙ્ખવણ્ણસન્નિભા ધાતુયોવ પઞ્ઞાયન્તિ, કપ્પસતસહસ્સાધિકં અસઙ્ખ્યેય્યં પૂરિતપારમી એસ, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ, મયા પવત્તિતં ધમ્મચક્કં અનુપવત્તકો એસ ભિક્ખુ, પટિલદ્ધદુતિયઆસનો એસ ભિક્ખુ, પૂરિતસાવકસન્નિપાતો એસ ભિક્ખુ, ઠપેત્વા મં દસસુ ચક્કવાળસહસ્સેસુ પઞ્ઞાય અસદિસો એસ ભિક્ખુ, મહાપઞ્ઞો એસ ભિક્ખુ, પુથુપઞ્ઞો હાસપઞ્ઞો જવનપઞ્ઞો તિક્ખપઞ્ઞો નિબ્બેધિકપઞ્ઞો એસ ભિક્ખુ, અપ્પિચ્છો એસ ભિક્ખુ, સન્તુટ્ઠો પવિવિત્તો અસંસટ્ઠો આરદ્ધવીરિયો ચોદકો પાપગરહી એસ ભિક્ખુ, પઞ્ચ જાતિસતાનિ પટિલદ્ધમહાસમ્પત્તિયો પહાય

પબ્બજિતો એસ ભિક્ખુ, મમ સાસને પથવીસમખન્તિકો એસ ભિક્ખુ, છિન્નવિસાણઉસભસદિસો એસ ભિક્ખુ, ચણ્ડાલપુત્તસદિસનીચચિત્તો એસ ભિક્ખુ. પસ્સથ, ભિક્ખવે, મહાપઞ્ઞસ્સ ધાતુયો, પસ્સથ, ભિક્ખવે, પુથુપઞ્ઞસ્સ હાસપઞ્ઞસ્સ જવનપઞ્ઞસ્સ તિક્ખપઞ્ઞસ્સ નિબ્બેધિકપઞ્ઞસ્સ અપ્પિચ્છસ્સ સન્તુટ્ઠસ્સ પવિવિત્તસ્સ અસંસટ્ઠસ્સ આરદ્ધવીરિયસ્સ , ચોદકસ્સ, પસ્સથ, ભિક્ખવે, પાપગરહિસ્સ ધાતુયોતિ.

‘‘યો પબ્બજી જાતિસતાનિ પઞ્ચ,
પહાય કામાનિ મનોરમાનિ;
તં વીતરાગં સુસમાહિતિન્દ્રિયં,
પરિનિબ્બુતં વન્દથ સારિપુત્તં.

‘‘ખન્તિબલો પથવિસમો ન કુપ્પતિ,
ન ચાપિ ચિત્તસ્સ વસેન વત્તતિ;
અનુકમ્પકો કારુણિકો ચ નિબ્બુતો,
પરિનિબ્બુતં વન્દથ સારિપુત્તં.

‘‘ચણ્ડાલપુત્તો યથા નગરં પવિટ્ઠો,
નીચમનો ચરતિ કળોપિહત્થો;
તથા અયં વિહરતિ સારિપુત્તો,
પરિનિબ્બુતં વન્દથ સારિપુત્તં.

‘‘ઉસભો યથા છિન્નવિસાણકો,
અહેઠયન્તો ચરતિ પુરન્તરે વને;
તથા અયં વિહરતિ સારિપુત્તો,
પરિનિબ્બુતં વન્દથ સારિપુત્ત’’ન્તિ.

ઇતિ ભગવા પઞ્ચહિ ગાથાસતેહિ થેરસ્સ વણ્ણં કથેસિ. યથા યથા ભગવા થેરસ્સ વણ્ણં કથેસિ, તથા તથા આનન્દત્થેરો સન્ધારેતું ન સક્કોતિ, બિળારમુખે પક્ખન્તકુક્કુટો વિય પવેધતિ. તેનાહ **અપિચ મે, ભન્તે, મધુરકજાતો વિય કાયો**તિ સબ્બં વિત્થારેતબ્બં. તત્થ **મધુરકજાતો**તિઆદીનં અત્થો વુત્તોયેવ. ઇધ પન **ધમ્મા**તિ ઉદ્દેસપરિપુચ્છાધમ્મા અધિપ્પેતા. તસ્સ હિ ઉદ્દેસપરિપુચ્છાધમ્મે અગહિતે વા ગહેતું, ગહિતે વા સજ્ઝાયં કાતું ચિત્તં ન પવત્તતિ. અથ સત્થા પઞ્ચપસાદવિચિત્રાનિ અક્ખીનિ ઉમ્મીલેત્વા થેરં ઓલોકેન્તો ‘‘અસ્સાસેસ્સામિ ન’’ન્તિ અસ્સાસેન્તો **કિં નુ ખો તે, આનન્દ, સારિપુત્તો**તિઆદિમાહ.

તત્થ **સીલક્ખન્ધ**ન્તિ લોકિયલોકુત્તરસીલં. **સમાધિપઞ્ઞાસુ**પિ એસેવ નયો. **વિમુત્તિ** પન લોકુત્તરાવ. **વિમુત્તિઞાણદસ્સનં** પચ્ચવેક્ખણઞાણં, તં લોકિયમેવ. **ઓવાદકો**તિ ઓવાદદાયકો. **ઓતિણ્ણો**તિ ઓતિણ્ણેસુ વત્થૂસુ નાનપ્પકારેન ઓતરણસીલો. **વિઞ્ઞાપકો**તિ ધમ્મકથાકાલે અત્થઞ્ચ કારણઞ્ચ વિઞ્ઞાપેતા. **સન્દસ્સકો**તિ ખન્ધધાતુઆયતનવસેન તેસં તેસં ધમ્માનં દસ્સેતા. **સમાદપકો**તિ ‘‘ઇદઞ્ચિદઞ્ચ ગણ્હથા’’તિ એવં ગણ્હાપકો. **સમુત્તેજકો**તિ અબ્ભુસ્સાહકો. **સમ્પહંસકો**તિ પટિલદ્ધગુણેહિ મોદાપકો જોતાપકો.

અકિલાસુ ધમ્મદેસનાયાતિ ધમ્મદેસનં આરભિત્વા ''સીસં વા મે રુજ્જતિ, હદયં વા કુચ્છિ વા પિટ્ઠિ વા''તિ એવં ઓસક્કનાકારવિરહિતો નિક્કિલાસુ વિસારદો એકસ્સાપિ દ્વિન્નમ્પિ સીહવેગેનેવ પક્ખન્દતિ. **અનુગ્ગાહકો સબ્રહ્મચારીન**ન્તિ પદસ્સ અત્થો ખન્ધકવગ્ગે વિત્થારિતોવ. **ધમ્મોજં ધમ્મભોગ**ન્તિ ઉભયેનપિ ધમ્મપરિભોગોવ કથિતો. **ધમ્માનુગ્ગહ**ન્તિ ધમ્મેન અનુગ્ગહણં.

સત્થા ''અતિવિય અયં ભિક્ખુ કિલમતી''તિ પુન તં અસ્સાસેન્તો **નનુ તં, આનન્દ, મયા**તિઆદિમાહ. તત્થ **પિયેહિ મનાપેહી**તિ માતાપિતાભાતાભગિનીઆદિકેહિ જાતિયા નાનાભાવો, મરણેન વિનાભાવો, ભવેન અઞ્ઞથાભાવો. **તં કુતેત્થ, આનન્દ, લબ્ભાતિ તન્તિ** તસ્મા. યસ્મા સબ્બેહિ પિયેહિ મનાપેહિ નાનાભાવો, તસ્મા દસ પારમિયો પૂરેત્વાપિ સમ્બોધિં પત્વાપિ ધમ્મચક્કં પવત્તેત્વાપિ યમકપાટિહારિયં દસ્સેત્વાપિ દેવોરોહનં કત્વાપિ યં તં જાતં ભૂતં સઙ્ખતં પલોકધમ્મં, તં તથાગતસ્સાપિ સરીરં મા પલુજ્જીતિ નેતં ઠાનં વિજ્જતિ, રોદન્તેનપિ કન્દન્તેનપિ ન સક્કા તં કારણં લદ્ધુન્તિ. **સો પલુજ્જેય્યા**તિ સો ભિજ્જેય્ય.

એવમેવ ખોતિ એત્થ યોજનસતુબ્બેધો મહાજમ્બુરુક્ખો વિય ભિક્ખુસઙ્ઘો તસ્સ દક્ખિણદિસં ગતો પઞ્ઞાસયોજનિકો મહાખન્ધો વિય ધમ્મસેનાપતિ. તસ્મિં મહાખન્ધે ભિન્ને તતો પટ્ઠાય અનુપુબ્બેન વડ્ઢિત્વા પુપ્ફફલાદીહિ તં ઠાનં પૂરેતું સમત્થસ્સ અઞ્ઞસ્સ ખન્ધસ્સ અભાવો વિય થેરે પરિનિબ્બુતે સોળસન્નં પઞ્ઞાનં મત્થકં પત્તસ્સ અઞ્ઞસ્સ દક્ખિણાસને નિસીદનસમત્થસ્સ સારિપુત્તસદિસસ્સ ભિક્ખુનો અભાવો. તાય પરિભિન્નાય સો રુક્ખો વિય ભિક્ખુસઙ્ઘો ખન્ધોત્વેવ જાતોતિ વેદિતબ્બો. **તસ્મા**તિ યસ્મા સબ્બં સઙ્ખતં પલોકધમ્મં, તં મા પલુજ્જીતિ ન સક્કા લદ્ધું, તસ્મા.

૪-૫. ઉક્કચેલસુત્તાદિવણ્ણના

૩૮૦-૩૮૧. ચતુત્થે **અચિરપરિનિબ્બુતેસુ સારિપુત્તમોગ્ગલ્લાનેસૂ**તિ નચિરપરિનિબ્બુતેસુ દ્વીસુ અગ્ગસાવકેસુ. તેસઞ્હિ ધમ્મસેનાપતિ કત્તિકમાસપુણ્ણમાય પરિનિબ્બુતો, મહામોગ્ગલ્લાનો તતો અડ્ઢમાસં અતિક્કમ્મ અમાવસુપોસથે. સત્થા દ્વીસુ અગ્ગસાવકેસુ પરિનિબ્બુતેસુ મહાભિક્ખુસઙ્ઘપરિવારો મહામણ્ડલે ચારિકં ચરમાનો અનુપુબ્બેન ઉક્કચેલનગરં પત્વા તત્થ પિણ્ડાય ચરિત્વા ગઙ્ગાપિટ્ઠે રજતપટ્ટવણ્ણવાલિકાપુલિને વિહાસિ. તેન વુત્તં ''અચિરપરિનિબ્બુતેસુ સારિપુત્તમોગ્ગલ્લાનેસૂ''તિ. **યે મહન્તતરા ખન્ધા તે પલુજ્જેય્યુ**ન્તિ ઇધાપિ યોજનસતુબ્બેધો મહાજમ્બુરુક્ખો વિય ભિક્ખુસઙ્ઘો, તસ્સ દક્ખિણતો ચ ઉત્તરતો ચ ગતા પણ્ણાસયોજનિકા દ્વે મહાખન્ધા વિય દ્વે અગ્ગસાવકાતિ. સેસં પુરિમનયેનેવ યોજેતબ્બં. પઞ્ચમે **દિટ્ઠી**તિ કમ્મસ્સકદિટ્ઠિ.

૬. ઉત્તિયસુત્તવણ્ણના

૩૮૨. છટ્ઠે **મચ્ચુધેય્યસ્સ પાર**ન્તિ તેભૂમકવટ્ટસ્સ પારભૂતં, નિબ્બાનં.

૮. બ્રહ્મસુત્તવણ્ણના

૩૮૪. અટ્ઠમે **કાયે વા ભિક્ખૂ**તિ તસ્મિં કાલે ભિક્ખુયેવ નત્થિ, એવં સન્તેપિ યો સતિપટ્ઠાને ભાવેતિ, સો કિલેસભિન્દનેન ભિક્ખુયેવાતિ દસ્સેન્તો એવમાહ. **એકાયન**ન્તિ એકમગ્ગં. **જાતિક્ખયન્તદસ્સી**તિ જાતિયા ખયોતિ

ચ અન્તોતિ ચ નિબ્બાનં, તં પસ્સતીતિ અત્થો. **મગ્ગં પજાનાતી**તિ એકાયનસઙ્ખાતં એકમગ્ગભૂતં મગ્ગં પજાનાતિ. એકાયનમગ્ગો વુચ્ચતિ પુબ્બભાગસતિપટ્ઠાનમગ્ગો, તં પજાનાતીતિ અત્થો.

૯. સેદકસુત્તવણ્ણના

૩૮૫. નવમે **સુમ્ભેસૂ**તિ એવંનામકે જનપદે. **મેદકથાલિકા**તિ એવં ઇત્થિલિઙ્ગવસેન લદ્ધનામં. **મમં રક્ખ, અહં તં રક્ખિસ્સામી**તિ એત્થ અયં તસ્સ લદ્ધિ – આચરિયો ઉક્ખિત્તવંસં સુગ્ગહિતં અગણ્હન્તો, અન્તેવાસિકેન પક્ખન્તપક્ખન્તદિસં અગચ્છન્તો, સબ્બકાલઞ્ચ વંસગ્ગં અનુલ્લોકેન્તો અન્તેવાસિકં ન રક્ખતિ નામ, એવં અરક્ખિતો અન્તેવાસિકો પતિત્વા ચુણ્ણવિચુણ્ણં હોતિ. વંસં પન સુગ્ગહિતં ગણ્હન્તો, તેન પક્ખન્તપક્ખન્તદિસં ગચ્છન્તો, સબ્બકાલઞ્ચ વંસગ્ગં ઉલ્લોકેન્તો તં રક્ખતિ નામ. અન્તેવાસિકોપિ ઇતો ચિતો ચ પક્ખન્દિત્વા મિગો વિય કીળન્તો આચરિયં ન રક્ખતિ નામ. એવઞ્હિ સતિ તિખિણવંસકોટિ આચરિયસ્સ ગલવાટકે વા નલાટે વા ઠપિતા ઠિતટ્ઠાનં ભિન્દિત્વા ગચ્છેય્ય. આચારસમ્પન્નતાય પન યતો વંસો નમતિ, તતો અનામેન્તો તં આકડ્ઢન્તો વિય એકતોભાગિયં કત્વા વાતૂપથમ્ભં ગાહાપેત્વા સતિં સૂપટ્ઠિતં કત્વા નિચ્ચલોવ નિસીદન્તો આચરિયં રક્ખતિ નામાતિ.

ત્વં આચરિય અત્તાનં રક્ખ, અહં અત્તાનં રક્ખિસ્સામીતિ એત્થ અયમધિપ્પાયો – આચરિયો વંસં સુગ્ગહિતં ગણ્હન્તો, અન્તેવાસિકેન પક્ખન્તપક્ખન્તદિસંગચ્છન્તો , સબ્બકાલઞ્ચ વંસગ્ગં ઉલ્લોકેન્તો, અત્તાનમેવ રક્ખતિ, ન અન્તેવાસિકં. અન્તેવાસિકોપિ કાયમ્પિ એકતોભાગિયં કત્વા વાતૂપથમ્ભં ગાહાપેત્વા સતિં સૂપટ્ઠિતં કત્વા નિચ્ચલોવ નિસીદમાનો અત્તાનંયેવ રક્ખતિ નામ, ન આચરિયં.

સો તત્થ ઞાયોતિ યં મેદકથાલિકા આહ. સો તત્થ ઞાયો, સો ઉપાયો, તં કારણન્તિ અત્થો. **સતિપટ્ઠાનં સેવિતબ્બન્તિ** ચતુબ્બિધં સતિપટ્ઠાનં સેવિતબ્બં. **આસેવનાયા**તિ કમ્મટ્ઠાનાસેવનાય. **એવં ખો, ભિક્ખવે, અત્તાનં રક્ખન્તો પરં રક્ખતી**તિ યો ભિક્ખુ કમ્મારામતાદીનિ પહાય રત્તિટ્ઠાનદિવાટ્ઠાનેસુ મૂલકમ્મટ્ઠાનં આસેવન્તો ભાવેન્તો અરહત્તં પાપુણાતિ, અથ નં પરો દિસ્વા – ''ભદ્દકો વતાયં, ભિક્ખુ, સમ્માપટિપન્નો''તિ તસ્મિં ચિત્તં પસાદેત્વા સગ્ગપરાયણો હોતિ. અયં અત્તાનં રક્ખન્તો પરં રક્ખતિ નામ.

ખન્તિયાતિ અધિવાસનખન્તિયા. **અવિહિંસાયા**તિ સપુબ્બભાગાય કરુણાય. **મેત્તચિત્તતાયા**તિ સપુબ્બભાગાય મેત્તાય. **અનુદયતાયા**તિ અનુવડ્ઢિયા, સપુબ્બભાગાય મુદિતાયાતિ અત્થો. **પરં રક્ખન્તો અત્તાનં રક્ખતી**તિ એત્થ યો ભિક્ખુ રત્તિટ્ઠાનદિવાટ્ઠાનં ગતો તીસુ બ્રહ્મવિહારેસુ તિકચતુક્કજ્ઝાનાનિ નિબ્બત્તેત્વા ઝાનં પાદકં કત્વા સઙ્ખારે સમ્મસન્તો વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણાતિ. અયં પરં રક્ખન્તો અત્તાનં રક્ખતિ નામાતિ વેદિતબ્બો.

૧૦. જનપદકલ્યાણીસુત્તવણ્ણના

૩૮૬. દસમે **જનપદકલ્યાણી**તિ જનપદમ્હિ કલ્યાણી ઉત્તમા છસરીરદોસરહિતા પઞ્ચકલ્યાણસમન્નાગતા. સા હિ યસ્મા નાતિદીઘા નાતિરસ્સા, નાતિકિસા નાતિથૂલા, નાતિકાળા નાચ્ચોદાતા, અતિક્કન્તા, માનુસવણ્ણં અપ્પત્તા દિબ્બવણ્ણં, તસ્મા છસરીરદોસરહિતા. છવિકલ્યાણં, મંસકલ્યાણં, ન્હારુકલ્યાણં, અટ્ઠિકલ્યાણં, વયકલ્યાણન્તિ ઇમેહિ પન કલ્યાણેહિ સમન્નાગતત્તા પઞ્ચકલ્યાણેહિ સમન્નાગતા નામ. તસ્સા હિ આગન્તુકોભાસકિચ્ચં નત્થિ, અત્તનો સરીરોભાસેનેવ દ્વાદસહત્થટ્ઠાને આલોકં કરોતિ, પિયઙ્ગુસામા વા હોતિ,

સુવણ્ણસામા વા, અયમસ્સા છવિકલ્યાણતા. ચત્તારો પનસ્સા હત્થપાદા મુખપરિયોસાનઞ્ચ લાખારસપરિકમ્મકતં વિય રત્તપવાળરત્તકમ્બલસદિસં હોતિ, અયમસ્સા મંસકલ્યાણતા. વીસતિ પન નખપત્તાનિ મંસતો અમુત્તટ્ઠાને લાખારસપૂરિતાનિ વિય, મુત્તટ્ઠાને ખીરધારાસદિસાનિ, હોન્તિ અયમસ્સા ન્હારુકલ્યાણકતા. દ્વત્તિંસ દન્તા સુફુસિતા સુધોતવજિરપન્તિ વિય ખાયન્તિ, અયમસ્સા અટ્ઠિકલ્યાણતા. વીસતિવસ્સસતિકાપિ પન સમાના સોળસવસ્સુદ્દેસિકા વિય હોતિ નિપ્પલિતા, અયમસ્સા વયકલ્યાણતા.

પરમપાસાવિનીતિ એત્થ પસવનં પસાવો, પવત્તીતિ અત્થો. પસાવો એવ પાસાવો. પરમો પાસાવો પરમપાસાવો, સો અસ્સા અત્થીતિ પરમપાસાવિની. નચ્ચે ચ ગીતે ચ ઉત્તમપવત્તિ સેટ્ઠકિરિયા, ઉત્તમમેવ નચ્ચં નચ્ચતિ, ગીતં વા ગાયતીતિ વુત્તં હોતિ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનત્થમેવ. ઇમેસુ પન દ્વીસુ સુત્તેસુ પુબ્બભાગવિપસ્સનાવ કથિતાતિ.

નાલન્દવગ્ગો દુતિયો.

૩. સીલટ્ઠિતિવગ્ગો

૧-૨. સીલસુત્તાદિવણ્ણના

૩૮૭-૩૮૮. તતિયવગ્ગસ્સ પઠમે **સીલાની**તિ ચતુપારિસુદ્ધિસીલાનિ. દુતિયે **ઉમ્મઙ્ગો**તિ પઞ્હમગ્ગો પઞ્હગવેસનં.

૩-૫. પરિહાનસુત્તાદિવણ્ણના

૩૮૯-૩૯૧. તતિયે **પરિહાનં હોતી**તિ પુગ્ગલવસેન પરિહાનં હોતિ. યો હિ બુદ્ધેસુ ધરન્તેસુપિ ચત્તારો સતિપટ્ઠાને ન ભાવેતિ, તસ્સ સદ્ધમ્મો અન્તરહિતો નામ હોતિ દેવદત્તાદીનં વિય. ઇતિ ઇમસ્મિં સુત્તે તસ્સ પુગ્ગલસ્સેવ ધમ્મન્તરધાનં કથિતં. ચતુત્થપઞ્ચમેસુ સબ્બં ઉત્તાનમેવ.

૬. પદેસસુત્તવણ્ણના

૩૯૨. છટ્ઠે **પદેસં ભાવિતત્તા**તિ પદેસતો ભાવિતત્તા. ચત્તારો હિ મગ્ગે તીણિ ચ ફલાનિ નિબ્બત્તેન્તેન સતિપટ્ઠાના પદેસં ભાવિતા નામ હોન્તિ.

૭. સમત્તસુત્તવણ્ણના

૩૯૩. સત્તમે **સમત્તં ભાવિતત્તા**તિ સમત્તા ભાવિતત્તા. અરહત્તફલં ઉપ્પાદેન્તેન હિ સતિપટ્ઠાના સમત્તં ભાવિતા નામ હોન્તિ.

૮-૧૦. લોકસુત્તાદિવણ્ણના

૩૯૪-૩૯૬. અટ્ઠમે **મહાભિઞ્ઞતન્તિ** છન્નં અભિઞ્ઞાનં વસેન વુત્તં. **સહસ્સં લોકં અભિજાનામી**તિ સતતવિહારવસેનેવ વુત્તં. થેરો કિર પાતોવ ઉટ્ઠાય મુખં ધોવિત્વા સેનાસને નિસિન્નો અતીતે કપ્પસહસ્સં, અનાગતે

કપ્પસહસ્સં અનુસ્સરતિ, પચ્ચુપ્પન્નેપિ સહસ્સં ચક્કવાળાનં તસ્સાવજ્જનસ્સ ગતિં અનુબન્ધતિ. ઇતિ સો દિબ્બેન ચક્ખુના સહસ્સં લોકં અભિજાનાતિ, અયમસ્સ સતતવિહારો. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનત્થમેવાતિ.

સીલટ્ઠિતિવગ્ગો તતિયો.

૪. અનનુસ્સુતવગ્ગવણ્ણના

૪૦૧-૪૦૬. ચતુત્થવગ્ગસ્સ પઞ્ચમે **વિદિતા વેદના**તિ યા વેદના સમ્મસિત્વા અરહત્તં પત્તો તાવસ્સ વિદિતા ઉપ્પજ્જન્તિ, વિદિતા ઉપટ્ઠહન્તિ, વિદિતા અબ્ભત્થં ગચ્છન્તિ નામ. યા ચ પન પરિગ્ગહિતેસુ વત્થારમ્મણેસુ પવત્તા વેદના, તાપિ વિદિતા ઉપ્પજ્જન્તિ, વિદિતા ઉપટ્ઠહન્તિ, વિદિતા અબ્ભત્થં ગચ્છન્તિ નામ. **વિતક્કા**દીસુપિ એસેવ નયો. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

અનનુસ્સુતવગ્ગો ચતુત્થો.

૫. અમતવગ્ગો

૨. સમુદયસુત્તવણ્ણના

૪૦૮. પઞ્ચમવગ્ગસ્સ દુતિયે **આહારસમુદયા કાયસ્સ સમુદયો**તિ આહારસમુદયેન કાયસમુદયો. એસેવ નયો સેસેસુ. **મનસિકારસમુદયા**તિ એત્થ પન યોનિસોમનસિકારસમુદયા બોજ્ઝઙ્ગધમ્માનં સમુદયો, અયોનિસોમનસિકારસમુદયા નીવરણધમ્માનં. ઇતિ ઇમસ્મિં સુત્તે સારમ્મણસતિપટ્ઠાના કથિતા.

૪. સતિસુત્તવણ્ણના

૪૧૦. ચતુત્થં સુદ્ધિકં કત્વા સમુદયે કથિતે બુજ્ઝનકાનં અજ્ઝાસયેન વુત્તં.

૬. પાતિમોક્ખસંવરસુત્તવણ્ણના

૪૧૨. છટ્ઠે **પાતિમોક્ખસંવરસંવુતો**તિ ચતુન્નં સીલાનં જેટ્ઠકસીલં દસ્સેન્તો એવમાહ. તિપિટકચૂળનાગત્થેરો પનાહ – ‘‘પાતિમોક્ખસંવરોવ સીલં, ઇતરાનિ તીણિ સીલન્તિ વુત્તટ્ઠાનં નામ નત્થી’’તિ. વત્વા તં અનુજાનન્તો આહ – ‘‘ઇન્દ્રિયસંવરો નામ છદ્વારરક્ખણમત્તમેવ, આજીવપારિસુદ્ધિ ધમ્મેનેવ સમેન પચ્ચયુપ્પત્તિમત્તકં, પચ્ચયસન્નિસ્સિતં પટિલદ્ધપચ્ચયે ઇદમત્થન્તિ પચ્ચવેક્ખિત્વા પરિભુઞ્જનમત્તકં. નિપ્પરિયાયેન પાતિમોક્ખસંવરોવ સીલં. યસ્સ સો ભિન્નો, અયં છિન્નસીસો વિય પુરિસો હત્થપાદે, સેસાનિ રક્ખિસ્સતીતિ ન વત્તબ્બો. યસ્સ પન સો અરોગો, અયં અચ્છિન્નસીસો વિય પુરિસો જીવિતં, સેસાનિ પુન પાકતિકાનિ કત્વા રક્ખિતુમ્પિ સક્કોતી’’તિ. તસ્મા પાતિમોક્ખસંવરોવ સીલં, તેન પાતિમોક્ખસંવરેન સંવુતોતિ પાતિમોક્ખસંવરસંવુતો, ઉપેતો સમન્નાગતોતિ અત્થો.

આચારગોચરસમ્પન્નોતિ આચારેન ચ ગોચરેન ચ સમ્પન્નો. **અણુમત્તેસૂ**તિ અપ્પમત્તકેસુ. **વજ્જેસૂ**તિ અકુસલધમ્મેસુ. **ભયદસ્સાવી**તિ ભયદસ્સી. **સમાદાયા**તિ સમ્મા આદિયિત્વા. **સિક્ખસ્સુ સિક્ખાપદેસૂ**તિ સિક્ખાપદેસુ તં તં સિક્ખાપદં સમાદિયિત્વા સિક્ખ, યં યં પન કિઞ્ચિ સિક્ખાપદેસુ સિક્ખાકોટ્ઠાસેસુ સિક્ખિતબ્બં કાયિકં વા

વાચસિકં વા, તં તં સબ્બં સમ્મા આદાય સિક્ખસ્સૂતિ અયમેત્થ સઙ્ખેપત્થો. વિત્થારો પન વિસુદ્ધિમગ્ગે (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૧૪) વુત્તો. ઇતિ ઇમસ્મિં સુત્તે પાતિમોક્ખસંવરસીલમેવ કથિતં.

૭. દુચ્ચરિતસુત્તવણ્ણના

૪૧૩. સત્તમે કાયસુચરિતવચીસુચરિતાનિ પાતિમોક્ખસંવરસીલં, મનોસુચરિતં ઇતરાનિ તીણિ સીલાનીતિ ચતુપારિસુદ્ધિસીલં કથિતં હોતિ. ઇમિના નયેન પઞ્ચસત્તનવદસસુ કુસલકમ્મપથેસુ પચ્છિમાપિ તયો સીલં હોતીતિ વેદિતબ્બા. સેસં ઉત્તાનમેવાતિ. છટ્ઠસત્તમેસુ હેટ્ઠા વુત્તનયેનેવ અત્થો વેદિતબ્બો.

અમતવગ્ગો પઞ્ચમો.

સતિપટ્ઠાનસંયુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. ઇન્દ્રિયસંયુત્તં

૧. સુદ્ધિકવગ્ગો

૧. સુદ્ધિકસુત્તવણ્ણના

૪૭૧. ઇન્દ્રિયસંયુત્તસ્સ પઠમે **સદ્ધિન્દ્રિયં સતિન્દ્રિયં પઞ્ઞિન્દ્રિય**ન્તિ ઇમાનિ તીણિ ચતુભૂમકકુસલવિપાકેસુ ચેવ કિરિયાસુ ચ લબ્ભન્તિ. **વીરિયિન્દ્રિયસમાધિન્દ્રિયાનિ** ચતુભૂમકકુસલે અકુસલે વિપાકે કિરિયાયાતિ સબ્બત્થ લબ્ભન્તિ. ઇતિ ઇદં સુત્તં ચતુભૂમકસબ્બસઙ્ગાહકધમ્મપરિચ્છેદવસેન વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં.

૭. દુતિયસમણબ્રાહ્મણસુત્તવણ્ણના

૪૭૭. સત્તમે **સદ્ધિન્દ્રિયં નપ્પજાનન્તી**તિ દુક્ખસચ્ચવસેન ન પજાનન્તિ. **સદ્ધિન્દ્રિયસમુદયં નપ્પજાનન્તી**તિ સમુદયસચ્ચવસેન ન પજાનન્તિ. એવં નિરોધં નિરોધસચ્ચવસેન, પટિપદં મગ્ગસચ્ચવસેનાતિ. સેસેસુપિ એસેવ નયો.

સુક્કપક્ખે પન અધિમોક્ખવસેન આવજ્જનસમુદયા સદ્ધિન્દ્રિયસમુદયો હોતિ, પગ્ગહવસેન આવજ્જનસમુદયા વીરિયિન્દ્રિયસમુદયો, ઉપટ્ઠાનવસેન આવજ્જનસમુદયા સતિન્દ્રિયસમુદયો, અવિક્ખેપવસેન આવજ્જનસમુદયા સમાધિન્દ્રિયસમુદયો, દસ્સનવસેન આવજ્જનસમુદયા પઞ્ઞિન્દ્રિયસમુદયો હોતિ. તથા છન્દવસેન આવજ્જનસમુદયા સદ્ધિન્દ્રિયસમુદયો હોતિ, છન્દવસેન આવજ્જનસમુદયા વીરિયસતિસમાધિપઞ્ઞિન્દ્રિયસમુદયો હોતિ. મનસિકારવસેન આવજ્જનસમુદયા સદ્ધિન્દ્રિયસમુદયો હોતિ. મનસિકારવસેન આવજ્જનસમુદયા વીરિયસતિસમાધિપઞ્ઞિન્દ્રિયસમુદયો હોતીતિ એવમ્પિ અત્થો વેદિતબ્બો. ઇમેસુ પટિપાટિયા છસુ સુત્તેસુ ચતુસચ્ચમેવ કથિતં.

૮. દટ્ઠબ્બસુત્તવણ્ણના

૪૭૮. અટ્ઠમે **કત્થ ચ, ભિક્ખવે, સદ્ધિન્દ્રિયં દટ્ઠબ્બં, ચતૂસુ સોતાપત્તિયઙ્ગેસૂ**તિઆદિ ઇમેસં ઇન્દ્રિયાનં સવિસયે જેટ્ઠકભાવદસ્સનત્થં વુત્તં. યથા હિ ચત્તારો સેટ્ઠિપુત્તા રાજાતિ રાજપઞ્ચમેસુ સહાયેસુ ''નક્ખત્તં કીળિસ્સામા''તિ વીથિં ઓતિણ્ણેસુ એકસ્સ સેટ્ઠિપુત્તસ્સ ગેહં ગતકાલે ઇતરે ચત્તારો તુણ્હી નિસીદન્તિ, ગેહસામિકોવ – ''ઇમેસં ખાદનીયં ભોજનીયં દેથ, ગન્ધમાલાલઙ્કારાદીનિ દેથા''તિ ગેહે વિચારેતિ. દુતિયસ્સ, તતિયસ્સ, ચતુત્થસ્સ ગેહં ગતકાલે ઇતરે ચત્તારો તુણ્હી નિસીદન્તિ, ગેહસામિકોવ – ''ઇમેસં ખાદનીયં ભોજનીયં દેથ, ગન્ધમાલાલઙ્કારાદીનિ દેથા''તિ ગેહે વિચારેતિ. અથ સબ્બપચ્છા રઞ્ઞો ગેહં ગતકાલે કિઞ્ચાપિ રાજા સબ્બત્થ ઇસ્સરો, ઇમસ્મિં પન કાલે અત્તનો ગેહેયેવ – ''ઇમેસં ખાદનીયં ભોજનીયં દેથ, ગન્ધમાલાલઙ્કારાદીનિ દેથા''તિ ગેહે વિચારેતિ. એવમેવ સદ્ધાપઞ્ચમકેસુ ઇન્દ્રિયેસુ તેસુ સહાયેસુ એકતો વીથિં ઓતરન્તેસુ વિય એકારમ્મણે ઉપ્પજ્જમાનેસુપિ યથા પઠમસ્સ ગેહે ઇતરે ચત્તારો તુણ્હી નિસીદન્તિ, ગેહસામિકોવ વિચારેતિ, એવં સોતાપત્તિયઙ્ગાનિ પત્વા અધિમોક્ખલક્ખણં સદ્ધિન્દ્રિયમેવ જેટ્ઠકં હોતિ પુબ્બઙ્ગમં, સેસાનિ તદન્વયાનિ હોન્તિ. યથા દુતિયસ્સ ગેહે ઇતરે ચત્તારો તુણ્હી નિસીદન્તિ, ગેહસામિકોવ વિચારેતિ, એવં સમ્મપ્પધાનાનિ પત્વા પગ્ગહલક્ખણં વીરિયિન્દ્રિયમેવ જેટ્ઠકં હોતિ પુબ્બઙ્ગમં, સેસાનિ તદન્વયાનિ હોન્તિ. યથા તતિયસ્સ ગેહે ઇતરે ચત્તારો તુણ્હી નિસીદન્તિ,

ગેહસામિકોવ વિચારેતિ, એવં સતિપટ્ઠાનાનિ પત્વા ઉપટ્ઠાનલક્ખણં સતિન્દ્રિયમેવ જેટ્ઠકં હોતિ પુબ્બઙ્ગમં, સેસાનિ તદન્વયાનિ હોન્તિ. યથા ચતુત્થસ્સ ગેહે ઇતરે ચત્તારો તુણ્હી નિસીદન્તિ, ગેહસામિકોવ વિચારેતિ, એવં ઝાનવિમોક્ખે પત્વા અવિક્ખેપલક્ખણં સમાધિન્દ્રિયમેવ જેટ્ઠકં હોતિ પુબ્બઙ્ગમં, સેસાનિ તદન્વયાનિ હોન્તિ. સબ્બપચ્છા રઞ્ઞો ગેહં ગતકાલે પન યથા ઇતરે ચત્તારો તુણ્હી નિસીદન્તિ, રાજાવ ગેહે વિચારેતિ, એવમેવ અરિયસચ્ચાનિ પત્વા પજાનનલક્ખણં પઞ્ઞિન્દ્રિયમેવ જેટ્ઠકં હોતિ પુબ્બઙ્ગમં, સેસાનિ તદન્વયાનિ હોન્તીતિ.

૯-૧૦. પઠમવિભઙ્ગસુત્તાદિવણ્ણના

૪૭૯-૪૮૦. નવમે **સતિનેપક્કેના**તિ એત્થ નિપકસ્સ ભાવો નેપક્કં, પઞ્ઞાયેતં નામં. કસ્મા પન સતિભાજને પઞ્ઞા વુત્તાતિ? સતિયા બલવભાવદસ્સનત્થં. બલવસતિ હિ ઇધ અધિપ્પેતા. સા ચ પઞ્ઞાસમ્પયુત્તાવ બલવતી હોતિ, ન વિપ્પયુત્તાતિ પઞ્ઞાસમ્પયુત્તસતિં દસ્સેન્તો એવમાહ. **ચિરકત**ન્તિ ચિરકાલં કતં દાનં વા સીલં વા ઉપોસથકમ્મં વા. **ચિરભાસિત**ન્તિ ''અસુકસ્મિં ઠાને અસુકં નામ ભાસિત''ન્તિ એવં ચિરકાલે ભાસિતં. **વોસ્સગ્ગારમ્મણં કત્વા**તિ નિબ્બાનારમ્મણં કત્વા. **ઉદયત્થગામિનિયા**તિ ઉદયઞ્ચ અત્થઞ્ચ ગચ્છન્તિયા, ઉદયબ્બયપરિગ્ગાહિકાયાતિ અત્થો. ઇમસ્મિં સુત્તે સદ્ધાસતિપઞ્ઞિન્દ્રિયાનિ પુબ્બભાગાનિ, વીરિયિન્દ્રિયં મિસ્સકં, સમાધિન્દ્રિયં નિબ્બત્તિતલોકુત્તરમેવ કથિતં. દસમેપિ અયમેવ ધમ્મપરિચ્છેદોતિ.

સુદ્ધિકવગ્ગો પઠમો.

૨. મુદુતરવગ્ગો

૧. પટિલાભસુત્તવણ્ણના

૪૮૧. દુતિયવગ્ગસ્સ પઠમે **સમ્મપ્પધાને આરબ્ભા**તિ સમ્મપ્પધાને પટિચ્ચ, સમ્મપ્પધાને ભાવેન્તોતિ અત્થો. **સતિન્દ્રિયે**પિ એસેવ નયો.

૨. પઠમસંખિત્તસુત્તવણ્ણના

૪૮૨. દુતિયે **તતો**તિ વિપસ્સનામગ્ગફલવસેન નિસ્સક્કં વેદિતબ્બં. **સમત્તા**નિ હિ પરિપુણ્ણાનિ પઞ્ચિન્દ્રિયાનિ અરહત્તમગ્ગસ્સ વિપસ્સનિન્દ્રિયાનિ નામ હોન્તિ. **તતો મુદુતરેહી**તિ તેહિ અરહત્તમગ્ગસ્સ વિપસ્સનિન્દ્રિયેહિ મુદુતરાનિ અનાગામિમગ્ગસ્સ વિપસ્સનિન્દ્રિયાનિ નામ હોન્તિ, તતો મુદુતરાનિ સકદાગામિમગ્ગસ્સ, તતો મુદુતરાનિ સોતાપત્તિમગ્ગસ્સ વિપસ્સનિન્દ્રિયાનિ નામ હોન્તિ, તતો મુદુતરાનિ ધમ્માનુસારિમગ્ગસ્સ, તતો મુદુતરાનિ સદ્ધાનુસારિમગ્ગસ્સ વિપસ્સનિન્દ્રિયાનિ નામ હોન્તિ.

તથા સમત્તાનિ પરિપુણ્ણાનિ પઞ્ચિન્દ્રિયાનિ અરહત્તમગ્ગિન્દ્રિયાનિ નામ હોન્તિ, તતો મુદુતરાનિ અનાગામિમગ્ગિન્દ્રિયાનિ નામ હોન્તિ, તતો મુદુતરાનિ સકદાગામિમગ્ગિન્દ્રિયાનિ નામ હોન્તિ, તતો મુદુતરાનિ સોતાપત્તિમગ્ગિન્દ્રિયાનિ નામ હોન્તિ, તતો મુદુતરાનિ ધમ્માનુસારિમગ્ગિન્દ્રિયાનિ, તતો મુદુતરાનિ સદ્ધાનુસારિમગ્ગિન્દ્રિયાનિ નામ હોન્તિ.

સમત્તાનિ પરિપુણ્ણાનિ પઞ્ચિન્દ્રિયાનિ અરહત્તફલિન્દ્રિયાનિ નામ હોન્તિ, તતો મુદુતરાનિ અનાગામિફલિન્દ્રિયાનિ, તતો મુદુતરાનિ સકદાગામિફલિન્દ્રિયાનિ, તતો મુદુતરાનિ સોતાપત્તિફલિન્દ્રિયાનિ નામ હોન્તિ. ધમ્માનુસારિસદ્ધાનુસારિનો પન દ્વેપિ સોતાપત્તિમગ્ગટ્ઠપુગ્ગલા, મગ્ગટ્ઠપુગ્ગલવસેન નેસં નાનત્તં જાતન્તિ આગમનેનપિ મગ્ગેનપિ. સદ્ધાનુસારી પુગ્ગલો હિ ઉદ્દિસાપેન્તો પરિપુચ્છન્તો અનુપુબ્બેન મગ્ગં પાપુણાતિ, ધમ્માનુસારી એકેન વા દ્વીહિ વા સવનેહિ. એવં તાવ નેસં આગમનેન નાનત્તં વેદિતબ્બં.

ધમ્માનુસારિસ્સ પન મગ્ગો તિક્ખો હોતિ, સૂરં ઞાણં વહતિ, અસઙ્ખારેન અપ્પયોગેન કિલેસે છિન્દતિ કદલિક્ખન્ધં વિય તિખિણા અસિધારા. સદ્ધાનુસારિસ્સ ન તસ્સ વિય મગ્ગો તિક્ખો હોતિ, ન સૂરં ઞાણં વહતિ, સસઙ્ખારેન સપ્પયોગેન કિલેસે છિન્દતિ કદલિક્ખન્ધં વિય અતિખિણા અસિધારા. કિલેસક્ખયે પન તેસં નાનત્તં નત્થિ. અવસેસા ચ કિલેસા ખીયન્તિ.

૩. દુતિયસંખિત્તસુત્તવણ્ણના

૪૮૩. તતિયે **તતો**તિ ફલવસેન નિસ્સક્કં વેદિતબ્બં. સમત્તાનિ હિ પરિપુણ્ણાનિ પઞ્ચિન્દ્રિયાનિ અરહત્તફલિન્દ્રિયાનિ નામ હોન્તિ, અરહત્તફલેન સમન્નાગતો પુગ્ગલો અરહા નામ હોતિ. અરહત્તફલતો મુદુતરાનિ અનાગામિફલિન્દ્રિયાનિ નામ હોન્તિ, તતો મુદુતરાનિ સકદાગામિફલિન્દ્રિયાનિ, તતો મુદુતરાનિ સોતાપત્તિફલિન્દ્રિયાનિ, સોતાપત્તિફલેન સમન્નાગતો પુગ્ગલો સોતાપન્નો નામ હોતિ. **ઇન્દ્રિયવેમત્તતા ફલવેમત્તતા હોતી**તિ ઇન્દ્રિયનાનત્તેન ફલનાનત્તં, ફલનાનત્તેન પુગ્ગલનાનત્તન્તિ.

૪. તતિયસંખિત્તસુત્તવણ્ણના

૪૮૪. ચતુત્થે **પરિપૂરં પરિપૂરકારી આરાધેતી**તિ પરિપૂરં અરહત્તમગ્ગં કરોન્તો અરહત્તફલં આરાધેતિ. **પદેસં પદેસકારી**તિ અવસેસે તયો પદેસમગ્ગે કરોન્તો પદેસં ફલત્તયમત્તમેવ આરાધેતિ. ઇતિ ઇમેસુ ચતૂસુપિ સુત્તેસુ મિસ્સકાનેવ ઇન્દ્રિયાનિ કથિતાનિ.

૫-૭. પઠમવિત્થારસુત્તાદિવણ્ણના

૪૮૫-૪૮૭. પઞ્ચમે **તતો મુદુતરેહી**તિ વિપસ્સનાવસેન નિસ્સક્કં વેદિતબ્બં. પરિપુણ્ણાનિ હિ પઞ્ચિન્દ્રિયાનિ અરહત્તમગ્ગસ્સ વિપસ્સનિન્દ્રિયાનિ હોન્તિ, તતો મુદુતરાનિ અન્તરાપરિનિબ્બાયિસ્સ વિપસ્સનિન્દ્રિયાનિ, તતો મુદુતરાનિ ઉપહચ્ચપરિનિબ્બાયિસ્સ, તતો મુદુતરાનિ અસઙ્ખારપરિનિબ્બાયિસ્સ, તતો મુદુતરાનિ સસઙ્ખારપરિનિબ્બાયિસ્સ, તતો મુદુતરાનિ ઉદ્ધંસોતઅકનિટ્ઠગામિસ્સ વિપસ્સનિન્દ્રિયાનિ નામ હોન્તિ.

ઇમસ્મિં પન ઠાને અરહત્તમગ્ગેયેવ ઠત્વા પઞ્ચ નિસ્સક્કાનિ નીહરિતબ્બાનિ. અરહત્તમગ્ગસ્સ હિ વિપસ્સનિન્દ્રિયેહિ મુદુતરાનિ પઠમઅન્તરાપરિનિબ્બાયિસ્સ વિપસ્સનિન્દ્રિયાનિ, તતો મુદુતરાનિ દુતિયઅન્તરાપરિનિબ્બાયિસ્સ, તતો મુદુતરાનિ તતિયઅન્તરાપરિનિબ્બાયિસ્સ, તતો મુદુતરાનિ ઉપહચ્ચપરિનિબ્બાયિસ્સ, તતો મુદુતરાનિ ઉદ્ધંસોતઅકનિટ્ઠગામિસ્સ વિપસ્સનિન્દ્રિયાનિ. અસઙ્ખારપરિનિબ્બાયિસ્સ સસઙ્ખારપરિનિબ્બાયિનોપિ એતેવ પઞ્ચ જના.

ઇદાનિ તીણિ નિસ્સક્કાનિ. સકદાગામિમગ્ગસ્સ હિ ઇન્દ્રિયેહિ મુદુતરાનિ સોતાપત્તિમગ્ગિન્દ્રિયાનિ, સોતાપત્તિમગ્ગેયેવ ઇન્દ્રિયેહિ મુદુતરાનિ ધમ્માનુસારિમગ્ગિન્દ્રિયાનિ. તેહિપિ મુદુતરાનિ સદ્ધાનુસારિમગ્ગિન્દ્રિયાનિ. છટ્ઠસત્તમાનિ વુત્તનયાનેવ. ઇમેસુ પન તીસુપિ સુત્તેસુ પુબ્બભાગવિપસ્સનિન્દ્રિયાનેવ કથિતાનિ.

૮. પટિપન્નસુત્તવણ્ણના

૪૮૮. અટ્ઠમે **તતો મુદુતરેહી**તિ મગ્ગફલવસેન નિસ્સક્કં વેદિતબ્બં. તં પાળિયં વુત્તમેવ. **બાહિરો**તિ ઇમેહિ અટ્ઠહિ પુગ્ગલેહિ બહિભૂતો. **પુથુજ્જનપક્ખે ઠિતો**તિ પુથુજ્જનકોટ્ઠાસે ઠિતો. ઇમસ્મિં સુત્તે લોકુત્તરાનેવ ઇન્દ્રિયાનિ કથિતાનિ.

૯-૧૦. સમ્પન્નસુત્તાદિવણ્ણના

૪૮૯-૪૯૦. નવમે **ઇન્દ્રિયસમ્પન્નો**તિ પરિપુણ્ણિન્દ્રિયો. દસમં ઉત્તાનમેવ. ઇમસ્મિં સુત્તદ્વયે મિસ્સકાનિ ઇન્દ્રિયાનિ કથિતાનીતિ.

મુદુતરવગ્ગો દુતિયો.

૩. છળિન્દ્રિયવગ્ગો

૨. જીવિતિન્દ્રિયસુત્તવણ્ણના

૪૯૨. તતિયવગ્ગસ્સ દુતિયે **ઇત્થિન્દ્રિય**ન્તિઆદીસુ ઇત્થિભાવે ઇન્દટ્ઠં કરોતીતિ **ઇત્થિન્દ્રિયં**. પુરિસભાવે ઇન્દટ્ઠં કરોતીતિ **પુરિસિન્દ્રિયં**. જીવિતે ઇન્દટ્ઠં કરોતીતિ **જીવિતિન્દ્રિયં**. અત્થુપ્પત્તિકં કિરેતં સુત્તં. સટ્ઠમજ્ઝસ્મિઞ્હિ ‘‘કતિ નુ ખો વટ્ટિન્દ્રિયાની’’તિ કથા ઉદપાદિ, અથ ભગવા વટ્ટિન્દ્રિયાનિ દસ્સેન્તો **તીણિમાનિ ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ.

૩. અઞ્ઞિન્દ્રિયસુત્તવણ્ણના

૪૯૩. તતિયે **અનઞ્ઞાતઞ્ઞસ્સામીતિન્દ્રિય**ન્તિ ‘‘અનમતગ્ગે સંસારે અજાનિતપુબ્બં ધમ્મં જાનિસ્સામી’’તિ પટિપન્નસ્સ સોતાપત્તિમગ્ગક્ખણે ઉપ્પન્નં ઇન્દ્રિયં. **અઞ્ઞિન્દ્રિય**ન્તિ તેસંયેવ ઞાતધમ્માનં આજાનનાકારેન સોતાપત્તિફલાદીસુ છસુ ઠાનેસુ ઉપ્પન્નં ઇન્દ્રિયં. **અઞ્ઞાતાવિન્દ્રિય**ન્તિ અઞ્ઞાતાવીસુ અરહત્તફલધમ્મેસુ ઉપ્પન્નં ઇન્દ્રિયં. તત્થ તત્થ તેન તેનાકારેન ઉપ્પન્નસ્સ ઞાણસ્સેવેતં અધિવચનં. ઇદમ્પિ સુત્તં અત્થુપ્પત્તિકમેવ. સટ્ઠમજ્ઝસ્મિઞ્હિ ‘‘કતિ નુ ખો લોકુત્તરિન્દ્રિયાની’’તિ કથા ઉદપાદિ, અથ ભગવા તાનિ દસ્સેન્તો **તીણિમાનિ, ભિક્ખવે, ઇન્દ્રિયાની**તિઆદિમાહ.

૪. એકબીજીસુત્તવણ્ણના

૪૯૪. ચતુત્થે **તતો મુદુતરેહી**તિ વિપસ્સનતો નિસ્સક્કં વેદિતબ્બં. સમત્તાનિ હિ પઞ્ચિન્દ્રિયાનિ અરહત્તમગ્ગસ્સ વિપસ્સનિન્દ્રિયાનિ નામ હોન્તિ, તતો મુદુતરાનિ અન્તરાપરિનિબ્બાયિસ્સ વિપસ્સનિન્દ્રિયાનિ, તતો મુદુતરાનિ ઉપહચ્ચપરિનિબ્બાયિસ્સ, તતો મુદુતરાનિ અસઙ્ખારપરિનિબ્બાયિસ્સ, તતો મુદુતરાનિ સસઙ્ખારપરિનિબ્બાયિસ્સ,

તતો મુદુતરાનિ ઉદ્ધંસોતઅકનિટ્ઠગામિસ્સ વિપસ્સનિન્દ્રિયાનિ નામ. ઇધાપિ પુરિમનયેનેવ અરહત્તમગ્ગે ઠત્વા પઞ્ચ નિસ્સક્કાનિ નીહરિતબ્બાનિ.

યથા પન પુરિમનયે સકદાગામિમગ્ગે ઠત્વા તીણિ નિસ્સક્કાનિ, એવમિધ પઞ્ચ નીહરિતબ્બાનિ. સકદાગામિમગ્ગસ્સ હિ વિપસ્સનિન્દ્રિયેહિ મુદુતરાનિ સોતાપત્તિમગ્ગસ્સ વિપસ્સનિન્દ્રિયાનિ, સોતાપત્તિમગ્ગસ્સ ચ તેહિ વિપસ્સનિન્દ્રિયેહિ મુદુતરાનિ એકબીજિઆદીનં મગ્ગસ્સ વિપસ્સનિન્દ્રિયાનિ.

એત્થ ચ **એકબીજી**તિઆદીસુ યો સોતાપન્નો હુત્વા એકમેવ અત્તભાવં જનેત્વા અરહત્તં પાપુણાતિ, અયં **એકબીજી** નામ. યથાહ ''કતમો ચ પુગ્ગલો એકબીજી, ઇધેકચ્ચો પુગ્ગલો તિણ્ણં સંયોજનાનં પરિક્ખયા સોતાપન્નો હોતિ અવિનિપાતધમ્મો નિયતો સમ્બોધિપરાયણો, સો એકઞ્ઞેવ માનુસકં ભવં સન્ધાવિત્વા સંસરિત્વા દુક્ખસ્સન્તં કરોતિ. અયં વુચ્ચતિ પુગ્ગલો એકબીજી''તિ (પુ॰ પ॰ ૩૩).

યો પન દ્વે તયો ભવે સંસરિત્વા દુક્ખસ્સન્તં કરોતિ, અયં **કોલંકોલો** નામ. યથાહ ''કતમો ચ પુગ્ગલો કોલંકોલો. ઇધેકચ્ચો પુગ્ગલો તિણ્ણં સંયોજનાનં પરિક્ખયા સોતાપન્નો હોતિ અવિનિપાતધમ્મો નિયતો સમ્બોધિપરાયણો, સો દ્વે વા તીણિ વા કુલાનિ સન્ધાવિત્વા સંસરિત્વા દુક્ખસ્સન્તં કરોતિ. અયં વુચ્ચતિ પુગ્ગલો કોલંકોલો''તિ (પુ॰ પ॰ ૩૨). તત્થ કુલાનીતિ ભવા વેદિતબ્બા. ''દ્વે વા તીણિ વા''તિ ઇદં દેસનામત્તમેવ, યાવ છટ્ઠભવા સંસરન્તો પન કોલંકોલોવ હોતિ.

યસ્સ સત્તક્ખત્તું પરમા ઉપપત્તિ, અટ્ઠમં ભવં નાદિયતિ, અયં **સત્તક્ખત્તુપરમો** નામ. યથાહ ''કતમો ચ પુગ્ગલો સત્તક્ખત્તુપરમો. ઇધેકચ્ચો પુગ્ગલો તિણ્ણં સંયોજનાનં પરિક્ખયા સોતાપન્નો હોતિ અવિનિપાતધમ્મો નિયતો સમ્બોધિપરાયણો, સો સત્તક્ખત્તું દેવે ચ મનુસ્સે ચ સન્ધાવિત્વા સંસરિત્વા દુક્ખસ્સન્તં કરોતિ, અયં વુચ્ચતિ પુગ્ગલો સત્તક્ખત્તુપરમો''તિ (પુ॰ પ॰ ૩૧).

ભગવતા ગહિતનામવસેનેવ ચેતાનિ તેસં નામાનિ. ''એત્તકઞ્હિ ઠાનં ગતો એકબીજી નામ હોતિ, એત્તકં કોલંકોલો, એત્તકં સત્તક્ખત્તુપરમો''તિ ભગવતા એતેસં નામં ગહિતં. નિયમતો પન ''અયં એકબીજી, અયં કોલંકોલો, અયં સત્તક્ખત્તુપરમો''તિ નત્થિ.

કો પન નેસં એતં પભેદં નિયમેતીતિ? કેચિ પન થેરા ''પુબ્બહેતુ નિયમેતી''તિ વદન્તિ, કેચિ ''પઠમમગ્ગો'', કેચિ ''ઉપરિમ તયો મગ્ગા'', કેચિ ''તિણ્ણં મગ્ગાનં વિપસ્સના''તિ. તત્થ ''પુબ્બહેતુ નિયમેતી''તિ વાદે પઠમમગ્ગસ્સ ઉપનિસ્સયો કતો નામ હોતિ, ઉપરિ તયો મગ્ગા અનુપનિસ્સયા ઉપ્પન્નાતિ વચનં આપજ્જતિ. ''પઠમમગ્ગો નિયમેતી''તિ વાદે ઉપરિ તિણ્ણં મગ્ગાનં નિરત્થકતા આપજ્જતિ. ''ઉપરિ તયો મગ્ગા નિયમેન્તી''તિ વાદે પઠમમગ્ગે અનુપ્પન્નેવ ઉપરિ તયો મગ્ગા ઉપ્પન્નાતિ આપજ્જતિ. ''તિણ્ણં મગ્ગાનં વિપસ્સના નિયમેતી''તિ વાદો પન યુજ્જતિ. સચે હિ ઉપરિ તિણ્ણં મગ્ગાનં વિપસ્સના બલવતી હોતિ, એકબીજી નામ હોતિ, તતો મન્દતરાય કોલંકોલો, તતો મન્દતરાય સત્તક્ખત્તુપરમોતિ.

એકચ્ચો હિ સોતાપન્નો વટ્ટજ્ઝાસયો હોતિ વટ્ટાભિરતો પુનપ્પુનં વટ્ટસ્મિંયેવ વિચરતિ સન્દિસ્સતિ. અનાથપિણ્ડિકો સેટ્ઠિ, વિસાખા ઉપાસિકા, ચૂળરથમહારથા દેવપુત્તા, અનેકવણ્ણો દેવપુત્તો, સક્કો દેવરાજા, નાગદત્તો દેવપુત્તોતિ ઇમે હિ એત્તકા જના વટ્ટજ્ઝાસયા વટ્ટાભિરતા આદિતો પટ્ઠાય છ દેવલોકે સોધેત્વા અકનિટ્ઠે

ઠત્વા પરિનિબ્બાયિસ્સન્તિ , ઇમે ઇધ ન ગહિતા. ન કેવલઞ્ચિમે, યોપિ મનુસ્સેસુયેવ સત્તક્ખત્તું સંસરિત્વા અરહત્તં પાપુણાતિ, યોપિ દેવલોકે નિબ્બત્તો દેવેસુયેવ સત્તક્ખત્તું અપરાપરં સંસરિત્વા અરહત્તં પાપુણાતિ, ઇમેપિ ઇધ ન ગહિતા. કાલેન દેવે, કાલેન મનુસ્સે સંસરિત્વા પન અરહત્તં પાપુણન્તોવ ઇધ ગહિતો. તસ્મા સત્તક્ખત્તુપરમોતિ ઇદં ઇધટ્ઠકવોકિણ્ણસુક્ખવિપસ્સકસ્સ નામં કથિતન્તિ વેદિતબ્બં.

ધમ્માનુસારી સદ્ધાનુસારીતિ એત્થ પન ઇમસ્મિં સાસને લોકુત્તરધમ્મં નિબ્બત્તેન્તસ્સ દ્વે ધુરાનિ, દ્વે સીસાનિ, દ્વે અભિનિવેસા – સદ્ધાધુરં, પઞ્ઞાધુરં , સદ્ધાસીસં, પઞ્ઞાસીસં, સદ્ધાભિનિવેસો, પઞ્ઞાભિનિવેસોતિ. તત્થ યો ભિક્ખુ ''સચે સદ્ધાય સક્કા નિબ્બત્તેતું, નિબ્બત્તેસ્સામિ લોકુત્તરમગ્ગ''ન્તિ સદ્ધં ધુરં કત્વા સોતાપત્તિમગ્ગં નિબ્બત્તેતિ, સો મગ્ગક્ખણે સદ્ધાનુસારી નામ હોતિ. ફલક્ખણે પન સદ્ધાવિમુત્તો નામ હુત્વા એકબીજી કોલંકોલો સત્તક્ખત્તુપરમોતિ તિવિધો હોતિ. તત્થ એકેકો દુક્ખાપટિપદાદિવસેન ચતુબ્બિધભાવં આપજ્જતીતિ સદ્ધાધુરેન દ્વાદસ જના હોન્તિ.

યો પન ''સચે પઞ્ઞાય સક્કા નિબ્બત્તેતું, નિબ્બત્તેસ્સામિ લોકુત્તરમગ્ગ''ન્તિ પઞ્ઞં ધુરં કત્વા સોતાપત્તિમગ્ગં નિબ્બત્તેતિ, સો મગ્ગક્ખણે ધમ્માનુસારી નામ હોતિ. ફલક્ખણે પન પઞ્ઞાવિમુત્તો નામ હુત્વા એકબીજિઆદિભેદેન દ્વાદસભેદોવ હોતિ. એવં દ્વે મગ્ગટ્ઠા ફલક્ખણે ચતુવીસતિ સોતાપન્ના હોન્તીતિ.

તિપિટકતિસ્સત્થેરો કિર ''તીણિ પિટકાનિ સોધેસ્સામી''તિ પરતીરં ગતો. તં એકો કુટુમ્બિકો ચતૂહિ પચ્ચયેહિ ઉપટ્ઠાસિ, થેરો આગમનકાલે ''ગચ્છામિ ઉપાસકા''તિ આહ. ''કહં ભન્તે''તિ? ''અમ્હાકં આચરિયુપજ્ઝાયાનં સન્તિક''ન્તિ. ''ન સક્કા, ભન્તે, મયા ગન્તું, ભદન્તં પન નિસ્સાય મયા સાસનસ્સ ગુણો ઞાતો, તુમ્હાકં પરમ્મુખા કીદિસં ભિક્ખું ઉપસઙ્કમામી''તિ? અથ નં થેરો આહ – ''યો ભિક્ખુ ચતુવીસતિ સોતાપન્ને દ્વાદસ સકદાગામી અટ્ઠચત્તાલીસ અનાગામી દ્વાદસ અરહન્તે દસ્સેત્વા ધમ્મકથં કથેતું સક્કોતિ, એવરૂપં ભિક્ખું ઉપટ્ઠાતું વટ્ટતી''તિ. ઇમસ્મિં સુત્તે વિપસ્સના કથિતાતિ.

૫-૧૦. સુદ્ધકસુત્તાદિવણ્ણના

૪૯૫-૫૦૦. પઞ્ચમે ચક્ખુ ચ તં ચક્ખુદ્વારે નિબ્બત્તાનં ધમ્માનં આધિપતેય્યસઙ્ખાતેન ઇન્દટ્ઠેન ઇન્દ્રિયઞ્ચાતિ **ચક્ખુન્દ્રિયં**. **સોતિન્દ્રિયા**દીસુપિ એસેવ નયો. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવ. ઇમસ્મિં વગ્ગે પઠમસુત્તઞ્ચેવ છટ્ઠાદીનિ ચ પઞ્ચાતિ છ સુત્તાનિ ચતુસચ્ચવસેન કથિતાનીતિ.

છળિન્દ્રિયવગ્ગો તતિયો.

૪. સુખિન્દ્રિયવગ્ગો

૧-૫. સુદ્ધિકસુત્તાદિવણ્ણના

૫૦૧-૫૦૫. ચતુત્થવગ્ગસ્સ પઠમે સુખઞ્ચ તં સહજાતાનં આધિપતેય્યસઙ્ખાતેન ઇન્દટ્ઠેન ઇન્દ્રિયઞ્ચાતિ **સુખિન્દ્રિયં**. **દુક્ખિન્દ્રિયા**દીસુપિ એસેવ નયો. એત્થ ચ સુખિન્દ્રિયદુક્ખિન્દ્રિયદોમનસ્સિન્દ્રિયાનિ કામાવચરાનેવ, સોમનસ્સિન્દ્રિયં ઠપેત્વા અરૂપાવચરં સેસં તેભૂમકં, ઉપેક્ખિન્દ્રિયં ચતુભૂમકં. દુતિયાદીનિ ચત્તારિ ચતુસચ્ચવસેનેવ કથિતાનિ.

૬. પઠમવિભઙ્ગસુત્તવણ્ણના

૫૦૬. છટ્ઠે **કાયિકન્તિ** કાયપસાદવત્થુકં. **સુખન્તિ** અયમસ્સ સરૂપનિદ્દેસો. **સાતન્તિ** તસ્સેવ વેવચનં, મધુરન્તિ વુત્તં હોતિ. **કાયસમ્ફસ્સજન્તિ** કાયસમ્ફસ્સતો જાતં. **સુખં સાતન્તિ** વુત્તનયમેવ. **વેદયિતન્તિ** અયમસ્સ સબ્બવેદનાસાધારણો અઞ્ઞધમ્મવિસિટ્ઠો સભાવનિદ્દેસો. ઇમિના નયેન સેસેસુપિ અત્થો વેદિતબ્બો. **કાયિકં વા ચેતસિકં વાતિ** એત્થ પન ચક્ખાદયો ચત્તારો પસાદકાયે વત્થું કત્વા ઉપ્પત્તિવસેન કાયિકન્તિ વુત્તં. કાયપસાદવત્થુકં પન અદુક્ખમસુખં નામ નત્થિ.

૯. કટ્ઠોપમસુત્તવણ્ણના

૫૦૯. નવમે **દ્વિન્નં કટ્ઠાનન્તિ** દ્વિન્નં અરણીનં. **સઙ્ઘટ્ટનસમોધાનાતિ** સઙ્ઘટ્ટનેન ચેવ સમોધાનેન ચ. **ઉસ્માતિ** ઉસુમાકારો. **તેજોતિ** અગ્ગિધૂમો. એત્થ ચ અધરારણી વિય વત્થારમ્મણં, ઉત્તરારણી વિય ફસ્સો, સઙ્ઘટ્ટો વિય ફસ્સસઙ્ઘટ્ટનં, અગ્ગિ વિય વેદના દટ્ઠબ્બા. વત્થારમ્મણં વા ઉત્તરારણી વિય, ફસ્સો અધરારણી વિય દટ્ઠબ્બો.

૧૦. ઉપ્પટિપાટિકસુત્તવણ્ણના

૫૧૦. દસમં યથાધમ્મરસેન પટિપાટિયા વુત્તમ્પિ ઇમસ્મિં ઇન્દ્રિયવિભઙ્ગે સેસસુત્તાનિ વિય અદેસિતત્તા ઉપ્પટિપાટિકસુત્તં નામાતિ વેદિતબ્બં. તત્થ **નિમિત્તન્તિ**આદીનિ સબ્બાનિ પચ્ચયવેવચનાનેવ. **દુક્ખિન્દ્રિયઞ્ચ પજાનાતીતિ** દુક્ખસચ્ચવસેનેવ પજાનાતિ. **દુક્ખિન્દ્રિયસમુદયન્તિ** કણ્ટકેન વા વિદ્ધસ્સ મઙ્કુલેન વા દટ્ઠસ્સ પચ્ચત્થરણે વા વલિયા કુટ્ઠસ્સ દુક્ખસહગતં કાયવિઞ્ઞાણં ઉપ્પજ્જતિ, તં એતસ્સ સમુદયોતિ પજાનાતિ.

પરતો **દોમનસ્સિન્દ્રિયસમુદયન્તિ**આદીસુપિ તેસં તેસં કારણવસેનેવ સમુદયો વેદિતબ્બો. પત્તચીવરાદીનં વા હિ સઙ્ખારાનં સદ્ધિવિહારિકાદીનં વા સત્તાનં વિનાસેન દોમનસ્સિન્દ્રિયં ઉપ્પજ્જતીતિ તેસં વિનાસં તસ્સ સમુદયોતિ પજાનાતિ. સુભોજનં ભુઞ્જિત્વા વરસયને નિપન્નસ્સ હત્થપાદસમ્બાહનતાલવણ્ટવાતાદિસમ્ફસ્સેન સુખિન્દ્રિયં ઉપ્પજ્જતિ, તં ફસ્સં તસ્સ સમુદયોતિ પજાનાતિ. વુત્તપ્પકારાનં પન સત્તસઙ્ખારાનં મનાપાનં પટિલાભવસેન સોમનસ્સિન્દ્રિયં ઉપ્પજ્જતિ, તં પટિલાભં તસ્સ સમુદયોતિ પજાનાતિ. મજ્ઝત્તાકારેન પન ઉપેક્ખિન્દ્રિયં ઉપ્પજ્જતિ, તં સત્તસઙ્ખારેસુ મજ્ઝત્તાકારં તસ્સ સમુદયોતિ પજાનાતિ.

કત્થ ચુપ્પન્નં દુક્ખિન્દ્રિયં અપરિસેસં નિરુજ્ઝતિ, ઇધ, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ વિવિચ્ચેવ કામેહીતિઆદીસુ પન અયં એકતોવ વિનિચ્છયકથા – દુક્ખિન્દ્રિયઞ્હિ પઠમજ્ઝાનસ્સ ઉપચારક્ખણેયેવ નિરુજ્ઝતિ પહીનં હોતિ, દોમનસ્સાદીનિ દુતિયજ્ઝાનાદીનં. એવં સન્તેપિ તેસં અતિસયનિરોધત્તા અયં ઝાનેસુયેવ નિરોધો વુત્તો. અતિસયનિરોધો હિ તેસં પઠમજ્ઝાનાદીસુ, ન નિરોધોયેવ, નિરોધોયેવ પન ઉપચારક્ખણે, નાતિસયનિરોધો. તથા હિ નાનાવજ્જને પઠમજ્ઝાનુપચારે નિરુદ્ધસ્સાપિ દુક્ખિન્દ્રિયસ્સ ડંસમકસાદિસમ્ફસ્સેન વા વિસમાસનુપતાપેન વા સિયા ઉપ્પત્તિ, ન ત્વેવ અન્તોઅપ્પનાયં. ઉપચારે વા નિરુદ્ધમ્પેતં ન સુટ્ઠુ નિરુદ્ધં હોતિ પટિપક્ખેન અવિહતત્તા. અન્તોઅપ્પનાયં પન પીતિફરણેન સબ્બો કાયો સુખોક્કન્તો હોતિ, સુખોક્કન્તકાયસ્સ ચ સુટ્ઠુ નિરુદ્ધં હોતિ દુક્ખિન્દ્રિયં પટિપક્ખેન વિહતત્તા. નાનાવજ્જનેયેવ ચ દુતિયજ્ઝાનુપચારે પહીનસ્સ દોમનસ્સિન્દ્રિયસ્સ યસ્મા એતં વિતક્કવિચારપચ્ચયેપિ કાયકિલમથે ચિત્તુપઘાતે ચ સતિ ઉપ્પજ્જતિ, વિતક્કવિચારાભાવે નેવ ઉપ્પજ્જતિ. યત્થ પન ઉપ્પજ્જતિ, તત્થ વિતક્કવિચારભાવે, અપ્પહીના એવ ચ

દુતિયજ્ઝાનુપચારે વિતક્કવિચારાતિ તત્થસ્સ સિયા ઉપ્પત્તિ. ન ત્વેવ દુતિયજ્ઝાને પહીનપચ્ચયત્તા. તથા તતિયજ્ઝાનુપચારે પહીનસ્સાપિ સુખિન્દ્રિયસ્સ પીતિસમુટ્ઠાનપણીતરૂપફુટ્ઠકાયસ્સ સિયા ઉપ્પત્તિ, ન ત્વેવ તતિયજ્ઝાને. તતિયજ્ઝાને હિ સુખસ્સ પચ્ચયભૂતા પીતિ સબ્બસો નિરુદ્ધા. તથા ચતુત્થજ્ઝાનુપચારે પહીનસ્સાપિ સોમનસ્સિન્દ્રિયસ્સ આસન્નત્તા અપ્પનાપ્પત્તાય ઉપેક્ખાય અભાવેન સમ્મા અનતિક્કન્તત્તા ચ સિયા ઉપ્પત્તિ, ન ત્વેવ ચતુત્થજ્ઝાને. તસ્મા ''એત્થ ચુપ્પન્નં દુક્ખિન્દ્રિયં અપરિસેસં નિરુજ્ઝતી''તિ તત્થ તત્થ અપરિસેસગ્ગહણં કતં.

યં પનેત્થ **તદત્થાય ચિત્તં ઉપસંહરતી**તિ વુત્તં, તત્થ અલાભી સમાનો ઉપ્પાદનત્થાય ચિત્તં ઉપસંહરતિ, લાભી સમાનો સમાપજ્જનત્થાયાતિ એવમત્થો વેદિતબ્બો. ઇમેસુ દ્વીસુપિ સુત્તેસુ સમ્મસનવારોવ કથિતોતિ.

સુખિન્દ્રિયવગ્ગો ચતુત્થો.

૫. જરાવગ્ગો

૧. જરાધમ્મસુત્તવણ્ણના

૫૧૧. પઞ્ચમવગ્ગસ્સ પઠમે **પચ્છાતપે**તિ પાસાદચ્છાયાય પુરત્થિમદિસં પટિચ્છન્નત્તા પાસાદસ્સ પચ્છિમદિસાભાગે આતપો હોતિ, તસ્મિં ઠાને પઞ્ઞત્તવરબુદ્ધાસને નિસિન્નોતિ અત્થો . **પિટ્ઠિં ઓતાપયમાનો**તિ યસ્મા સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સપિ ઉપાદિન્નકસરીરે ઉણ્હકાલે ઉણ્હં હોતિ, સીતકાલે સીતં, અયઞ્ચ હિમપાતસીતસમયો. તસ્મા મહાચીવરં ઓતારેત્વા સૂરિયરસ્મીહિ પિટ્ઠિં ઓતાપયમાનો નિસીદિ.

કિં પન બુદ્ધરસ્મિયો મદ્દિત્વા સૂરિયરસ્મિ અન્તો પવિસિતું સક્કોતીતિ? ન સક્કોતિ. એવં સન્તે કિં તાપેતીતિ? રસ્મિતેજં. યથેવ હિ ઠિતમજ્ઝન્હિકે પરિમણ્ડલાય છાયાય રુક્ખમૂલે નિસિન્નસ્સ કિઞ્ચાપિ સૂરિયરસ્મિયો સરીરં ન ફુસન્તિ, સબ્બદિસાસુ પન તેજો ફરતિ, અગ્ગિજાલાહિ પરિક્ખિત્તો વિય હોતિ, એવં સૂરિયરસ્મીસુ બુદ્ધરસ્મિયો મદ્દિત્વા અન્તો પવિસિતું અસક્કુણન્તીસુપિ સત્થા તેજં તાપેન્તો નિસિન્નોતિ વેદિતબ્બો.

અનોમજ્જન્તોતિ પિટ્ઠિપરિકમ્મકરણવસેન અનુમજ્જન્તો. **અચ્છરિયં ભન્તે**તિ થેરો ભગવતો પિટ્ઠિતો મહાચીવરં ઓતારેત્વા નિસિન્નસ્સ દ્વિન્નં અંસકૂટાનં અન્તરે સુવણ્ણાવટ્ટં વિય કેસગ્ગપ્પમાણં વલિયાવટ્ટં દિસ્વા – ''એવરૂપેપિ નામ સરીરે જરા પઞ્ઞાયતી''તિ સઞ્જાતસંવેગો જરં ગરહન્તો એવમાહ. ગરહનચ્છરિયં નામ કિરેતં.

ન ચેવં દાનિ, ભન્તે, ભગવતો તાવ પરિસુદ્ધોતિ યથા પકતિયા છવિવણ્ણો પરિસુદ્ધો, ન એવમેતરહીતિ દીપેન્તો એવમાહ. તથાગતસ્સ હિ દહરકાલે સક્કુસતસમબ્ભાહતં ઉસભચમ્મં વિય વિહતવલિકો કાયો હોતિ, તસ્મિં ઠપિતો હત્થો ભસ્સતેવ, ન સન્તિટ્ઠતિ, તેલપુઞ્છનાકારપ્પત્તો વિય હોતિ. મહલ્લકકાલે પન સિરાજાલા મિલાયન્તિ, સન્ધિપબ્બાનિ સિથિલાનિ હોન્તિ, મંસં અટ્ઠિતો મુઞ્ચિત્વા સિથિલભાવં આપજ્જિત્વા તત્થ તત્થ ઓલમ્બતિ. બુદ્ધાનં પન એવરૂપં ન હોતિ. અઞ્ઞેસં અપાકટં, સન્તિકાવચરત્તા આનન્દત્થેરસ્સેવ પાકટં હોતિ, તસ્મા એવમાહ.

સિથિલાનિ ચ ગત્તાનીતિ અઞ્ઞેસં મુખે અંસકૂટન્તરેહિ તેસુ તેસુ ઠાનેસુ વલિયો સન્તિટ્ઠન્તિ, સત્થુ પનેતં નત્થિ, થેરો ચ દ્વિન્નં અંસકૂટાનં અન્તરે વલિયાવટ્ટકં દિસ્વા એવમાહ. **સબ્બાનિ વલિયજાતાની**તિ ઇદમ્પિ અત્તનો પાકટવસેન એવમાહ – સત્થુ પન અઞ્ઞેસં વિય વલિયો નામ નત્થિ. **પુરતો પબ્ભારો ચ કાયો**તિ સત્થા

બ્રહ્મુજુગત્તો, દેવનગરે સમુસ્સિતસુવણ્ણતોરણં વિયસ્સ કાયો ઉજુકમેવ ઉગ્ગતો. મહલ્લકકાલે પન કાયો પુરતો વઙ્કો હોતિ, સ્વાયં અઞ્ઞેસં અપાકટો, સન્તિકાવચરત્તા પન થેરસ્સેવ પાકટો, તસ્મા એવમાહ. **દિસ્સતિ ચ ઇન્દ્રિયાનં અઞ્ઞથત્તન્તિ** ઇન્દ્રિયાનિ નામ ન ચક્ખુવિઞ્ઞેય્યાનિ. યતો પન પકતિયા પરિસુદ્ધો છવિવણ્ણો, ઇદાનિ ન તથા પરિસુદ્ધો, અંસકૂટન્તરે વલિ પઞ્ઞાયતિ , બ્રહ્મુજુકાયો પુરતો વઙ્કો, ઇમિનાવ કારણેન ચક્ખાદીનઞ્ચ ઇન્દ્રિયાનં અઞ્ઞથત્તેન ભવિતબ્બન્તિ નયગ્ગાહતો એવમાહ. **ધી તં જમ્મિ જરે અત્થૂતિ** લામકે જરે ધી તં તુય્હં હોતુ, ધિક્કારો તં ફુસતુ. **બિમ્બન્તિ** અત્તભાવો.

૨. ઉણ્ણાભબ્રાહ્મણસુત્તવણ્ણના

૫૧૨. દુતિયે **ગોચરવિસયન્તિ** ગોચરભૂતં વિસયં. **અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સાતિ** ચક્ખુ સોતસ્સ, સોતં વા ચક્ખુસ્સાતિ એવં એકં એકસ્સ ગોચરવિસયં ન પચ્ચનુભોતિ. સચે હિ નીલાદિભેદં રૂપારમ્મણં સમોધાનેત્વા સોતિન્દ્રિયસ્સ ઉપનેય્ય – ''ઇઙ્ઘ ત્વં તાવ નં વવત્થપેહિ વિભાવેહિ 'કિન્નામેતં આરમ્મણ'''ન્તિ. ચક્ખુવિઞ્ઞાણં વિનાપિ મુખેન અત્તનો ધમ્મતાય એવં વદેય્ય – ''અરે, અન્ધબાલ, વસ્સસતમ્પિ વસ્સસહસ્સમ્પિ વસ્સસતસહસ્સમ્પિ પરિધાવમાનો અઞ્ઞત્ર મયા કુહિં એતસ્સ જાનનકં લભિસ્સસિ, તં આહર, ચક્ખુપસાદે ઉપનેહિ, અહમેતં આરમ્મણં જાનિસ્સામિ – યદિ વા નીલં, યદિ વા પીતકં. ન હિ એસો અઞ્ઞસ્સ વિસયો, મય્હમેવેસો વિસયો''તિ. સેસદ્વારેસુપિ એસેવ નયો. એવમેતાનિ અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ ગોચરવિસયં ન પચ્ચનુભોન્તિ નામ.

કિં પટિસરણન્તિ એતેસં કિં પટિસરણં, કિં એતાનિ પટિસરન્તીતિ પુચ્છતિ. **મનો પટિસરણન્તિ** જવનમનો પટિસરણં. **મનોવ નેસન્તિ** મનોદ્વારિકજવનમનોવ એતેસં ગોચરવિસયં રજ્જનાદિવસેન અનુભોતિ. ચક્ખુવિઞ્ઞાણઞ્હિ રૂપદસ્સનમત્તમેવ, એત્થ રજ્જનં વા દુસ્સનં વા મુય્હનં વા નત્થિ. એકસ્મિં પન દ્વારે જવનં રજ્જતિ વા દુસ્સતિ વા મુય્હતિ વા. સોતવિઞ્ઞાણાદીસુપિ એસેવ નયો.

તત્રાયં ઉપમા – પઞ્ચ કિર દુબ્બલભોજકા રાજાનં સેવિત્વા કિચ્છેન કસિરેન એકસ્મિં પઞ્ચકુલિકે ગામે પરિત્તકં આયં લભિંસુ. તેસં તત્થ મચ્છભાગો મંસભાગો, અડ્ઢકહાપણો વા યોત્તકહાપણો વા માસકહાપણો વા અટ્ઠકહાપણો વા સોળસકહાપણો વા ચતુસટ્ઠિકહાપણો વા દણ્ડોતિ એત્તકમત્તમેવ પાપુણાતિ, સતવત્થુકં પઞ્ચસતવત્થુકં સહસ્સવત્થુકં મહાબલિં રાજાવ ગણ્હાતિ.

તત્થ પઞ્ચકુલિકગામા વિય પઞ્ચપસાદા દટ્ઠબ્બા, પઞ્ચ દુબ્બલભોજકા વિય પઞ્ચવિઞ્ઞાણાનિ; રાજા વિય જવનં, દુબ્બલભોજકાનં પરિત્તકઆયપાપુણનં વિય ચક્ખુવિઞ્ઞાણાદીનં રૂપદસ્સનાદિમત્તં, રજ્જનાદિ પન એતેસુ નત્થિ . રઞ્ઞો મહાબલિગ્ગહણં વિય તેસુ દ્વારેસુ જવનસ્સ રજ્જનાદીનિ વેદિતબ્બાનિ. એવમેત્થ **મનોતિ** કુસલાકુસલજવનં વુત્તં.

સતિ પટિસરણન્તિ મગ્ગસતિ પટિસરણં. જવનમનો હિ મગ્ગસતિં પટિસરતિ. **વિમુત્તીતિ** ફલવિમુત્તિ. **પટિસરણન્તિ** ફલવિમુત્તિયા નિબ્બાનં પટિસરણં. તઞ્હિ સા પટિસરતિ. **નાસક્ખિ પઞ્હસ્સ પરિયન્તં ગહેતુન્તિ** પઞ્હસ્સ પરિચ્છેદં પમાણં ગહેતું નાસક્ખિ, અપ્પટિસરણં ધમ્મં ''સપ્પટિસરણ''ન્તિ પુચ્છિ. નિબ્બાનં નામેતં અપ્પટિસરણં, ન કિઞ્ચિ પટિસરતિ. **નિબ્બાનોગધન્તિ** નિબ્બાનબ્ભન્તરં નિબ્બાનં અનુપવિટ્ઠં. **બ્રહ્મચરિયન્તિ** મગ્ગબ્રહ્મચરિયં. **નિબ્બાનપરાયણન્તિ** નિબ્બાનં પરં અયનમસ્સ પરા ગતિ, ન તતો પરં ગચ્છતીતિ અત્થો. નિબ્બાનં પરિયોસાનં અવસાનં અસ્સાતિ **નિબ્બાનપરિયોસાનં**.

મૂલજાતા પતિટ્ઠિતાતિ મગ્ગેન આગતસદ્ધા વુચ્ચતિ. **ઇમમ્હિ ચે, ભિક્ખવે, સમયે**તિ કિં સન્ધાયાહ? ઝાનઅનાગામિતં. તસ્મિઞ્હિ સમયે બ્રાહ્મણસ્સ પઠમમગ્ગેન પઞ્ચ અકુસલચિત્તાનિ પહીનાનિ, પઠમજ્ઝાનેન પઞ્ચ નીવરણાનીતિ ઝાનઅનાગામિટ્ઠાને ઠિતો. સો અપરિહીનજ્ઝાનો કાલં કત્વા તત્થેવ પરિનિબ્બાયેય્ય. સચે પનસ્સ પુત્તદારં અનુસાસન્તસ્સ કમ્મન્તે વિચારેન્તસ્સ ઝાનં નસ્સતિ, નટ્ઠે ઝાને ગતિ અનિબદ્ધા હોતિ, અનટ્ઠે પન નિબદ્ધાતિ ઇમં ઝાનઅનાગામિતં સન્ધાય એવમાહ.

૩. સાકેતસુત્તવણ્ણના

૫૧૩. તતિયે **અઞ્જનવને**તિ અઞ્જનવણ્ણપુપ્ફાનં રુક્ખાનં રોપિતવને. **યં, ભિક્ખવે, સદ્ધિન્દ્રિયં, તં સદ્ધાબલન્તિ** તઞ્હિ અધિમોક્ખલક્ખણે ઇન્દટ્ઠેન સદ્ધિન્દ્રિયં, અસ્સદ્ધિયે અકમ્પનેન સદ્ધાબલં. ઇતરેસં પગ્ગહઉપટ્ઠાનઅવિક્ખેપપજાનનલક્ખણેસુ ઇન્દટ્ઠેન ઇન્દ્રિયભાવો, કોસજ્જમુટ્ઠસચ્ચવિક્ખેપાવિજ્જાસુ અકમ્પનેન બલભાવો વેદિતબ્બો. **એવમેવ ખો**તિ તસ્સા નદિયા એકસોતં વિય સદ્ધાવીરિયસતિસમાધિપઞ્ઞાવસેન એતેસં નિન્નાનાકરણં વેદિતબ્બં, દ્વે સોતાનિ વિય ઇન્દટ્ઠઅકમ્પનટ્ઠેહિ ઇન્દ્રિયબલવસેન નાનાકરણં વેદિતબ્બં.

૪. પુબ્બકોટ્ઠકસુત્તવણ્ણના

૫૧૪. ચતુત્થે **અમતોગધ**ન્તિ અમતબ્ભન્તરં. **અમતપરાયણ**ન્તિ અમતનિબ્બત્તિકં. **અમતપરિયોસાન**ન્તિ અમતનિટ્ઠં. **સાધુ સાધૂ**તિ થેરસ્સ બ્યાકરણં પસંસન્તો સાધુકારં દેતિ.

૫. પઠમપુબ્બારામસુત્તવણ્ણના

૫૧૫. પઞ્ચમે **તદન્વયા**તિ તં અનુગચ્છમાના, અનુવત્તમાનાતિ અત્થો. પુબ્બકોટ્ઠકં આદિં કત્વા પટિપાટિયા છસુ સુત્તેસુ ફલિન્દ્રિયાનેવ કથિતાનિ.

૧૦. આપણસુત્તવણ્ણના

૫૨૦. દસમે **ઇમે ખો તે ધમ્મા**તિ ઉપરિ સહ વિપસ્સનાય તયો મગ્ગા. **યે મે પુબ્બે સુતાવ અહેસુ**ન્તિ યે ધમ્મા મયા પુબ્બે ''અરહત્તફલિન્દ્રિયં નામ અત્થી''તિ કથેન્તાનંયેવ સુતા અહેસું. **કાયેન ચ ફુસિત્વા**તિ નામકાયેન ચ ફુસિત્વા પટિલભિત્વા. **પઞ્ઞાય ચ અતિવિજ્ઝ પસ્સામી**તિ પચ્ચવેક્ખણપઞ્ઞાય ચ અતિવિજ્ઝિત્વા પસ્સામિ. **યા હિસ્સ, ભન્તે, સદ્ધા**તિ અયં કતરસદ્ધા? ચતૂહિ ઇન્દ્રિયેહિ સમ્પયુત્તા સદ્ધા હેટ્ઠા કથિતાવ, અયં પન પચ્ચવેક્ખણસદ્ધા. સમ્પયુત્તસદ્ધા હિ મિસ્સકા, પચ્ચવેક્ખણસદ્ધા લોકિયાવ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

જરાવગ્ગો પઞ્ચમો.

૬. સૂકરખતવગ્ગો

૧. સાલસુત્તવણ્ણના

૫૨૧. છટ્ઠવગ્ગસ્સ પઠમે **સૂરેના**તિ સૂરભાવેન. **બોધાયા**તિ બુજ્ઝનત્થાય.

૨. મલ્લિકસુત્તવણ્ણના

૫૨૨. દુતિયે **મલ્લેસૂ**તિ એવંનામકે જનપદે. ઇમસ્મિં સુત્તે ચત્તારિ ઇન્દ્રિયાનિ મિસ્સકાનિ, અરિયઞાણં લોકુત્તરં. તમ્પિ પન ચતુક્કિન્દ્રિયનિસ્સિતં કત્વા મિસ્સકન્તિ ભાજેતું વટ્ટતિ.

૩. સેખસુત્તવણ્ણના

૫૨૩. તતિયે **ન હેવ ખો કાયેન ફુસિત્વા વિહરતી**તિ ન નામકાયેન ફુસિત્વા પટિલભિત્વા વિહરતિ, ફુસિતું પટિલભિતું ન સક્કોતિ. **પઞ્ઞાય ચ અતિવિજ્ઝ પસ્સતી**તિ પચ્ચવેક્ખણપઞ્ઞાય પન ‘‘ઉપરિ અરહત્તફલિન્દ્રિયં નામ અત્થી’’તિ પજાનાતિ. અસેખભૂમિયં **ફુસિત્વા વિહરતી**તિ પટિલભિત્વા વિહરતિ. **પઞ્ઞાયા**તિ પચ્ચવેક્ખણપઞ્ઞાય ‘‘અરહત્તફલિન્દ્રિયં નામ અત્થી’’તિ પજાનાતિ. **ન કુહિઞ્ચિ કિસ્મિઞ્ચી**તિ દ્વેપિ અઞ્ઞમઞ્ઞવેવચનાનેવ, કિસ્મિઞ્ચિ ભવે ન ઉપ્પજ્જિસ્સન્તીતિ અત્થો. ઇમસ્મિં સુત્તે પઞ્ચિન્દ્રિયાનિ લોકુત્તરાનિ, છ લોકિકાનિ વટ્ટનિસ્સિતાનેવ કથિતાનિ.

૪-૫. પદસુત્તાદિવણ્ણના

૫૨૪-૫૨૫. ચતુત્થે **યાનિ કાનિચિ પદાનિ બોધાય સંવત્તન્તી**તિ યાનિ કાનિચિ ધમ્મપદાનિ, યે કેચિ ધમ્મકોટ્ઠાસા, બુજ્ઝનત્થાય સંવત્તન્તિ. પઞ્ચમં ઉત્તાનમેવ.

૬-૭. પતિટ્ઠિતસુત્તાદિવણ્ણના

૫૨૬-૫૨૭. છટ્ઠે **ચિત્તં રક્ખતિ આસવેસુ ચ સાસવેસુ ચ ધમ્મેસૂ**તિ તેભૂમકધમ્મે આરબ્ભ આસવુપ્પત્તિં વારેન્તો આસવેસુ ચ સાસવેસુ ચ ધમ્મેસુ ચિત્તં રક્ખતિ નામ. સત્તમં ઉત્તાનમેવ.

૮. સૂકરખતસુત્તવણ્ણના

૫૨૮. અટ્ઠમે **સૂકરખતાય**ન્તિ સૂકરખતલેણે. કસ્સપબુદ્ધકાલે કિર તં લેણં એકસ્મિં બુદ્ધન્તરે પથવિયા વડ્ઢમાનાય અન્તોભૂમિગતં જાતં. અથેકદિવસં એકો સૂકરો તસ્સ છદનપરિયન્તસમીપે પંસું ખણિ. દેવે વુટ્ઠે પંસુ ધોતા, છદનપરિયન્તો પાકટો અહોસિ. એકો વનચરકો દિસ્વા ‘‘પુબ્બે સીલવન્તેહિ પરિભુત્તટ્ઠાનેન ભવિતબ્બં, પટિજગ્ગિસ્સામિ ન’’ન્તિ સમન્તતો પંસું અપનેત્વા લેણં સોધેત્વા કુટિપરિક્ખેપં કત્વા દ્વારવાતપાનં યોજેત્વા સુપરિનિટ્ઠિતસુધાકમ્મચિત્તકમ્મં રજતપટ્ટસદિસાય વાલિકાય સન્થરિતં પરિવેણં કત્વા મઞ્ચપીઠં પઞ્ઞાપેત્વા ભગવતો વસનત્થાય અદાસિ, લેણં ગમ્ભીરં અહોસિ ઓતરિત્વા આરુહિતબ્બં. તં સન્ધાયેતં વુત્તં. **પરમનિપચ્ચકાર**ન્તિ ભાવનપુંસકં, પરમનિપચ્ચકારી હુત્વા પવત્તમાનો પવત્તતીતિ વુત્તં હોતિ. **અનુત્તરં યોગક્ખેમ**ન્તિ અરહત્તં. **સપ્પતિસ્સો**તિ સજેટ્ઠકો. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનત્થમેવાતિ.

સૂકરખતવગ્ગો છટ્ઠો.

૭. બોધિપક્ખિયવગ્ગો

૫૩૧-૬૫૦. સત્તમવગ્ગે સત્ત ફલાનિ પુબ્બભાગાનિ, તેસં હેટ્ઠા દ્વે ફલાનિ આદિં કત્વા મિસ્સકાનિ. સેસમેત્થ ઇતો પરઞ્ચ સબ્બં ઉત્તાનમેવાતિ.

ઇન્દ્રિયસંયુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. સમ્મપ્પધાનસંયુત્તવણ્ણના

૬૫૧-૭૦૪. સમ્મપ્પધાનસંયુત્તે સકલેપિ પુબ્બભાગવિપસ્સનાવ કથિતાતિ.

સમ્મપ્પધાનસંયુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. બલસંયુત્તવણ્ણના

૭૦૫-૮૧૨. બલસંયુત્તે બલાનિ મિસ્સકાનેવ કથિતાનિ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

બલસંયુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. ઇદ્ધિપાદસંયુત્તં

૧. ચાપાલવગ્ગો

૧. અપારસુત્તવણ્ણના

૮૧૩. ઇદ્ધિપાદસંયુત્તસ્સ પઠમે છન્દં નિસ્સાય પવત્તો સમાધિ **છન્દસમાધિ**. પધાનભૂતા સઙ્ખારા **પધાનસઙ્ખારા. સમન્નાગત**ન્તિ તેહિ ધમ્મેહિ ઉપેતં. ઇદ્ધિયા પાદં, ઇદ્ધિભૂતં વા પાદન્તિ **ઇદ્ધિપાદં**. સેસેસુપિ એસેવ નયો. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારો પન ઇદ્ધિપાદવિભઙ્ગે (વિભ॰ ૪૩૧ આદયો) આગતોવ. વિસુદ્ધિમગ્ગે (વિસુદ્ધિ॰ ૨.૩.૬૯ આદયો) પનસ્સ અત્થો દીપિતો. તથા મગ્ગબોજ્ઝઙ્ગસતિપટ્ઠાનસંયુત્તેસુ ચેવ ઇધ ચ એકપરિચ્છેદોવ.

૫. ઇદ્ધિપદેસસુત્તવણ્ણના

૮૧૭. પઞ્ચમે **ઇદ્ધિપદેસ**ન્તિ તયો ચ મગ્ગે તીણિ ચ ફલાનિ.

૬. સમત્તસુત્તવણ્ણના

૮૧૮. છટ્ઠે **સમત્તં ઇદ્ધિ**ન્તિ અરહત્તફલમેવ. આદિતો પટ્ઠાય પન નવસુપિ સુત્તેસુ વિવટ્ટપાદકા એવ ઇદ્ધિપાદા કથિતા.

૧૦. ચેતિયસુત્તવણ્ણના

૮૨૨. દસમે **નિસીદન**ન્તિ ચમ્મખણ્ડં અધિપ્પેતં. **ઉદેનં ચેતિય**ન્તિ ઉદેનયક્ખસ્સ ચેતિયટ્ઠાને કતવિહારો વુચ્ચતિ. **ગોતમકા**દીસુપિ એસેવ નયો. **ભાવિતા**તિ વડ્ઢિતા. **બહુલીકતા**તિ પુનપ્પુનં કતા. **યાનીકતા**તિ યુત્તયાનં વિય કતા. **વત્થુકતા**તિ પતિટ્ઠાનટ્ઠેન વત્થુ વિય કતા. **અનુટ્ઠિતા**તિ અધિટ્ઠિતા. **પરિચિતા**તિ સમન્તતો ચિતા સુવડ્ઢિતા. **સુસમારદ્ધા**તિ સુટ્ઠુ સમારદ્ધા.

ઇતિ અનિયમેન કથેત્વા પુન નિયમેત્વા દસ્સેન્તો **તથાગતસ્સ ખો**તિઆદિમાહ. એત્થ ચ **કપ્પ**ન્તિ આયુકપ્પં, તસ્મિં તસ્મિં કાલે યં મનુસ્સાનં આયુપ્પમાણં, તં પરિપુણ્ણં કરોન્તો તિટ્ઠેય્ય. **કપ્પાવસેસં વા**તિ ''અપ્પં વા ભિય્યો''તિ વુત્તવસ્સસતતો અતિરેકં વા. મહાસીવત્થેરો પનાહ ''બુદ્ધાનં અટ્ઠાને ગજ્જિતં નામ નત્થિ. યથેવ હિ વેળુવગામકે ઉપ્પન્નં મારણન્તિકવેદનં દસ માસે વિક્ખમ્ભેસિ, એવં પુનપ્પુનં તં સમાપત્તિં સમાપજ્જિત્વા દસ દસ માસેપિ વિક્ખમ્ભેન્તો ઇમં ભદ્દકપ્પમેવ તિટ્ઠેય્યા''તિ.

કસ્મા પન ન ઠિતોતિ? ઉપાદિણ્ણકસરીરં નામ ખણ્ડિચ્ચાદીહિ અભિભુય્યતિ, બુદ્ધા નામ ખણ્ડિચ્ચાદિભાવં અપત્વાવ પઞ્ચમે આયુકોટ્ઠાસે બહુજનસ્સ પિયમનાપકાલેયેવ પરિનિબ્બાયન્તિ. બુદ્ધાનુબુદ્ધેસુ ચ મહાસાવકેસુ પરિનિબ્બુતેસુ એકકેન ખાણુકેન વિય ઠાતબ્બં હોતિ, દહરસામણેરપરિવારિતેન વા, તતો – ''અહો બુદ્ધાનં પરિસા''તિ હીળેતબ્બતં આપજ્જેય્ય, તસ્મા ન ઠિતોતિ. એવં વુત્તેપિ સો પન ન રુચ્ચતિ, ''આયુકપ્પો''તિ ઇદમેવ અટ્ઠકથાયં નિયમિતં.

યથા તં મારેન પરિયુટ્ઠિતચિત્તોતિ એત્થ **ત**ન્તિ નિપાતમત્તં. યથા મારેન પરિયુટ્ઠિતચિત્તો અજ્ઝોત્થટચિત્તો અઞ્ઞોપિ કોચિ પુથુજ્જનો પટિવિજ્ઝિતું ન સક્કુણેય્ય, એવમેવ નાસક્ખિ પટિવિજ્ઝિતુન્તિ અત્થો. મારો હિ યસ્સ સબ્બેન સબ્બં દ્વાદસ વિપલ્લાસા અપ્પહીના, તસ્સ ચિત્તં પરિયુટ્ઠાતિ. થેરસ્સ ચ ચત્તારો વિપલ્લાસા અપ્પહીના, તેનસ્સ મારો ચિત્તં પરિયુટ્ઠાસિ. સો પન ચિત્તપરિયુટ્ઠાનં કરોન્તો કિં કરોતીતિ? ભેરવં રૂપારમ્મણં વા દસ્સેતિ, સદ્દારમ્મણં વા સાવેતિ, તતો સત્તા તં દિસ્વા વા સુત્વા વા સતિં વિસ્સજ્જેત્વા વિવટમુખા હોન્તિ, તેસં મુખેન હત્થં પવેસેત્વા હદયં મદ્દતિ, તે વિસઞ્ઞી હુત્વા તિટ્ઠન્તિ. થેરસ્સ પનેસ મુખે હત્થં પવેસેતું કિં સક્ખિસ્સતિ? ભેરવારમ્મણં પન દસ્સેતિ, તં દિસ્વા થેરો નિમિત્તોભાસં ન પટિવિજ્ઝિ. જાનન્તોયેવ ભગવા કિમત્થં યાવતતિયકં આમન્તેસીતિ. પરતો ''તિટ્ઠતુ, ભન્તે, ભગવા''તિ યાચિતે ''તુય્હેવેતં દુક્કટં, તુય્હેવેતં અપરદ્ધ''ન્તિ દોસારોપનેન સોકતનુકરણત્થં.

મારો પાપિમાતિ એત્થ સત્તે અનત્થે નિયોજેન્તો મારેતીતિ મારો. **પાપિમા**તિ તસ્સેવ વેવચનં. સો હિ પાપધમ્મસમન્નાગતત્તા ''પાપિમા''તિ વુચ્ચતિ. કણ્હો, અન્તકો, નમુચિ, પમત્તબન્ધૂતિપિ તસ્સેવ નામાનિ. **ભાસિતા ખો પનેસા**તિ અયઞ્હિ ભગવતો સમ્બોધિપત્તિયા અટ્ઠમે સત્તાહે બોધિમણ્ડેયેવ આગન્ત્વા – ''ભગવા યદત્થં તુમ્હેહિ પારમિયો પૂરિતા, સો વો અત્થો અનુપ્પત્તો, પટિવિદ્ધં સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં, કિં વો લોકવિચરણેના''તિ વત્વા યથા અજ્જ, એવમેવ – ''પરિનિબ્બાતુ દાનિ, ભન્તે, ભગવા, પરિનિબ્બાતુ, સુગતો,''તિ યાચિ. ભગવા ચસ્સ ''ન તાવાહ''ન્તિઆદીનિ વત્વા પટિક્ખિપિ. તં સન્ધાય ''ભાસિતા ખો પનેસા, ભન્તે,''તિઆદિમાહ.

તત્થ **વિયત્તા**તિ મગ્ગવસેન બ્યત્તા. તથેવ **વિનીતા**. તથા **વિસારદા. બહુસ્સુતા**તિ તેપિટકવસેન બહુ સુતમેતેસન્તિ બહુસ્સુતા. તદેવ ધમ્મં ધારેન્તીતિ **ધમ્મધરા**. અથ વા પરિયત્તિબહુસ્સુતા ચેવ પટિવેધબહુસ્સુતા ચ, પરિયત્તિપટિવેધધમ્માનંયેવ ધારણતો ધમ્મધરાતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. **ધમ્માનુધમ્મપ્પટિપન્ના**તિ અરિયધમ્મસ્સ અનુધમ્મભૂતં વિપસ્સનાધમ્મં પટિપન્ના. **સામીચિપ્પટિપન્ના**તિ અનુચ્છવિકપટિપદં પટિપન્ના. **અનુધમ્મચારિનો**તિ અનુધમ્મચરણસીલા. **સકં આચરિયક**ન્તિ અત્તનો આચરિયવાદં. **આચિક્ખિસ્સન્તી**તિઆદીનિ સબ્બાનિ અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સેવ વેવચનાનિ. **સહધમ્મેના**તિ સહેતુકેન સકારણેન વચનેન. **સપ્પાટિહારિય**ન્તિ યાવ નિય્યાનિકં કત્વા ધમ્મં દેસેસ્સન્તિ.

બ્રહ્મચરિયન્તિ સિક્ખત્તયસઙ્ગહિતં સકલં સાસનબ્રહ્મચરિયં. **ઇદ્ધ**ન્તિ સમિદ્ધં ઝાનસ્સાદવસેન. **ફીત**ન્તિ વુડ્ઢિપત્તં સબ્બપાલિફુલ્લં વિય અભિઞ્ઞાસમ્પત્તિવસેન. **વિત્થારિક**ન્તિ વિત્થતં તસ્મિં તસ્મિં દિસાભાગે પતિટ્ઠિતવસેન. **બાહુજઞ્ઞ**ન્તિ બહૂહિ ઞાતં પટિવિદ્ધં મહાજનાભિસમયવસેન. **પુથુભૂત**ન્તિ સબ્બાકારેન પુથુલભાવપત્તં. કથં? **યાવ દેવમનુસ્સેહિ સુપ્પકાસિતં**, યત્તકા વિઞ્ઞુજાતિકા દેવા ચેવ મનુસ્સા ચ અત્થિ, સબ્બેહિ સુટ્ઠુ પકાસિતન્તિ અત્થો.

અપ્પોસ્સુક્કોતિ નિરાલયો. ત્વઞ્હિ પાપિમ અટ્ઠમસત્તાહતો પટ્ઠાય ''પરિનિબ્બાતુ દાનિ, ભન્તે, ભગવા, પરિનિબ્બાતુ સુગતો''તિ વિરવન્તો આહિણ્ડિત્થ, અજ્જ દાનિ પટ્ઠાય વિગતુસ્સાહો હોહિ, મા મય્હં પરિનિબ્બાનત્થં વાયામં કરોહીતિ વદતિ.

સતો સમ્પજાનો આયુસઙ્ખારં ઓસ્સજીતિ સતિં સૂપટ્ઠિતં કત્વા ઞાણેન પરિચ્છિન્દિત્વા આયુસઙ્ખારં વિસ્સજ્જિ પજહિ. તત્થ ન ભગવા હત્થેન લેડ્ડું વિય આયુસઙ્ખારં ઓસ્સજિ, તેમાસમત્તમેવ પન ફલસમાપત્તિં સમાપજ્જિત્વા તતો પરં ન સમાપજ્જિસ્સામીતિ ચિત્તં ઉપ્પાદેસિ. તં સન્ધાય વુત્તં ''ઓસ્સજી''તિ. ઉસ્સજીતિપિ પાઠો.

મહાભૂમિચાલોતિ મહન્તો પથવિકમ્પો. તદા કિર દસસહસ્સિલોકધાતુ અકમ્પિત્થ. **ભિંસનકો**તિ ભયજનકો . **દેવદુન્દુભિયો ચ ફલિંસૂ**તિ દેવભેરિયો ફલિંસુ, દેવો સુક્ખગજ્જિતં ગજ્જિ, અકાલવિજ્જુલતા નિચ્છરિંસુ, ખણિકવસ્સં વસ્સીતિ વુત્તં હોતિ.

ઉદાનં ઉદાનેસીતિ કસ્મા ઉદાનેસિ? કોચિ નામ વદેય્ય ''ભગવા પચ્છતો પચ્છતો અનુબન્ધિત્વા – 'પરિનિબ્બાયથ, ભન્તે, પરિનિબ્બાયથ, ભન્તે'તિ ઉપદ્દુતો ભયેન આયુસઙ્ખારં વિસ્સજ્જેસી''તિ. તસ્સોકાસો મા હોતૂતિ. ભીતસ્સ હિ ઉદાનં નામ નત્થીતિ પીતિવેગવિસ્સટ્ઠં ઉદાનેસિ.

તત્થ સબ્બેસં સોણસિઙ્ગાલાદીનમ્પિ પચ્ચક્ખભાવતો તુલિતં પરિચ્છિન્નન્તિ **તુલં**. કિં તં? કામાવચરકમ્મં. ન તુલં, ન વા તુલં સદિસમસ્સ અઞ્ઞં લોકિયકમ્મં અત્થીતિ **અતુલં**. કિં તં? મહગ્ગતકમ્મં. અથ વા કામાવચરં રૂપાવચરઞ્ચ તુલં, અરૂપાવચરં અતુલં. અપ્પવિપાકં તુલં, બહુવિપાકં અતુલં. **સમ્ભવ**ન્તિ સમ્ભવહેતુભૂતં, પિણ્ડકારકં રાસિકારકન્તિ અત્થો. **ભવસઙ્ખાર**ન્તિ પુનબ્ભવસ્સ સઙ્ખારં. **અવસ્સજી**તિ વિસ્સજ્જેસિ. **મુની**તિ બુદ્ધમુનિ. **અજ્ઝત્તરતો**તિ નિયકજ્ઝત્તરતો. **સમાહિતો**તિ ઉપચારપ્પનાસમાધિવસેન સમાહિતો. **અભિન્દિ કવચમિવા**તિ કવચં વિય અભિન્દિ. **અત્તસમ્ભવ**ન્તિ અત્તનિ જાતકિલેસં. ઇદં વુત્તં હોતિ – સવિપાકટ્ઠેન સમ્ભવં ભવાભિસઙ્ખરણટ્ઠેન ભવસઙ્ખારન્તિ ચ લદ્ધનામં તુલાતુલસઙ્ખાતં લોકિયકમ્મઞ્ચ ઓસ્સજિ, સઙ્ગામસીસે મહાયોધો કવચં વિય અત્તસમ્ભવં કિલેસઞ્ચ અજ્ઝત્તરતો સમાહિતો હુત્વા અભિન્દીતિ.

અથ વા **તુલ**ન્તિ તુલેન્તો તીરેન્તો. **અતુલઞ્ચ સમ્ભવ**ન્તિ નિબ્બાનઞ્ચેવ ભવઞ્ચ. **ભવસઙ્ખાર**ન્તિ ભવગામિકમ્મં. **અવસ્સજિ મુની**તિ ''પઞ્ચક્ખન્ધા અનિચ્ચા, પઞ્ચન્નં ખન્ધાનં નિરોધો નિબ્બાનં નિચ્ચ''ન્તિઆદિના નયેન તુલયન્તો બુદ્ધમુનિ ભવે આદીનવં નિબ્બાને ચાનિસંસં દિસ્વા તં ખન્ધાનં મૂલભૂતં ભવસઙ્ખારં ''કમ્મક્ખયાય સંવત્તતી''તિ એવં વુત્તેન કમ્મક્ખયકરેન અરિયમગ્ગેન અવસ્સજિ. કથં? અજ્ઝત્તરતો સમાહિતો અભિન્દિ કવચમિવત્તસમ્ભવં. સો હિ વિપસ્સનાવસેન અજ્ઝત્તરતો, સમથવસેન સમાહિતોતિ એવં પુબ્બભાગતો પટ્ઠાય સમથવિપસ્સનાબલેન કવચમિવ અત્તભાવં પરિયોનન્ધિત્વા ઠિતં, અત્તનિ સમ્ભવત્તા અત્તસમ્ભવન્તિ લદ્ધનામં સબ્બં કિલેસજાતં અભિન્દિ. કિલેસાભાવેન ચ કમ્મં અપ્પટિસન્ધિકત્તા અવસ્સટ્ઠં નામ હોતીતિ એવં કિલેસપ્પહાનેન કમ્મં જહિ. પહીનકિલેસસ્સ ભયં નામ નત્થિ. તસ્મા અભીતોવ આયુસઙ્ખારં ઓસ્સજિ. અભીતભાવઞાપનત્થઞ્ચ ઉદાનં ઉદાનેસીતિ વેદિતબ્બો.

ચાપાલવગ્ગો પઠમો.

૨. પાસાદકમ્પનવગ્ગો

૧-૨. પુબ્બસુત્તાદિવણ્ણના

૮૨૩-૮૨૪. દુતિયવગ્ગસ્સ પઠમે **ન ચ અતિલીનો**તિઆદીનિ પરતો આવિ ભવિસ્સન્તિ. ઇમસ્મિં સુત્તે છઅભિઞ્ઞાપાદકા ઇદ્ધિપાદા કથિતા, તથા દુતિયે ચ.

૩. છન્દસમાધિસુત્તવણ્ણના

૮૨૫. તતિયે **છન્દન્તિ** કત્તુકમ્યતાછન્દં. **નિસ્સાયાતિ** નિસ્સયં કત્વા, અધિપતિં કત્વાતિ અત્થો. **પધાનસઙ્ખારાતિ** પધાનભૂતા સઙ્ખારા, ચતુકિચ્ચસાધકસમ્મપ્પધાનવીરિયસ્સેતં અધિવચનં. **ઇતિ અયઞ્ચ છન્દોતિ**આદીસુ છન્દો છન્દસમાધિના ચેવ પધાનસઙ્ખારેહિ ચ, છન્દસમાધિ છન્દેન ચેવ પધાનસઙ્ખારેહિ ચ, પધાનસઙ્ખારાપિ છન્દેન ચેવ છન્દસમાધિના ચ સમન્નાગતા . તસ્મા સબ્બે તે ધમ્મે એકતો કત્વા **અયં વુચ્ચતિ, ભિક્ખવે, છન્દસમાધિપ્પધાનસઙ્ખારસમન્નાગતો ઇદ્ધિપાદોતિ** વુત્તં. ઇદ્ધિપાદવિભઙ્ગે (વિભ॰ ૪૩૭) પન ''યો તથાભૂતસ્સ વેદનાક્ખન્ધો તિઆદિના નયેન ઇમેહિ ધમ્મેહિ સમન્નાગતા સેસઅરૂપિનો ધમ્મા ઇદ્ધિપાદાતિ વુત્તા.

અપિચ ઇમેપિ તયો ધમ્મા ઇદ્ધીપિ હોન્તિ ઇદ્ધિપાદાપિ. કથં? છન્દઞ્હિ ભાવયતો છન્દો ઇદ્ધિ નામ હોતિ, સમાધિપ્પધાનસઙ્ખારા છન્દિદ્ધિપાદો નામ. સમાધિં ભાવેન્તસ્સ સમાધિ ઇદ્ધિ નામ હોતિ, છન્દપ્પધાનસઙ્ખારા સમાધિદ્ધિયા પાદો નામ. પધાનસઙ્ખારે ભાવેન્તસ્સ પધાનસઙ્ખારા ઇદ્ધિ નામ હોતિ, છન્દસમાધિ પધાનસઙ્ખારિદ્ધિયા પાદો નામ, સમ્પયુત્તધમ્મેસુ હિ એકસ્મિં ઇજ્ઝમાને સેસાપિ ઇજ્ઝન્તિયેવ.

અપિચ તેસં તેસં ધમ્માનં પુબ્બભાગવસેનાપિ એતેસં ઇદ્ધિપાદતા વેદિતબ્બા. પઠમજ્ઝાનઞ્હિ ઇદ્ધિ નામ, પઠમજ્ઝાનસ્સ પુબ્બભાગપરિકમ્મસમ્પયુત્તા છન્દાદયો ઇદ્ધિપાદો નામ. એતેનુપાયેન યાવ નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતના, ઇદ્ધિવિધં આદિં કત્વા યાવ દિબ્બચક્ખુઅભિઞ્ઞા, સોતાપત્તિમગ્ગં આદિં કત્વા યાવ અરહત્તમગ્ગા નયો નેતબ્બો. સેસિદ્ધિપાદેસુપિ એસેવ નયો.

કેચિ પન ''અનિબ્બત્તો છન્દો ઇદ્ધિપાદો''તિ વદન્તિ. ઇધ તેસં વાદમદ્દનત્થાય અભિધમ્મે **ઉત્તરચૂળવારો** નામ આગતો –

> ''ચત્તારો ઇદ્ધિપાદા – છન્દિદ્ધિપાદો, વીરિયિદ્ધિપાદો, ચિત્તિદ્ધિપાદો, વીમંસિદ્ધિપાદો. તત્થ કતમો છન્દિદ્ધિપાદો? ઇધ, ભિક્ખુ, યસ્મિં સમયે લોકુત્તરં ઝાનં ભાવેતિ નિય્યાનિકં અપચયગામિં દિટ્ઠિગતાનં પહાનાય પઠમાય ભૂમિયા પત્તિયા વિવિચ્ચેવ કામેહિ…પે॰… પઠમં ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ દુક્ખાપટિપદં દન્ધાભિઞ્ઞં, યો તસ્મિં સમયે છન્દો છન્દિકતા કત્તુકમ્યતા કુસલો ધમ્મચ્છન્દો, અયં વુચ્ચતિ છન્દિદ્ધિપાદો. અવસેસા ધમ્મા છન્દિદ્ધિપાદસમ્પયુત્તા''તિ (વિભ॰ ૪૫૭-૪૫૮).

ઇમે પન લોકુત્તરવસેનેવ આગતા.

તત્થ રટ્ઠપાલત્થેરો છન્દં ધુરં કત્વા લોકુત્તરધમ્મં નિબ્બત્તેસિ. સોણત્થેરો વીરિયં ધુરં કત્વા; સમ્ભુતત્થેરો ચિત્તં ધુરં કત્વા, આયસ્મા મોઘરાજા વીમંસં ધુરં કત્વાતિ. તત્થ યથા ચતૂસુ અમચ્ચપુત્તેસુ ઠાનન્તરં પત્થેત્વા રાજાનં ઉપનિસ્સાય વિહરન્તેસુ એકો ઉપટ્ઠાને છન્દજાતો રઞ્ઞો અજ્ઝાસયઞ્ચ રુચિઞ્ચ ઞત્વા દિવા ચ રત્તો ચ ઉપટ્ઠહન્તો રાજાનં આરાધેત્વા ઠાનન્તરં પાપુણિ. એવં છન્દધુરેન લોકુત્તરધમ્મનિબ્બત્તકો વેદિતબ્બો.

એકો પન – ''દિવસે દિવસે ઉપટ્ઠાતું ન સક્કોમિ, ઉપ્પન્ને કિચ્ચે પરક્કમેન આરાધેસ્સામી''તિ કુપિતે પચ્ચન્તે રઞ્ઞા પહિતો પરક્કમેન સત્તુમદ્દનં કત્વા પાપુણિ. યથા સો, એવં વીરિયધુરેન લોકુત્તરધમ્મનિબ્બત્તકો વેદિતબ્બો. એકો ''દિવસે દિવસે ઉપટ્ઠાનમ્પિ ઉરેન સત્તિસરસમ્પટિચ્છનમ્પિ ભારોયેવ, મન્તબલેન આરાધેસ્સામી''તિ ખત્તવિજ્જાય કતપરિચયત્તા મન્તસંવિધાનેન રાજાનં આરાધેત્વા પાપુણિ. યથા સો, એવં ચિત્તધુરેન લોકુત્તરધમ્મનિબ્બત્તકો વેદિતબ્બો.

અપરો – ''કિં ઇમેહિ ઉપટ્ઠાનાદીહિ, રાજાનો નામ જાતિસમ્પન્નસ્સ ઠાનન્તરં દેન્તિ, તાદિસસ્સ દેન્તો મય્હં દસ્સતી''તિ જાતિસમ્પત્તિમેવ નિસ્સાય ઠાનન્તરં પાપુણિ. યથા સો, એવં સુપરિસુદ્ધં વીમંસં નિસ્સાય વીમંસધુરેન લોકુત્તરધમ્મનિબ્બત્તકો વેદિતબ્બોતિ. ઇમસ્મિં સુત્તે વિવટ્ટપાદકઇદ્ધિ કથિતા.

૪. મોગ્ગલ્લાનસુત્તવણ્ણના

૮૨૬. ચતુત્થે **ઉદ્ધતા**તિ ઉદ્ધચ્ચપકતિકા વિપ્ફન્દમાનચિત્તા. ઉદ્ધચ્ચેન હિ એકારમ્મણે ચિત્તં વિપ્ફન્દતિ ધજયટ્ઠિયં વાતેન પહતધજો વિય. **ઉન્નળા**તિ ઉગ્ગતનળા, ઉટ્ઠિતતુચ્છમાનાતિ વુત્તં હોતિ. **ચપલા**તિ પત્તચીવરમણ્ડનાદિચાપલ્લેન યુત્તા. **મુખરા**તિ મુખખરા, ખરવચનાતિ વુત્તં હોતિ. **વિકિણ્ણવાચા**તિ અસંયતવચના દિવસમ્પિ નિરત્થકવચનપ્પલાપિનો. **મુટ્ઠસ્સતી**તિ નટ્ઠસ્સતિનો. **અસમ્પજાના**તિ પઞ્ઞારહિતા. **અસમાહિતા**તિ ઉપચારપ્પનાસમાધિવિરહિતા. **ભન્તચિત્તા**તિ ઉબ્ભન્તચિત્તા સમાધિવિરહેન લદ્ધોકાસેન ઉદ્ધચ્ચેન . **પાકતિન્દ્રિયા**તિ અસંવુતિન્દ્રિયા. **ઇદ્ધાભિસઙ્ખાર**ન્તિ આપોકસિણં સમાપજ્જિત્વા વુટ્ઠાય પાસાદપતિટ્ઠિતં પથવિભાગં ''ઉદક''ન્તિ અધિટ્ઠાય, ઉદકપિટ્ઠે ઠિતપાસાદં વેહાસં અબ્ભુગ્ગન્ત્વા અઙ્ગુટ્ઠકેન પહરિ. **ગમ્ભીરનેમો**તિ ગમ્ભીરઆવાટો, ગમ્ભીરભૂમિભાગં અનુપવિટ્ઠોતિ અત્થો . **સુનિખાતો**તિ સુટ્ઠુ નિખાતો, કોટ્ટેત્વા સુટ્ઠુ ઠપિતો. ઇધ અભિઞ્ઞાપાદકિદ્ધિ કથિતા.

૫. ઉણ્ણાભબ્રાહ્મણસુત્તવણ્ણના

૮૨૭. પઞ્ચમે **છન્દપ્પહાનત્થ**ન્તિ તણ્હાછન્દસ્સ પહાનત્થં. ઇધાપિ વિવટ્ટપાદકિદ્ધિ કથિતા.

૯. ઇદ્ધાદિદેસનાસુત્તવણ્ણના

૮૩૧. નવમે **યો સો ભિક્ખવે મગ્ગો**તિ અભિઞ્ઞાપાદકં ચતુત્થજ્ઝાનં અધિપ્પેતં.

૧૦. વિભઙ્ગસુત્તવણ્ણના

૮૩૨. દસમે **કોસજ્જસહગતો**તિ ઇધ ભિક્ખુ છન્દં ઉપ્પાદેત્વા કમ્મટ્ઠાનં મનસિકરોન્તો નિસીદતિ. અથસ્સ ચિત્તે લીનાકારો ઓક્કમતિ, સો ''લીનાકારો મે ઓક્કન્તો''તિ ઞત્વા અપાયભયેન ચિત્તં તજ્જેત્વા પુન છન્દં ઉપ્પાદેત્વા કમ્મટ્ઠાનં મનસિ કરોતિ. અથસ્સ પુન લીનાકારો ઓક્કમતિ. સો પુન અપાયભયેન ચિત્તં તજ્જેત્વા છન્દં ઉપ્પાદેત્વા કમ્મટ્ઠાનં મનસિ કરોતીતિ એવમસ્સ કોસજ્જેન વોકિણ્ણત્તા છન્દો કોસજ્જસહગતો નામ હોતિ. **કોસજ્જસમ્પયુત્તો**તિ તસ્સેવ વેવચનં.

ઉદ્ધચ્ચસહગતોતિ ઇધ ભિક્ખુ છન્દં ઉપ્પાદેત્વા કમ્મટ્ઠાનં મનસિકરોન્તો નિસીદતિ. અથસ્સ ચિત્તં ઉદ્ધચ્ચે પતતિ. સો બુદ્ધધમ્મસઙ્ઘગુણે આવજ્જેત્વા ચિત્તં હાસેત્વા તોસેત્વા કમ્મનિયં કત્વા પુન છન્દં ઉપ્પાદેત્વા કમ્મટ્ઠાનં મનસિ કરોતિ. અથસ્સ પુન ચિત્તં ઉદ્ધચ્ચે પતતિ. સો પુન બુદ્ધધમ્મસઙ્ઘગુણે આવજ્જેત્વા ચિત્તં હાસેત્વા તોસેત્વા કમ્મનિયં કત્વા છન્દં ઉપ્પાદેત્વા કમ્મટ્ઠાનં મનસિ કરોતીતિ એવમસ્સ ઉદ્ધચ્ચેન વોકિણ્ણત્તા છન્દો ઉદ્ધચ્ચસહગતો નામ હોતિ.

થિનમિદ્ધસહગતોતિ ઇધ ભિક્ખુ છન્દં ઉપ્પાદેત્વા કમ્મટ્ઠાનં મનસિકરોન્તો નિસીદતિ. અથસ્સ થિનમિદ્ધં ઉપ્પજ્જતિ. સો ''ઉપ્પન્નં મે થિનમિદ્ધ''ન્તિ ઞત્વા ઉદકેન મુખં પુઞ્છિત્વા, કણ્ણે આકડ્ઢિત્વા પગુણં ધમ્મં સજ્ઝાયિત્વા દિવા ગહિતં વા આલોકસઞ્ઞં મનસિકરિત્વા થિનમિદ્ધં વિનોદેત્વા પુન છન્દં ઉપ્પાદેત્વા કમ્મટ્ઠાનં મનસિ કરોતિ. અથસ્સ પુન થિનમિદ્ધં ઉપ્પજ્જતિ. સો વુત્તનયેનેવ પુન થિનમિદ્ધં વિનોદેત્વા છન્દં ઉપ્પાદેત્વા કમ્મટ્ઠાનં મનસિ કરોતીતિ એવમસ્સ થિનમિદ્ધેન વોકિણ્ણત્તા છન્દો થિનમિદ્ધસહગતો નામ હોતિ.

અનુવિક્ખિત્તોતિ ઇધ ભિક્ખુ છન્દં ઉપ્પાદેત્વા કમ્મટ્ઠાનં મનસિકરોન્તો નિસીદતિ. અથસ્સ કામગુણારમ્મણે ચિત્તં વિક્ખિપતિ. સો ''બહિદ્ધા વિક્ખિત્તં મે ચિત્ત''ન્તિ ઞત્વા અનમતગ્ગ (સં॰ નિ॰ ૨.૧૨૪-૧૨૫) દેવદૂત- (મ॰ નિ॰ ૩.૨૬૧) ચેલોપમ (સં॰ નિ॰ ૫.૧૧૦૪) અનાગતભયસુત્તાદીનિ (અ॰ નિ॰ ૫.૭૭) આવજ્જેન્તો સુત્તદણ્ડેન ચિત્તં તજ્જેત્વા કમ્મનિયં કત્વા પુન છન્દં ઉપ્પાદેત્વા કમ્મટ્ઠાનં મનસિ કરોતિ. અથસ્સ પુન ચિત્તં વિક્ખિપતિ. સો પુન સુત્તદણ્ડેન ચિત્તં કમ્મનિયં કત્વા છન્દં ઉપ્પાદેત્વા કમ્મટ્ઠાનં મનસિ કરોતીતિ એવમસ્સ કામવિતક્કવોકિણ્ણત્તા છન્દો બહિદ્ધા પઞ્ચ કામગુણે આરબ્ભ અનુવિક્ખિત્તો અનુવિસટો હોતિ.

યથા પુરે તથા પચ્છાતિ કમ્મટ્ઠાનવસેનપિ દેસનાવસેનપિ પુરિમપચ્છિમતા વેદિતબ્બા. કથં? કમ્મટ્ઠાને તાવ કમ્મટ્ઠાનસ્સ અભિનિવેસો પુરે નામ, અરહત્તં પચ્છા નામ. તત્થ યો ભિક્ખુ મૂલકમ્મટ્ઠાને અભિનિવિસિત્વા અતિલીનાદીસુ ચતૂસુ ઠાનેસુ ચિત્તસ્સ ઓક્કમનં પટિસેધેત્વા, દુટ્ઠગોણે યોજેત્વા સારેન્તો વિય ચતુરસ્સઘટિકં ઓતારેન્તો વિય ચતુન્નં ઠાનાનં એકટ્ઠાનેપિ અસજ્જન્તો સઙ્ખારે સમ્મસિત્વા અરહત્તં પાપુણાતિ. અયમ્પિ યથા પુરે તથા પચ્છા વિહરતિ નામ. અયં કમ્મટ્ઠાનવસેન પુરિમપચ્છિમતા. દેસનાવસેન પન કેસા પુરે નામ, મત્થલુઙ્ગં પચ્છા નામ. તત્થ યો ભિક્ખુ કેસેસુ અભિનિવિસિત્વા વણ્ણસણ્ઠાનાદિવસેન કેસાદયો પરિગ્ગણ્હન્તો ચતૂસુ ઠાનેસુ અસજ્જન્તો યાવ મત્થલુઙ્ગા ભાવનં પાપેતિ, અયમ્પિ યથા પુરે તથા પચ્છા વિહરતિ નામ. એવં દેસનાવસેન પુરિમપચ્છિમતા વેદિતબ્બા. **યથા પચ્છા તથા પુરે**તિ ઇદં પુરિમસ્સેવ વેવચનં.

યથા અધો તથા ઉદ્ધન્તિ ઇદં સરીરવસેન વેદિતબ્બં. તેનેવાહ ''ઉદ્ધં પાદતલા અધો કેસમત્થકા''તિ. તત્થ યો ભિક્ખુ પાદતલતો પટ્ઠાય યાવ કેસમત્થકા દ્વત્તિંસાકારવસેન વા પાદઙ્ગુલિઅગ્ગપબ્બટ્ઠિતો યાવ સીસકટાહં, સીસકટાહતો યાવ પાદઙ્ગુલીનં અગ્ગપબ્બટ્ઠીનિ , તાવ અટ્ઠિવસેન વા ભાવનં પાપેતિ ચતૂસુ ઠાનેસુ એકટ્ઠાનેપિ અસજ્જન્તો. અયં યથા ઉદ્ધં તથા અધો, યથા અધો તથા ઉદ્ધં વિહરતિ નામ.

યેહિ આકારેહીતિ યેહિ કોટ્ઠાસેહિ. **યેહિ લિઙ્ગેહી**તિ યેહિ સણ્ઠાનેહિ. **યેહિ નિમિત્તેહી**તિ યેહિ ઉપટ્ઠાનેહિ. **આલોકસઞ્ઞા સુગ્ગહિતા હોતી**તિ યો ભિક્ખુ અઙ્ગણે નિસીદિત્વા આલોકસઞ્ઞં મનસિ કરોતિ, કાલેન નિમીલેતિ, કાલેન ઉમ્મીલેતિ. અથસ્સ યદા નિમીલેન્તસ્સાપિ ઉમ્મીલેત્વા ઓલોકેન્તસ્સ વિય એકસદિસમેવ ઉપટ્ઠાતિ, તદા આલોકસઞ્ઞા જાતા નામ હોતિ. ''દિવાસઞ્ઞા''તિપિ તસ્સેવ નામં. સા ચ પન રત્તિં ઉપ્પજ્જમાના સુગ્ગહિતા નામ હોતિ. **સ્વાધિટ્ઠિતા**તિપિ તસ્સેવ વેવચનં. સુટ્ઠુ અધિટ્ઠિતા સુટ્ઠુ ઠપિતા સ્વાધિટ્ઠિતા નામ વુચ્ચતિ. સા અત્થતો સુગ્ગહિતાયેવ. યો વા આલોકેન થિનમિદ્ધં વિનોદેત્વા છન્દં ઉપ્પાદેત્વા કમ્મટ્ઠાનં મનસિ કરોતિ, તસ્સ દિવાપિ આલોકસઞ્ઞા સુગ્ગહિતા સ્વાધિટ્ઠિતા નામ. રત્તિ વા હોતુ દિવા વા યેન આલોકેન થિનમિદ્ધં વિનોદેત્વા કમ્મટ્ઠાનં મનસિ કરોતિ, તસ્મિં થિનમિદ્ધવિનોદને આલોકે ઉપ્પન્ના સઞ્ઞા સુગ્ગહિતાયેવ નામ. વીરિયાદીસુપિ એસેવ નયો. ઇમસ્મિં સુત્તે છન્નં અભિઞ્ઞાનં પાદકિદ્ધિ કથિતા.

પાસાદકમ્પનવગ્ગો દુતિયો.

૩. અયોગુળવગ્ગો

૨. અયોગુળસુત્તવણ્ણના

૮૩૪. તતિયવગ્ગસ્સ દુતિયે **ઇમિના ચાતુમહાભૂતિકેના**તિ ઇમિના ચતુમહાભૂતમયેન એવં ભારિકેન ગરુકેન સમાનેનાપિ. **ઓમાતી**તિ પહોતિ સક્કોતિ, ઇદં તેપિટકે બુદ્ધવચને અસમ્ભિન્નપદં. **કાયમ્પિ ચિત્તે સમોદહતી**તિ કાયં ગહેત્વા ચિત્તે આરોપેતિ, ચિત્તસન્નિસ્સિતં કરોતિ, ચિત્તગતિયા પેસેતિ. ચિત્તં નામ મહગ્ગતચિત્તં, ચિત્તગતિગમનં લહુકં હોતિ. **ચિત્તમ્પિ કાયે સમોદહતી**તિ ચિત્તં ગહેત્વા કાયે આરોપેતિ, કાયસન્નિસ્સિતં કરોતિ, કાયગતિયા પેસેતિ, કાયો નામ કરજકાયો, કાયગતિગમનં દન્ધં હોતિ. **સુખસઞ્ઞઞ્ચ લહુસઞ્ઞઞ્ચા**તિ અભિઞ્ઞાચિત્તસહજાતસઞ્ઞા. સા હિ સન્તસુખસમન્નાગતત્તા સુખસઞ્ઞા નામ હોતિ, કિલેસદન્ધાયિતત્તસ્સ ચ અભાવા લહુસઞ્ઞા નામ.

અયોગુળો દિવસં સન્તત્તો લહુતરો ચેવ હોતીતિ સો હિ દ્વીહિ તીહિ જનેહિ ઉક્ખિપિત્વા કમ્મારુદ્ધને પક્ખિત્તોપિ દિવસં પચ્ચમાનો વિવરાનુપવિટ્ઠેન તેજેન ચેવ વાયેન ચ વાયોસહગતો ચ ઉસ્માસહગતો ચ તેજોસહગતો ચ હુત્વા એવં લહુકો હોતિ, યથા નં કમ્મારો મહાસણ્ડાસેન ગહેત્વા એકતો પરિવત્તેતિ ઉક્ખિપતિ બહિ નીહરતિ. એવં પન મુદુ ચ હોતિ કમ્મનિયો ચ. યથા નં સો ખણ્ડં ખણ્ડં વિચ્છિન્દતિ, કૂટેન હનન્તો દીઘચતુરસ્સાદિભેદં કરોતિ. ઇમસ્મિં સુત્તે વિકુબ્બનિદ્ધિ કથિતા.

૩-૧૦. ભિક્ખુસુત્તાદિવણ્ણના

૮૩૫-૮૪૨. તતિયે વિવટ્ટપાદકિદ્ધિ કથિતા, તથા ચતુત્થે. અપિચ દ્વે ફલાનિ આદિં કત્વા હેટ્ઠા મિસ્સકિદ્ધિપાદા કથિતા, સત્તસુ ફલેસુ પુબ્બભાગા. સત્તમાદીનિ ચત્તારિ હેટ્ઠા કથિતનયાનેવ.

૧૧-૧૨. મોગ્ગલ્લાનસુત્તાદિવણ્ણના

૮૪૩-૮૪૪. એકાદસમદ્વાદસમેસુ છ અભિઞ્ઞા કથિતા. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનત્થમેવાતિ.

ઇદ્ધિપાદસંયુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. અનુરુદ્ધસંયુત્તં

૧. રહોગતવગ્ગો

૧-૨. પઠમરહોગતસુત્તાદિવણ્ણના

૮૯૯-૯૦૦. અનુરુદ્ધસંયુત્તસ્સ પઠમે **આરદ્ધા**તિ પરિપુણ્ણા. સઙ્ખેપતો પનેત્થ છત્તિંસાય ઠાનેસુ અરહત્તં પાપેત્વા વિપસ્સના કથિતા, દુતિયે દ્વાદસસુ ઠાનેસુ અરહત્તં પાપેત્વા વિપસ્સના કથિતા.

૩. સુતનુસુત્તવણ્ણના

૯૦૧. તતિયે **મહાભિઞ્ઞત**ન્તિ છઅભિઞ્ઞાભાવં. **હીનં ધમ્મ**ન્તિઆદીસુ ઇમાય પાળિયા અત્થો વેદિતબ્બો –

> ''કતમે ધમ્મા હીના? દ્વાદસ અકુસલચિત્તુપ્પાદા, ઇમે ધમ્મા હીના. કતમે ધમ્મા મજ્ઝિમા? તીસુ ભૂમીસુ કુસલં, તીસુ ભૂમીસુ વિપાકો, તીસુ ભૂમીસુ કિરિયાબ્યાકતં સબ્બઞ્ચ રૂપં, ઇમે ધમ્મા મજ્ઝિમા. કતમે ધમ્મા પણીતા? ચત્તારો મગ્ગા અપરિયાપન્ના, ચત્તારિ ચ સામઞ્ઞફલાનિ નિબ્બાનઞ્ચ, ઇમે ધમ્મા પણીતા''તિ (ધ॰ સ॰ ૧૪૨૩-૧૪૨૫).

૪-૭. પઠમકણ્ડકીસુત્તાદિવણ્ણના

૯૦૨-૯૦૫. ચતુત્થે **કણ્ડકીવને**તિ મહાકરમન્દવને. છટ્ઠે **સહસ્સં લોક**ન્તિ ઇમિના થેરસ્સ સતત વિહારો દસ્સિતો. થેરો હિ પાતોવ મુખં ધોવિત્વા અતીતાનાગતે કપ્પસહસ્સં અનુસ્સરતિ. પચ્ચુપ્પન્ને પન દસચક્કવાળસહસ્સં એકાવજ્જનસ્સ આપાથમાગચ્છતિ. સત્તમં ઉત્તાનમેવ.

૮. સલળાગારસુત્તવણ્ણના

૯૦૬. અટ્ઠમે **સલળાગારે**તિ સલળરુક્ખમયાય પણ્ણસાલાય, સલળરુક્ખસ્સ વા દ્વારે ઠિતત્તા એવંનામકે અગારે. ઇમસ્મિં સુત્તે વિપસ્સનાય સદ્ધિં વિપસ્સકપુગ્ગલો કથિતો.

૯. અમ્બપાલિવનસુત્તવણ્ણના

૯૦૭. નવમે **આસભિં વાચ**ન્તિ અત્તનો અરહત્તભાવદીપકં ઉત્તમવાચં. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનત્થમેવાતિ.

રહોગતવગ્ગો પઠમો.

૨. દુતિયવગ્ગવણ્ણના

૯૦૯-૯૨૨. દુતિયવગ્ગે **ઠાનઞ્ચ ઠાનતો**તિઆદીહિ થેરો દસબલઞાણં પટિજાનાતિ. કિમ્પનેતં સાવકાનં હોતીતિ? એકદેસેન હોતિ, સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધાનં પનેતં નિપ્પદેસં સબ્બાકારપરિપૂરન્તિ.

અનુરુદ્ધસંયુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. ઝાનસંયુત્તવણ્ણના

૯૨૩. ઝાનસંયુત્તં ઉત્તાનત્થમેવ.

ઝાનસંયુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. આનાપાનસંયુત્તં

૧. એકધમ્મવગ્ગો

૧. એકધમ્મસુત્તવણ્ણના

૯૭૭. આનાપાનસંયુત્તસ્સ પઠમે **એકધમ્મો**તિ એકો ધમ્મો. સેસમેત્થ યં વત્તબ્બં સિયા, તં સબ્બં સબ્બાકારેન વિસુદ્ધિમગ્ગે (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૨૧૫) આનાપાનસ્સતિકમ્મટ્ઠાનનિદ્દેસે વુત્તમેવ.

૬. અરિટ્ઠસુત્તવણ્ણના

૯૮૨. છટ્ઠે **ભાવેથ નો**તિ ભાવેથ નુ. **કામચ્છન્દો**તિ પઞ્ચકામગુણિકરાગો. **અજ્ઝત્તં બહિદ્ધા ચ ધમ્મેસૂ**તિ અજ્ઝત્તિકબાહિરેસુ દ્વાદસસુ આયતનધમ્મેસુ . **પટિઘસઞ્ઞા સુપ્પટિવિનીતા**તિ પટિઘસમ્પયુત્તસઞ્ઞા સુટ્ઠુ પટિવિનીતા, સમુચ્છિન્નાતિ અત્થો. ઇમિના અત્તનો અનાગામિમગ્ગં કથેતિ. ઇદાનિ અરહત્તમગ્ગસ્સ વિપસ્સનં દસ્સેન્તો **સો સતોવ અસ્સસિસ્સામી**તિઆદિમાહ.

૭. મહાકપ્પિનસુત્તવણ્ણના

૯૮૩. સત્તમે **ઇઞ્જિતત્તં વા ફન્દિતત્તં વા**તિ ઉભયેનપિ ચલનમેવ કથિતં.

૮. પદીપોપમસુત્તવણ્ણના

૯૮૪. અટ્ઠમે **નેવ કાયોપિ કિલમતિ ન ચક્ખૂની**તિ અઞ્ઞેસુ હિ કમ્મટ્ઠાનેસુ કમ્મં કરોન્તસ્સ કાયોપિ કિલમતિ, ચક્ખૂનિપિ વિહઞ્ઞન્તિ. ધાતુકમ્મટ્ઠાનસ્મિઞ્હિ કમ્મં કરોન્તસ્સ કાયો કિલમતિ, યન્તે પક્ખિપિત્વા પીળનાકારપ્પત્તો વિય હોતિ. કસિણકમ્મટ્ઠાને કમ્મં કરોન્તસ્સ ચક્ખૂનિ ફન્દન્તિ કિલમન્તિ, નિક્ખમિત્વા પતનાકારપ્પત્તાનિ વિય હોન્તિ. ઇમસ્મિં પન કમ્મટ્ઠાને કમ્મં કરોન્તસ્સ નેવ કાયો કિલમતિ, ન અક્ખીનિ વિહઞ્ઞન્તિ. તસ્મા એવમાહ.

સબ્બસો રૂપસઞ્ઞાનન્તિઆદિ કસ્મા વુત્તં, કિં આનાપાને કસિણુગ્ઘાટનં લબ્ભતીતિ? તિપિટકચૂળાભયત્થેરો પનાહ – ''યસ્મા આનાપાનનિમિત્તં તારકરૂપમુત્તાવલિકાદિસદિસં હુત્વા પઞ્ઞાયતિ, તસ્મા તત્થ કસિણુગ્ઘાટનં લબ્ભતી''તિ. તિપિટકચૂળનાગત્થેરો ''ન લબ્ભતેવા''તિ આહ. અલબ્ભન્તે અયં અરિયિદ્ધિઆદિકો પભેદો કસ્મા ગહિતોતિ? આનિસંસદસ્સનત્થં. અરિયં વા હિ ઇદ્ધિં ચત્તારિ વા રૂપાવચરજ્ઝાનાનિ ચતસ્સો વા અરૂપસમાપત્તિયો નિરોધસમાપત્તિં વા પત્થયમાનેન ભિક્ખુના અયં આનાપાનસ્સતિસમાધિ સાધુકં મનસિકાતબ્બો. યથા હિ નગરે લદ્ધે યં ચતૂસુ દિસાસુ ઉટ્ઠાનકભણ્ડં, તં ચતૂહિ દ્વારેહિ નગરમેવ પવિસતીતિ, જનપદો લદ્ધો ચ હોતિ. નગરસ્સેવ હેસો આનિસંસો. એવં આનાપાનસ્સતિસમાધિભાવનાય આનિસંસો એસ અરિયિદ્ધિઆદિકો પભેદો, સબ્બાકારેન ભાવિતે આનાપાનસ્સતિસમાધિસ્મિં સબ્બમેતં યોગિનો નિપ્ફજ્જતીતિ આનિસંસદસ્સનત્થં વુત્તં. **સુખઞ્ચે**તિ એત્થ સોતિ કસ્મા ન વુત્તં? યસ્મા ભિક્ખૂતિ ઇમસ્મિં વારે નાગતં.

૯. વેસાલીસુત્તવણ્ણના

૯૮૫. નવમે **વેસાલિયન્તિ** એવંનામકે ઇત્થિલિઙ્ગવસેન પવત્તવોહારે નગરે. તઞ્હિ નગરં તિક્ખત્તું પાકારપરિક્ખેપવડ્ઢનેન વિસાલીભૂતત્તા વેસાલીતિ વુચ્ચતિ. ઇદમ્પિ ચ નગરં સબ્બઞ્ઞુતં પત્તેયેવ સમ્માસમ્બુદ્ધે સબ્બાકારવેપુલ્લતં પત્તન્તિ વેદિતબ્બં. એવં ગોચરગામં દસ્સેત્વા નિવાસટ્ઠાનમાહ **મહાવને કૂટાગારસાલાયન્તિ.** તત્થ મહાવનં નામ સયંજાતં અરોપિમં સપરિચ્છેદં મહન્તં વનં. કપિલવત્થુસામન્તા પન મહાવનં હિમવન્તેન સહ એકાબદ્ધં અપરિચ્છેદં હુત્વા મહાસમુદ્દં આહચ્ચ ઠિતં. ઇદં તાદિસં ન હોતિ, સપરિચ્છેદં મહન્તં વનન્તિ **મહાવનં.** કૂટાગારસાલા પન મહાવનં નિસ્સાય કતે આરામે કૂટાગારં અન્તોકત્વા હંસવટ્ટકચ્છન્નેન કતા સબ્બાકારસમ્પન્ના બુદ્ધસ્સ ભગવતો ગન્ધકુટીતિ વેદિતબ્બા.

અનેકપરિયાયેન અસુભકથં કથેતીતિ અનેકેહિ કારણેહિ અસુભાકારસન્દસ્સનપ્પવત્તં કાયવિચ્છન્દનીયકથં કથેતિ. સેય્યથિદં – અત્થિ ઇમસ્મિં કાયે કેસા લોમા નખા દન્તા…પે॰… મુત્તન્તિ. કિં વુત્તં હોતિ? ભિક્ખવે, ઇમસ્મિં બ્યામમત્તે કળેવરે સબ્બાકારેનપિ વિચિનન્તો ન કોચિ કિઞ્ચિ મુત્તં વા મણિં વા વેળુરિયં વા અગરું વા ચન્દનં વા કુઙ્કુમં વા કપ્પુરં વા વાસચુણ્ણાદિં વા અણુમત્તમ્પિ સુચિભાવં પસ્સતિ, અથ ખો પરમદુગ્ગન્ધં જેગુચ્છઅસ્સિરિકદસ્સનં કેસલોમાદિનાનપ્પકારં અસુચિમેવ પસ્સતિ, તસ્મા ન એત્થ છન્દો વા રાગો વા કરણીયો. યેપિ ઉત્તમઙ્ગે સિરસિ જાતા કેસા નામ, તેપિ અસુભા ચેવ અસુચિનો ચ પટિકૂલા ચ. સો ચ નેસં અસુભાસુચિપટિકૂલભાવો વણ્ણતોપિ સણ્ઠાનતોપિ ગન્ધતોપિ આસયતોપિ ઓકાસતોપીતિ પઞ્ચહાકારેહિ વેદિતબ્બો. એવં લોમાદીનમ્પીતિ અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારો પન વિસુદ્ધિમગ્ગે (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૩૦૭) વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો. ઇતિ ભગવા એકમેકસ્મિં કોટ્ઠાસે પઞ્ચપઞ્ચપ્પભેદેન અનેકપરિયાયેન અસુભકથં કથેતિ.

અસુભાય વણ્ણં ભાસતીતિ ઉદ્ધુમાતકાદિવસેન અસુભમાતિકં નિક્ખિપિત્વા પદભાજનીયેન તં વિભજન્તો વણ્ણેન્તો અસુભાય વણ્ણં ભાસતિ. **અસુભભાવનાય વણ્ણં ભાસતી**તિ યા અયં કેસાદીસુ વા ઉદ્ધુમાતકાદીસુ વા અજ્ઝત્તબહિદ્ધાવત્થૂસુ અસુભાકારં ગહેત્વા પવત્તસ્સ ચિત્તસ્સ ભાવના વડ્ઢના ફાતિકમ્મં, તસ્સા અસુભભાવનાય આનિસંસં દસ્સેન્તો વણ્ણં ભાસતિ, ગુણં પરિકિત્તેતિ. સેય્યથિદં – ''અસુભભાવનાભિયુત્તો, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ કેસાદીસુ વા વત્થૂસુ ઉદ્ધુમાતકાદીસુ વા પઞ્ચઙ્ગવિપ્પહીનં પઞ્ચઙ્ગસમન્નાગતં તિવિધકલ્યાણં દસલક્ખણસમ્પન્નં પઠમજ્ઝાનં પટિલભતિ. સો તં પઠમજ્ઝાનસઙ્ખાતં ચિત્તમઞ્જૂસં નિસ્સાય વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા ઉત્તમત્થં અરહત્તં પાપુણાતી''તિ.

ઇચ્છામહં, ભિક્ખવે, અડ્ઢમાસં પટિસલ્લીયિતુન્તિ અહં, ભિક્ખવે, એકં અડ્ઢમાસં પટિસલ્લીયિતું નિલીયિતું એકકોવ હુત્વા વિહરિતું ઇચ્છામીતિ અત્થો. **નામ્હિ કેનચિ ઉપસઙ્કમિતબ્બો અઞ્ઞત્ર એકેન પિણ્ડપાતનીહારકેના**તિ યો અત્તના પયુત્તવાચં અકત્વા મમત્થાય સદ્ધેસુ કુલેસુ પટિયત્તપિણ્ડપાતં નીહરિત્વા મય્હં ઉપનામેતિ, તં પિણ્ડપાતનીહારકં એકં ભિક્ખું ઠપેત્વા નામ્હિ અઞ્ઞેન કેનચિ ભિક્ખુના વા ગહટ્ઠેન વા ઉપસઙ્કમિતબ્બોતિ.

કસ્મા પન એવમાહાતિ? અતીતે કિર પઞ્ચસતા મિગલુદ્દકા મહતીહિ દણ્ડવાગુરાદીહિ અરઞ્ઞં પરિક્ખિપિત્વા હટ્ઠતુટ્ઠા એકતોયેવ યાવજીવં મિગપક્ખિઘાતકમ્મેન જીવિકં કપ્પેત્વા નિરયે ઉપ્પન્ના. તે તત્થ પચ્ચિત્વા પુબ્બે કતેન કેનચિદેવ કુસલકમ્મેન મનુસ્સેસુ ઉપ્પન્ના કલ્યાણૂપનિસ્સયવસેન સબ્બેપિ ભગવતો સન્તિકે પબ્બજ્જઞ્ચ ઉપસમ્પદઞ્ચ લભિંસુ. તેસં તતો મૂલાકુસલકમ્મતો અવિપક્કવિપાકા અપરાપરચેતના તસ્મિં અડ્ઢમાસબ્ભન્તરે અત્તૂપક્કમેન ચ પરૂપક્કમેન ચ જીવિતૂપચ્છેદાય ઓકાસમકાસિ. તં ભગવા અદ્દસ. કમ્મવિપાકો ચ નામ ન સક્કા

કેનચિ પટિબાહિતું. તેસુ ચ ભિક્ખૂસુ પુથુજ્જનાપિ અત્થિ, સોતાપન્નસકદાગામિઅનાગામિખીણાસવાપિ. તત્થ ખીણાસવા અપ્પટિસન્ધિકા, ઇતરે અરિયસાવકા નિયતગતિકા સુગતિપરાયણા, પુથુજ્જનાનં ગતિ અનિયતા.

અથ ભગવા ચિન્તેસિ – ''ઇમે અત્તભાવે છન્દરાગેન મરણભયભીતા ન સક્ખિસ્સન્તિ ગતિં વિસોધેતું, હન્દ નેસં છન્દરાગપ્પહાનાય અસુભકથં કથેમિ. તં સુત્વા અત્તભાવે વિગતચ્છન્દરાગતાય ગતિવિસોધનં કત્વા સગ્ગે પટિસન્ધિં ગણ્હિસ્સન્તિ, એવં તેસં મમ સન્તિકે પબ્બજ્જા સાત્થિકા ભવિસ્સતી''તિ. તતો તેસં અનુગ્ગહાય અસુભકથં કથેસિ કમ્મટ્ઠાનસીસેન, નો મરણવણ્ણસંવણ્ણનાધિપ્પાયેન. કથેત્વા ચ પનસ્સ એતદહોસિ – ''સચે ઇમં અડ્ઢમાસં મં ભિક્ખૂ પસ્સિસ્સન્તિ, 'અજ્જ એકો ભિક્ખુ મતો, અજ્જ દ્વે...પે॰... અજ્જ દસા'તિ આગન્ત્વા આરોચેસ્સન્તિ, અયઞ્ચ કમ્મવિપાકો ન સક્કા મયા વા અઞ્ઞેન વા પટિબાહિતું, સ્વાહં તં સુત્વાપિ કિં કરિસ્સામિ, કિં મે અનત્થકેન અનયબ્યસનેન સુતેન, હન્દાહં ભિક્ખૂનં અદસ્સનં ઉપગચ્છામી''તિ. તસ્મા એવમાહ – ''ઇચ્છામહં, ભિક્ખવે, અડ્ઢમાસં પટિસલ્લીયિતું, નામ્હિ કેનચિ ઉપસઙ્કમિતબ્બો અઞ્ઞત્ર એકેન પિણ્ડપાતનીહારકેના''તિ.

અપરે પનાહુ – ''પરૂપવાદવિવજ્જનત્થં એવં વત્વા પટિસલ્લીનો''તિ. પરે કિર ભગવન્તં ઉપવદિસ્સન્તિ – ''અયં 'સબ્બઞ્ઞૂ અહં સદ્ધમ્મવરચક્કવત્તી'તિ પટિજાનમાનો અત્તનોપિ સાવકે અઞ્ઞમઞ્ઞં ઘાતેન્તે નિવારેતું ન સક્કોતિ, કિં અઞ્ઞં સક્ખિસ્સતી''તિ? તત્ર પણ્ડિતા વક્ખન્તિ – ''ભગવા પટિસલ્લાનમનુયુત્તો ન ઇમં પવત્તિં જાનાતિ, કોચિસ્સ આરોચયિતાપિ નત્થિ , સચે જાનેય્ય અદ્ધા નિવારેય્યા''તિ. ઇદં પન ઇચ્છામત્તં, પઠમમેવેત્થ કારણં. **નાસ્સુધા**તિ એત્થ અસ્સુધાતિ પદપૂરણમત્તે અવધારણત્થે વા નિપાતો, નેવ કોચિ ભગવન્તં ઉપસઙ્કમીતિ અત્થો.

અનેકેહિ વણ્ણસણ્ઠાનાદીહિ કારણેહિ વોકારો અસ્સાતિ **અનેકાકારવોકારો**. અનેકાકારવોકિણ્ણો અનેકાકારેન સમ્મિસ્સોતિ વુત્તં હોતિ. કો સો? અસુભભાવનાનુયોગો, તં અનેકાકારવોકારં. **અસુભભાવનાનુયોગમનુયુત્તા વિહરન્તી**તિ યુત્તપ્પયુત્તા વિહરન્તિ. **અટ્ટીયમાના**તિ તેન કાયેન અટ્ટા દુક્ખિતા હોન્તિ. **હરાયમાના**તિ લજ્જમાના. **જિગુચ્છમાના**તિ જિગુચ્છં ઉપ્પાદયમાના. **સત્થહારકં પરિયેસન્તી**તિ જીવિતહરણકસત્થં પરિયેસન્તિ. ન કેવલઞ્ચ તે સત્થં પરિયેસિત્વા અત્તના વા અત્તાનં જીવિતા વોરોપેન્તિ, મિગલણ્ડિકમ્પિ પન સમણકુત્તકં ઉપસઙ્કમિત્વા, ''સાધુ નો, આવુસો, જીવિતા વોરોપેહી''તિ વદન્તિ. એત્થ ચ અરિયા નેવ પાણાતિપાતં કરિંસુ, ન સમાદપેસું, ન સમનુઞ્ઞા અહેસું. પુથુજ્જના પન સબ્બમકંસુ.

પટિસલ્લાના વુટ્ઠિતોતિ તેસં પઞ્ચન્નં ભિક્ખુસતાનં જીવિતક્ખયપ્પત્તભાવં ઞત્વા તતો એકીભાવતો વુટ્ઠિતો જાનન્તોપિ અજાનન્તો વિય કથાસમુટ્ઠાપનત્થં આયસ્મન્તં આનન્દં આમન્તેસિ. **કિં નુ ખો, આનન્દ, તનુભૂતો વિય ભિક્ખુસઙ્ઘો**તિ ઇતો, આનન્દ, પુબ્બે બહૂ ભિક્ખૂ એકતો ઉપટ્ઠાનં આગચ્છન્તિ, ઉદ્દેસં પરિપુચ્છં ગણ્હન્તિ, સજ્ઝાયન્તિ, એકપજ્જોતો વિય આરામો દિસ્સતિ. ઇદાનિ પન અડ્ઢમાસમત્તસ્સ અચ્ચયેન તનુભૂતો વિય તનુકો મન્દો અપ્પકો વિરળો વિય જાતો ભિક્ખુસઙ્ઘો. કિં નુ ખો કારણં? કિં દિસાસુ પક્કન્તા ભિક્ખૂતિ?

અથાયસ્મા આનન્દો કમ્મવિપાકેન તેસં જીવિતક્ખયપ્પત્તિં અસલ્લક્ખેન્તો અસુભકમ્મટ્ઠાનાનુયોગપચ્ચયા પન સલ્લક્ખેન્તો **તથા હિ પન, ભન્તે ભગવા**તિઆદિં વત્વા ભિક્ખૂનં અરહત્તપ્પત્તિયા અઞ્ઞં કમ્મટ્ઠાનં યાચન્તો, **સાધુ, ભન્તે, ભગવા**તિઆદિમાહ. તસ્સત્થો – સાધુ, ભન્તે, ભગવા અઞ્ઞં કારણં આચિક્ખતુ, યેન ભિક્ખુસઙ્ઘો

અરહત્તે પતિટ્ઠહેય્ય . મહાસમુદ્દં ઓરોહણતિત્થાનિ વિય અઞ્ઞાનિપિ દસાનુસ્સતિ, દસકસિણ, ચતુધાતુવવત્થાન, બ્રહ્મવિહાર, આનાપાનસ્સતિપભેદાનિ બહૂનિ નિબ્બાનોરોહણકમ્મટ્ઠાનાનિ સન્તિ, તેસુ ભગવા ભિક્ખૂ સમસ્સાસેત્વા અઞ્ઞતરં કમ્મટ્ઠાનં આચિક્ખતૂતિ અધિપ્પાયો.

અથ ભગવા તથા કાતુકામો થેરં ઉય્યોજેન્તો **તેનહાનન્દા**તિઆદિમાહ. તત્થ **વેસાલિં ઉપનિસ્સાયા**તિ વેસાલિયં ઉપનિસ્સાય સમન્તા ગાવુતેપિ અડ્ઢયોજનેપિ યાવતિકા વિહરન્તિ, તે સબ્બે સન્નિપાતેહીતિ અત્થો. **સબ્બે ઉપટ્ઠાનસાલાયં સન્નિપાતેત્વા**તિ અત્તના ગન્તું યુત્તટ્ઠાનં સયં ગન્ત્વા અઞ્ઞત્થ દહરભિક્ખૂ પહિણિત્વા મુહુત્તેનેવ અનવસેસે ભિક્ખૂ ઉપટ્ઠાનસાલાયં સમૂહં કત્વા. **યસ્સદાનિ, ભન્તે, ભગવા કાલં મઞ્ઞતી**તિ એત્થ અયમધિપ્પાયો – ભગવા ભિક્ખુસઙ્ઘો સન્નિપતિતો, એસ કાલો ભિક્ખૂનં ધમ્મકથં કાતું, અનુસાસનિં દાતું, ઇદાનિ યસ્સ તુમ્હે કાલં જાનાથ, તં કાતબ્બન્તિ.

અથ ખો ભગવા ભિક્ખૂ આમન્તેસિ, **અયમ્પિ ખો, ભિક્ખવે**તિ. આમન્તેત્વા ચ પન ભિક્ખૂનં અરહત્તપ્પત્તિયા પુબ્બે આચિક્ખિતઅસુભકમ્મટ્ઠાનતો અઞ્ઞં પરિયાયં આચિક્ખન્તો **આનાપાનસ્સતિસમાધી**તિઆદિમાહ. તત્થ **આનાપાનસ્સતિસમાધી**તિ આનાપાનપરિગ્ગાહિકાય સતિયા સદ્ધિં સમ્પયુત્તો સમાધિ, આનાપાનસ્સતિયં વા સમાધિ, આનાપાનસ્સતિસમાધિ. **ભાવિતો**તિ ઉપ્પાદિતો વડ્ઢિતો વા. **બહુલીકતો**તિ પુનપ્પુનં કતો. **સન્તો ચેવ પણીતો ચા**તિ સન્તો ચેવ પણીતો ચેવ. ઉભયત્થ એવસદ્દેન નિયમો વેદિતબ્બો. કિં વુત્તં હોતિ? અયઞ્હિ યથા અસુભકમ્મટ્ઠાનં કેવલં પટિવેધવસેન સન્તઞ્ચ પણીતઞ્ચ, ઓળારિકારમ્મણત્તા પન પટિકૂલારમ્મણત્તા ચ આરમ્મણવસેન નેવ સન્તં ન પણીતં, ન એવં કેનચિ પરિયાયેન અસન્તો વા અપ્પણીતો વા, અપિચ ખો આરમ્મણસન્તતાયપિ સન્તો વૂપસન્તો નિબ્બુતો, પટિવેધસઙ્ખાતાય અઙ્ગસન્તતાયપિ, આરમ્મણપણીતતાય પણીતો અતિત્તિકરો, અઙ્ગપણીતતાયપીતિ. તેન વુત્તં ‘‘સન્તો ચેવ પણીતો ચા’’તિ.

અસેચનકો ચ સુખો ચ વિહારોતિ એત્થ પન નાસ્સ સેચનન્તિ અસેચનકો, અનાસિત્તકો અબ્બોકિણ્ણો પાટિયેક્કો આવેણિકો, નત્થિ એત્થ પરિકમ્મેન વા ઉપચારેન વા સન્તતા, આદિસમન્નાહારતો પભુતિ અત્તનો સભાવેનેવ સન્તો ચ પણીતો ચાતિ અત્થો. કેચિ ‘‘અસેચનકો’’તિ અનાસિત્તકો ઓજવન્તો, સભાવેનેવ મધુરો’’તિ વદન્તિ. એવમયં અસેચનકો ચ અપ્પિતપ્પિતક્ખણે કાયિકચેતસિકસુખપ્પટિલાભાય સંવત્તનતો સુખો ચ વિહારોતિ વેદિતબ્બો.

ઉપ્પન્નુપ્પન્નેતિ અવિક્ખમ્ભિતે. **પાપકે**તિ લામકે. **અકુસલે ધમ્મે**તિ અકોસલ્લસમ્ભૂતે ધમ્મે. **ઠાનસો અન્તરધાપેતી**તિ ખણેનેવ અન્તરધાપેતિ વિક્ખમ્ભેતિ. **વૂપસમેતી**તિ સુટ્ઠુ ઉપસમેતિ, નિબ્બેધભાગિયત્તા અનુપુબ્બેન અરિયમગ્ગવુડ્ઢિપ્પત્તો સમુચ્છિન્દતિ, પટિપ્પસ્સમ્ભેતીતિ વુત્તં હોતિ. **ગિમ્હાનં પચ્છિમે માસે**તિ આસાળ્હમાસે. **ઊહતં રજોજલ્લન્તિ** અટ્ઠ માસે વાતાતપસુક્ખાય ગોમહિંસાદિપાદપ્પહારસમ્ભિન્નાય પથવિયા ઉદ્ધં હતં ઊહતં આકાસે સમુટ્ઠિતં રજઞ્ચ રેણુઞ્ચ. **મહા અકાલમેઘો**તિ સબ્બં નભં અજ્ઝોત્થરિત્વા ઉટ્ઠિતો આસાળ્હજુણ્હપક્ખે સકલં અડ્ઢમાસં વસ્સનકમેઘો. સો હિ અસમ્પત્તે વસ્સકાલે ઉપ્પન્નત્તા અકાલમેઘોતિ ઇધ અધિપ્પેતો. **ઠાનસો અન્તરાધાપેતિ વૂપસમેતી**તિ ખણેનેવ અદસ્સનં નેતિ પથવિયં સન્નિસીદાપેતિ. **એવમેવ ખો**તિ ઓપમ્મનિદસ્સનમેતં. તતો પરં વુત્તનયમેવ.

૧૦. કિમિલસુત્તવણ્ણના

૯૮૬. દસમે **કિમિલાયન્તિ** એવંનામકે નગરે. **એતદવોચા**તિ થેરો કિર ચિન્તેસિ – ‘‘અયં દેસના ન યથાનુસન્ધિકા કતા, યથાનુસન્ધિં ગમેસ્સામી’’તિ દેસનાનુસન્ધિં ઘટેન્તો એતં અવોચ. **કાયઞ્ઞતરન્તિ** પથવીઆદીસુ કાયેસુ અઞ્ઞતરં વદામિ વાયોકાયં વદામીતિ અત્થો. અથ વા ચક્ખાયતનં…પે॰… કબળીકારો આહારોતિ પઞ્ચવીસતિ રૂપકોટ્ઠાસા રૂપકાયો નામ, તેસુ આનાપાનં ફોટ્ઠબ્બાયતને સઙ્ગહિતત્તા કાયઞ્ઞતરં હોતિ, તસ્માપિ એવમાહ. **તસ્માતિહા**તિ યસ્મા ચતૂસુ કાયેસુ અઞ્ઞતરં વાયોકાયં, પઞ્ચવીસતિ કોટ્ઠાસે વા રૂપકાયે અઞ્ઞતરં આનાપાનં અનુપસ્સતિ, તસ્મા કાયે કાયાનુપસ્સીતિ અત્થો. એવં સબ્બત્થ અત્થો વેદિતબ્બો. **વેદનાઞ્ઞતરન્તિ** તીસુ વેદનાસુ અઞ્ઞતરં, સુખવેદનં સન્ધાયેતં વુત્તં.

સાધુકં મનસિકારન્તિ પીતિપટિસંવેદિતાદિવસેન ઉપ્પન્નં સુન્દરં મનસિકારં. કિં પન મનસિકારો સુખા વેદના હોતીતિ? ન હોતિ, દેસનાસીસં પનેતં. યથેવ હિ ‘‘અનિચ્ચસઞ્ઞાભાવનાનુયોગમનુયુત્તા’’તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૧૪૭) એત્થ સઞ્ઞાનામેન પઞ્ઞા વુત્તા, એવમિધાપિ મનસિકારનામેન ઝાનવેદના વુત્તાતિ વેદિતબ્બા. એતસ્મિઞ્હિ ચતુક્કે પઠમપદે પીતિસીસેન વેદના વુત્તા, દુતિયપદે સુખન્તિ સરૂપેનેવ વુત્તા. ચિત્તસઙ્ખારપદદ્વયે ‘‘સઞ્ઞા ચ વેદના ચ ચેતસિકા એતે ધમ્મા ચિત્તપ્પટિબદ્ધા ચિત્તસઙ્ખારા’’તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૭૪) વચનતો ‘‘વિતક્કવિચારે ઠપેત્વા સબ્બેપિ ચિત્તસમ્પયુત્તકા ધમ્મા ચિત્તસઙ્ખારે સઙ્ગહિતા’’તિ વચનતો ચિત્તસઙ્ખારનામેન વેદના વુત્તા. તં સબ્બં મનસિકારનામેન સઙ્ગહેત્વા ઇધ ‘‘સાધુકં મનસિકાર’’ન્તિ આહ.

એવં સન્તેપિ યસ્મા એસા વેદના આરમ્મણં ન હોતિ, તસ્મા વેદનાનુપસ્સના ન યુજ્જતીતિ. નો ન યુજ્જતિ, મહાસતિપટ્ઠાનાદીસુપિ હિ તં તં સુખાદીનં વત્થું આરમ્મણં કત્વા વેદના વેદયતિ, તં પન વેદનાપવત્તિં ઉપાદાય ‘‘અહં વેદયામી’’તિ વોહારમત્તં હોતિ, તં સન્ધાય ‘‘સુખં વેદનં વેદયમાનો સુખં વેદનં વેદયામી’’તિઆદિ વુત્તં. અપિચ ‘‘પીતિપ્પટિસંવેદી’’તિઆદીનં અત્થવણ્ણનાયમેતસ્સ પરિહારો વુત્તોયેવ. વુત્તઞ્હેતં વિસુદ્ધિમગ્ગે –

> ‘‘દ્વીહાકારેહિ પીતિ પટિસંવિદિતા હોતિ – આરમ્મણતો ચ અસમ્મોહતો ચ. કથં આરમ્મણતો પીતિ પટિસંવિદિતા હોતિ? સપ્પીતિકે દ્વે ઝાને સમાપજ્જતિ, તસ્સ સમાપત્તિક્ખણે ઝાનપટિલાભેન આરમ્મણતો પીતિ પટિસંવિદિતા હોતિ આરમ્મણસ્સ પટિસંવિદિતત્તા. કથં અસમ્મોહતો પીતિ પટિસંવિદિતા હોતિ? સપ્પીતિકે દ્વે ઝાને સમાપજ્જિત્વા વુટ્ઠાય ઝાનસમ્પયુત્તપીતિં ખયતો વયતો સમ્મસતિ, તસ્સ વિપસ્સનાક્ખણે લક્ખણપ્પટિવેધેન અસમ્મોહતો પીતિ પટિસંવિદિતા હોતિ. વુત્તઞ્હેતં પટિસમ્ભિદાયં (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૭૨) ‘‘‘દીઘં અસ્સાસવસેન ચિત્તસ્સ એકગ્ગતં અવિક્ખેપં પજાનતો સતિ ઉપટ્ઠિતા હોતિ, તાય સતિયા તેન ઞાણેન સા પીતિ પટિસંવિદિતા હોતી’તિ. એતેનેવ નયેન અવસેસપદાનિપિ અત્થતો વેદિતબ્બાની’’તિ.

ઇતિ યથેવ ઝાનપટિલાભેન આરમ્મણતો પીતિસુખચિત્તસઙ્ખારા પટિસંવિદિતા હોન્તિ, એવં ઇમિનાપિ ઝાનસમ્પયુત્તેન વેદનાસઙ્ખાતમનસિકારપટિલાભેન આરમ્મણતો વેદના પટિસંવિદિતા હોતિ. તસ્મા સુવુત્તમેતં ‘‘વેદનાસુ વેદનાનુપસ્સી ભિક્ખુ તસ્મિં સમયે વિહરતી’’તિ.

નાહં, આનન્દ, મુટ્ઠસ્સતિસ્સ અસમ્પજાનસ્સાતિ એત્થ અયમધિપ્પાયો – યસ્મા ‘‘ચિત્તપટિસંવેદી અસ્સાસિસ્સામી’’તિઆદિના નયેન પવત્તો ભિક્ખુ કિઞ્ચાપિ અસ્સાસપસ્સાસનિમિત્તમારમ્મણં કરોતિ, તસ્સ પન ચિત્તસ્સ આરમ્મણે સતિઞ્ચ સમ્પજઞ્ઞઞ્ચ ઉપટ્ઠાપેત્વા પવત્તનતો ચિત્તે ચિત્તાનુપસ્સીયેવ નામેસ હોતિ. ન હિ

મુટ્ઠસ્સતિસ્સ અસમ્પજાનસ્સ આનાપાનસ્સતિસમાધિભાવના અત્થિ, તસ્મા આરમ્મણતો ચિત્તપટિસંવિદિતવસેન ''ચિત્તે ચિત્તાનુપસ્સી ભિક્ખુ તસ્મિં સમયે વિહરતી''તિ.

સો યં તં હોતિ અભિજ્ઝાદોમનસ્સાનં પહાનં, તં પઞ્ઞાય દિસ્વા સાધુકં અજ્ઝુપેક્ખિતા હોતીતિ એત્થ અભિજ્ઝા કામચ્છન્દનીવરણમેવ, દોમનસ્સવસેન બ્યાપાદનીવરણં દસ્સિતં. ઇદઞ્હિ ચતુક્કં વિપસ્સનાવસેનેવ વુત્તં, ધમ્માનુપસ્સના ચ નીવરણપબ્બાદિવસેન પઞ્ચવિધા હોતિ, તસ્સા નીવરણપબ્બં આદિ, તસ્સાપિ ઇદં નીવરણદ્વયં આદિ. ઇતિ ધમ્માનુપસ્સનાય આદિં દસ્સેતું **અભિજ્ઝાદોમનસ્સાન**ન્તિ આહ. **પહાન**ન્તિ અનિચ્ચાનુપસ્સનાય નિચ્ચસઞ્ઞં પજહતીતિ એવં પહાનકરઞાણં અધિપ્પેતં. **તં પઞ્ઞાય દિસ્વા**તિ તં અનિચ્ચવિરાગનિરોધપટિનિસ્સગ્ગઞાણસઙ્ખાતં પહાનઞાણં અપરાય વિપસ્સનાપઞ્ઞાય, તમ્પિ અપરાયાતિ એવં વિપસ્સનાપરમ્પરં દસ્સેતિ . **અજ્ઝુપેક્ખિતા હોતી**તિ યઞ્ચસ્સ પથપટિપન્નં અજ્ઝુપેક્ખતિ, યઞ્ચ એકતો ઉપટ્ઠાનં અજ્ઝુપેક્ખતીતિ દ્વિધા અજ્ઝુપેક્ખતિ નામ. તત્થ સહજાતાનમ્પિઅજ્ઝુપેક્ખના હોતિ આરમ્મણસ્સાપિ અજ્ઝુપેક્ખના. ઇધ આરમ્મણ અજ્ઝુપેક્ખના અધિપ્પેતા. **તસ્માતિહાનન્દા**તિ યસ્મા ''અનિચ્ચાનુપસ્સી અસ્સાસિસ્સામી''તિઆદિના નયેન પવત્તો ન કેવલં નીવરણાદિધમ્મે, અભિજ્ઝાદોમનસ્સસીસેન પન વુત્તાનં ધમ્માનં પહાનકરઞાણમ્પિ પઞ્ઞાય દિસ્વા અજ્ઝુપેક્ખિતા હોતિ, તસ્મા ધમ્મેસુ ધમ્માનુપસ્સી ભિક્ખુ તસ્મિં સમયે વિહરતીતિ વેદિતબ્બો.

એવમેવ ખોતિ એત્થ ચતુમહાપથો વિય છ આયતનાનિ દટ્ઠબ્બાનિ. તસ્મિં પંસુપુઞ્જો વિય છસુ આયતનેસુ કિલેસા. ચતૂહિ દિસાહિ આગચ્છન્તા સકટરથા વિય ચતૂસુ આરમ્મણેસુ પવત્તા ચત્તારો સતિપટ્ઠાના. એકેન સકટેન વા રથેન વા પંસુપુઞ્જસ્સ ઉપહનનં વિય કાયાનુપસ્સનાદીહિ પાપકાનં અકુસલાનં ધમ્માનં ઉપઘાતો વેદિતબ્બોતિ.

એકધમ્મવગ્ગો પઠમો.

૨. દુતિયવગ્ગો

૧-૨. ઇચ્છાનઙ્ગલસુત્તાદિવણ્ણના

૯૮૭-૯૮૮. દુતિયવગ્ગસ્સ પઠમે **એવં બ્યાકરેય્યાથા**તિ કસ્મા અત્તનો વિહારસમાપત્તિં આચિક્ખતિ? ઉપારમ્ભમોચનત્થં. સચે હિ તે ''ન જાનામા''તિ વદેય્યું, અથ નેસં તિત્થિયા ''તુમ્હે 'અસુકસમાપત્તિયા નામ નો સત્થા તેમાસં વિહાસી'તિપિ ન જાનાથ, અથ કસ્મા નં ઉપટ્ઠહન્તા વિહરથા''તિ ઉપારમ્ભં આરોપેય્યું, તતો મોચનત્થં એવમાહ.

અથ કસ્મા યથા અઞ્ઞત્થ ''સતોવ અસ્સસતિ, દીઘં વા અસ્સસન્તો''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૩૭૪; મ॰ નિ॰ ૧.૧૦૭; સં॰ નિ॰ ૫.૯૭૭) એવ-વાકારો વુત્તો. એવં ઇધ ન વુત્તોતિ? એકન્તસન્તત્તા. અઞ્ઞેસઞ્હિ અસ્સાસો વા પાકટો હોતિ પસ્સાસો વા, ભગવતો ઉભયમ્પેતં પાકટમેવ નિચ્ચં ઉપટ્ઠિતસ્સતિતાયાતિ એકન્તસન્તત્તા ન વુત્તો. અથ ''સિક્ખામી''તિ અવત્વા કસ્મા ''અસ્સસામી''તિ એત્તકમેવ વુત્તન્તિ? સિક્ખિતબ્બાભાવા. સત્ત હિ સેખા સિક્ખિતબ્બભાવા સેખા નામ, ખીણાસવા સિક્ખિતબ્બાભાવા અસેખા નામ, તથાગતા અસિક્ખિતબ્બા અસેક્ખા નામ નત્થિ તેસં સિક્ખિતબ્બકિચ્ચન્તિ સિક્ખિતબ્બાભાવા ન વુત્તં. દુતિયં ઉત્તાનમેવ.

૩-૧૦. પઠમઆનન્દસુત્તાદિવણ્ણના

૯૮૯-૯૯૬. તતિયે **પવિચિનતી**તિ અનિચ્ચાદિવસેન પવિચિનતિ. ઇતરં પદદ્વયં એતસ્સેવ વેવચનં. **નિરામિસા**તિ નિક્કિલેસા કાયિકચેતસિકદરથપટિપસ્સદ્ધિયા કાયોપિ ચિત્તમ્પિ પસ્સમ્ભતિ. **સમાધિયતી**તિ સમ્મા ઠપિયતિ, અપ્પનાચિત્તં વિય હોતિ. **અજ્ઝુપેક્ખિતા હોતી**તિ સહજાતઅજ્ઝુપેક્ખનાય અજ્ઝુપેક્ખિતા હોતિ.

એવં ચુદ્દસવિધેન કાયપરિગ્ગાહકસ્સ ભિક્ખુનો તસ્મિં કાયે સતિ સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો, તાય સતિયા સમ્પયુત્તઞાણં ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગો, તંસમ્પયુત્તમેવ કાયિકચેતસિકવીરિયં વીરિયસમ્બોજ્ઝઙ્ગો, પીતિપસ્સદ્ધિચિત્તેકગ્ગતા પીતિપસ્સદ્ધિસમાધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગા, ઇમેસં છન્નં બોજ્ઝઙ્ગાનં અનોસક્કનઅનતિવત્તનસઙ્ખાતો મજ્ઝત્તાકારો ઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગો. યથેવ હિ સમપ્પવત્તેસુ અસ્સેસુ સારથિનો ‘‘અયં ઓલીયતી’’તિ તુદનં વા, ‘‘અયં અતિધાવતી’’તિ આકડ્ઢનં વા નત્થિ, કેવલં એવં પસ્સમાનસ્સ ઠિતાકારોવ હોતિ, એવમેવ ઇમેસં છન્નં બોજ્ઝઙ્ગાનં અનોસક્કનઅનતિવત્તનસઙ્ખાતો મજ્ઝત્તાકારો ઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગો નામ હોતિ. એત્તાવતા કિં કથિતં? એકચિત્તક્ખણિકા નાનારસલક્ખણા વિપસ્સનાબોજ્ઝઙ્ગા નામ કથિતા.

વિવેકનિસ્સિતન્તિઆદીનિ વુત્તત્થાનેવ. એત્થ પન સોળસક્ખત્તુકા આનાપાનસ્સતિ મિસ્સકા કથિતા, આનાપાનમૂલકા સતિપટ્ઠાના પુબ્બભાગા , તેસં મૂલભૂતા આનાપાનસ્સતિ પુબ્બભાગા. બોજ્ઝઙ્ગમૂલકા સતિપટ્ઠાના પુબ્બભાગા, તેપિ બોજ્ઝઙ્ગા પુબ્બભાગાવ. વિજ્જાવિમુત્તિપૂરકા પન બોજ્ઝઙ્ગા નિબ્બત્તિતલોકુત્તરા, વિજ્જાવિમુત્તિયો અરિયફલસમ્પયુત્તા. વિજ્જા વા ચતુત્થમગ્ગસમ્પયુત્તા, વિમુત્તિ ફલસમ્પયુત્તાતિ. ચતુત્થપઞ્ચમછટ્ઠાનિપિ ઇમિનાવ સમાનપરિચ્છેદાનિ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

આનાપાનસંયુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૧. સોતાપત્તિસંયુત્તં

૧. વેળુદ્વારવગ્ગો

૧. ચક્કવત્તિરાજસુત્તવણ્ણના

૯૯૭. સોતાપત્તિસંયુત્તસ્સ પઠમે **કિઞ્ચાપી**તિ અનુગ્ગહગરહણેસુ નિપાતો. ચતુન્નઞ્હિ મહાદીપાનં ઇસ્સરિયાધિપચ્ચં રજ્જં અનુગ્ગણ્હન્તો ચતુન્નઞ્ચ અપાયાનં અપ્પહીનભાવં ગરહન્તો સત્થા ''કિઞ્ચાપિ, ભિક્ખવે, રાજા ચક્કવત્તી''તિઆદિમાહ. તત્થ **ચતુન્નં દીપાનન્તિ** દ્વિસહસ્સદીપપરિવારાનં ચતુન્નં મહાદીપાનં. **ઇસ્સરિયાધિપચ્ચ**ન્તિ ઇસ્સરભાવો ઇસ્સરિયં, અધિપતિભાવો આધિપચ્ચં, ઇસ્સરિયં આધિપચ્ચં એતસ્મિં રજ્જે, ન છેદનભેદનન્તિ ઇસ્સરિયાધિપચ્ચં. **કારેત્વા**તિ એવરૂપં રજ્જં પવત્તાપેત્વા. **કિઞ્ચાપિ, ભિક્ખવે, અરિયસાવકો**તિ એત્થ અનુગ્ગહપસંસાસુ નિપાતો. પિણ્ડિયાલોપેન હિ યાપનં અનુગ્ગહન્તો ચતુન્નઞ્ચ અપાયાનં પહીનભાવં પસંસન્તો સત્થા ''કિઞ્ચાપિ, ભિક્ખવે, અરિયસાવકો''તિઆદિમાહ. તત્થ **નન્તકાની**તિ અનન્તકાનિ. તેરસહત્થોપિ હિ વત્થસાટકો દસચ્છેદનતો પટ્ઠાય નન્તકન્તેવ સઙ્ખં ગચ્છતિ.

અવેચ્ચપ્પસાદેનાતિ અચલપ્પસાદેન. સો પનાયં પસાદો કિં એકો, અનેકોતિ? એકોવ, સો મગ્ગેન આગતપ્પસાદો. યેસુ પન વત્થૂસુ અપુબ્બં અચરિમં રુહતિ, તેસં વસેન ''બુદ્ધે અવેચ્ચપ્પસાદેના''તિઆદિના નયેન તિધા વુત્તો. યસ્મા ચ એકો, તસ્માવ નિન્નાનાકરણો હોતિ. અરિયસાવકસ્સ હિ બુદ્ધેયેવ પસાદો ચ પેમઞ્ચ ગારવઞ્ચ મહન્તં, ન ધમ્મે વા સઙ્ઘે વા, ધમ્મેયેવ વા મહન્તં , ન બુદ્ધે વા સઙ્ઘે વા, સઙ્ઘેયેવ વા મહન્તં, ન બુદ્ધે વા ધમ્મે વાતિ એતં નત્થિ. **ઇતિપિ સો ભગવા**તિઆદીનિ વિસુદ્ધિમગ્ગે વિત્થારિતાનેવ.

અરિયકન્તેહીતિ અરિયાનં કન્તેહિ પિયેહિ મનાપેહિ. પઞ્ચ હિ સીલાનિ ભવન્તરગતાપિ અરિયા ન કોપેન્તિ, એવં તેસં પિયાનિ. તાનિ સન્ધાયેતં વુત્તં. **અખણ્ડેહી**તિઆદિ સદિસવસેન વુત્તં. મુખવટ્ટિયઞ્હિ છિન્નેકદેસા પાતિ ખણ્ડાતિ વુચ્ચતિ, મજ્ઝે ભિન્ના છિદ્દાતિ, એકસ્મિં પદેસે વિસભાગવણ્ણા ગાવી સબલાતિ, નાનાબિન્દુચિત્તા કમ્માસાતિ, એવમેવ પટિપાટિયા આદિમ્હિ વા અન્તે વા ભિન્નં સીલં ખણ્ડં નામ, મજ્ઝે ભિન્નં છિદ્દં, યત્થ કત્થચિ દ્વિન્નં વા તિણ્ણં વા પટિપાટિયા ભિન્નત્તા સબલં, એકન્તરં ભિન્નં કમ્માસં. તેસં દોસાનં અભાવેન અખણ્ડાદિતા વેદિતબ્બા. **ભુજિસ્સેહી**તિ ભુજિસ્સભાવકરેહિ. **વિઞ્ઞુપ્પસત્થેહી**તિ બુદ્ધાદીહિ વિઞ્ઞૂહિ પસંસિતેહિ. **અપરામટ્ઠેહી**તિ ''ઇદં નામ તયા કતં, ઇદં વીતિક્કન્ત''ન્તિ એવં પરામસિતું અસક્કુણેય્યેહિ. **સમાધિસંવત્તનિકેહી**તિ અપ્પનાસમાધિં ઉપચારસમાધિં વા સંવત્તેતું સમત્થેહિ.

૨. બ્રહ્મચરિયોગધસુત્તવણ્ણના

૯૯૮. દુતિયે **યેસં સદ્ધા**તિ પદેન બુદ્ધે પસાદો ગહિતો. **સીલ**ન્તિ પદેન અરિયકન્તાનિ સીલાનિ ગહિતાનિ. **પસાદો**તિ પદેન સઙ્ઘે પસાદો ગહિતો. **ધમ્મદસ્સન**ન્તિ પદેન ધમ્મે પસાદો ગહિતોતિ એવં ચત્તારિ સોતાપત્તિયઙ્ગાનિ વુત્તાનિ. **કાલેન પચ્ચેન્તી**તિ કાલેન પાપુણન્તિ. **બ્રહ્મચરિયોગધં સુખ**ન્તિ બ્રહ્મચરિયં ઓગાહિત્વા ઠિતં ઉપરિમગ્ગત્તયસમ્પયુત્તં સુખં. યો પનેસ ગાથાય આગતો પસાદો, સો કતરપસાદો હોતીતિ.

તિપિટકચૂળાભયત્થેરો તાવ ''મગ્ગપસાદો''તિ આહ, તિપિટકચૂળનાગત્થેરો ''આગતમગ્ગસ્સ પચ્ચવેક્ખણપ્પસાદો''તિ. ઉભોપિ થેરા પણ્ડિતા બહુસ્સુતા, ઉભિન્નં સુભાસિતં. મિસ્સકપ્પસાદો એસોતિ.

૩. દીઘાવુઉપાસકસુત્તવણ્ણના

૯૯૯. તતિયે **તસ્મા**તિ યસ્મા ચતૂસુ સોતાપત્તિયઙ્ગેસુ સન્દિસ્સસિ, તસ્મા. **વિજ્જાભાગિયે**તિ વિજ્જાકોટ્ઠાસિકે. **સબ્બસઙ્ખારેસૂ**તિ સબ્બેસુ તેભૂમકસઙ્ખારેસુ. એવમસ્સ ઉપરિ તિણ્ણં મગ્ગાનં વિપસ્સના કથિતા. **વિઘાતન્તિ** દુક્ખં.

૪-૫. પઠમસારિપુત્તસુત્તાદિવણ્ણના

૧૦૦૦-૧૦૦૧. ચતુત્થ ઉત્તાનમેવ. પઞ્ચમે **સોતાપત્તિયઙ્ગન્તિ** સોતાપત્તિયા પુબ્બભાગપટિલાભઙ્ગં. બુદ્ધે અવેચ્ચપ્પસાદાદયો પન પટિલદ્ધગુણા સોતાપન્નસ્સ અઙ્ગા નામ, તેપિ પન સોતાપત્તિયઙ્ગન્તિ આગતા. તત્રાયં દ્વિન્નમ્પિ વચનત્થો – સપ્પુરિસે સેવન્તો ભજન્તો પયિરુપાસન્તો ધમ્મં સુણન્તો યોનિસો મનસિકરોન્તો ધમ્માનુધમ્મં પુબ્બભાગપટિપદં પટિપજ્જન્તો સોતાપત્તિં પટિલભતીતિ સપ્પુરિસસંસેવાદયો સોતાપત્તિઅત્થાય અઙ્ગન્તિ સોતાપત્તિયઙ્ગં નામ, ઇતરે પઠમમગ્ગસઙ્ખાતાય સોતાપત્તિયા અઙ્ગન્તિપિ સોતાપત્તિયઙ્ગં, પટિવિદ્ધસોતાપત્તિમગ્ગસ્સ સોતાપત્તિમગ્ગો અઙ્ગન્તિપિ સોતાપત્તિયઙ્ગં.

૬. થપતિસુત્તવણ્ણના

૧૦૦૨. છટ્ઠે **સાધુકે પટિવસન્તી**તિ સાધુકનામકે અત્તનો ભોગગામકે વસન્તિ. તેસુ ઇસિદત્તો સકદાગામી, પુરાણો સોતાપન્નો સદારસન્તુટ્ઠો. **મગ્ગે પુરિસં ઠપેસુન્તિ** તેસં કિર ગામદ્વારેન ભગવતો ગમનમગ્ગો. તસ્મા ''ભગવા કાલે વા અકાલે વા અમ્હાકં સુત્તાનં વા પમત્તાનં વા ગચ્છેય્ય, અથ પસ્સિતું ન લભેય્યામા''તિ મગ્ગમજ્ઝે પુરિસં ઠપેસું.

અનુબન્ધિંસૂતિ ન દૂરતોવ પિટ્ઠિતો પિટ્ઠિતો અનુબન્ધિંસુ, ભગવા પન સકટમગ્ગસ્સ મજ્ઝે જઙ્ઘમગ્ગેન અગમાસિ, ઇતરે ઉભોસુ પસ્સેસુ અનુગચ્છન્તા અગમંસુ. **મગ્ગા ઓક્કમ્મા**તિ બુદ્ધાનઞ્હિ કેનચિ સદ્ધિં ગચ્છન્તાનંયેવ પટિસન્થારં કાતું વટ્ટતિ કેનચિ સદ્ધિં ઠિતકાનં , કેનચિ સદ્ધિં દિવસભાગં નિસિન્નાનં. તસ્મા ભગવા ચિન્તેસિ – ''ઇમેહિ મે સદ્ધિં ગચ્છન્તસ્સ પટિસન્થારં કાતું અયુત્તં, ઠિતકેનપિ કાતું ન યુત્તં, ઇમે હિ મય્હં સાસને સામિનો આગતફલા. ઇમેહિ સદ્ધિં નિસીદિત્વાવ દિવસભાગં પટિસન્થારં કરિસ્સામી''તિ મગ્ગા ઓક્કમ્મ યેન અઞ્ઞતરં રુક્ખમૂલં તેનુપસઙ્કમિ.

પઞ્ઞત્તે આસને નિસીદીતિ તે કિર છત્તુપાહનં કત્તરદણ્ડં પાદબ્ભઞ્જનતેલાદીનિ ચેવ અટ્ઠવિધઞ્ચ પાનકં સરભપાદપલ્લઙ્કઞ્ચ ગાહાપેત્વા અગમંસુ, આભતં પલ્લઙ્કમ્પિ પઞ્ઞાપેત્વા અદંસુ , સત્થા તસ્મિં નિસીદિ. **એકમન્તં નિસીદિંસૂ**તિ સેસાનિ છત્તુપાહનાદીનિ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ દેથાતિ વત્વા સયમ્પિ ભગવન્તં વન્દિત્વા એકમન્તં નિસીદિંસુ.

સાવત્થિયા કોસલેસુ ચારિકં પક્કમિસ્સતીતિઆદિ સબ્બં મજ્ઝિમપદેસવસેનવ વુત્તં. કસ્મા? નિયતત્તા. ભગવતો હિ ચારિકાચરણમ્પિ અરુણુટ્ઠાપનમ્પિ નિયતં, મજ્ઝિમપદેસેયેવ ચારિકં ચરતિ, મજ્ઝિમદેસે અરુણં ઉટ્ઠપેતીતિ નિયતત્તા મજ્ઝિમદેસવસેન વુત્તં. **આસન્ને નો ભગવા ભવિસ્સતી**તિ એત્થ ન કેવલં આસન્નત્તાયેવ તેસં

સોમનસ્સં હોતિ, અથ ખો ‘‘ઇદાનિ દાનં દાતું ગન્ધમાલાદીહિ પૂજં કાતું ધમ્મં સોતું પઞ્હં પુચ્છિતું લભિસ્સામા’’તિ તેસં સોમનસ્સં હોતિ.

તસ્માતિહ થપતયો સમ્બાધો ઘરાવાસોતિ થપતયો યસ્મા તુમ્હાકં મયિ દૂરીભૂતે અનપ્પકં દોમનસ્સં, આસન્ને અનપ્પકં સોમનસ્સં હોતિ, તસ્માપિ વેદિતબ્બમેતં ‘‘સમ્બાધો ઘરાવાસો’’તિ. ઘરાવાસસ્સ હિ દોસેન તુમ્હાકં એવં હોતિ. સચે પન ઘરાવાસં પહાય પબ્બજિતા, અથ એવં વો મયા સદ્ધિંયેવ ગચ્છન્તાનઞ્ચ આગચ્છન્તાનઞ્ચ તં ન ભવેય્યાતિ ઇમમત્થં દીપેન્તો એવમાહ. તત્થ સકિઞ્ચનસપલિબોધટ્ઠેન સમ્બાધતા વેદિતબ્બા. મહાવાસે વસન્તસ્સપિ હિ સકિઞ્ચનસપલિબોધટ્ઠેન ઘરાવાસો સમ્બાધોવ. **રજાપથો**તિ રાગદોસમોહરજાનં આપથો, આગમનટ્ઠાનન્તિ અત્થો. **અબ્ભોકાસો પબ્બજ્જા**તિ પબ્બજ્જા પન અકિઞ્ચનઅપલિબોધટ્ઠેન અબ્ભોકાસો. ચતુરતનિકેપિ હિ ગબ્ભે દ્વિન્નં ભિક્ખૂનં પલ્લઙ્કેન પલ્લઙ્કં ઘટેત્વા નિસિન્નાનમ્પિ અકિઞ્ચનઅપલિબોધટ્ઠેન પબ્બજ્જા અબ્ભોકાસો નામ હોતિ. **અલઞ્ચ પન વો થપતયો અપ્પમાદાયા**તિ એવં સમ્બાધે ઘરાવાસે વસન્તાનં તુમ્હાકં અપ્પમાદમેવ કાતું યુત્તન્તિ અત્થો.

એકં પુરતો એકં પચ્છતો નિસીદાપેમાતિ તે કિર દ્વેપિ જના સબ્બાલઙ્કારપટિમણ્ડિતેસુ દ્વીસુ નાગેસુ તા ઇત્થિયો એવં નિસીદાપેત્વા રઞ્ઞો નાગં મજ્ઝે કત્વા ઉભોસુ પસ્સેસુ ગચ્છન્તિ, તસ્મા એવમાહંસુ. **નાગોપિ રક્ખિતબ્બો**તિ યથા કિઞ્ચિ વિસેવિતં ન કરોતિ, એવં રક્ખિતબ્બો હોતિ. **તાપિ ભગિનિયો**તિ યથા પમાદં નાપજ્જન્તિ, એવં રક્ખિતબ્બા હોન્તિ. **અત્તાપી**તિ સિતહસિતકથિતવિપેક્ખિતાદીનિ અકરોન્તેહિ અત્તાપિ રક્ખિતબ્બો હોતિ. (તેહિ તથા કરોન્તેહિ ન અત્તાપિ રક્ખિતબ્બો હોતિ). તથા કરોન્તો હિ ‘‘સામિદુબ્ભો એસો’’તિ નિગ્ગહેતબ્બો હોતિ. **તસ્માતિહ થપતયો**તિ યસ્મા તુમ્હે રાજા નિચ્ચં રાજભણ્ડં પટિચ્છાપેતિ, તસ્માપિ સમ્બાધો ઘરાવાસો રજાપથો. યસ્મા પન પંસુકૂલિકભિક્ખું એવં પટિચ્છાપેન્તો નત્થિ, તસ્મા અબ્ભોકાસો પબ્બજ્જા. એવં સબ્બત્થાપિ અલઞ્ચ પન વો થપતયો અપ્પમાદાય અપ્પમાદમેવ કરોથાતિ દસ્સેતિ.

મુત્તચાગોતિ વિસ્સટ્ઠચાગો. **પયતપાણી**તિ આગતાગતાનં દાનત્થાય ધોતહત્થો. **વોસ્સગ્ગરતો**તિ વોસ્સગ્ગસઙ્ખાતે ચાગે રતો. **યાચયોગો**તિ યાચિતબ્બકયુત્તો. **દાનસંવિભાગરતો**તિ દાનેન ચેવ અપ્પમત્તકમ્પિ કિઞ્ચિ લદ્ધા તતોપિ સંવિભાગે રતો. **અપ્પટિવિભત્ત**ન્તિ ‘‘ઇદં અમ્હાકં ભવિસ્સતિ, ઇદં ભિક્ખૂન’’ન્તિ એવં અકતવિભાગં, સબ્બં દાતબ્બમેવ હુત્વા ઠિતન્તિ અત્થો.

૭. વેળુદ્વારેય્યસુત્તવણ્ણના

૧૦૦૩. સત્તમે **વેળુદ્વાર**ન્તિ ગામદ્વારે પવેણિઆગતસ્સ વેળુગચ્છસ્સ અત્થિતાય એવંલદ્ધનામો ગામો. **અત્તુપનાયિક**ન્તિ અત્તનિ ઉપનેતબ્બં. **સમ્ફભાસેના**તિ અમન્તભાસેન. **સમ્ફપ્પલાપભાસેના**તિ સમ્ફપ્પલાપસમ્ભાસેન નિરત્થકેન અઞ્ઞાણવચનેનાતિ અત્થો.

૮-૯. પઠમગિઞ્જકાવસથસુત્તાદિવણ્ણના

૧૦૦૪-૫. અટ્ઠમે **ઞાતિકે**તિ એકં તળાકં નિસ્સાય દ્વિન્નં ચૂળપિતિમહાપિતિપુત્તાનં દ્વે ગામા, તેસુ એકસ્મિં ગામકે. **ગિઞ્જકાવસથે**તિ ઇટ્ઠકામયે આવસથે. **ઓરમ્ભાગિયાન**ન્તિ હેટ્ઠાભાગિયાનં, કામભવેયેવ પટિસન્ધિગ્ગાહાપકાનન્તિ અત્થો. ઓરન્તિ લદ્ધનામેહિ વા તીહિ મગ્ગેહિ પહાતબ્બાનીતિપિ ઓરમ્ભાગિયાનિ. તત્થ

કામચ્છન્દો બ્યાપાદોતિ ઇમાનિ દ્વે સમાપત્તિયા વા અવિક્ખમ્ભિતાનિ મગ્ગેન વા અસમુચ્છિન્નાનિ નિબ્બત્તિવસેન ઉદ્ધં ભાગં રૂપભવં અરૂપભવં વા ગન્તું ન દેન્તિ. સક્કાયદિટ્ઠિઆદીનિ તીણિ તત્થ નિબ્બત્તમ્પિ આનેત્વા પુન ઇધેવ નિબ્બત્તાપેન્તીતિ સબ્બાનિપિ ઓરમ્ભાગિયાનેવ. **અનાવત્તિધમ્મો**તિ પટિસન્ધિવસેન અનાગમનસભાવો.

રાગદોસમોહાનં તનુત્તાતિ એત્થ કદાચિ ઉપ્પત્તિયા ચ પરિયુટ્ઠાનમન્દતાય ચાતિ દ્વેધાપિ તનુભાવો વેદિતબ્બો. સકદાગામિસ્સ હિ પુથુજ્જનાનં વિય અભિણ્હં રાગાદયો ન ઉપ્પજ્જન્તિ, કદાચિ કરહચિ ઉપ્પજ્જન્તિ. ઉપ્પજ્જમાના ચ ન પુથુજ્જનાનં વિય બહલબહલા ઉપ્પજ્જન્તિ, મક્ખિપત્તં વિય તનુકા ઉપ્પજ્જન્તિ. દીઘભાણકતિપિટકમહાસીવત્થેરો પનાહ – ‘‘યસ્મા સકદાગામિસ્સ પુત્તધીતરો હોન્તિ, ઓરોધા ચ હોન્તિ, તસ્મા બહલા કિલેસા. ઇદં પન ભવતનુકવસેન કથિત’’ન્તિ. તં અટ્ઠકથાયં ‘‘સોતાપન્નસ્સ સત્ત ભવે ઠપેત્વા અટ્ઠમે ભવે ભવતનુકં નત્થિ, સકદાગામિસ્સ દ્વે ભવે ઠપેત્વા પઞ્ચસુ ભવેસુ ભવતનુકં નત્થિ, અનાગામિસ્સ રૂપારૂપભવં ઠપેત્વા કામભવે ભવતનુકં નત્થિ, ખીણાસવસ્સ કિસ્મિઞ્ચિ ભવે ભવતનુકં નત્થી’’તિ વુત્તત્તા પટિક્ખિત્તં હોતિ.

ઇમં લોકન્તિ ઇમં કામાવચરલોકં સન્ધાય વુત્તં. અયઞ્હેત્થ અધિપ્પાયો – સચે હિ મનુસ્સેસુ સકદાગામિફલં પત્તો દેવેસુ નિબ્બત્તિત્વા અરહત્તં સચ્છિકરોતિ, ઇચ્ચેતં કુસલં. અસક્કોન્તો પન અવસ્સં મનુસ્સલોકં આગન્ત્વા સચ્છિકરોતિ. દેવેસુ સકદાગામિફલં પત્તોપિ સચે મનુસ્સેસુ નિબ્બત્તિત્વા અરહત્તં સચ્છિકરોતિ, ઇચ્ચેતં કુસલં. અસક્કોન્તો પન અવસ્સં દેવલોકં ગન્ત્વા સચ્છિકરોતીતિ.

વિનિપતનં વિનિપાતો, નાસ્સ વિનિપાતો ધમ્મોતિ **અવિનિપાતધમ્મો**, ચતૂસુ અપાયેસુ અવિનિપાતનસભાવોતિ અત્થો. **નિયતો**તિ ધમ્મનિયામેન નિયતો. **સમ્બોધિપરાયણો**તિ ઉપરિમગ્ગત્તયસઙ્ખાતા સમ્બોધિ પરં અયનં અસ્સ ગતિ પટિસરણં અવસ્સં પત્તબ્બાતિ સમ્બોધિપરાયણો. **વિહેસાવેસા**તિ તેસં તેસં ઞાણગતિં ઞાણૂપપત્તિં ઞાણાભિસમ્પરાયં ઓલોકેન્તસ્સ કાયકિલમથોવ એસ, આનન્દ, તથાગતસ્સાતિ દીપેતિ. ચિત્તવિહેસા પન બુદ્ધાનં નત્થિ.

ધમ્માદાસન્તિ ધમ્મમયં આદાસં. **યેના**તિ યેન ધમ્માદાસેન સમન્નાગતો. **ખીણાપાયદુગ્ગતિવિનિપાતો**તિ ઇદં નિરયાદીનંયેવ વેવચનવસેનેવ વુત્તં. નિરયાદયો હિ વડ્ઢિસઙ્ખાતતો અયતો અપેતત્તા **અપાયો**, દુક્ખસ્સ ગતિ પટિસરણન્તિ. **દુગ્ગતિ**, દુક્કટકારિનો એત્થ વિવસા નિપતન્તીતિ **વિનિપાતો**. નવમં ઉત્તાનમેવ.

૧૦. તતિયગિઞ્જકાવસથસુત્તવણ્ણના

૧૦૦૬. દસમે **પરોપઞ્ઞાસા**તિ અતિરેકપઞ્ઞાસ. **સાધિકનવુતી**તિ અતિરેકનવુતિ. **છાતિરેકાની**તિ છહિ અધિકાનિ. સો કિર ગામો કિઞ્ચાપિ નાતિમહા અહોસિ, અરિયસાવકા પનેત્થ બહૂ. તત્થ તત્થ અહિવાતરોગેન એકપ્પહારેનેવ ચતુવીસતિ પાણસતસહસ્સાનિ કાલમકંસુ, તેસુ અરિયસાવકા એત્તકા નામ અહેસું. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

વેળુદ્વારવગ્ગો પઠમો.

૨. રાજકારામવગ્ગો

૧. સહસ્સભિક્ખુનિસઙ્ઘસુત્તવણ્ણના

૧૦૦૭. દુતિયસ્સ પઠમે **રાજકારામે**તિ રઞ્ઞા કારિતત્તા એવં લદ્ધનામે આરામે, તં રઞ્ઞા પસેનદિકોસલેન કતં. પઠમબોધિયં કિર લાભગ્ગયસગ્ગપત્તં સત્થારં દિસ્વા તિત્થિયા ચિન્તયિંસુ – ''સમણો ગોતમો લાભગ્ગયસગ્ગપત્તો, ન ખો પનેસ અઞ્ઞં કિઞ્ચિ સીલં વા સમાધિં વા નિસ્સાય એવં લાભગ્ગયસગ્ગપત્તો. ભૂમિસીસં પન તેન ગહિતં, સચે મયમ્પિ જેતવનસમીપે આરામં કારાપેતું સક્કુણેય્યામ, લાભગ્ગયસગ્ગપત્તા ભવેય્યામા''તિ. તે અત્તનો અત્તનો ઉપટ્ઠાકે સમાદપેત્વા સતસહસ્સમત્તે કહાપણે લભિત્વા તે આદાય રઞ્ઞો સન્તિકં અગમંસુ. રાજા ''કિં એત''ન્તિ? પુચ્છિ. મયં જેતવનસમીપે તિત્થિયારામં કરોમ, સચે સમણો ગોતમો વા સમણસ્સ ગોતમસ્સ સાવકા વા આગન્ત્વા વારેસ્સન્તિ, વારેતું મા અદત્થાતિ લઞ્જં અદંસુ. રાજા લઞ્જં ગહેત્વા ''ગચ્છથ કારેથા''તિ આહ.

તે ગન્ત્વા, અત્તનો ઉપટ્ઠાકેહિ દબ્બસમ્ભારે આહરાપેત્વા, થમ્ભુસ્સાપનાદીનિ કરોન્તા, ઉચ્ચાસદ્દા મહાસદ્દા એકકોલાહલં અકંસુ. સત્થા ગન્ધકુટિતો નિક્ખમ્મ પમુખે ઠત્વા ''કે પન તે, આનન્દ, ઉચ્ચાસદ્દા મહાસદ્દા કેવટ્ટા મઞ્ઞે મચ્છવિલોપે''તિ?, પુચ્છિ. તિત્થિયા, ભન્તે , જેતવનસમીપે તિત્થિયારામં કરોન્તીતિ. આનન્દ, ઇમે સાસનેન પટિવિરુદ્ધા ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ અફાસુવિહારં કરિસ્સન્તિ, રઞ્ઞો આરોચેત્વા વારાપેહીતિ.

થેરો ભિક્ખુસઙ્ઘેન સદ્ધિં ગન્ત્વા રાજદ્વારે અટ્ઠાસિ. રઞ્ઞો ''થેરા, દેવ, આગતા''તિ નિવેદયિંસુ. રાજા લઞ્જસ્સ ગહિતત્તા ન નિક્ખમિ. થેરા ગન્ત્વા સત્થુ આરોચયિંસુ. સત્થા સારિપુત્તમોગ્ગલ્લાને પેસેસિ. રાજા તેસમ્પિ દસ્સનં ન અદાસિ. તે આગન્ત્વા સત્થુ આરોચયિંસુ ''ન, ભન્તે, રાજા નિક્ખન્તો''તિ. સત્થા તઙ્ખણંયેવ બ્યાકાસિ – ''અત્તનો રજ્જે ઠત્વા કાલં કાતું ન લભિસ્સતી''તિ.

દુતિયદિવસે ચ સામંયેવ ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવારો ગન્ત્વા રાજદ્વારે અટ્ઠાસિ. રાજા ''સત્થા આગતો''તિ સુત્વા નિક્ખમિત્વા, નિવેસનં પવેસેત્વા, સારપલ્લઙ્કે નિસીદાપેત્વા, યાગુખજ્જકં અદાસિ. સત્થા પરિભુત્તયાગુખાદનીયો ''યાવ ભત્તં નિટ્ઠાતિ, તાવ સત્થુ સન્તિકે નિસીદિસ્સામી''તિ આગન્ત્વા નિસિન્નં રાજાનં ''તયા, મહારાજ, ઇદં નામ કત''ન્તિ અવત્વા, ''કારણેનેવ નં સઞ્ઞાપેસ્સામી''તિ ઇદં અતીતકારણં આહરિ – મહારાજ, પબ્બજિતે નામ અઞ્ઞમઞ્ઞં યુજ્ઝાપેતું ન વટ્ટતિ. અતીતેપિ ઇસયો અઞ્ઞમઞ્ઞં યુજ્ઝાપેત્વા સહ રટ્ઠેન રાજા સમુદ્દં પવિટ્ઠોતિ. કદા ભગવાતિ?

અતીતે, મહારાજ, ભરુરટ્ઠે ભરુરાજા નામ રજ્જં કારેતિ. પઞ્ચસતા પઞ્ચસતા દ્વે ઇસિગણા પબ્બતપાદતો લોણમ્બિલસેવનત્થાય ભરુનગરં ગન્ત્વા નગરસ્સ અવિદૂરે દ્વે રુક્ખા અત્થિ, પઠમં આગતો ઇસિગણો એકસ્સ રુક્ખસ્સ મૂલે નિસીદિ, પચ્છાગતોપિ એકસ્સાતિ. તે યથાભિરન્તં વિહરિત્વા પબ્બતપાદં એવ અગમંસુ. તે પુન આગચ્છન્તાપિ અત્તનો રુક્ખમૂલેયેવ નિસીદન્તિ. અદ્ધાને ગચ્છન્તે એકો રુક્ખો સુક્ખિ, તસ્મિં સુક્ખે આગતા તાપસા ''અયં રુક્ખો મહા, અમ્હાકમ્પિ તેસમ્પિ પહોસ્સતી''તિ ઇતરેસં રુક્ખમૂલસ્સ એકપદેસે નિસીદિંસુ. તે પચ્છા આગચ્છન્તા રુક્ખમૂલં અપવિસિત્વા બહિ ઠિતાવ ''કસ્મા તુમ્હે એત્થ નિસીદથા''તિ આહંસુ. આચરિયા અમ્હાકં રુક્ખો સુક્ખો, અયં રુક્ખો મહા, તુમ્હેપિ પવિસથ, તુમ્હાકમ્પિ અમ્હાકમ્પિ પહોસ્સતીતિ. તે ''ન મયં પવિસામ, નિક્ખમથ તુમ્હે''તિ કથં વડ્ઢેત્વા ''ન તુમ્હે અત્તનોવ મનેન નિક્ખમિસ્સથા''તિ હત્થાદીસુ ગહેત્વા નિક્કડ્ઢિંસુ. તે ''હોતુ સિક્ખાપેસ્સામ ને''તિ ઇદ્ધિયા સોવણ્ણમયાનિ દ્વે ચક્કાનિ રજતમયઞ્ચ અક્ખં માપેત્વા પવટ્ટેન્તા રાજદ્વારં અગમિંસુ. રઞ્ઞો ''એવરૂપં, દેવ, તાપસા પણ્ણાકારં ગહેત્વા ઠિતા''તિ નિવેદયિંસુ. રાજા તુટ્ઠો ''પક્કોસથા''તિ તે પક્કોસાપેત્વા ''મહાકમ્મં તુમ્હેહિ કતં, અત્થિ વો કિઞ્ચિ મયા કત્તબ્બ''ન્તિ આહ. આમ, મહારાજ, અમ્હાકં

નિસિન્નટ્ઠાનં એકરુક્ખમૂલં અત્થિ, તં અઞ્ઞેહિ ઇસીહિ ગહિતં, તં નો દાપેહીતિ. રાજા પુરિસે પેસેત્વા તાપસે નિક્કડ્ઢાપેસિ.

તે બહિ ઠિતા ‘‘કિં નુ ખો દત્વા લભિંસૂ’’તિ ઓલોકયમાના ‘‘ઇદં નામા’’તિ દિસ્વા ‘‘મયમ્પિ લઞ્જં દત્વા પુન ગણ્હિસ્સામા’’તિ ઇદ્ધિયા સોવણ્ણમયં રથપઞ્જરં માપેત્વા આદાય અગમંસુ. રાજા દિસ્વા તુટ્ઠો – ‘‘કિં, ભન્તે, કાતબ્બ’’ન્તિ?, આહ. મહારાજ અમ્હાકં રુક્ખમૂલે અઞ્ઞો ઇસિગણો નિસિન્નો, તં નો રુક્ખમૂલં દાપેહીતિ. રાજા પુરિસે પેસેત્વા તે નિક્કડ્ઢાપેસિ. તાપસા અઞ્ઞમઞ્ઞં કલહં કત્વા, ‘‘અનનુચ્છવિકં અમ્હેહિ કત’’ન્તિ વિપ્પટિસારિનો હુત્વા પબ્બતપાદમેવ અગમંસુ. તતો દેવતા ‘‘અયં રાજા દ્વિન્નં ઇસિગણાનં હત્થતો લઞ્જં ગહેત્વા અઞ્ઞમઞ્ઞં કલહં કારાપેસી’’તિ કુજ્ઝિત્વા મહાસમુદ્દં ઉબ્બટ્ટેત્વા તસ્સ રઞ્ઞો વિજિતં યોજનસહસ્સમત્તટ્ઠાનં સમુદ્દમેવ અકંસૂતિ.

‘‘ઇસીનમન્તરં કત્વા, ભરુરાજાતિ મે સુતં;
ઉચ્છિન્નો સહ રટ્ઠેહિ, સ રાજા વિભવઙ્ગતો’’તિ. (જા॰ ૧.૨.૧૨૫) –

એવં ભગવતા ઇમસ્મિં અતીતે દસ્સિતે યસ્મા બુદ્ધાનં નામ કથા ઓકપ્પનિયા હોતિ, ‘‘તસ્મા રાજા અત્તનો કિરિયં સલ્લક્ખેત્વા અનુપધારેત્વા મયા અકત્તબ્બં કમ્મં કત’’ન્તિ ‘‘ગચ્છથ, ભણે, તિત્થિયે નિક્કડ્ઢથા’’તિ નિક્કડ્ઢાપેત્વા ચિન્તેસિ – ‘‘મયા કારિતો વિહારો નામ નત્થિ, તસ્મિંયેવ ઠાને વિહારં કારેસ્સામી’’તિ તેસં દબ્બસમ્ભારેપિ અદત્વા વિહારં કારેસિ. તં સન્ધાયેતં વુત્તં.

૨-૩. બ્રાહ્મણસુત્તાદિવણ્ણના

૧૦૦૮-૯. દુતિયે **ઉદયગામિનિ**ન્તિ અત્તનો સમયે વટ્ટિગામિનિં. **મરણં આગમેય્યાસી**તિ મરણં ઇચ્છેય્યાસિ, પત્થેય્યાસિ વા. તતિયં ઉત્તાનમેવ.

૪. દુગ્ગતિભયસુત્તવણ્ણના

૧૦૧૦. ચતુત્થે **સબ્બદુગ્ગતિભયં સમતિક્કન્તો**તિ મનુસ્સદોભગ્ગં પટિક્ખિત્તં.

૫. દુગ્ગતિવિનિપાતભયસુત્તવણ્ણના

૧૦૧૧. પઞ્ચમે **સબ્બદુગ્ગતિવિનિપાતભયં સમતિક્કન્તો**તિ મનુસ્સદોભગ્ગેન સદ્ધિં ચત્તારો અપાયા પટિક્ખિત્તા.

૬. પઠમમિત્તામચ્ચસુત્તવણ્ણના

૧૦૧૨. છટ્ઠે **મિત્તા**તિ અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ ગેહે આમિસપરિભોગવસેન વોહારમિત્તા. **અમચ્ચા**તિ આમન્તનપટિમન્તનઇરિયાપથાદીસુ એકતો પવત્તકિચ્ચા. **ઞાતી**તિ સસ્સુસસુરપક્ખિકા. **સાલોહિતા**તિ સમાનલોહિતા ભાતિભગિનિમાતુલાદયો.

૭. દુતિયમિત્તામચ્ચસુત્તવણ્ણના

૧૦૧૩. સત્તમે **અઞ્ઞથત્તં** નામ પસાદઞ્ઞથત્તં ભાવઞ્ઞથત્તં ગતિઅઞ્ઞથત્તં લક્ખણઞ્ઞથત્તં વિપરિણામઞ્ઞથત્તન્તિ અનેકવિધં. તત્થ મહાભૂતેસુ ભાવઞ્ઞથત્તં અધિપ્પેતં. સુવણ્ણાદિભાવેન હિ ઘનસણ્ઠિતાય પથવિધાતુયા વિલીયિત્વા ઉદકભાવં આપજ્જમાનાય પુરિમભાવો વિગચ્છતિ, ભાવઞ્ઞથત્તં પઞ્ઞાયતિ. લક્ખણં પન ન વિગચ્છતિ, કક્ખળલક્ખણાવ હોતિ. ઉચ્છુરસાદિભાવેન ચ યૂસાકારસણ્ઠિતાય આપોધાતુયા સુસ્સિત્વા ઘનપથવિભાવં આપજ્જમાનાય પુરિમભાવો વિગચ્છતિ, ભાવઞ્ઞથત્તં પઞ્ઞાયતિ. લક્ખણં પન ન વિગચ્છતિ, આબન્ધનલક્ખણાવ હોતિ. **તત્રિદં અઞ્ઞથત્તન્તિ** એત્થ પન ગતિઅઞ્ઞથત્તં અધિપ્પેતં, તઞ્હિ અરિયસાવકસ્સ નત્થિ. પસાદઞ્ઞથત્તમ્પિ નત્થિયેવ, ઇધ પન પસાદફલં પકાસેતું ગતિઅઞ્ઞથત્તમેવ દસ્સિતં. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

રાજકારામવગ્ગો દુતિયો.

૩. સરણાનિવગ્ગો

૧-૨. પઠમમહાનામસુત્તાદિવણ્ણના

૧૦૧૭-૧૮. તતિયસ્સ પઠમે **ઇદ્ધન્તિ** તેલમધુફાણિતાદીહિ સમિદ્ધં. **ફીતન્તિ** હત્થૂપગસીસૂપગગીવૂપગાદિઅલઙ્કારવસેન સુપુપ્ફિતં. **આકિણ્ણમનુસ્સન્તિ** નિરન્તરમનુસ્સં. **સમ્બાધબ્યૂહન્તિ** બ્યૂહા વુચ્ચન્તિ અવિનિબ્બિદ્ધરચ્છાયો, યા પવિટ્ઠમગ્ગેનેવ નિગ્ગચ્છન્તિ, તા સમ્બાધા બ્યૂહા બહુકા એત્થાતિ **સમ્બાધબ્યૂહં**. ઇમિનાપિ નગરસ્સ ઘનવાસમેવ દીપેતિ. **ભન્તેનાતિ** ઇતો ચિતો ચ પરિબ્ભમન્તેન ઉદ્ધતચારિના. દુતિયં ઉત્તાનમેવ.

૩. ગોધસક્કસુત્તવણ્ણના

૧૦૧૯. તતિયે **ભગવાવ એતં જાનેય્ય એતેહિ ધમ્મેહિ સમન્નાગતં વા અસમન્નાગતં વાતિ** ઇદં સો સક્કો તીહિ ધમ્મેહિ સમન્નાગતસ્સ પુગ્ગલસ્સ સોતાપન્નભાવં, ચતૂહિ વા ધમ્મેહિ સમન્નાગતસ્સ સોતાપન્નભાવં ભગવાવ જાનાતીતિ અધિપ્પાયેન આહ.

કોચિદેવ ધમ્મસમુપ્પાદો ઉપ્પજ્જેય્યાતિ કિઞ્ચિદેવ કારણં ઉપ્પજ્જેય્ય. **એકતો અસ્સ ભગવા, એકતો ભિક્ખુસઙ્ઘોતિ** યસ્મિં કારણે ઉપ્પન્ને ભગવા ભિક્ખુસઙ્ઘેન નાનાલદ્ધિકો હુત્વા એકં વાદં વદન્તો એકતો અસ્સ, ભિક્ખુસઙ્ઘોપિ એકં વદન્તો એકતોતિ અત્થો. **તેનેવાહન્તિ** યં વાદં તુમ્હે વદેથ, તમેવાહં ગણ્હેય્યન્તિ. નનુ ચ અરિયસાવકસ્સ રતનત્તયે પસાદનાનત્તં નત્થિ, અથ કસ્મા એસ એવમાહાતિ? ભગવતો સબ્બઞ્ઞુતાય. એવઞ્હિસ્સ હોતિ ''ભિક્ખુસઙ્ઘો અત્તનો અસબ્બઞ્ઞુતાય અજાનિત્વાપિ કથેય્ય, સત્થુ પન અઞ્ઞાણં નામ નત્થી''તિ. તસ્મા એવમાહ. **અઞ્ઞત્ર કલ્યાણા અઞ્ઞત્ર કુસલાતિ** કલ્યાણમેવ કુસલમેવ વદામિ, ન કલ્યાણકુસલવિમુત્તન્તિ. અપિચસ્સ અનવજ્જનદોસો એસોતિ.

૪. પઠમસરણાનિસક્કસુત્તવણ્ણના

૧૦૨૦. ચતુત્થે **ઇધ મહાનામ એકચ્ચો પુગ્ગલોતિ** ઇદં ન કેવલં સરણાનિ એવ અપાયતો મુત્તો, ઇમેપિ પુગ્ગલા મુત્તાતિ દસ્સેતું આરદ્ધં. **મત્તસો નિજ્ઝાનં ખમન્તીતિ** પમાણેન ચ ઓલોકનં ખમન્તિ. ઇમિના

ધમ્માનુસારિમગ્ગટ્ઠપુગ્ગલં દસ્સેતિ. **અગન્તા નિરયન્તિ** મગ્ગટ્ઠપુગ્ગલો હિ અપાયતો પરિમુત્તોતિ વા પરિમુચ્ચિસ્સતીતિ વા વત્તું ન વટ્ટતિ, પરિમુચ્ચતીતિ પન વત્તું વટ્ટતિ. યસ્મા ચ પરિમુચ્ચતિ, તસ્મા ગન્તા નામ ન હોતીતિ, ''અગન્તા''તિ વુત્તો, ન ગચ્છતીતિ અત્થો. **સદ્ધામત્તં પેમમત્તન્તિ** ઇમિના સદ્ધાનુસારિમગ્ગટ્ઠપુગ્ગલં દસ્સેતિ. **મહાસાલા**તિ સમીપે ઠિતેવ ચત્તારો મહાસારરુક્ખે દસ્સેન્તો આહ. **મરણકાલે સિક્ખં સમાદિયી**તિ મરણસમયે તીસુ સિક્ખાસુ પરિપૂરકારી અહોસીતિ દસ્સેતિ.

૫. દુતિયસરણાનિસક્કસુત્તવણ્ણના

૧૦૨૧. પઞ્ચમે **દુક્ખેત્તન્તિ** વિસમખેત્તં. **દુબ્ભૂમન્તિ** ઊસરભૂમિં લોણૂપહતં. **ખણ્ડાની**તિ પરિભિન્નાનિ. **પૂતીની**તિ ઉદકેન તેમેત્વા પૂતિભાવં આપન્નાનિ. **વાતાતપહતાની**તિ વાતાતપેન હતત્તા નિરોજભાવં ગતાનિ. **અસારાદાની**તિ અનાદિન્નસારાનિ અગહિતસારાનિ. **અસુખસયિતાની**તિ ન કોટ્ઠાદીસુ પક્ખિપિત્વા સુટ્ઠુ ઠપિતાનિ. **સુખસયિતાની**તિ ઠપિતટ્ઠાનતો ચત્તારો માસે અચલિતાનિ.

૬. પઠમઅનાથપિણ્ડિકસુત્તવણ્ણના

૧૦૨૨. છટ્ઠે **ઠાનસો વેદના પટિપ્પસ્સમ્ભેય્યા**તિ ખણેન વેદના પટિપ્પસ્સમ્ભેય્ય. **મિચ્છાઞાણેના**તિ મિચ્છાપચ્ચવેક્ખણેન **મિચ્છાવિમુત્તિયા**તિ અનિય્યાનિકવિમુત્તિયા. **તસ્મા સદ્ધઞ્ચ સીલઞ્ચા**તિ ગાથા વુત્તત્થા એવ. **યત્ર હિ નામા**તિ યો નામ.

૭. દુતિયઅનાથપિણ્ડિકસુત્તવણ્ણના

૧૦૨૩. સત્તમે **સમ્પરાયિકં મરણભયન્તિ** સમ્પરાયહેતુકં મરણભયં **ગિહિસામીચિકાની**તિ ગિહીનં અનુચ્છવિકાનિ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

સરણાનિવગ્ગો તતિયો.

૪. પુઞ્ઞાભિસન્દવગ્ગો

૧. પઠમપુઞ્ઞાભિસન્દસુત્તવણ્ણના

૧૦૨૭. ચતુત્થસ્સ પઠમે **પુઞ્ઞાભિસન્દા કુસલાભિસન્દા**તિ પુઞ્ઞનદિયો કુસલનદિયો. **સુખસ્સાહારા**તિ સુખસ્સ પચ્ચયા.

૪. પઠમદેવપદસુત્તવણ્ણના

૧૦૩૦. ચતુત્થે **દેવપદાની**તિ દેવાનં ઞાણેન, દેવસ્સ વા ઞાણેન અક્કન્તપદાનિ. **વિસુદ્ધિયા**તિ વિસુજ્ઝનત્થાય. **પરિયોદપનાયા**તિ પુરિયોદપનત્થાય જોતનત્થાય. ઇમસ્મિં સુત્તે ચત્તારોપિ ફલટ્ઠપુગ્ગલા વિસુદ્ધટ્ઠેન દેવા નામ જાતા.

૮. વસ્સસુત્તવણ્ણના

१०३४. अट्ठमे **पारंगन्त्वा**ति पारं वुच्चति निब्बानं, तं पत्वाति अत्थो. **आसवानं खयाय संवत्तन्ती**ति न पठमं निब्बानं गन्त्वा पच्छा संवत्तन्ति, गच्छमाना एव संवत्तन्ति. देसना पन एवं कता.

१०. नन्दियसक्कसुत्तवण्णना

१०३६. दसमे **दिवा पविवेकाय रत्तिं पटिसल्लानाया**ति दिवा पविवेकत्थाय रत्तिं पटिसल्लानत्थाय . **धम्मा न पातुभवन्ती**ति समथविपस्सना धम्मा न उप्पज्जन्ति. सेसं सब्बत्थ उत्तानमेवाति.

पुञ्ञाभिसन्दवग्गो चतुत्थो.

५. सगाथकपुञ्ञाभिसन्दवग्गो

१. पठमअभिअसन्दसुत्तवण्णना

१०३७. पञ्चमस्स पठमे **असङ्ख्येय्यो**ति आळ्हकगणनाय असङ्ख्येय्यो, योजनवसेन पनस्स सङ्ख्या अत्थि. **बहुभेरवन्ति** सविञ्ञाणकअविञ्ञाणकानं भेरवारम्मणानं वसेन बहुभेरवं. **पुथू**ति बहू. **सवन्ती**ति सन्दमाना. **उपयन्ती**ति उपगच्छन्ति.

२. दुतियअभिसन्दसुत्तवण्णना

१०३८. दुतिये **यत्थिमा महानदियो संसन्दन्ति समेन्ती**ति यस्मिं संभज्जे एता महानदियो एकीभवन्ति, निरन्तरा भवन्तीति अत्थो.

३. ततियअभिसन्दसुत्तवण्णना

१०३९. ततिये **पुञ्ञकामो**ति पुञ्ञत्थिको. **कुसले पतिट्ठितो**ति मग्गकुसले पतिट्ठितो. **भावेति मग्गं अमतस्स पत्तिया**ति निब्बानस्स पापुणनत्थं अरहत्तमग्गं भावेति. **धम्मसाराधिगमो**ति धम्मसारो वुच्चति अरियफलं धम्मसारो, अधिगमो अस्साति धम्मसाराधिगमो, अधिगतफलोति अत्थो. **खये रतोति** किलेसक्खये रतो.

४. पठममहद्धनसुत्तवण्णना

१०४०. चतुत्थे **अड्ढो महद्धनो**ति सत्तविधेन अरियधनेन अड्ढो चेव महद्धनो च. तेनेव भोगेन **महाभोगो**. सेसं सब्बत्थ उत्तानमेवाति.

सगाथकपुञ्ञाभिसन्दवग्गो पञ्चमो.

६. सप्पञ्ञवग्गो

२. वस्संवुत्तसुत्तवण्णना

૧૦૪૮. છટ્ઠસ્સ દુતિયે અયમધિપ્પાયો – સોતાપન્નો ભિક્ખુ એત્તકેન વોસાનં અનાપજ્જિત્વા તાનેવ ઇન્દ્રિયબલબોજ્ઝઙ્ગાનિ સમોધાનેત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા સકદાગામિમગ્ગં પાપુણિસ્સતિ, સકદાગામી અનાગામિમગ્ગં, અનાગામી અરહત્તમગ્ગન્તિ ઇમમત્થં સન્ધાય ભગવતા ઇમસ્મિં સુત્તે સાસને તન્તિ પવેણી કથિતાતિ.

૩. ધમ્મદિન્નસુત્તવણ્ણના

૧૦૪૯. તતિયે **ધમ્મદિન્નો**તિ સત્તસુ જનેસુ એકો. બુદ્ધકાલસ્મિઞ્હિ ધમ્મદિન્નો ઉપાસકો, વિસાખો ઉપાસકો, ઉગ્ગો ગહપતિ, ચિત્તો ગહપતિ, હત્થકો આળવકો, ચૂળઅનાથપિણ્ડિકો, મહાઅનાથપિણ્ડિકોતિ ઇમે સત્ત જના પઞ્ચસતઉપાસકપરિવારા અહેસું. એતેસુ એસ અઞ્ઞતરો.

ગમ્ભીરાતિ ધમ્મગમ્ભીરા સલ્લસુત્તાદયો. **ગમ્ભીરત્થા**તિ અત્થગમ્ભીરા ચેતનાસુત્તન્તાદયો. **લોકુત્તરા**તિ લોકુત્તરત્થદીપકા અસઙ્ખતસંયુત્તાદયો. **સુઞ્ઞતપ્પટિસંયુત્તા**તિ સત્તસુઞ્ઞતાદીપકા ખજ્જનિકસુત્તન્તાદયો. **ઉપસમ્પજ્જ વિહરિસ્સામા**તિ પટિલભિત્વા વિહરિસ્સામ. **એવઞ્હિ વો, ધમ્મદિન્ન, સિક્ખિતબ્બ**ન્તિ એવં તુમ્હેહિ ચન્દોપમપટિપદં રથવિનીતપટિપદં મોનેય્યપટિપદં મહાઅરિયવંસપટિપદં પૂરેન્તેહિ સિક્ખિતબ્બં. ઇતિ સત્થા ઇમેસં ઉપાસકાનં અસય્હભારં આરોપેસિ. કસ્મા ? એતે કિર ન અત્તનો ભૂમિયં ઠત્વા ઓવાદં યાચિંસુ, અવિસેસેન પન સબ્બભારં ઉક્ખિપિતું સમત્થા વિય ‘‘ઓવદતુ નો, ભન્તે, ભગવા’’તિ યાચિંસુ. તેન તેસં સત્થા અસય્હભારં આરોપેન્તો એવમાહ. **ન ખો નેત**ન્તિ ન ખો એતં. નકારો પનેત્થ બ્યઞ્જનસન્ધિમત્તમેવાતિ વેદિતબ્બો. **તસ્મા**તિ યસ્મા ઇદાનિ અત્તનો ભૂમિયં ઠત્વા ઓવાદં યાચથ, તસ્મા.

૪. ગિલાનસુત્તવણ્ણના

૧૦૫૦. ચતુત્થે **ન ખો પનેત**ન્તિ ન ખો અમ્હેહિ એતં. **સપ્પઞ્ઞો ઉપાસકો**તિ સોતાપન્નો અધિપ્પેતો. **અસ્સાસનીયેહિ ધમ્મેહી**તિ અસ્સાસકરેહિ ધમ્મેહિ. **અસ્સાસતાયસ્મા**તિ અસ્સાસતુ આયસ્મા. **મારિસો**તિ મરણપટિબદ્ધો. **મરણધમ્મો**તિ મરણસભાવો. **અધિમોચેહી**તિ ઠપેહિ. **અધિમોચિત**ન્તિ ઠપિતં. **એવં વિમુત્તચિત્તસ્સા**તિ એવં અરહત્તફલવિમુત્તિયા વિમુત્તચિત્તસ્સ. **યદિદં વિમુત્તિયા વિમુત્ત**ન્તિ યં ઇદં વિમુત્તિં આરબ્ભ વિમુત્તિયા નાનાકરણં વત્તબ્બં સિયા, ન તં વદામિ. ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ હિ ચેતિયઙ્ગણબોધિયઙ્ગણવત્તેસુ ચેવ અસીતિક્ખન્ધકવત્તેસુ ચાતિ આગમનીયગુણેસુ પમાણં નામ નત્થિ, પટિવિદ્ધે પન મગ્ગે વા ફલે વા ઉપાસકાનઞ્ચ ભિક્ખૂનઞ્ચ નાનાકરણં નત્થિ.

૯. પઞ્ઞાપટિલાભસુત્તવણ્ણના

૧૦૫૫. નવમે **પઞ્ઞાપટિલાભાય સંવત્તન્તી**તિ એત્થ સત્ત સેક્ખા પઞ્ઞં પટિલભન્તિ નામ, ખીણાસવો પટિલદ્ધપઞ્ઞો નામાતિ વેદિતબ્બો. પરતો **પઞ્ઞાબુદ્ધિયા**તિઆદીસુપિ એસેવ નયો. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

સપ્પઞ્ઞવગ્ગો છટ્ઠો.

૭. મહાપઞ્ઞવગ્ગો

૧. **મહાપઞ્ઞાસુત્તવણ્ણના**

૧૦૫૮. સત્તમે **મહાપઞ્ઞતાય સંવત્તન્તી**તિઆદીસુ ‘‘મહન્તે અત્થે પરિગ્ગણ્હાતીતિ મહાપઞ્ઞા’’તિઆદિના પટિસમ્ભિદાયં (પટિ॰ મ॰ ૨.૪) વુત્તનયેનેવ સબ્બત્થ સબ્બપદેસુ અત્થો વેદિતબ્બો. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

સોતાપત્તિસંયુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૨. સચ્ચસંયુત્તં

૧. સમાધિવગ્ગો

૧. સમાધિસુત્તવણ્ણના

૧૦૭૧. સચ્ચસંયુત્તસ્સ પઠમે **સમાધિં, ભિક્ખવે**તિ તે કિર ભિક્ખૂ ચિત્તેકગ્ગતાય પરિહાયન્તિ, અથ નેસં સત્થા – ‘‘એવમેતે ચિત્તેકગ્ગતં લભિત્વા, કમ્મટ્ઠાનં વડ્ઢેત્વા, વિસેસં પાપુણિસ્સન્તી’’તિ ઇમં દેસનં આરભિ. **તસ્માતિહ, ભિક્ખવે, ‘‘ઇદં દુક્ખ’’ન્તિ યોગો કરણીયો**તિ એત્થ યથાભૂતાદિવસેન કારણચ્છેદો વેદિતબ્બો. ઇદઞ્હિ વુત્તં હોતિ – ભિક્ખવે, યસ્મા સમાહિતો ભિક્ખુ ચત્તારિ સચ્ચાનિ યથાભૂતં પજાનાતિ, તસ્મા તુમ્હેહિ ચ સમાહિતેહિ ચતુન્નં સચ્ચાનં યથાભૂતં પજાનનત્થાય ‘‘ઇદં દુક્ખ’’ન્તિ યોગો કરણીયો. તથા યસ્મા ચત્તારિ સચ્ચાનિ તથાગતસ્સેવ પાતુભાવા પાકટાનિ હોન્તિ, યસ્મા ચ તથાગતેન સુવિભત્તાનિ, યસ્મા ચ તેસુ અપરિમાણા વણ્ણા અપરિમાણાનિ પદબ્યઞ્જનાનિ, યસ્મા ચ તેસં અપ્પટિવિદ્ધત્તા વટ્ટં વડ્ઢતિ, તેસં પટિવિદ્ધકાલતો પટ્ઠાય ન વડ્ઢતિ, તસ્મા ‘‘એવં નો વટ્ટં ન વડ્ઢિસ્સતી’’તિ તુમ્હેહિ ‘‘ઇદં દુક્ખ’’ન્તિ યોગો કરણીયો.

૨. પટિસલ્લાનસુત્તવણ્ણના

૧૦૭૨. દુતિયં કાયવિવેકવિકલાનં કાયવિવેકપટિલાભત્થાય વુત્તં.

૩. પઠમકુલપુત્તસુત્તાદિવણ્ણના

૧૦૭૩-૭૫. તતિયે **અભિસમયાયા**તિ અભિસમયત્થાય. **સમણબ્રાહ્મણા**તિ ચેત્થ સાસનાવચરા અધિપ્પેતા. તથા ચતુત્થપઞ્ચમેસુ, તેન તેન અભિલાપેન બુજ્ઝનકાનં પન અજ્ઝાસયેનેતાનિ વુત્તાનિ.

૬. દુતિયસમણબ્રાહ્મણસુત્તવણ્ણના

૧૦૭૬. છટ્ઠે **અભિસમ્બુદ્ધં પકાસેસુ**ન્તિ અભિસમ્બુદ્ધો અહન્તિ એવં અત્તાનં અભિસમ્બુદ્ધં પકાસયિંસુ. ઇમસ્મિઞ્હિ સુત્તે સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધા ચ સમણગહણેન ગહિતા.

૧૦. તિરચ્છાનકથાસુત્તવણ્ણના

૧૦૮૦. દસમે **અનેકવિહિત**ન્તિ અનેકવિધં. **તિરચ્છાનકથ**ન્તિ અનિય્યાનિકત્તા સગ્ગમોક્ખમગ્ગાનં તિરચ્છાનભૂતં કથં. **રાજકથ**ન્તિઆદીસુ રાજાનં આરબ્ભ ‘‘મહાસમ્મતો મન્ધાતા ધમ્માસોકો એવં મહાનુભાવો’’તિઆદિના નયેન પવત્તકથા **રાજકથા**. એસ નયો **ચોરકથા**દીસુ. તેસુ ‘‘અસુકો રાજા અભિરૂપો દસ્સનીયો’’તિઆદિના નયેન ગેહસિતકથાવ તિરચ્છાનકથા હોતિ. ‘‘સોપિ નામ એવં મહાનુભાવો ખયં ગતો’’તિ એવં પવત્તા પન કમ્મટ્ઠાનભાવે તિટ્ઠતિ. ચોરેસુપિ ‘‘મૂલદેવો એવં મહાનુભાવો મેઘમાલો એવં મહાનુભાવો’’તિ તેસં કમ્મં પટિચ્ચ ‘‘અહો સૂરા’’તિ ગેહસિતકથાવ તિરચ્છાનકથા. યુદ્ધેપિ ભારતયુદ્ધાદીસુ ‘‘અસુકેન અસુકો એવં મારિતો એવં વિદ્ધો’’તિ કામસ્સાદવસેનેવ કથા તિરચ્છાનકથા, ‘‘તેપિ નામ ખયં ગતા’’તિ એવં પવત્તા પન સબ્બત્થ કમ્મટ્ઠાનમેવ હોતિ. અપિચ અન્નાદીસુ ‘‘એવં વણ્ણવન્તં ગન્ધવન્તં રસવન્તં ફસ્સસમ્પન્નં ખાદિમ્હ ભુઞ્જિમ્હ

પિવિમ્હ પરિભુઞ્જિમ્હા''તિ કામસ્સાદવસેન કથેતું ન વટ્ટતિ. સાત્થકં પન કત્વા ''પુબ્બે એવં વણ્ણાદિસમ્પન્નં અન્નં પાનં વત્થં સયનં માલં ગન્ધં વિલેપનં સીલવન્તાનં અદમ્હ, ચેતિયે પૂજં અકરિમ્હા''તિ કથેતું વટ્ટતિ.

ઞાતિકથાદીસુપિ ''અમ્હાકં ઞાતકા સૂરા સમત્થા''તિ વા, ''પુબ્બે મયં એવં વિચિત્રેહિ યાનેહિ વિચરિમ્હા''તિ વા અસ્સાદવસેન વત્તું ન વટ્ટતિ. સાત્થકં પન કત્વા ''તેપિ નો ઞાતકા ખયં ગતા''તિ વા, ''પુબ્બે મયં એવરૂપા ઉપાહના સઙ્ઘસ્સ અદમ્હા''તિ વા કથેતબ્બા. **ગામકથા**દીસુપિ સુનિવિટ્ઠદુન્નિવિટ્ઠસુભિક્ખદુબ્ભિક્ખાદિવસેન વા ''અસુકગામવાસિનો સૂરા સમત્થા''તિ વા એવં અસ્સાદવસેન વત્તું ન વટ્ટતિ, સાત્થકં પન કત્વા ''સદ્ધા પસન્ના''તિ વા, ''ખયં ગતા''તિ વા વત્તું વટ્ટતિ. **નિગમનગરજનપદકથાસુ**પિ એસેવ નયો.

ઇત્થિકથાપિ વણ્ણસણ્ઠાનાદીનિ પટિચ્ચ અસ્સાદવસેન વત્તું ન વટ્ટતિ, ''સદ્ધા પસન્ના ખયં ગતા''તિ એવમેવ વટ્ટતિ. **સૂરકથા**પિ ''નન્દિમિત્તો નામ યોધો સૂરો અહોસી''તિ અસ્સાદવસેન વત્તું ન વટ્ટતિ, ''સદ્ધો પસન્નો અહોસિ, ખયં ગતો''તિ એવમેવ વટ્ટતિ. સુરાકથાતિપિ પાઠો. સાપિ ચેસા સુરાકથા ''એવરૂપા નામ સુરા પીતા રતિજનની હોતી''તિ અસ્સાદવસેનેવ ન વટ્ટતિ, આદીનવવસેન પન ''ઉમ્મત્તકસંવત્તનિકા''તિઆદિના નયેન વટ્ટતિ. **વિસિખાકથા**પિ ''અસુકવિસિખા સુનિવિટ્ઠા દુન્નિવિટ્ઠા''તિ વા, ''અસુકવિસિખાય વાસિનો સૂરા સમત્થા''તિ વા અસ્સાદવસેનેવ વત્તું ન વટ્ટતિ, ''સદ્ધા પસન્ના ખયં ગતા''તિ એવ્એવં વટ્ટતિ. **કુમ્ભટ્ઠાનકથા**તિ ઉદકતિત્થકથા વુચ્ચતિ, કુમ્ભદાસિકથા વા. સાપિ ''પાસાદિકા નચ્ચિતું ગાયિતું છેકા''તિ અસ્સાદવસેન ન વટ્ટતિ, ''સદ્ધા પસન્ના''તિઆદિના નયેનેવ વટ્ટતિ.

પુબ્બપેતકથાતિ અતીતઞાતિકથા. તત્થ વત્તમાનઞાતિકથાસદિસોવ વિનિચ્છયો. **નાનત્તકથા**તિ પુરિમપચ્છિમકથાહિ વિમુત્તા અવસેસા નાનાસભાવા નિરત્થકકથા. **લોકક્ખાયિકા**તિ ''અયં લોકો કેન નિમ્મિતો, અસુકેન નામ નિમ્મિતો, કાકો સેતો અટ્ઠીનં સેતત્તા, બલાકા રત્તા લોહિતસ્સ રત્તત્તા''તિ એવમાદિકા લોકાયતવિતણ્ડસલ્લાપકથા. **સમુદ્દક્ખાયિકા** નામ ''કસ્મા સમુદ્દો સાગરો, સાગરદેવેન ખનિતત્તા સાગરો, ખતો મેતિ હત્થમુદ્દાય નિવેદિતત્તા સમુદ્દો''તિ એવમાદિકા નિરત્થકસમુદ્દક્ખાયિકકથા. ઇતિ ભવો ઇતિ અભવોતિ યં વા તં વા નિરત્થકકારણં વત્વા પવત્તિતકથા **ઇતિભવાભવકથા**. એત્થ ચ ભવોતિ સસ્સતં, અભવોતિ ઉચ્છેદં. ભવોતિ વુડ્ઢિ, અભવોતિ હાનિ. ભવોતિ કામસુખં, અભવોતિ અત્તકિલમથો. ઇતિ ઇમાય છબ્બિધાય ઇતિભવાભવકથાય સદ્ધિં બાત્તિંસ તિરચ્છાનકથા નામ હોન્તિ. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનત્થમેવાતિ.

પઠમો વગ્ગો.

૨. ધમ્મચક્કપ્પવત્તનવગ્ગો

૧. ધમ્મચક્કપ્પવત્તનસુત્તવણ્ણના

૧૦૮૧. દુતિયસ્સ પઠમે **બારાણસિયન્તિ** એવંનામકે નગરે. **ઇસિપતને મિગદાયેતિ** ઇસીનં પતનુપ્પતનવસેન એવંલદ્ધનામે મિગાનં અભયદાનવસેન દિન્નત્તા મિગદાયસઙ્ખાતે આરામે. એત્થ હિ ઉપ્પન્નુપ્પન્ના સબ્બઞ્ઞુઇસયો પતન્તિ, ધમ્મચક્કપ્પવત્તનત્થં નિસીદન્તીતિ અત્થો. નન્દમૂલકપબ્ભારતો સત્તાહચ્ચયેન નિરોધસમાપત્તિતો વુટ્ઠિતા અનોતત્તદહે કતમુખધોવનાદિકિચ્ચા આકાસેન આગન્ત્વા

પચ્ચેકબુદ્ધઇસયોપેત્થ ઓતરણવસેન પતન્તિ, ઉપોસથત્થઞ્ચ અનુપોસથત્થઞ્ચ સન્નિપતન્તિ, ગન્ધમાદનં પટિગચ્છન્તાપિ તતોવ ઉપ્પતન્તીતિ ઇમિના ઇસીનં પતનુપ્પતનવસેન તં ''ઇસિપતન''ન્તિ વુચ્ચતિ.

આમન્તેસીતિ દીપઙ્કરપાદમૂલે કતાભિનીહારતો પટ્ઠાય પારમિયો પૂરેન્તો અનુપુબ્બેન પચ્છિમભવે કતાભિનિક્ખમનો અનુપુબ્બેન બોધિમણ્ડં પત્વા તત્થ અપરાજિતપલ્લઙ્કે નિસિન્નો મારબલં ભિન્દિત્વા પઠમયામે પુબ્બેનિવાસં અનુસ્સરિત્વા મજ્ઝિમયામે દિબ્બચક્ખું વિસોધેત્વા પચ્છિમયામાવસાને દસસહસ્સિલોકધાતું ઉન્નાદેન્તો સબ્બઞ્ઞુતં પત્વા સત્ત સત્તાહાનિ બોધિમણ્ડે વીતિનામેત્વા મહાબ્રહ્મુના આયાચિતધમ્મદેસનો બુદ્ધચક્ખુના લોકં વોલોકેત્વા લોકાનુગ્ગહેન બારાણસિં ગન્ત્વા પઞ્ચવગ્ગિયે સઞ્ઞાપેત્વા ધમ્મચક્કં પવત્તેતુકામો આમન્તેસિ.

દ્વેમે, ભિક્ખવે, અન્તાતિ દ્વે ઇમે, ભિક્ખવે, કોટ્ઠાસા. ઇમસ્સ પન પદસ્સ સહ સમુદાહારેન સમુદાહારનિગ્ઘોસો હેટ્ઠા અવીચિં ઉપરિ ભવગ્ગં પત્વા દસસહસ્સિલોકધાતું પત્થરિત્વા અટ્ઠાસિ. તસ્મિંયેવ સમયે અટ્ઠારસકોટિસઙ્ખા બ્રહ્માનો સમાગચ્છિંસુ, પચ્છિમદિસાય સૂરિયો અત્થમેતિ, પાચીનદિસાય આસાળ્હનક્ખત્તેન યુત્તો પુણ્ણચન્દો ઉગ્ગચ્છતિ. તસ્મિં સમયે ભગવા ઇમં ધમ્મચક્કપ્પવત્તનસુત્તં આરભન્તો ''દ્વેમે, ભિક્ખવે, અન્તા''તિઆદિમાહ.

તત્થ **પબ્બજિતેના**તિ ગિહિસંયોજનં છિન્દિત્વા પબ્બજ્જુપગતેન. **ન સેવિતબ્બા**તિ ન વળઞ્જેતબ્બા . **યો ચાયં કામેસુ કામસુખલ્લિકાનુયોગો**તિ યો ચ અયં વત્થુકામેસુ કિલેસકામસુખસ્સ અનુયોગો. **હીનો**તિ લામકો. **ગમ્મો**તિ ગામવાસીનં સન્તકો. **પોથુજ્જનિકો**તિ અન્ધબાલજનેન આચિણ્ણો. **અનરિયો**તિ ન અરિયો ન વિસુદ્ધો ન ઉત્તમો ન વા અરિયાનં સન્તકો. **અનત્થસંહિતો**તિ ન અત્થસંહિતો, હિતસુખાવહકારણં અનિસ્સિતોતિ અત્થો. **અત્તકિલમથાનુયોગો**તિ અત્તનો કિલમથસ્સ અનુયોગો, અત્તનો દુક્ખકરણન્તિ અત્થો. **દુક્ખો**તિ કણ્ટકાપસ્સયસેય્યાદીહિ અત્તમારણેહિ દુક્ખાવહો.

પઞ્ઞાચક્ખું કરોતીતિ **ચક્ખુકરણી**. દુતિયપદં તસ્સેવ વેવચનં. **ઉપસમાયા**તિ કિલેસૂપસમત્થાય. **અભિઞ્ઞાયા**તિ ચતુન્નં સચ્ચાનં અભિજાનનત્થાય. **સમ્બોધાયા**તિ તેસંયેવ સમ્બુજ્ઝનત્થાય. **નિબ્બાનાયા**તિ નિબ્બાનસચ્છિકિરિયાય. સેસમેત્થ યં વત્તબ્બં સિયા, તં હેટ્ઠા તત્થ તત્થ વુત્તમેવ. સચ્ચકથાપિ સબ્બાકારેનેવ વિસુદ્ધિમગ્ગે (વિસુદ્ધિ॰ ૨.૫૨૯) વિત્થારિતા.

તિપરિવટ્ટન્તિ સચ્ચઞાણકિચ્ચઞાણકતઞાણસઙ્ખાતાનં તિણ્ણં પરિવટ્ટાનં વસેન તિપરિવટ્ટં. એત્થ હિ ''ઇદં દુક્ખં અરિયસચ્ચં, ઇદં દુક્ખસમુદય''ન્તિ એવં ચતૂસુ સચ્ચેસુ યથાભૂતં ઞાણં **સચ્ચઞાણં** નામ. તેસુયેવ ''પરિઞ્ઞેય્યં પહાતબ્બ''ન્તિ એવં કત્તબ્બકિચ્ચજાનનઞાણં **કિચ્ચઞાણં** નામ. ''પરિઞ્ઞાતં પહીન''ન્તિ એવં તસ્સ તસ્સ કિચ્ચસ્સ કતભાવજાનનઞાણં **કતઞાણં** નામ. **દ્વાદસાકાર**ન્તિ તેસંયેવ એકેકસ્મિં સચ્ચે તિણ્ણં તિણ્ણં આકારાનં વસેન દ્વાદસાકારં. **ઞાણદસ્સન**ન્તિ એતેસં તિપરિવટ્ટાનં દ્વાદસન્નં આકારાનં વસેન ઉપ્પન્નઞાણસઙ્ખાતં દસ્સનં. **ધમ્મચક્ખુ**ન્તિ અઞ્ઞત્થ તયો મગ્ગા તીણિ ચ ફલાનિ ધમ્મચક્ખુ નામ હોન્તિ, ઇધ પઠમમગ્ગોવ.

ધમ્મચક્કેતિ પટિવેધઞાણે ચેવ દેસનાઞાણે ચ. બોધિપલ્લઙ્કે નિસિન્નસ્સ હિ ચતૂસુ સચ્ચેસુ ઉપ્પન્નં દ્વાદસાકારં પટિવેધઞાણમ્પિ, ઇસિપતને નિસિન્નસ્સ દ્વાદસાકારાય સચ્ચદેસનાય પવત્તિતં દેસનાઞાણમ્પિ ધમ્મચક્કં નામ. ઉભયમ્પિ હેતં દસબલસ્સ ઉરે પવત્તઞાણમેવ. ઇમાય દેસનાય પકાસેન્તેન ભગવતા ધમ્મચક્કં પવત્તિતં નામ. તં પનેતં ધમ્મચક્કં યાવ અઞ્ઞાસિકોણ્ડઞ્ઞત્થેરો અટ્ઠારસહિ બ્રહ્મકોટીહિ સદ્ધિં સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠાતિ , તાવ નં

ભગવા પવત્તેતિ નામ, પતિટ્ઠિતે ચ પવત્તિતં નામ. તં સન્ધાય **પવત્તિતે ચ પન ભગવતા ધમ્મચક્કે ભુમ્મા દેવા સદ્દમનુસ્સાવેસુ**ન્તિઆદિ વુત્તં.

તત્થ **ભુમ્મા**તિ ભૂમટ્ઠકદેવતા. **સદ્દમનુસ્સાવેસુ**ન્તિ એકપ્પહારેનેવ સાધુકારં દત્વા – ''એતં ભગવતા''તિઆદીનિ વદન્તા અનુસાવયિંસુ. **ઓભાસો**તિ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણોભાસો. સો હિ તદા દેવાનં દેવાનુભાવં અતિક્કમિત્વા વિરોચિત્થ. **અઞ્ઞાસિ વત, ભો, કોણ્ડઞ્ઞો**તિ ઇમસ્સપિ ઉદાનસ્સ ઉદાહારનિગ્ઘોસો દસસહસ્સિલોકધાતું ફરિત્વા અટ્ઠાસિ.

૯. **સઙ્કાસનસુત્તવણ્ણના**

૧૦૮૯. નવમે **અપરિમાણા વણ્ણા**તિ અપ્પમાણાનિ અક્ખરાનિ. **બ્યઞ્જના**તિ તેસંયેવ વેવચનં, વણ્ણાનં વા એકદેસા યદિદં બ્યઞ્જના નામ. **સઙ્કાસના**તિ વિભત્તિયો. એકમેકસ્મિઞ્હિ સચ્ચે સબ્બાકારેન વિત્થારિયમાને વણ્ણાદીનં અન્તો નામ નત્થિ. તસ્મા એવમાહ.

૧૦. **તથસુત્તવણ્ણના**

૧૦૯૦. દસમે સભાવાવિજહનટ્ઠેન **તથં**. દુક્ખઞ્હિ દુક્ખમેવ વુત્તં. સભાવસ્સ અમોઘતાય **અવિતથં**. ન હિ દુક્ખં અદુક્ખં નામ હોતિ. અઞ્ઞભાવાનુપગમેન **અનઞ્ઞથં**. ન હિ દુક્ખં સમુદયાદિભાવં ઉપગચ્છતિ. **સમુદયાદીસુ**પિ એસેવ નયોતિ.

ધમ્મચક્કપ્પવત્તનવગ્ગો દુતિયો.

૩. **કોટિગામવગ્ગો**

૧. **કોટિગામસુત્તવણ્ણના**

૧૦૯૧. તતિયસ્સ પઠમે **અનનુબોધા**તિ અનનુબુજ્ઝનેન. **અપ્પટિવેધા**તિ અપ્પટિવિજ્ઝનેન.

૨. **દુતિયકોટિગામસુત્તવણ્ણના**

૧૦૯૨. દુતિયે **ચેતોવિમુત્તિ પઞ્ઞાવિમુત્તી**તિ ફલસમાપત્તિફલપઞ્ઞાનં નામં.

૭. **તથસુત્તવણ્ણના**

૧૦૯૭. સત્તમે **તસ્મા અરિયસચ્ચાની**તિ યસ્મા તથાનિ અવિતથાનિ અનઞ્ઞથાનિ, તસ્મા અરિયાનં સચ્ચાનીતિ વુચ્ચન્તિ. ન હિ વિતથાનિ અરિયા અરિયસચ્ચતો પટિવિજ્ઝન્તિ.

૮. **લોકસુત્તવણ્ણના**

૧૦૯૮. અટ્ઠમે **તથાગતો અરિયો, તસ્મા ''અરિયસચ્ચાની''**તિ યસ્મા અરિયેન તથાગતેન પટિવિદ્ધત્તા દેસિતત્તા ચ તાનિ અરિયસન્તકાનિ હોન્તિ, તસ્મા અરિયસ્સ સચ્ચત્તા અરિયસચ્ચાનીતિ અત્થો.

૧૦. ગવમ્પતિસુત્તવણ્ણના

૧૧૦૦. દસમે **સહઞ્ચનિકે**તિ સહઞ્ચનિયનગરે. **યો, ભિક્ખવે, દુક્ખં પસ્સતિ, દુક્ખસમુદયમ્પિ સો પસ્સતી**તિઆદિ એકપટિવેધવસેન વુત્તં, ઇમસ્મિઞ્હિ સુત્તે એકપટિવેધોવ કથિતો.

કોટિગામવગ્ગો તતિયો.

૪. સીસપાવનવગ્ગો

૧. સીસપાવનસુત્તવણ્ણના

૧૧૦૧. ચતુત્થસ્સ પઠમે **યદિદં ઉપરી**તિ યાનિ ઇમાનિ ઉપરિ. **સીસપાવને**તિ સીસપારુક્ખે.

૨. ખદિરપત્તસુત્તવણ્ણના

૧૧૦૨. દુતિયે **અનભિસમેચ્ચા**તિ ઞાણેન અનભિસમાગન્ત્વા, અપ્પટિવિજ્ઝિત્વાતિ અત્થો.

૩. દણ્ડસુત્તવણ્ણના

૧૧૦૩. તતિયે **અસ્મા લોકા પરં લોક**ન્તિ ઇમમ્હા મનુસ્સલોકા પરં નિરયમ્પિ, તિરચ્છાનયોનિમ્પિ, પેત્તિવિસયમ્પિ, મનુસ્સલોકમ્પિ, દેવલોકમ્પિ, ગચ્છન્તિ, પુનપ્પુનં વટ્ટસ્મિંયેવ નિબ્બત્તન્તીતિ અત્થો.

૫. સત્તિસતસુત્તવણ્ણના

૧૧૦૫. પઞ્ચમે **એવઞ્ચેતં, ભિક્ખવે, અસ્સા**તિ, ભિક્ખવે, એવં ચે એતં ભવેય્ય, નિરન્તરં સત્તિસતેહિ હઞ્ઞમાનસ્સ દુક્ખદોમનસ્સેહિ સહેવેસ સચ્ચાભિસમયો ભવેય્ય ચેતિ અત્થો.

૯. ઇન્દખીલસુત્તવણ્ણના

૧૧૦૯. નવમે **મુખં ઓલોકેન્તી**તિ અજ્ઝાસયં ઓલોકેન્તિ. અજ્ઝાસયો ઇધ મુખન્તિ અધિપ્પેતો.

૧૦. વાદત્થિકસુત્તવણ્ણના

૧૧૧૦. દસમે **સિલાયૂપો**તિ સિલાથમ્ભો. **સોળસકુક્કુ**કોતિ સોળસહત્થો. સોળસકુક્કૂતિપિ પાઠો. **હેટ્ઠા નેમઙ્ગમા**તિ હેટ્ઠા આવાટં પવિટ્ઠા. **અટ્ઠ કુક્કુ ઉપરિનેમસ્સા**તિ અટ્ઠ હત્થા આવાટસ્સ ઉપરિ ઉગ્ગન્ત્વા ઠિતા ભવેય્યું. **ભુસા**તિ બલવતી. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

સીસપાવનવગ્ગો ચતુત્થો.

૫. પપાતવગ્ગો

૧. લોકચિન્તાસુત્તવણ્ણના

૧૧૧૧. પઞ્ચમસ્સ પઠમે **સુમાગધાય પોક્ખરણિયા**તિ એવંનામિકાય પોક્ખરણિયા. **લોકચિન્તં ચિન્તેન્તો**તિ, ‘‘કેન નુ ખો ચન્દિમસૂરિયા કતા, કેન મહાપથવી, કેન મહાસમુદ્દો, કેન સત્તા ઉપ્પાદિતા, કેન પબ્બતા, કેન અમ્બતાલનાળિકેરાદયો’’તિ એવરૂપં લોકચિન્તં ચિન્તેન્તો નિસીદિ.

વિચેતોતિ વિગતચિત્તો વિક્ખિત્તચિત્તો વા. **ભૂતંયેવ અદ્દસા**તિ તે કિર અસુરા સમ્બરિમાયં સમ્પરિવત્તેત્વા યથા ને સો પુરિસો હત્થિઅસ્સાદીસુ આરુહન્તે ઉક્ખિપિત્વા, ભિસમુળાલચ્છિદ્દેહિ પવિસન્તે પસ્સતિ, એવં અધિટ્ઠહિંસુ. તં સન્ધાય સત્થા ‘‘ભૂતંયેવ અદ્દસા’’તિ આહ. **દેવાનંયેવ મોહયમાના**તિ દેવાનં ચિત્તં મોહયન્તા. **તસ્મા**તિ યસ્મા લોકચિન્તં ચિન્તેન્તો ઉમ્મત્તકોપિ હોતિ, તસ્મા.

૨-૩. પપાતસુત્તાદિવણ્ણના

૧૧૧૨-૧૩. દુતિયે **પટિભાનકૂટો**તિ એકો મહન્તો પબ્બતસદિસો મરિયાદપાસાણો. તતિયે **અનિટ્ઠરૂપ**ન્તિ અનિટ્ઠસભાવં.

૪. કૂટાગારસુત્તવણ્ણના

૧૧૧૪. ચતુત્થે **હેટ્ઠિમં ઘરં અકરિત્વા**તિ થમ્ભભિત્તિપાદુસ્સાપનાદિના ઘરસ્સ હેટ્ઠિમભાગં અકત્વા.

૫. વાલસુત્તવણ્ણના

૧૧૧૫. પઞ્ચમે **સન્થાગારે**તિ સિપ્પુગ્ગણ્હનસાલાયં. **ઉપાસનં કરોન્તે**તિ કણ્ડખિપનસિપ્પં કરોન્તે. **અસનં અતિપાતેન્તે**તિ કણ્ડં અતિક્કમેન્તે. **પોઙ્ખાનુપોઙ્ખ**ન્તિ એકં કણ્ડં ખિપિત્વા યથા અસ્સ સરસ્સ પોઙ્ખં વિજ્ઝતિ, અપરં અનુપોઙ્ખં નામ દુતિયસ્સ પોઙ્ખં, પુન અપરં તસ્સ પોઙ્ખન્તિ એવં અતિપાતેન્તે અદ્દસ. **યત્ર હિ નામા**તિ યે નામ. **દુરભિસમ્ભવતર**ન્તિ દુક્કરતરં. **સત્તધા ભિન્નસ્સ વાલસ્સ કોટિયા કોટિં પટિવિજ્ઝેય્યા**તિ એકં વાલં સત્તધા ભિન્દિત્વા, તસ્સ એકં ભેદં ગહેત્વા, વાતિઙ્ગણમજ્ઝે બન્ધિત્વા, અપરં ભેદં કણ્ડસ્સ અગ્ગકોટિયં બન્ધિત્વા, ઉસભમત્તે ઠિતો કણ્ડબદ્ધાય કોટિયા તં વાતિઙ્ગણબદ્ધકોટિં પટિવિજ્ઝેય્યાતિ અત્થો. **તસ્મા**તિ યસ્મા એવં દુપ્પટિવિજ્ઝાનિ ચત્તારિ સચ્ચાનિ, તસ્મા.

૭. પઠમછિગ્ગળયુગસુત્તવણ્ણના

૧૧૧૭. સત્તમે **અઞ્ઞમઞ્ઞખાદિકા**તિ અઞ્ઞમઞ્ઞં ખાદનં. **દુબ્બલખાદિકા**તિ બલવન્તેહિ મચ્છાદીહિ દુબ્બલાનં મચ્છાદીનં ખાદનં.

૮. દુતિયછિગ્ગળયુગસુત્તવણ્ણના

૧૧૧૮. અટ્ઠમે **મહાપથવી**તિ ચક્કવાળગબ્ભન્તરા મહાપથવી. **અધિચ્ચમિદં, ભન્તે**તિ ઇદં અધિચ્ચુપ્પત્તિકં સચે તં યુગં ન પૂતિ ભવેય્ય, સમુદ્દે ઉદકં ન સુસ્સેય્ય, સો ચ કચ્છપો ન મરેય્ય, અપિ નામ યદિચ્છાવસેન સિયાતિ અત્થો.

એવં અધિચ્ચમિદં, ભિક્ખવેતિ એત્થ મહાસીવત્થેરો ચત્તારિ યુગાનિ દસ્સેતિ – પુરત્થિમચક્કવાળમુખવટ્ટિયં ઠિતેન પુરિસેન પક્ખિત્તયુગસ્સ હિ છિગ્ગળેન તસ્સ અન્ધકચ્છપસ્સ ગીવાય પવેસનં વિય મનુસ્સપટિલાભો અધિચ્ચપટિલાભી. દક્ખિણચક્કવાળમુખવટ્ટિયં ઠિતેન પક્ખિત્તસ્સ પન પરિબ્ભમન્તસ્સ પુરિમયુગં પત્વા છિગ્ગળેન છિગ્ગળુપરિ આરુળ્હસ્સ છિગ્ગળેન ગીવપ્પવેસનં વિય તથાગતુપ્પાદો અધિચ્ચતરસમ્ભવો. પચ્છિમચક્કવાળમુખવટ્ટિયં ઠિતેન પક્ખિત્તસ્સ પન પરિબ્ભમન્તસ્સ પુરિમયુગદ્વયં પત્વા છિગ્ગળેન છિગ્ગળુપરિ આરુળ્હસ્સ છિગ્ગળેન ગીવપ્પવેસનં વિય તથાગતપ્પવેદિતસ્સ ધમ્મવિનયસ્સ દીપનં અધિચ્ચતરસમ્ભવં. ઉત્તરચક્કવાળમુખવટ્ટિયં ઠિતેન પક્ખિત્તસ્સ પન પરિબ્ભમન્તસ્સ પુરિમયુગત્તયં પત્વા છિગ્ગળેન છિગ્ગળુપરિ આરુળ્હસ્સ છિગ્ગળેન ગીવપ્પવેસનં વિય ચતુસચ્ચપટિવેધો અતિવિય અધિચ્ચતરસમ્ભવો વેદિતબ્બો. નવમાદીનિ અભિસમયસંયુત્તે વુત્તનયાનેવાતિ.

પપાતવગ્ગો પઞ્ચમો.

૬. અભિસમયવગ્ગવણ્ણના

૧૧૨૧. અભિસમયવગ્ગો નિદાનવગ્ગે અભિસમયસંયુત્તે વિત્થારિતોવ.

૭. પઠમઆમકધઞ્ઞપેય્યાલવગ્ગો

૩. પઞ્ઞાસુત્તવણ્ણના

૧૧૩૩. આમકધઞ્ઞપેય્યાલે **અરિયેન પઞ્ઞાચક્ખુના**તિ વિપસ્સનં આદિં કત્વા લોકિયલોકુત્તરેન ઞાણચક્ખુના.

૪. સુરામેરયસુત્તવણ્ણના

૧૧૩૪. સુરામેરયમજ્જપ્પમાદટ્ઠાના પટિવિરતાતિ એત્થ **સુરા** નામ પિટ્ઠસુરા, ઓદનસુરા, પૂવસુરા, કિણ્ણપક્ખિત્તા, સમ્ભારસંયુત્તાતિ પઞ્ચવિધા. **મેરયં** નામ પુપ્ફાસવો, ફલાસવોતિ, એવં વુત્તો યો કોચિ આસવો. **મજ્જ**ન્તિ તદેવ ઉભયં, યં વા પનઞ્ઞમ્પિ સુરાસવવિનિમુત્તં મદનીયં. યાય ચેતનાય તં પિવન્તિ, સા પમાદસ્સ કારણત્તા **પમાદટ્ઠાનં** નામ, તતો પટિવિરતાતિ અત્થો.

૬-૭. મત્તેય્યસુત્તાદિવણ્ણના

૧૧૩૬-૩૭. મત્તેય્યાતિ માતુહિતા, માતરિ સમ્માપટિપન્નાતિ અત્થો. **પેત્તેય્યા**દીસુ પિતુહિતા પેત્તેય્યા.

૮-૯. સામઞ્ઞસુત્તાદિવણ્ણના

૧૧૩૮-૩૯. સમણાનં હિતા **સામઞ્ઞા**. બ્રાહ્મણાનં હિતા **બ્રહ્મઞ્ઞા**. તેસુ તેસુ સમ્મા પટિપન્નાનંયેવેતં અધિવચનં.

૧૦. પચાયિકસુત્તવણ્ણના

૧૧૪૦. કુલે જેટ્ઠાપચાયિનોતિ કુલે જેટ્ઠાનં અપચાયિનો, નીચવુત્તિનોતિ અત્થો.

૮. દુતિયઆમકધઞ્ઞપેય્યાલવગ્ગો

૮. બીજગામસુત્તવણ્ણના

૧૧૪૮. બીજગામભૂતગામસમારમ્ભાતિ મૂલબીજં, ખન્ધબીજં, ફળુબીજં, અગ્ગબીજં, બીજબીજન્તિ પઞ્ચવિધસ્સ બીજગામસ્સ ચેવ યસ્સ કસ્સચિ નીલતિણરુક્ખાદિકસ્સ ભૂતગામસ્સ ચ સમારમ્ભા, છેદનપચનાદિભાવેન વિકોપના પટિવિરતાતિ અત્થો.

૯. વિકાલભોજનસુત્તવણ્ણના

૧૧૪૯. વિકાલભોજનાતિ કાલાતિક્કન્તભોજના, મજ્ઝન્હિકાતિક્કમતો પટ્ઠાય યાવકાલિકપરિભોગાતિ અત્થો.

૧૦. ગન્ધવિલેપનસુત્તવણ્ણના

૧૧૫૦. માલાદીસુ **માલા**તિ યં કિઞ્ચિ પુપ્ફં. **ગન્ધ**ન્તિ યં કિઞ્ચિ ગન્ધજાતં. **વિલેપન**ન્તિ છવિરાગકરણં. તત્થ પિળન્ધન્તા ધારેન્તિ નામ, ઊનટ્ઠાનં પૂરેન્તા મણ્ડેન્તિ નામ, ગન્ધવસેન છવિરાગવસેન ચ સાદિયન્તા વિભૂસેન્તિ નામ. **ઠાનં** વુચ્ચતિ કારણં. તસ્મા યાય દુસ્સીલ્યચેતનાય તાનિ માલાધારણાદીનિ મહાજનો કરોતિ, તતો પટિવિરતાતિ અત્થો.

૯. તતિયઆમકધઞ્ઞપેય્યાલવગ્ગો

૧. નચ્ચગીતસુત્તવણ્ણના

૧૧૫૧. સાસનસ્સ અનનુલોમત્તા વિસૂકં પટાણીભૂતં દસ્સનન્તિ **વિસૂકદસ્સનં**. અત્તના નચ્ચનનચ્ચાપનાદિવસેન નચ્ચા ચ ગીતા ચ વાદિતા ચ અન્તમસો મયૂરનચ્ચાદિવસેનાપિ પવત્તાનં નચ્ચાદીનં વિસૂકભૂતા દસ્સના ચાતિ **નચ્ચગીતવાદિતવિસૂકદસ્સના**. નચ્ચાદીનિ હિ અત્તના પયોજેતું વા પરેહિ પયોજાપેતું વા પયુત્તાનિ પસ્સિતું વા નેવ ભિક્ખૂનં, ન ભિક્ખુનીનં વટ્ટન્તિ.

૨. ઉચ્ચાસયનસુત્તવણ્ણના

૧૧૫૨. ઉચ્ચાસયનં વુચ્ચતિ પમાણાતિક્કન્તં. **મહાસયનં** અકપ્પિયત્થરણં, તતો પટિવિરતાતિ અત્થો.

૩. જાતરૂપસુત્તવણ્ણના

૧૧૫૩. જાતરૂપન્તિ સુવણ્ણં. **રજત**ન્તિ કહાપણો – લોહમાસકો, જતુમાસકો, દારુમાસકોતિ યે વોહારં ગચ્છન્તિ, તસ્સ ઉભયસ્સાપિ પટિગ્ગહણા પટિવિરતા. નેવ નં ઉગ્ગણ્હન્તિ ન ઉગ્ગણ્હાપેન્તિ, ન ઉપનિક્ખિત્તં સાદિયન્તીતિ અત્થો.

૪. આમકધઞ્ઞસુત્તવણ્ણના

૧૧૫૪. આમકધઞ્ઞપટિગ્ગહણાતિ સાલિ-વીહિ-યવ-ગોધુમ-કઙ્ગુ-વરક-કુદ્રૂસકસઙ્ખાતસ્સ સત્તવિધસ્સાપિ આમકધઞ્ઞસ્સ પટિગ્ગહણા. ન કેવલઞ્ચ એતેસં પટિગ્ગહણમેવ, આમસનમ્પિ ભિક્ખૂનં ન વટ્ટતિયેવ.

૫. આમકમંસસુત્તવણ્ણના

૧૧૫૫. આમકમંસપટિગ્ગહણાતિ એત્થ અઞ્ઞત્ર ઉદ્દિસ્સ અનુઞ્ઞાતા આમકમંસમચ્છાનં પટિગ્ગહણમેવ ભિક્ખૂનં ન વટ્ટતિ, નો આમસનં.

૬. કુમારિકસુત્તવણ્ણના

૧૧૫૬. ઇત્થિકુમારિકપટિગ્ગહણાતિ એત્થ **ઇત્થી**તિ પુરિસન્તરગતા, ઇતરા **કુમારિકા** નામ. તાસં પટિગ્ગહણમ્પિ આમસનમ્પિ અકપ્પિયમેવ.

૭. દાસિદાસસુત્તવણ્ણના

૧૧૫૭. દાસિદાસપટિગ્ગહણાતિ એત્થ દાસિદાસવસેનેવ તેસં પટિગ્ગહણં ન વટ્ટતિ, ''કપ્પિયકારકં દમ્મિ, આરામિકં દમ્મી''તિ એવં વુત્તે પન વટ્ટતિ.

૧૦. ચતુત્થઆમકધઞ્ઞપેય્યાલવગ્ગો

૧. ખેત્તવત્થુસુત્તવણ્ણના

૧૧૬૧. અજેળકાદીસુ ખેત્તવત્થુપરિયોસાનેસુ કપ્પિયાકપ્પિયનયો વિનયવસેન ઉપપરિક્ખિતબ્બો . તત્થ ખેત્તં નામ યસ્મિં પુબ્બણ્ણં રુહતિ. વત્થુ નામ યસ્મિં અપરણ્ણં રુહતિ. યત્થ વા ઉભયં રુહતિ, તં ખેત્તં. તદત્થાય અકતભૂમિભાગો વત્થુ. ખેત્તવત્થુસીસેન ચેત્થ વાપિતળાકાદીનિપિ સઙ્ગહિતાનેવ.

૨-૩. કયવિક્કયસુત્તાદિવણ્ણના

૧૧૬૨-૬૩. કયવિક્કયાતિ કયા ચ વિક્કયા ચ. **દૂતેય્યં** વુચ્ચતિ દૂતકમ્મં, ગિહીનં પણ્ણં વા સાસનં વા ગહેત્વા તત્થ તત્થ ગમનં. **પહિણગમનં** વુચ્ચતિ ઘરા ઘરં પેસિતસ્સ ખુદ્દકગમનં. **અનુયોગો** નામ તદુભયકરણં. તસ્મા દૂતેય્યપહિણગમનાનુયોગાતિ એવમેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો.

૪. તુલાકૂટસુત્તવણ્ણના

૧૧૬૪. તુલાકૂટાદીસુ **કૂટ**ન્તિ વઞ્ચનં. તત્થ **તુલાકૂટં** તાવ રૂપકૂટં, અઙ્ગકૂટં, ગહણકૂટં, પટિચ્છન્નકૂટન્તિ ચતુબ્બિધં હોતિ. તત્થ **રૂપકૂટં** નામ દ્વે તુલા સમરૂપા કત્વા ગણ્હન્તો મહતિયા ગણ્હાતિ, દદન્તો ખુદ્દિકાય દેતિ. **અઙ્ગકૂટં** નામ ગણ્હન્તો પચ્છાભાગે હત્થેન તુલં અક્કમતિ, દદન્તો પુબ્બભાગે. **ગહણકૂટં** નામ ગણ્હન્તો મૂલે રજ્જું ગણ્હાતિ, દદન્તો અગ્ગે. **પટિચ્છન્નકૂટં** નામ તુલં સુસિરં કત્વા અન્તો અયચુણ્ણં પક્ખિપિત્વા ગણ્હન્તો તં પચ્છાભાગે કરોતિ, દદન્તો અગ્ગભાગે.

કંસો વુચ્ચતિ સુવણ્ણપાતિ, તાય વઞ્ચનં **કંસકૂટં**. કથં? એકં સુવણ્ણપાતિં કત્વા અઞ્ઞા દ્વે તિસ્સો લોહપાતિયો સુવણ્ણવણ્ણા કરોન્તિ. તતો જનપદં ગન્ત્વા, કિઞ્ચિદેવ અડ્ઢકુલં પવિસિત્વા, ''સુવણ્ણભાજનાનિ કિણથા''તિ વત્વા, અગ્ઘે પુચ્છિતે સમગ્ઘતરં દાતુકામા હોન્તિ, તતો તેહિ ''કથં ઇમેસં સુવણ્ણભાવો જાનિતબ્બો''તિ વુત્તે ''વીમંસિત્વા ગણ્હથા''તિ સુવણ્ણપાતિં પાસાણે ઘંસિત્વા સબ્બપાતિયો દત્વા ગચ્છન્તિ.

માનકૂટં હદયભેદ-સિખાભેદ-રજ્જુભેદવસેન તિવિધં હોતિ. તત્થ **હદયભેદો** સપ્પિતેલાદિમિનનકાલે લબ્ભતિ . તાનિ હિ ગણ્હન્તો હેટ્ઠાછિદ્દેન માનેન ''સણિકં આસિઞ્ચા''તિ વત્વા અન્તોભાજને બહું પગ્ઘરાપેત્વા ગણ્હાતિ, દદન્તો છિદ્દં પિધાય સીઘં પૂરેત્વા દેતિ. **સિખાભેદો** તિલતણ્ડુલાદિમિનનકાલે લબ્ભતિ. તાનિ હિ ગણ્હન્તો સણિકં સિખં ઉસ્સાપેત્વા ગણ્હાતિ, દદન્તો વેગેન સિખં ભિન્દન્તો દેતિ. **રજ્જુભેદો** ખેત્તવત્થુમિનનકાલે લબ્ભતિ. લઞ્જં અલભન્તા હિ ખેત્તં અમહન્તં મહન્તં કત્વા મિનન્તિ.

૫. ઉક્કોટનસુત્તવણ્ણના

૧૧૬૫. ઉક્કોટનાદીસુ ઉક્કોટનન્તિ સામિકે અસ્સામિકે કાતું લઞ્જગ્ગહણં. **વઞ્ચન**ન્તિ તેહિ તેહિ ઉપાયેહિ પરેસં વઞ્ચનં. તત્રિદમેકંવત્થુ – એકો કિર લુદ્દકો મિગઞ્ચ મિગપોતકઞ્ચ ગહેત્વા આગચ્છતિ. તમેકો ધુત્તો ''કિં, ભો, મિગો અગ્ઘતિ, કિં મિગપોતકો''તિ?, આહ. ''મિગો દ્વે કહાપણે, મિગપોતકો એક''ન્તિ ચ વુત્તે કહાપણં દત્વા, મિગપોતકં ગહેત્વા થોકં ગન્ત્વા નિવત્તો ''ન મે, ભો, મિગપોતકેન અત્થો, મિગં મે દેહી''તિ આહ. તેન હિ દ્વે કહાપણે દેહીતિ. નનુ, ભો, મયા પઠમં એકો કહાપણો દિન્નોતિ. આમ દિન્નોતિ. ઇમમ્પિ મિગપોતકં ગણ્હ, એવં સો ચ કહાપણો, અયઞ્ચ કહાપણગ્ઘનકો મિગપોતકોતિ દ્વે કહાપણા ભવિસ્સન્તીતિ. સો ''કારણં વદતી''તિ સલ્લક્ખેત્વા મિગપોતકં ગહેત્વા મિગં અદાસીતિ.

નિકતીતિ યોગવસેન વા માયાવસેન વા અપામઙ્ગં પામઙ્ગન્તિ અમણિં મણિન્તિ, અસુવણ્ણં સુવણ્ણન્તિ કત્વા પતિરૂપકેન વઞ્ચનં. **સાચિયોગો**તિ કુટિલયોગો. એતેસંયેવ ઉક્કોટનાદીનમેતં નામં. તસ્મા ઉક્કોટનસાચિયોગા વઞ્ચનસાચિયોગા નિકતિસાચિયોગાતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. કેચિ અઞ્ઞં દસ્સેત્વા અઞ્ઞસ્સ પરિવત્તનં સાચિયોગોતિ વદન્તિ. તં પન વઞ્ચનેનેવ સઙ્ગહિતં.

૬-૧૧. છેદનસુત્તાદિવણ્ણના

૧૧૬૬-૭૧. છેદનાદીસુ છેદનન્તિ હત્થચ્છેદનાદિ. **વધો**તિ મરણં. **બન્ધો**તિ રજ્જુબન્ધનાદીહિ બન્ધનં. **વિપરામોસો**તિ હિમવિપરામોસો, ગુમ્બવિપરામોસોતિ દુવિધો. યં હિમપાતસમયે હિમેન પટિચ્છન્ના હુત્વા મગ્ગપટિપન્નં જનં મુસન્તિ, અયં હિમવિપરામોસો. યં ગુમ્બાદિપટિચ્છન્ના મુસન્તિ, અયં ગુમ્બવિપરામોસો.

આલોપો વુચ્ચતિ ગામનિગમાદીનં વિલોપકરણં. **સહસાકારો**તિ સાહસકિરિયા, ગેહં પવિસિત્વા, મનુસ્સાનં ઉરે સત્થં ઠપેત્વા, ઇચ્છિતભણ્ડગ્ગહણં. એવમેતસ્મા છેદનવધબન્ધનવિપરામોસઆલોપસહસાકારા પટિવિરતા. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનત્થમેવાતિ.

આમકધઞ્ઞપેય્યાલવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ઇતિ સારત્થપ્પકાસિનિયા સંયુત્તનિકાય-અટ્ઠકથાય

મહાવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

નિગમનકથા

એત્તાવતા હિ –

‘‘બહુકારસ્સ યતીનં વિપસ્સનાચારનિપુણબુદ્ધીનં,
સંયુત્તવરનિકાયસ્સ અત્થસંવણ્ણનં કાતું.

‘‘સદ્ધમ્મસ્સ ચિરટ્ઠિતિમાસિસમાનેન યા મયા;
નિપુણા અટ્ઠકથા આરદ્ધા **સારત્થપકાસિની** નામ.

‘‘સા હિ મહાઅટ્ઠકથાય સારમાદાય નિટ્ઠિતા એસા;
અટ્ઠસત્તતિમત્તાય પાળિયા ભાણવારેહિ.

‘‘એકૂનસટ્ઠિમત્તો વિસુદ્ધિમગ્ગોપિ ભાણવારેહિ;
અત્થપ્પકાસનત્થાય આગમાનં કતો યસ્મા.

‘‘તસ્મા તેન સહાયં અટ્ઠકથા ભાણવારગણનાય;
થોકેન અપરિપૂરં સત્તતિંસસતં હોતિ.

‘‘સત્તતિંસાધિકસત-પરિમાણં ભાણવારતો એવં;
સમયં પકાસયન્તિં મહાવિહારાધિવાસીનં.

‘‘મૂલટ્ઠકથાય સારમાદાય મયા ઇમં કરોન્તેન;
યં પુઞ્ઞમુપચિતં તેન હોતુ સબ્બો સુખી લોકો.

‘‘એતિસ્સા કરણત્થં થેરેન **ભદન્તજોતિપાલેન**;
સુચિસીલેન સુભાસિતસ્સ પકાસયન્તઞાણેન.

‘‘સાસનવિભૂતિકામેન યાચમાનેન મં સુભગુણેન;
યં સમધિગતં પુઞ્ઞં તેનાપિ જનો સુખી ભવતૂ’’તિ.

પરમવિસુદ્ધસદ્ધાબુદ્ધિવીરિયપ્પટિમણ્ડિતેન સીલાચારજ્જવમદ્દવાદિગુણસમુદયસમુદિતેન સકસમયસમયન્તરગહનજ્ઝોગાહણસમત્થેન પઞ્ઞાવેય્યત્તિયસમન્નાગતેન તિપિટકપરિયત્તિપ્પભેદે સાટ્ઠકથે સત્થુસાસને અપ્પટિહતઞાણપ્પભાવેન મહાવેય્યાકરણેન કરણસમ્પત્તિજનિતસુખવિનિગ્ગતમધુરોદારવચનલાવણ્ણયુત્તેન યુત્તમુત્તવાદિના વાદીવરેન મહાકવિના પભિન્નપટિસમ્ભિદાપરિવારે છળભિઞ્ઞાદિપ્પભેદગુણપ્પટિમણ્ડિતે ઉત્તરિમનુસ્સધમ્મે સુપ્પતિટ્ઠિતબુદ્ધીનં થેરવંસપ્પદીપાનં થેરાનં મહાવિહારવાસીનં વંસાલઙ્કારભૂતેન વિપુલવિસુદ્ધબુદ્ધિના **બુદ્ધઘોસો**તિ ગરૂહિ ગહિતનામધેય્યેન થેરેન કતા અયં **સારત્થપ્પકાસિની** નામ સંયુત્તનિકાયટ્ઠકથા.

‘‘તાવ તિટ્ઠતુ લોકસ્મિં, લોકનિત્થરણેસિનં;
દસ્સેન્તી કુલપુત્તાનં, નયં સીલવિસુદ્ધિયા.

‘‘યાવ બુદ્ધોતિ નામમ્પિ, સુદ્ધચિત્તસ્સ તાદિનો;
લોકમ્હિ લોકજેટ્ઠસ્સ, પવત્તતિ મહેસિનો’’તિ.

સારત્થપ્પકાસિની નામ

સંયુત્તનિકાય-અટ્ઠકથા સબ્બાકારેન નિટ્ઠિતા.